

ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Завальна Ж.В.
Устименко О.А.
Савченко В.О.
Воронов К.М.

ДОГОВІРНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (EU CONTRACT LAW)

Навчальний посібник

Erasmus +
Jean
Monnet
Module

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра цивільно-правових дисциплін**

**Договірне право
Європейського Союзу**
(EU Contract Law)

Навчальний посібник

Видавничий дім
"Гельветика"
2026

Рецензенти:

Маркова О.О. – доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри юридичних дисциплін СФ Харківського національного університету внутрішніх справ.

Добкіна К.Р. – доктор юридичних наук, професор, заступник директора ННІ управління, технологій та правових наук Національного транспортного університету.

Рекомендовано до друку

вченою радою Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
як навчальний посібник (протокол № 15 від 31 серпня 2026 року)

Автори навчального посібника:

Завальна Ж.В. – професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор.

Устименко О.А. – завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н.

Савченко В.О. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент.

Воронов К.М. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент.

Договірне право Європейського Союзу (EU Contract Law) : навчальний посібник / Ж.В. Завальна, О.А. Устименко, В.О. Савченко, К.М. Воронов; за наук. ред. д.ю.н., проф. Ж.В. Завальної. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2026. – 404 с.

ISBN 978-617-554-881-3

Навчальний посібник присвячено огляду основних питань договірного права ЄС та законодавства ЄС у сфері регулювання договірних відносин та захисту прав споживачів, зокрема правовими способами захисту, зазначеними в правових джерелах ЄС. Видання орієнтоване на викладачів, студентів закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, випускників, абітурієнтів та інших зацікавлених осіб.

Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Європейська комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

ISBN 978-617-554-881-3

© Ж.В. Завальна, О.А. Устименко,
В.О. Савченко, К.М. Воронов, 2026

**Co-funded by
the European Union**

Навчальний посібник створено на виконання Модулю Жан Моне в рамках Програми Еразмус+ «EU Contract Law» («EU-Contract»)/«Договірне право ЄС» № 101127494 – EU-Contract – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH (Грантова угода № 101127494, внутрішній реєстраційний номер Г/10-23).

Проект «Договірне право Європейського Союзу» / EU-Contract» (Project 101127494-EU-Contract) реалізується за фінансової підтримки Виконавчої агенції з освіти, аудіовізуалізації та культури Європейської Комісії.

Дисклеймер: Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Предмова	6
ТЕМА 1. Загальна характеристика договірного права ЄС	8
ТЕМА 2. Принципи європейського договірного права	41
ТЕМА 3. Статика договірних зобов'язань у нормативних актах ЄС	67
ТЕМА 4. Динаміка договірних зобов'язань у нормативних актах ЄС	93
ТЕМА 5. Наслідки та відповідальність за порушення договірних зобов'язань та захист прав сторін в європейському договірному праві	121
ТЕМА 6. Договір як основний регулятор приватноправових відносин у нормативних актах ЄС	147
ТЕМА 7. Договір купівлі-продажу за договірним правом ЄС	199
ТЕМА 8. Правове регулювання договірних відносин у сфері надання послуг у правових актах ЄС	232
ТЕМА 9. Особливості європейського договірного права щодо регулювання альтернативних способів розв'язання спорів	297
ТЕМА 10. Особливості європейського договірного права щодо регулювання відносин сфери захисту прав учасників приватноправових відносин у міжнародному комерційному арбітражі	319
ТЕМА 11. Компетенція ЄС та споживчі договори	348
ТЕМА 12. Окремі питання гармонізації європейського договірного права	375

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Common European sales law – (CESL)
Institute of International Commercial Law – (IICL)
Principles of European Contract Law – (PECL)
Договір про Європейський Союз – (TEU)
Договір про функціонування Європейського Союзу – (TFEU)
Принципи європейського контрактного права – (PECL)
Проект спільних довідкових матеріалів – (DCFR)
Директива про фінансове забезпечення – (FCD)
Директива про іпотечне кредитування – (MCD)
Директива про боргові кредити (MCD)
Міжнародний інститут з уніфікації приватного права – (УНІДРУА)
Принципи міжнародних комерційних контрактів – (PICC)
Концепція багаторівневого управління – (MLG)
Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів – (CISG)
Світова організація торгівлі – (GATS)
Угода COT – (WTO Agreements)
Міжнародна стандартна класифікація – (ISIC)
Основна класифікація продуктів – (CPC)
Статистична класифікація економічної діяльності в ЄС – (NACE)
Відносини між підприємцями та споживачами – (B2C)
Відносини між підприємцями – (B2B)
Міжнародна торгова палата – (ICC)
Лондонський міжнародний арбітражний суд – (LCIA)
Директиви про права споживачів – (CRD)
Директива 2005/29/ЄС – (UCTD)
Постачальники цифрових послуг – (DSP)

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник підготовлено в межах реалізації проєкту Модулю Жан Моне, що реалізується за Програмою Еразмус+ «EU Contract Law» («EU-Contract»)/«Договірне право ЄС» № 101127494 – EU-Contract – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH. Курс «Договірне право ЄС» («EU-Contract») спрямований на популяризацію європейських стандартів здійснення підприємницької діяльності та дотримання добросовісних практик ведення бізнесу взагалі та чесного поводження в договірних відносинах при договірному регулюванні приватних відносин, а також поширення знань про договірне право ЄС зокрема. «EU-Contract» ґрунтується на ідеї про те, що стратегічна мета України – набуття членства в ЄС – може бути досягнута також і через імплементацію європейських правових стандартів в договірному регулюванні. Тобто, без імплементації норм договірного права ЄС в правову систему України в цілому та окремі її нормативні акти, що регулюють договірні відносини приватно-правової сфери, не може відбутися повноцінна гармонізація законодавства України із законодавством ЄС.

Основними цілями проєкту ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «Договірне право Європейського Союзу» є: підготовка висококваліфікованих спеціалістів, орієнтованих на законодавство ЄС, які зможуть ефективно організовувати правовий супровід захисту учасників договірних відносин відповідно до норм національного законодавства та з урахуванням положень нормативних джерел ЄС; надання студентам, практикам, організаціям громадянського суспільства та широкій громадськості знань про систему, зміст та особливості договірного права ЄС, а також щодо правового регулювання захисту прав споживачів договірних відносин; заохочення студентів та практиків до застосування своїх знань до національної практики в умовах наближення законодавства України до законодавства ЄС.

З огляду на розвиток євроінтеграційних процесів, появу нових видів договорів та активне залучення України до договірних відносин із країнами – членами Європейського Союзу, підготовка

висококваліфікованих спеціалістів з питань договірного права ЄС є нагальною потребою сьогодення.

Правовим засадам договірних відносин у Європейському Союзі присвячено велику кількість джерел як первинного, так і вторинного права. Складність і специфіка договірних відносин у досить різноманітних сферах, починаючи з торгівлі, надання інформаційних, банківських страхових послуг у такому утворенні як Європейський Союз, а також створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною, зумовлюють необхідність ґрунтовного вивчення цих питань. Саме тому авторами навчального посібника зроблено спробу більш детального розгляду питання щодо функціонування ЄС і законодавства ЄС у сфері регулювання договірних відносин та захисту прав споживачів у цих договорах.

Навчальний посібник складається з 12 тем, які охоплюють питання загальної характеристики договірного права ЄС; статичні та динамічні договірні зобов'язання у нормативних актах ЄС; забезпечення договірних зобов'язань та відносин відповідальності за умови їх невиконання, а також характеристики окремих типів договорів.

До кожного підрозділу додано контрольні питання для самоперевірки, що спрямовані на формування навичок самостійного аналізу права Європейського Союзу та здійснення порівняльно-правових досліджень.

Навчальний посібник підготували: передмова, теми 1, 3, 8 – д.ю.н. Завальна Ж.В.; теми 6, 7, 9 – к.ю.н. Устименко О.А.; теми 4, 5, 12 – к.ю.н. Савченко В.О.; теми 2, 10, 11 – к.ю.н. Воронов К.М.

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВІРНОГО ПРАВА ЄС

Вступ

1. Поняття та характеристика договірному права Європейського Союзу
2. Наукові концепції (теорії) та сприйняття договірному права Європейського Союзу
3. Принципи та функції договірному права Європейського Союзу
4. *Acquis communautaire* та договірне право Європейського Союзу
5. Система та джерела договірному права Європейського Союзу

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Загальна характеристика договірному права Європейського Союзу (далі – ЄС) є першою темою та вступною лекцією в спеціальній дисципліні «Договірне право ЄС». Зазначену тему присвячено обговоренню теоретико-методологічного інструментарію, що використаний зарубіжними та вітчизняними науковцями у своїх дослідженнях проблем договірному права Європейського союзу. Питання підібрані таким чином, щоб висвітлити спільні риси та особливості договірному права ЄС у порівнянні з національним та міжнародним правом.

На початковому етапі вивчення цього навчального курсу доцільно розглянути філософські засади формування та розвитку концепцій і теорій договірному права, і таким чином пояснити причини варіативності юридичних доктрин європейських держав щодо розуміння ролі й місця договору в правовій, економічній та політичній системах. Також у цій темі обговорюються особливості принципів та функцій договірному права ЄС та їх вплив на формування системи джерел договірному права Європейського

Союзу.

1. Поняття та характеристика договірного права ЄС

Право Європейського Союзу (European Union Law) є автономною системою регулювання суспільних відносин, котра відрізняється від класичних систем національного та міжнародного права, але одночасно може включати як самі норми зазначених систем, так і посилання на них. Право ЄС у розумінні об'єктивного права є сукупністю правових норм, що створюються та діють у межах Європейського Союзу та мають юридичну силу на його території і для учасників цього союзу¹.

Договірне право Європейського Союзу є новим юридичним феноменом, що має ознаки наднаціонального та водночас внутрішнього права держав-членів ЄС. Право ЄС розуміють у широкому і вузькому значеннях. Право ЄС у широкому значенні – це сукупність усіх правових норм, принципів, інститутів і механізмів, що регулюють економічні та частково соціально-політичні відносини між державами-членами Європейського Союзу, діяльність інституцій ЄС, а також здійснюється забезпечення всього європейського інтеграційного правопорядку. Право ЄС у вузькому значенні – це право європейського співтовариства, доповнене певною мірою правовим регулюванням держав Європейського Союзу як наддержавної інституції².

Договірне право ЄС також розуміють в двох значеннях – широкому та вузькому. В широкому значенні це поняття включає всі договірні норми права, незалежно від походження, які застосовуються в ЄС, охоплюючи не лише договірне право, що походить від правотворчих органів ЄС, а також від держав-учасниць ЄС. У вузькому значенні (що є більш сприйнятливим з точки зору

¹ Стрельцова О. В. Загальні принципи права ЄС як джерела права ЄС. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 94–99. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63930/55-Streltsov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.06.2026).

² Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. *Основи права Європейського Союзу* : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3227/1/> (дата звернення: 16.06.2026).

ТЕМА 1

нашого праворозуміння) договірне право ЄС є сукупністю норм у писаних та неписаних первинних та вторинних джерелах права ЄС як наддержавної організації. У такому значенні, воно включає всі норми договірного права, наявні в директивах, постановах, договорах, принципах, рішеннях Суду ЄС, тобто у всіх існуючих джерелах права.

Особливість договірного права ЄС полягає в його фрагментарності. Це зумовлено тим, що право Європейського Союзу у сфері договірного права не містить загальних правил, що застосовуються до всіх видів договорів, укладених будь-якими сторонами, наприклад, щодо укладення, дійсності, тлумачення, виконання та розірвання договорів – того, що зазвичай називають «загальним договірним правом». Натомість воно лише передбачає обмежений набір досить специфічних правил, які застосовуються лише до певних конкретних типів договорів. Пояснення цього полягає в обмеженій компетенції правотворчих органів ЄС: будь-який правовий акт ЄС вимагає чіткого правового підґрунтя, що створює основу конкретного регулюючого впливу. Установчі договори в їх нинішньому вигляді не створюють загальної правової бази для європейського приватного права або договірного права. Тому «зближення законодавства», в тому числі у сфері договірного права, обов'язково має бути таким, що Європейська Комісія називає «галузевим», тобто таким, що забезпечує цілеспрямоване вирішення існуючих проблем у сфері регулювання договірних відносин³.

Фрагментарність включає такі характеристики договірного права як інструментальність, секторне регулювання, багаторівневність.

1. *Інструментальність* виражається в направленості регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу, тобто норми джерел правового регулювання ЄС застосовуються і спрямовані виключно на вдосконалення функціонування внутрішнього ринку ЄС. Таке покращення вбачається в гаслі

³ Hesselink M. W. Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. Oxford : Oxford University Press, 2021. 432 p. URL: <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050>

Європейської Комісії – «справедливість для зростання»⁴. Втілення цього гасла можна спостерігати через прийняття органами ЄС конкретних правових актів, що регулюють окремі напрямки регулювання договірних відносин, що виникають на внутрішньому ринку ЄС. Так, Директива про права споживачів⁵ у межах Пропозицій щодо спільного європейського права договорів купівлі-продажу⁶ була переглянута та приведена до версії договірного права⁷, яка регулює єдиний цифровий ринок задля забезпечення «створення більш справедливого єдиного ринку» та «зміцнення прав споживачів»⁸.

2. *Секторне регулювання (силоси)*. Норми договірного права ЄС мають фрагментарний характер з огляду на окремі

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions The EU Justice Agenda for 2020: Strengthening Trust, Mobility and Growth within the Union: COM (2014) 144 final, Strasbourg, 11 March 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0144> (дата звернення: 11.02.2026). Яскравим прикладом договірного права ЄС за цим визначенням є стаття 101 ДФЄС, яка оголошує певні контракти (тобто картельні угоди) недійсними, а положення про авіапасажирів зобов'язує авіакомпанії компенсувати своїм пасажиром за затримки та скасування рейсів, про що йшла мова вище.

⁵ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083> (дата звернення: 11.02.2026).

⁶ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law: COM(2011) 635 final, Brussels, 11 October 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52011PC0635> (дата звернення: 11.02.2026).

⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance): consolidated version of 28 May 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0083-20220528> (дата звернення: 11.02.2026).

⁸ Commission strengthens EU consumer rights and enforcement: Press release IP/18/3041, 11 April 2018. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3041 (дата звернення: 11.02.2026).

ТЕМА 1

сфери регулювання договірних відносин і водночас є лише одним з елементів комплексного правового регулювання, що по суті є нормами публічного права на національному, європейському та іноді навіть глобальному рівнях. Таке секторне регулювання називають «силосами», кожен з яких є сумішшю норм приватного та публічного права⁹. Кожен із цих силосів має вищий ступінь нормативної узгодженості, принаймні для певної сфери (електронна торгівля, фінансові послуги, транспортні послуги тощо) і виглядає менше фрагментованим, ніж все договірне право ЄС.

3. *Багатошарова система.* Договірне право ЄС і національне договірне право є тісно взаємопроникними. Неможливо відокремити систему договірної права ЄС від системи національного договірної права держав-учасниць, а тим паче не можна тлумачити та застосовувати їх ізольовано одну від одної. Це є справедливим не лише тому, що право Європейського Союзу є частиною національних правових систем держав-членів, а й тому, що договірне право ЄС не є самостійною правовою системою, оскільки призначене для застосування через внутрішні правові системи держав-учасниць, що передбачає існування національного договірної права, навіть в його нинішньому стані «силосу». Відповідно до цього, права і обов'язки договірних сторін не можуть бути остаточно визначені лише із посиланням виключно на національне законодавство чи на норми договірної права Європейського Союзу.

2. Наукові концепції (теорії) та договірне право Європейського Союзу

Виокремлення та розуміння наукових філософських концепцій під час вивчення права загалом і договірної права Європейського Союзу зокрема має важливе теоретичне та практичне значення. По-перше, такі знання допомагають глибше

⁹ Micklitz H. W. The Transformation(s) of Private Law in: European Regulatory Private Law - Proven Paradigms / H-W. Micklitz, Y. Svetiev & G. Comparato, eds. EUI Working Papers LAW 2014. Vol. 4, p.p. 69-97. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/transformation-of-europe/transformation-of-private-law/C9FBE36A285D6091D73DFEEC2F4907B1> (дата звернення: 11.02.2026).

зрозуміти історичні, культурні та методологічні засади правового регулювання договірних відносин у просторі Європейського Союзу, оскільки договірне право ЄС було створене на ґрунті конвергенції правових традицій в регулюванні договірних відносин усіх держав-учасниць ЄС. По-друге, виокремлення наукових філософських концепцій у договірному праві ЄС потрібне для вирішення низки практичних питань як-от: глибоке розуміння сутності норм, принципів, методів договірного регулювання; правильне тлумачення правових норм, які впливають на договірні відносини в середині держав та в загальноєвропейському просторі; розуміння вимог джерел вторинного права для гармонізації норм національного законодавства до нормативних актів ЄС; політико-економічні засади походження того чи іншого положення, включеного в правові акти ЄС¹⁰.

На сьогоднішній день провідними філософсько-політичними концепціями розуміння та побудови регулятивних впливів у державі та суспільстві вважають такі: ліберальна (політична теорія, найбільш близька до соціал-демократичного устрою); комунітаризм (замінив теорії соціалізму та комунізму); утилітаризм (зокрема, нормативне право та економіка) та інші¹¹. У них обговорюються як проблемні питання організації суспільства, тобто питання демократії в політиці Європейського Союзу як наддержавної організації, так і окремих держав-членів.

Поряд із філософсько-політичними концепціями, які впливають на побудову і структуру права і правові системи в цілому, виділяють нормативні теорії саме в договірному праві. Нормативні теорії необхідно розуміти як потенційно ефективні ідеї, які мають своєю метою вплинути на майбутнє європейського договірного права (регулювання). Нормативні теорії договірного регулювання

¹⁰ Завальна Ж.В. Особливості концептуальних основ договірного права ЄС. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Випуск 39. С. 202–209. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/26259/24301> (дата звернення: 16.06.2026).

¹¹ Hesselink M. W. *Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law*. Get access Arrow. Oxford: Oxford University Press, 2021. 512 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.001.0001> (дата звернення: 16.06.2026).

ТЕМА 1

(зобов'язання) це: теорія волі; теорія довіри; теорія справедливості; теорія згоди (угоди); теорія ефективності¹². У цих теоріях пропонуються можливі варіанти механізму правового регулювання договірних відносин, що відображатимуться безпосередньо в правових нормах, засобах та інструментах регулювання договірних відносин на території держав Європейського Союзу.

Концепція лібералізму. Ліберали в масовій свідомості часто сприймаються як ті, хто зосереджений виключно на захисті громадянських свобод індивідів та забезпеченні доступу до економічних ресурсів. У ліберальній традиції природного права кристалізувалося індивідуалістично-інструменталістське розуміння ролі громадянина. Сучасні філософсько-правові дослідження виявили коло тих нових ідей, які в результаті їхньої уніфікації створили нову систему ліберальних цінностей та новий тип лібералізму. Складовими елементами лібералізму є такі: індивідуалізм, індивідуальне благо, раціональність, негативна свобода, права людини, право¹³.

Яскравим прикладом лібералістського спрямування є теологічна теорія, яка стверджує, що метою договірного права є сприяння індивідуальному благу та етичній автономії. Відповідно до такого підходу договірне право представляє автономію, що розуміється як самоавторство («написання історії власного життя»), як «телос» (мета) договірного права¹⁴. Телеологічне розуміння договірного права ЄС як такого, що слугує певному колективному чи спільному благу (ринкова інтеграція, економічне зростання, європеїзація як така, доступ до ринків, зелений перехід)

¹² Barnett R. E. A Consent Theory of Contract. *Columbia Law Review*. 1986. Vol. 86. P. 269–321. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/70375446.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

¹³ Гришук О. Ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку постмодерного суспільства. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2018/liberalnyi-komunitaryzm-yak-filosofii-pravoho-rozvytku-postmodernoho-suspilstva/> (дата звернення: 16.06.2026).

¹⁴ Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law // *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18, no. 4. P. 281–302. URL: <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> (дата звернення: 16.06.2026)..

було поширеним серед розробників договірної права ЄС, зокрема експертів-членів Комісії Ландо. З телеологічної точки зору, договірне право ЄС має сприяти прогресу (потенційному або фактичному), тією мірою, якою договірне право ЄС інтерналізувало певні зовнішні телеологічні стандарти, зокрема концепції колективного або спільного блага.

Концепція комунітаризму. Поняття «комунітарний» вживається для визначення будь-якої доктрини, яка своєю провідною ідеєю вбачає спільне соціальне благо (цінності загального блага) і обмежує прагнення до індивідуальної незалежності та самореалізації. Комунітаризм як політико-правова ідеологія чи соціально-політичний рух розглядає людину як представника певної спільноти. Метою комунітаризму є досягнення соціального блага (спільного добра). Основним завданням комунітаризму є встановлення балансу між автономією особи і суспільним порядком. Ідеологія комунітаризму підтверджується функціонуванням і розвитком ринкової економіки заради підвищення рівня «спільного добра», «загального добробуту» («public good»)¹⁵.

У цілому можна стверджувати, що розбіжності лібералізму та комунітаризму зводяться до філософського конфлікту між індивідуалізмом та колективізмом, адже у розбіжностях між індивідуальним благом та загальним, позитивною та негативною свободою, раціональністю та ірраціональністю, правами та обов'язками, правом та мораллю простежується їхня основна мета, яка в індивідуалізмі полягає в першочерговому задоволенні інтересів індивіда, а у колективізмі – інтересів суспільства. Сучасні науковці пропонують знайти золоту середину у філософському напрямку який втілить переваги лібералізму та комунітаризму і стане підставою для формування нового синтезу лібералізму та комунітаризму¹⁶.

¹⁵ Калараш А. А. Конс'юмеризм та комунітаризм: актуальні питання детермінованості та взаємодії в межах територіальної громади. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.24>; Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18, no. 4. P. 281–302. URL: <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> (дата звернення: 11.02.2026).

¹⁶ Гришук О. Ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку

Концепція утилітаризму (економічний аналіз права).

Нормативне право та економіка сприймають суб'єктивне розуміння колективного блага, коли стверджують, що договірне право ЄС має сприяти соціальному добробуту або загальній ефективності. У науковій літературі точилося чимало дискусій щодо європейського договірного права, в межах яких обґрунтовувалася або імпліцитно передбачалася теза про те, що договірне право ЄС має сприяти економічній ефективності ринку¹⁷. Цей напрямок дискусій перейшов у розробку декількох варіацій теорій ефективності.

*Теорія ефективності*¹⁸. Сучасний економічний аналіз у межах теорії ефективності охоплює три елементи: а) «реляційного контракту», які наголошують, що багато договорів регулюють постійні, багатогранні відносини; б) «приватного регулювання», які порівнюють контракти зі схемами регулювання, що приймаються приватними сторонами (Принцип Парето); в) «теорії власності», відповідно до яких контракти розглядаються як миттєва передача всього комплексу прав та обов'язків власності (теорема Коуза).

Сучасний економічний аналіз договірного права розпочався з теорій, які прирівнювали ефективність виконання обіцянок до ефективності виконання обіцяних дій, і цей підхід різко суперечив багатьом неекономічним підходам. Проте сучасний економічний аналіз визнає, що забезпечення дотримання норм права викликає набагато складніший комплекс наслідків, ніж їх порушення. Так, теорія ефективності охоплює весь спектр договірних відносин, починаючи зі стадії надання обіцянки, також включає вивчення проблем ефективності виконання обіцяної дії, а також розглядає питання щодо доцільності створення великого набору стимулів

постмодерного суспільства. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2018/liberalnyi-komunitaryzm-yak-filosofia-pravoho-rozvytku-postmodernoho-suspilstva/> (дата звернення: 16.06.2026).

¹⁷ Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18. № 4. P. 281–302. <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> . (дата звернення: 11.02.2026).

¹⁸ Barnett R. E. A Consent Theory of Contract. *Columbia Law Review*. 1986. Vol. 86. P. 269–321. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/70375446.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

для отримання ефективного результату договірної угоди.

Вважається, що здебільшого ефективність укладення та виконання угоди залежить від поінформованості сторін договірних відносин на початок відносин і на момент його виконання. За допомогою угоди на сторону, яка має інформаційну перевагу, накладаються обмеження. З точки зору економічного аналізу угоди може бути офіційним (письмовим, явним) і звичайним (усним, моментальним, неявним), який складається з норм звичаєвої поведінки, притаманної для зазначених видів відносин у конкретному сегменті економіки. Виконання угоди, за цією теорією, забезпечується третьою особою (державою, недержавними інституціями) або бажанням самих учасників підтримати свою репутацію в процесі участі в конкурентній діяльності. Для економістів важливо, що в цій теорії виконання неявної угоди досягається встановленням рівноваги за взаємодії сторін угоди.

Теорія ефективного порушення. Економічний аналіз ефективності угоди може розглядатись із точки зору якості обіцянок, тобто того, які саме обіцянки повинні виконуватися. За тлумаченням цієї теорії слідує, що із позитивного боку, більшість добровільних обіцянок слід виконувати. Крім того, економісти також зосереджуються на питанні, чи буде угоди ефективним, іншими словами, чи створить він «обмін, що збільшить вартість». Ця теорія зосереджується на двох моментах. По-перше, чи можуть існувати такі обставини, за яких виконання угоди може бути неефективним. По-друге, чи можна розглядати договірне право як таке, що дозволяє стороні прийняти рішення про свідоме невиконання угоди і відшкодувати збитки, що буде ефективніше з точки зору витрат, ніж намагатися примусити здійснити високе за вартістю виконання з використанням судового примусу або посилення штрафних санкцій. Іншими словами, економісти наводять низку простих економічних аргументів, які виправдовують невиконання угоди, що і є сутністю теорії ефективного порушення.

Нормативні теорії договірної угоди. Існує велике розмаїття нормативних теорій угод. Умовно всі теорії до-

ТЕМА 1

говірною права поділяють на позитивістські і нормативістські. *Позитивістські теорії договірною права* розглядають договірне право таким, яким воно є, і намагаються зрозуміти або пояснити його існування та функціонування з точки зору його суспільної ролі¹⁹. Яскравим прикладом є економічні теорії договірною права. *Нормативістські теорії договірною права* зосереджуються на такому договірному праві, яким воно *має бути*²⁰. Таким чином, необхідно констатувати той факт, що більшість нормативістських теорій вже частково відображені в джерелах правових систем загального права.

Інші теорії включають соціологічні, антропологічні та психологічні (особливо поведінкові), теорії договірною права загалом або окремих систем договірною права. Існують також деонтологічні теорії, які приймають за стандарт певне уявлення про те, що є правильним. Ці теорії є нормативними у більш вузькому сенсі того, що договірне право повинно робити (на відміну від того, що було б просто добре для договірною права), в сенсі того, що ми зобов'язані один одному того, що ми винні один одному.

3. Принципи та функції договірною права Європейського Союзу

Принципи договірною права ЄС

Виходячи із загальних характеристик договірною права ЄС, принципи договірною права ЄС посідають центральне місце як фундаментальні засади, на яких будується регулювання договірних відносин Європейського Союзу. Вони виконують не лише нормативну, а й методологічну та інтеграційну функцію. Роль принципів договірною права ЄС відображається в сукупності елементів.

По-перше, принципи є ціннісною основою договірною

¹⁹ Hesselink M. W. Contract Theory and EU Contract Law. Handbook on EU Consumer and Contract Law / ed. by C. W. Twigg-Flesner. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. P. 42–63. URL: https://www.researchgate.net/publication/284187195_Contract_theory_and_EU_contract_law

²⁰ Grundmann S., Micklitz H.-W., Renner M. Privatrechtstheorie. Baden-Baden: Nomos, 2015. 428 p.

права і таким чином виступають орієнтиром для правотворчих органів. Основними цінностями відображеними в принципах є свобода, справедливість, ефективність ринку, захист прав людини та соціальна солідарність. Через них визначається напрямок розвитку договірного права і для самої організації, і для країн-учасниць ЄС, і для держав, які прагнуть до вступу в ЄС. Під час прийняття директив і регламентів у сфері договірних відносин інституції ЄС спираються на принципи корисності, автономії, економічної ефективності та соціальної справедливості. Вони допомагають обрати найбільш збалансовану модель правового регулювання.

По-друге, принципи є критеріями тлумачення норм. Принципи використовуються для тлумачення положень актів ЄС і національного законодавства, яке імплементує право ЄС. Особливо важливу роль вони відіграють у практиці Court of Justice of the European Union (CJEU). Зокрема під час тлумачення норм договірного права здійснюється забезпечення однакового застосування права ЄС у державах-членах, а також розвитку загальних принципів права ЄС, таких як добросовісність, правова визначеність і пропорційність. Так, CJEU, застосовуючи положення Directive 93/13/EEC²¹ у вирішенні справи *Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya* (C-415/11)²², зазначив, що національні суди повинні перевіряти, чи не створюють умов договору значний дисбаланс прав та обов'язків сторін вусупереч вимогам добросовісності.

По-третє, принципи є засобом гармонізації правових систем держав-членів. Оскільки держави-члени належать до різних правових традицій, принципи формують спільну концептуальну основу європейського договірного права та сприяють зближенню національних правопорядків. У цьому складному і довготривалому процесі безумовно виникають прогалини щодо правового

²¹ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

²² Case C-415/11, [2013] *Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa* (Catalunyacaixa): Judgment of the Court (First Chamber). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 11.02.2026).

ТЕМА 1

регулювання. Для заповнення прогалин у правовому регулюванні також застосовуються принципи договірної права. Якщо конкретна норма відсутня або є неоднозначною, принципи можуть використовуватися для пошуку рішення, яке відповідатиме цілям права ЄС.

Як свідчить аналіз наукової літератури, а також чинних первинних та вторинних джерел, у договірному праві ЄС застосовують: принцип корисності, принцип багатства, принцип автономії, принцип соціальної справедливості.

Принцип корисності (втілення теорії утилітаризму). Кінцевою метою нормативного акту має бути максимізація загального обсягу корисності в суспільстві. Крім того, користь для суспільства чи окремих суспільних груп виправдовує політику та закони виключно з точки зору їх загальних позитивних наслідків. Виходячи з цього, уряду недостатньо продемонструвати, що певна політика підвищує соціальний добробут (наприклад, наявність матеріального забезпечення понад певний мінімум): вибір конкретної політики є повністю виправданим, лише якщо вона забезпечує більший соціальний добробут, ніж будь-яка з доступних альтернатив.

Принцип багатства (втілюється теорія економічного аналізу права). В аналізі витрат і вигод добробут зводиться до багатства, тобто суспільство вважається кращим настільки, наскільки воно багатше. Припущення полягає в тому, що багатше суспільство або таке, де існує більший добробут, є щасливішим. І це припущення ґрунтується на ідеї, що річ, благо має перебувати у тих, хто цінує їх найбільше або у тих, хто запропонує найвищу ціну. Іншими словами, згідно з цією точкою зору, «готовність платити» виражає переваги для суспільства (а не, наприклад, його початкове багатство). Багатство усуває низку факторів (наявність насильства, дискримінації, бідності тощо), які є дуже важливими для стабільності добробуту більшості в цьому суспільстві²³.

²³ Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. New York: United Nations Development Programme, 2016. 286 p. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/2016humandevlopmentreportpdf1pdf.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

Принцип автономії (відображається теорія лібералізму). Перед правотворцем постає завдання шляхом належного формування договірного регулювання забезпечити приватну та публічну автономію учасників відповідних відносин. Виконуючи це завдання держава встановлює обсяги публічної та приватної свободи. Але забезпечення автономії не обмежується утриманням від втручання держави. Справжня автономія залежить від наявності досить різноманітного діапазону можливих варіантів поведінки учасників відносин, які, у свою чергу, залежать від наявності соціальних форм для цих різних можливих шляхів реалізації своїх прав та інтересів. Тому держава має завдання зробити можливим автономний вибір конкретних осіб, забезпечивши наявність достатньо широкого спектру різноманітних варіантів поведінки для втілення позитивної свободи²⁴.

Принцип соціальної справедливості (теорія ордолібералізму). За цією теорією принцип соціальної справедливості встановлює для держави обов'язок створювати і підтримувати правовий порядок або межі, в яких можуть процвітати вільні ринки та чесна конкуренція. Особлива версія принципу справедливості втілюється у принципі доступу до правосуддя, який не має на меті замінити національні моделі справедливості. Ідея доступного правосуддя як концепції правосуддя ЄС для приватного права також передбачає концепцію прогресу в європейському приватному праві, що вимагає справедливої рівності можливостей. Однак слід зазначити, що справедливість доступу стосується саме доступу до ринку, зокрема доступу до споживчого ринку та ринку праці.

Функції договірного права ЄС

Традиційна точка зору стверджує, що сенс існування договірного права полягає в сприянні обміну товарами. Обмін створює вигоди не лише для сторін, які беруть у ньому участь, але й для суспільства. Якщо це корисно для суспільства, то необхідно максимально збільшити кількість договорів та створити

²⁴ Kimel D. From Promise to Contract: Towards a Liberal Theory of Contract. Oxford: Hart Publishing, 2003. 304 p.

ТЕМА 1

чинний ринок товарів. Цим обумовлюються створення системи кумулятивних функцій договірної права ЄС. Кумулятивний характер функцій проявляється у наявності генеральних функцій, які окреслюють ролі, що відіграє застосування договірної права в економічному та політичному просторі ЄС. Ці генеральні функції містять у собі безпосередні, конкретні, службові елементи, що зібрані в систему та мають такий вигляд:

1) функція створення ринку має такі елементи : а) координування; б) забезпечення відкладеного обміну; в) заохочення конкретних інвестицій.

2) функція регулювання включає: а) конвергенцію; б) встановлення регулюючих правил.

3) функція охорони складається з: а) встановлення охоронних стандартів; б) інформаційного елементу.

Розберемо зазначені функції більш детально.

1) Функція створення ринку відображає призначення договірної права щодо створення ринку²⁵. Ця функція є відправною точкою, що виражає основний підхід до договору як прояву вільного вибору сторін, який буде забезпечується законом. Договірне право робить ризик збитків прийнятним для учасників економічних відносин, зводячи їх до рівня, який буде нижчим за ймовірність отримання прибутку. Коли мова йде про одночасний обмін, то договірне право є малоактуальним. Однак, коли замість обміну товарами чи послугами сторони обмінюються обіцянками про їхню майбутню поведінку, договірне право стає засобом юридичного забезпечення отримання користі від укладеного договору. Таким чином, договір стимулює сторони подолати страх перед невизначеністю на довгий дистанціях виконання договірних зобов'язань і отримати економічну вигоду. Подолання невизначеності дозволяє сторонам і суспільству користуватися перевагами обміну, розподіляючи ризики транзакцій між учасниками такого обміну.

²⁵ Gramcheva L. The Regulatory Function of Contract Law: A Comparative Law and Economics Approach. Florence: European University Institute, 2015. URL: <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/aca8f312-0702-5a43-9147-29e018195252/content> (дата звернення: 16.06.2026).

Якщо операції є довготривалими, то договори стають цінними з трьох причин. За допомогою договору здійснюється координація поведінки учасників відносин, забезпечуються ризики у відстроченому обміні та заохочуються конкретні інвестиції.

А) *Функція координування.* Координуючи свою поведінку, комерційні гравці можуть досягти більшого, ніж діючи самостійно. У цьому сенсі функція договірної права полягає в тому, щоб забезпечити стабільну основу, на основі якої встановлюються параметри поведінки, а сторони заохочуються до співпраці в тих напрямках, де координація не виникає спонтанно. Однієї лише довіри недостатньо для створення ринку коли мова йде про великі, відкриті спільноти. Договір виконує функцію правового захисту. Це вказує всім учасникам відносин, що в конкретному середовищі немиттєвого обміну користь буде більшою, якщо вони співпрацюватимуть. Таким чином, завдяки виконанню обіцянок, договірне право сприяє співпраці²⁶.

Б) *Функція забезпечення відкладеного обміну.* Договірне право сприяє торгівлі не лише тому, що воно стимулює співпрацю в частині поведінки партнера, але і коли його вартість і виконання залежить від невизначеності об'єктивних обставин. У більш загальному значенні договірне право полегшує обмін у будь-який час. Звичайно, обмежити свою поведінку на майбутнє і скласти угоду на майбутнє також дорого. Коли ставки в транзакціях є досить великими, а несприятливий розвиток подій може стати на заваді веденню бізнесу, договір, який має правову силу, забезпечує сторонам страхування від непередбачуваних негативних подій, явищ та нестабільності ринків.

В) *Функція заохочення конкретних інвестицій* реалізується завдяки тому, що договірне право робить ризик збитків прийнятним для учасників економічних відносин, знижуючи його до рівня, який буде нижчим за ймовірність отримання прибутку. Договірне право заохочує торгівлю, дозволяючи сторонам здійснювати попередні інвестиції, щоб збільшити дохід, який вони очікують

²⁶ Baird D. Self-Interest and Cooperation in Long-Term Contracts. *The Journal of Legal Studies*. 1990. Vol. 19. P. 583–596. URL: <https://www.jstor.org/stable/724382> (дата звернення: 16.06.2026).

ТЕМА 1

від обміну. Таким чином вони стимулюють сторони долати страх перед опортунізмом і добровільно укладати угоди.

2) Функція регулювання ринку сьогодні набула певних особливостей. Будь-яке державне регулювання зазвичай розглядалося як прийнятний дисбаланс ефективного ринку і це мало б використовуватися виключно для корекції ринкових недоліків, які договірне право, як було виявлено, не в змозі вирішити. Починаючи з останньої чверті 20-го століття відбувається стирання жорсткого розподілу між державним і приватним регулюванням ринкових відносин.

А) Функція конвергенції. Із розвитком ринку державне та приватне регулювання імпліцитно об'єднало традиційні опозиції та низку інноваційних режимів управління, що полягає у варіативному поєднанні публічного національного права, публічного міжнародного права та приватного регулювання, заснованого на ринкових рішеннях. У межах цього підходу договірне регулювання визначається як функціональне поняття, що означає систему правил, призначених для регулювання поведінки її суб'єктів, яка виконує функції всіх регулятивних систем: встановлення стандартів, моніторингу та забезпечення виконання²⁷.

Б) Встановлення обов'язкових правил. Обов'язкові правила в договірному праві використовуються не повсюдно, оскільки вони призводять до обмеження автономії сторін. Обмеження автономії сторін, урізають рішення сторін щодо урізноманітненості пропозицій на ринку, що призводить до максимізації транзакційних витрат. Стандарти та правила також передбачають компроміс між виправленням недоліків ринку та витратами, пов'язаними із нормативними впливами²⁸.

²⁷ Gramcheva L. The Regulatory Function of Contract Law: A Comparative Law and Economics Approach. Florence: European University Institute, 2015. URL: <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/aca8f312-0702-5a43-9147-29e018195252/content> (дата звернення: 16.06.2026).

²⁸ Rutgers J., Sauter W. Promoting Fair Private Governance in the Platform Economy: EU Competition and Contract Law Applied to Standard Terms. Cambridge Yearbook of European Legal Studies. 2022. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/>
24

3. Функція охорони спрямована на захист слабшої сторони договору для вирівнювання фактичної нерівності між учасниками ринку. На відміну від класичного національного цивільного права, де домінує абсолютна свобода договору, право ЄС обмежує цю свободу заради забезпечення справедливості, соціального балансу та стабільності внутрішнього ринку. Головним об'єктом охорони виступає слабша сторона (*the weaker party*), якій бракує ринкової сили, інформації або юридичної експертизи. Функція охорони фокусується на трьох основних категоріях: споживачі (B2C договори); працівники; малий та середній бізнес (SME). Функція охорони в договірних актах ЄС втілюється через конкретні імперативні інструменти, які сторони не можуть скасувати за взаємною згодою, зокрема стандартами.

А) Встановлення охоронних стандартів. Коли мова йде про охорону економічних інтересів учасників економічних відносин, то на відміну від національних систем, де зазначаються, як правило, засоби адміністративного та судового захисту, для договірного права ЄС є нормальним встановлення таких умов та правил, за яких учасники договірних відносин мають запобігти ситуації недосагнення позитивного результату. Такими запобіжними заходами є встановлення певних правил та стандартів, за яких економічні інтереси будуть врівноважуватися за рахунок використання типових умов та прагнення сторін до збільшення рівня інформованості про особливості обміну перед укладенням договору. Так, відповідно до базової Директиви 93/13/ЄЕС²⁹, будь-які стандартні умови договорів (оферти), які створюють значний дисбаланс прав на шкоду споживачу, визнаються нікчемними. Також, право ЄС, зокрема Директива (ЄС) 2019/771³⁰ встановлює

cambridge-yearbook-of-european-legal-studies/article/promoting-fair-private-governance-in-the-platform-economy-eu-competition-and-contract-law-applied-to-standard-terms/4D6259A62D7E49EA18631960465F7E89 (дата звернення: 16.06.2026).

²⁹ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

³⁰ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation

суворий стандарт відповідності товарів і послуг.

Б) Інформованість сторін. Інформаційна асиметрія є ще однією причиною, через яку сторони укладають релятивіські договори, тобто залишають прогалини у своїх контрактах. Обов'язкові правила можуть бути виправдані, коли вони є складними для розуміння іншою стороною. Для сильної сторони є неефективним витрати ресурсів на ознайомлення з усіма деталями договору, коли очікуваний прибуток від розуміння пункту контракту щодо малоймовірної події є меншим, ніж вартість розуміння (тобто час і зусилля, витрачені на читання та розуміння положення або сума, витрачена на консультацію юриста). У цьому випадку offerent буде у вигазі, вводячи в договір пункт, який максимізує його власну, але не обопільну вигоду. Іншими словами, за допомогою договору на сторону, яка має інформаційну перевагу, накладаються обмеження.

4. *Acquis communautaire* та договірне право Європейського Союзу

Єдиного розуміння поняття *acquis communautaire* як серед науковців, і серед практиків на сьогодні не існує. Офіційні документи інститутів ЄС не дають чіткого уявлення про обсяг та зміст поняття «*acquis communautaire*». Це зумовлює часте вживання цього терміна як синоніму до поняття «законодавство ЄС». Словник термінів ЄС тлумачить поняття «*acquis communautaire*» як сукупність взаємних прав та обов'язків, що є обов'язковими для всіх держав – членів ЄС³¹. *Acquis communautaire* (*acquis*) («дорожок спільноти») включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті у межах Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Чинне *acquis* ЄС включає первинне законодавство та вторинне. Первинним законодавством

(EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

³¹ *Acquis communautaire* (*acquis*). Глосарій термінів Європейського Союзу. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/eulaw/info/glos.html> (дата звернення: 11.02.2026).

вважаються: 1) Лісабонські договори (TFEU); 2) Ніццький договір (TEU); 3) Амстердамський договір; 4) Маастрихтський договір; 5) Єдиний європейський акт; 6) Римські договори. Вторинне законодавство охоплює собою різні нормативні документи, як-то: директиви; регламенти; рішення; рекомендації; висновки; міжнародні угоди; загальні принципи права Європейського співтовариства; рішення Європейського Суду; спільні стратегії; спільні дії; спільні позиції; загальне положення або принцип.

У доктрині європейського права під *acquis communautaire*, як правило, розуміють сукупність правових норм, судових рішень, доктринальних понять, рекомендацій, домовленостей тощо, які виникли за час існування європейського інтеграційного об'єднання та мають сприйматися країнами-претендентами на вступ до ЄС³².

У 2004 році Верховною Радою України прийнято Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (в редакції 2018 року)³³. У Програмі поняття *Acquis communautaire* визначається як правова система ЄС, що включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті у межах ЄС, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції і внутрішніх справ.

Принципи *acquis* умовно поділяють на дві групи. Перша група принципів – це принципи, пов'язані із захистом прав людини: право на життя, на особисте життя, на справедливий судовий розсуд тощо. Друга група – принципи адміністративної правомірності: принцип правової визначеності, принцип прозорості, пропорційності, правомірних (законних) очікувань, недискримінації). Принципи сформульовано у формі статей, які супроводжуються детальним коментарем, що містить приклади, короткі судові справи, порівняльні примітки, які дають уявлення про національні закони і міжнародні положення за темою. Варто

³² Miller V. The EU's Acquis Communautaire. SN/IA/5944. 26 April 2011. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/151238/SN05944.pdf> (дата звернення: 11.02.2026).

³³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 11.02.2026).

ТЕМА 1

зазначити, що принципи стосуються як міжнародних операцій, так і угод, що мають суто внутрішній характер.

Acquis communautaire є механізмом, що має велике значення для подолання матеріально-правових і термінологічних розбіжностей щодо правового регулювання договірних відносин у різних юрисдикціях ЄС. Звідси випливає, що застосування *acquis communautaire* має диспозитивний характер, а також створює правові та політичні можливості для подолання матеріально-правових і термінологічних розбіжностей у різних юрисдикціях ЄС.

Акти м'якого права в сфері договірних відносин в межах ЄС демонструють позицію, коли врегульовано на рівні єдиного акту лише загальні положення про зобов'язання, механізми захисту прав учасників таких відносин, а також окреслено специфіку лише окремих видів договорів. Так, європейська правова традиція, як і зміст Угоди про асоціацію, акцентує увагу на захисті прав споживачів за договорами в різних економічних сферах. Норми м'якого права, приймаючи спеціальне законодавство в цій сфері, визначають права та обов'язки учасників таких договорів.

На сьогодні *Acquis communautaire* (*acquis*) містить 35 глав за напрямками правового регулювання, у тому числі однією з глав є захист прав споживачів. Однак європейський законодавець не має на меті розробляти концептуальні фундаментальні акти з кожної зі сфер, а лише вузьконаправлено акцентує увагу на окремих регулюваннях в межах таких сфер. Так, до прикладу, сфера захисту прав споживачів на сьогодні налічує декілька десятків регламентів та директив. Очевидно, що національна правова традиція передбачає існування спеціальних законодавчих актів, що визначають загальні засади правового регулювання у конкретній сфері.

Рівень інтеграції національних правових систем у межах ЄС та тлумачення основних принципів права ЄС, зокрема принципу верховенства *acquis* над національним законодавством, сформульовано в рішенні Суду ЄС у справі № 6/64 *Costa v. ENEL*, 1964³⁴, у тому числі над національними конституціями (справа №

³⁴ Case 6/64, [1964]. *Flaminio Costa v E.N.E.L.* URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-28)

11/70 Internationale Handelsgesellschaft, 1970³⁵), дозволяє зробити висновок про те, що завдяки *acquis communautaire* національні правові системи набувають рис правової системи ЄС.

5. Система та джерела договірної права Європейського Союзу

Особливості джерел договірної права ЄС зумовлені правовою природою права ЄС та особливостями правової системи Європейського Союзу. Право ЄС є породженням інтегративних процесів та результатом вступу в цей наддержавний союз, що є системоутворюючим чинником для права ЄС. Під час вступу в ЄС від держав засновників та учасників вимагається передача частини своїх суверенних прав та повноважень у наддержавній структури в особі адміністративно-управлінських органів ЄС. У результаті цього створюється правова система, відокремлена від правової системи держав та від міжнародного права³⁶. Це право має соціальну та юридичну сутність, оскільки право ЄС є не лише соціальним інститутом, а оформлює інтеграцію в межах даної наддержавної інституції у сукупності правових норм та правових інститутів³⁷.

Джерела права ЄС. Правова природа Європейського Союзу як утворення *sui generis* позначилася на системі його джерел. Відтак система джерел права ЄС суттєво відрізняється від національного та міжнародного права. Зокрема, в міжнародному праві відсутній вичерпний перелік джерел та їх усталена структура. Натомість, праву ЄС притаманна відносна вичерпність переліку джерел, ієрархічність джерел, тому, як наслідок, це право є добре

content/EN/TXT/?uri=celex:61964CJ0006 (дата звернення: 11.02.2026).

³⁵ Case 11/70, [1970]. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61970CJ0011> (дата звернення: 11.02.2026).

³⁶ Ентін Л.М. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2003. 102 с.

³⁷ Стрельцова О.В. Загальні принципи права ЄС як джерела права ЄС. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 94-99. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63930/55-Streltsov.pdf?sequence=1> http://www.pap.in.ua/2_2017/6.pdf (дата звернення: 11.02.2026).

ТЕМА 1

організованим, систематизованим і внутрішньо узгодженим. Окрім того, на відміну від внутрішнього права традиційної міжнародної організації, основним призначенням якого є регулювання внутрішнього функціонування цієї організації, право ЄС покликане забезпечувати розвиток інтеграційних процесів між державами-членами.

У літературі пропонується класифікація джерел права ЄС за декількома критеріями³⁸. Так, джерела ЄС розрізняють: 1) за юридичною силою: а) обов'язкові – установчі договори ЄС, договори про внесення змін до цих договорів, Хартія про основоположні права ЄС та договори про приєднання нових держав-членів; міжнародні договори ЄС, нормативно-правові акти, ухвалені інституціями ЄС у вигляді регламентів, директив, рішень тощо; б) рекомендаційні у вигляді висновків, правових позицій, загальних орієнтирів тощо); 2) за сферою дії: внутрішні – діють виключно в межах правопорядку ЄС (установчі договори, акти інституцій ЄС, прецеденти судових органів ЄС); зовнішні – дія поширюється поза межами правопорядку ЄС (міжнародні договори ЄС, змішані угоди, як виняток договори держав-членів ЄС, інші норми міжнародного права); 3) за процедурою прийняття: ЄС як суб'єктом права (міжнародні угоди ЄС); державами-членами (установчі договори ЄС); акти Ради ЄС, Парламенту ЄС.

Джерела договірної права ЄС. Первинні джерела права ЄС складаються з установчих документів, якими є міжнародні договори про заснування та функціонування Європейського співтовариства. Серед них такі як: Договір про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії 1957 року (Договір про Євроатом)³⁹, Договір про створення Європейського співтовариства

³⁸ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 44-46.

³⁹ Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13.12.2007. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 11.02.2026) .

1957 року (Римський договір)⁴⁰, Договір про Європейський Союз 1992 року (Маастрихтський договір), Амстердамський договір 1997 року, Ніщський договір 2001 року, Лісабонський договір 2009 року є установчими актами ЄС. Поряд із ними необхідно також зазначити про ревізійні договори, які вносять зміни до первинних установчих договорів – договорів про приєднання до ЄС, а також рішення, що ухвалюються на рівні ЄС і підлягають ратифікації державами-членами ЄС. Зазначені документи за своєю природою є зовнішніми документами публічного права відносно національної системи права, як установчі документи ЄС, і не регулюють приватні відносини. Але саме за рахунок того, що економічні інтереси – читай публічні інтереси в тому числі – втілюються в приватно-правових договірних відносинах, у тому числі втілюються в приватно-правових договірних відносинах, вказані договори є основою права ЄС та складають інтегративну основу для побудови цієї наддержавної організації; саме ці договори є основою правотворчого процесу для створення джерел договірного права ЄС.

Вторинні джерела договірного права Європейського союзу створюються на основі джерел первинного права ЄС, держави мають гармонізувати своє законодавство, у тому числі й норми договірного права. Так, відповідно до статті 249 Договору про заснування Європейського співтовариства міститься визначення видів нормативних актів, які продукуються представницькими органами (адміністративно-управлінською частиною) Європейського союзу.

Регламент має загальне значення, обов'язкову силу та вважається актом прямої дії в усіх державах-членах. Регламенти у сфері договірного права передбачають узгоджені мінімальні вимоги правового регулювання договірних відносин, які підлягають негайному застосуванню всіма суб'єктами господарювання й судовими інстанціями. Одним з обов'язкових договорів у

⁴⁰ Договір про Європейський Союз (консолідована версія) від 13 грудня 2007 року. *Official Journal of the European Union*. 2012. С. 326. Р. 13–46. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 11.02.2026).

ТЕМА 1

сфері регулювання договірних відносин у державах-членах є Регламент Рим I, основною метою якого є однорідне колізійне регулювання договірних зобов'язань. Регламент регулює договірні зобов'язання у випадках, коли сторони не здійснили вибір права, а також щодо окремих видів договорів (споживчі, страхові, оренди, індивідуальні трудові, перевезення). Регламент Рим I вказує на можливість сторонам договору обрати для правового регулювання договірних відносин національне право, водночас забороняючи регулювання договірних правовідносин таким «недержавним правом» як *lex mercatoria*.

Норми Регламенту можуть застосовувати суб'єкти договірних відносин, які походять з держав – не членів ЄС, за наявності для цього підстав. Такими підставами є найбільш тісний зв'язок елементів контракту з правом певної держави, а також необхідність застосування національними судами імперативних норми права третіх країн. Отже, регламенти як джерела договірного права ЄС містять не лише матеріальні, а й колізійні норми, які мають однакові правила регулювання «конфлікту законів». Їх застосовують у державах ЄС незалежно від того, чи їх закріплено у внутрішньодержавному праві. Порухення норм регламенту є підставою для застосування санкцій, передбачених у цих регламентах.

Директива є обов'язковою в усіх державах-членах, якій це адресовано щодо результатів, що їх треба досягти, але залишає національній владі свободу волі й те, якими інструментами та якими засобами досягти цих результатів. Основну частину договірного права ЄС складають директиви. Директиви ЄС є за своєю суттю є цілеспрямованими щодо вирішення конкретної проблеми, яка заважає отримати конкретний результат. Відповідно до статті 288 Договору про заснування Європейського Союзу, вони є обов'язковими для держави-члена щодо результату, що має бути досягнутий⁴¹. Поза загальною метою внутрішнього ринку кожна директива формулює власну специфічну мету.

⁴¹ Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18, no. 4. P. 281–302. URL: <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> . (дата звернення: 11.02.2026).

Особливо ефективним засобом, який усуває бар'єри в правовому регулюванні договірних відносин є директиви ЄС, які мають юридичні норми прямої дії⁴². Так, наприклад, якщо в директиві є посилання на євронорму чи/або на технічний регламент, це автоматично стає підставою для того, щоб вважати цей документ обов'язковим для всіх держав-членів Союзу. Отже, якщо в окремому питанні держави-члени Євросоюзу не мають єдиного підходу щодо його вирішення, то директива є найефективнішим юридичним актом, який врегульовує це питання. Саме директиви зобов'язують держави імплементувати в національне законодавство положення, закріплені в цих директивах.

В ЄС прийнято понад півсотні директив, які безпосередньо стосуються регулювання відносин у сфері договірного права. Однак досі немає узагальнюючого нормативного акту, де були б закріплені загальні правові принципи договірного права ЄС. Директиви змодельовано фрагментарно, іншими словами, вони упорядковують окремі види договорів (дистанційний продаж, електронна торгівля та ін.), тоді як національні правові системи держав-членів ЄС зосереджені на загальних правових концепціях.

Отже, директиви як джерело договірного права ЄС є обов'язковими для всіх держав-членів Союзу, кожна держава-член їх може адаптувати до свого внутрішнього законодавства. Директиви є унікальним правовим механізмом гармонізації законодавства і забезпечують однорідність норм договірного права ЄС. Вони як акти законодавства ЄС мають пріоритет над актами національного законодавства. Незважаючи на їхню велику кількість, директиви лише фрагментарно упорядковують окремі види договорів.

Рішення є юридично обов'язковим в усіх елементах для всіх, кому воно адресоване, та стосуються, як правило, вузьких, технічних питань.

⁴² Панченко С. С. Право Європейського Союзу як джерело цивільного договірного права. *VII Юридичні могилянські читання: тези Всеукр. наук.-практ. конф.* Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. С. 30–32. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/456/1/VII%20Юрид.%20Могилянські%20читання,%202021.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

Рекомендації та висновки не є юридично обов'язковими. Це система вторинних джерел права ЄС, які мають слугувати не інструментом правотворчості, а інструментом правозастосування. До системи вторинних джерел права ЄС включаються рішення, які за юридичним змістом є індивідуального характеру, оскільки адресуються конкретним суб'єктам європейського права, включаючи як держав засновниць, учасниць чи кандидаток на вступ до ЄС, так і окремих юридичних та фізичних осіб⁴³.

Прецедентна практика Суду ЄС є важливим джерелом договірної права, зокрема щодо правового регулювання зовнішньої торгівлі Союзу з державами, які не є його членами. Саме тому низка рішень Суду ЄС щодо регулювання правовідносин мають важливе значення для закріплення наднаціонального характеру європейського права. Рішення Суду ЄС мають характер судового прецеденту, оскільки є обов'язковими під час винесення рішень судовими органами держав-членів.

Висновки

Договірне право Європейського Союзу є складною та багаторівневою системою правового регулювання, яка сформувалася внаслідок європейських інтеграційних процесів і поєднує наднаціональні та національні елементи. Його особливістю є фрагментарний характер, що зумовлений обмеженою компетенцією ЄС у сфері приватного права та орієнтацією на вирішення конкретних проблем функціонування внутрішнього ринку.

Центральне місце в системі договірної права ЄС займають його принципи, які виступають ціннісною основою правотворчості, критеріями тлумачення норм та засобом гармонізації правових систем держав-членів. Практика Суду Європейського Союзу підтверджує важливість наявності принципів в правовій системі ЄС.

Функції договірної права ЄС виходять за межі

⁴³ Ватрас В.А. Особливості системи джерел приватного права Європейського Союзу. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 94-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_1_15 (дата звернення: 16.06.2026).

традиційного забезпечення виконання договорів і спрямовані на створення та регулювання внутрішнього ринку, стимулювання економічної активності, забезпечення конвергенції правових систем і захист учасників договірних відносин. Особливе значення при цьому має охоронна функція, яка реалізується через встановлення імперативних стандартів захисту споживачів, працівників та інших економічно слабших суб'єктів.

Важливу роль у розвитку договірного права ЄС відіграє *acquis communautaire*, що охоплює сукупність правових норм, принципів та судової практики ЄС і слугує орієнтиром для держав-членів та країн-кандидатів у процесі адаптації національного законодавства. Система джерел договірного права ЄС, яка включає первинне та вторинне право, а також практику Суду ЄС, забезпечує єдність правового регулювання та ефективне функціонування внутрішнього ринку.

Отже, договірне право Європейського Союзу є динамічною правовою системою, спрямованою на поєднання економічної ефективності, свободи договору та соціальної справедливості. Його подальший розвиток пов'язаний із поглибленням гармонізації національних правових систем, посиленням захисту прав учасників договірних відносин і забезпеченням стабільності та передбачуваності європейського правового простору.

У результаті вивчення цієї теми студенти мають збагатити свої знання щодо системи договірного права на різних рівнях, зокрема на рівні національного права, права ЄС та міжнародного права. Положення цієї теми є основою для засвоєння подальших тем, що розкривають конкретику та особливості змісту та інструментів договірного права ЄС.

Контрольні питання

1. Які передумови мали значення для становлення договірного права ЄС?
2. Що належить до основних джерел Європейського договірного права?
3. Які джерела правового регулювання договірних відносин існують у національних правових системах країн ЄС?

4. Чи має вплив прецедентне право на регулювання договірних відносин у ЄС?

5. Які правила застосування ДП ЄС до врегулювання договірних відносин в Україні?

Використана та рекомендована література

1. Acquis communautaire (acquis). Глосарій термінів Європейського Союзу. URL: <https://arm.navs.edu.ua/books/eulaw/info/glos.html> (дата звернення: 11.02.2026).

2. Baird D. Self-Interest and Cooperation in Long-Term Contracts. *The Journal of Legal Studies*. 1990. Vol. 19. P. 583–596. URL: <https://www.jstor.org/stable/724382> (дата звернення: 16.06.2026).

3. Barnett R. E. A Consent Theory of Contract. *Columbia Law Review*. 1986. Vol. 86. P. 269–321. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/70375446.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

4. Case 6/64, Flaminio Costa v E.N.E.L. [1964]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61964CJ0006> (дата звернення: 11.02.2026).

5. Case C-415/11, Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa) [2013]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 11.02.2026).

6. Commission strengthens EU consumer rights and enforcement: Press release IP/18/3041, 11 April 2018. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3041 (дата звернення: 11.02.2026).

7. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *The EU Justice Agenda for 2020: Strengthening Trust, Mobility and Growth within the Union* : COM (2014) 144 final, Strasbourg, 11 March 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0144> (дата звернення: 11.02.2026).

8. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. *Official Journal of the European Communities*. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/>

dir/1993/13/oj/eng (дата звернення: 11.02.2026).

9. Dagan H. Pluralism and Perfectionism in Private Law. *Columbia Law Review*. 2012. Vol. 112. P. 1409–1473.

10. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2019. L 136. P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

11. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. *Official Journal of the European Union*. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083> (дата звернення: 11.02.2026).

12. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance) : consolidated version of 28 May 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0083-20220528> (дата звернення: 11.02.2026).

13. Gramcheva L. The Regulatory Function of Contract Law: A Comparative Law and Economics Approach. Florence: European University Institute, 2015. URL: <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/aca8f312-0702-5a43-9147-29e018195252/content> (дата звернення: 16.06.2026).

14. Grundmann S., Micklitz H.-W., Renner M. *Privatrechtstheorie*. Baden-Baden: Nomos, 2015. 428 p.

15. Hesselink M. W. Contract Theory and EU Contract Law. Handbook on EU Consumer and Contract Law / ed. by C. W. Twigg-Flesner. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. P. 42–63. https://www.researchgate.net/publication/284187195_Contract_theory_and_EU_contract_law (дата звернення: 16.06.2026).

16. Hesselink M. W. Justifying Contract in Europe:

Political Philosophies of European Contract Law. Oxford: Oxford University Press, 2021. 432 p.

17. Hesselink M. W. Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law Get access Arrow. Oxford: Oxford University Press, 2021. 512 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.001.0001> (дата звернення: 11.02.2026).

18. Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18, no. 4. P. 281–302. <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> (дата звернення: 11.02.2026).

19. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. New York: United Nations Development Programme, 2016. 286 p. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/2016humandevlopmentreportpdf1pdf.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

20. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel: Judgment of the Court of 17 December 1970, Case 11/70. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61970CJ0011> (дата звернення: 11.02.2026).

21. Kimel D. From Promise to Contract: Towards a Liberal Theory of Contract. Oxford: Hart Publishing, 2003. 304 p.

22. Micklitz H. W. The Transformation(s) of Private Law in: European Regulatory Private Law - Proven Paradigms / H-W. Micklitz, Y. Svetiev & G. Comparato, eds. EUI Working Papers LAW 2014. Vol. 4, p.p. 69-97. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/transformation-of-europe/transformation-of-private-law/C9FBE36A285D6091D73DFEEC2F4907B1> (дата звернення: 11.02.2026).

23. Miller V. The EU's Acquis Communautaire. SN/IA/5944. 26 April 2011. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/151238/SN05944.pdf> (дата звернення: 11.02.2026).

24. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law: COM(2011) 635 final, Brussels, 11 October 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52011PC0635> (дата звернення: 11.02.2026).

25. Rutgers J., Sauter W. Promoting Fair Private

Governance in the Platform Economy: EU Competition and Contract Law Applied to Standard Terms. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 2022. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-yearbook-of-european-legal-studies/article/promoting-fair-private-governance-in-the-platform-economy-eu-competition-and-contract-law-applied-to-standard-terms/4D6259A62D7E49EA18631960465F7E89> (дата звернення: 16.06.2026).

26. Rutgers J., Sauter W. Promoting Fair Private Governance in the Platform Economy: EU Competition and Contract Law Applied to Standard Terms. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 2022. Vol. 24. P. 205–232. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/cambridge-yearbook-of-european-legal-studies/article/promoting-fair-private-governance-in-the-platform-economy-eu-competition-and-contract-law-applied-to-standard-terms/4D6259A62D7E49EA18631960465F7E89> (дата звернення: 11.02.2026).

27. Ватрас В. А. Особливості системи джерел приватного права Європейського Союзу. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_1_15 (дата звернення: 16.06.2026).

28. Гришук О. Ліберальний комунітаризм як філософія правового розвитку постмодерного суспільства. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 1. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2018/liberalnyi-komunitaryzm-yak-filosofia-pravoho-rozvytku-postmodernoho-suspilstva/> (дата звернення: 16.06.2026).

29. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13 грудня 2007 року. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. Р. 47–390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 11.02.2026).

30. Ентін Л. М. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття: навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 102 с.

31. Завальна Ж. В. Особливості концептуальних основ договірної права ЄС. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2025. Вип. 39. С.

202-209. <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/26259/24301> (дата звернення: 16.06.2026).

32. Калараш А. А. Конс'юмеризм та комунітаризм: актуальні питання детермінованості та взаємодії в межах територіальної громади // Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.24> (дата звернення: 11.02.2026).

33. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3227/1/> (дата звернення: 16.06.2026).

34. Панченко С. С. Право Європейського Союзу як джерело цивільного договірного права. *VII Юридичні могилянські читання*: програма та тези Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. С. 30–32. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/456/1/VII%20Юрид.%20Могилянські%20читання,%202021.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

35. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 11.02.2026).

36. Стрельцова О. В. Загальні принципи права ЄС як джерела права ЄС. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 94–99. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63930/55-Streltsov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.06.2026).

ТЕМА 2. ПРИНЦИПИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Вступ

1. Поняття та характеристика основних принципів договірної права ЄС. Класифікація принципів Європейського договірної права

2. Принцип свободи договору: поняття сутність та обмеження

3. Принцип безпеки в договірному праві ЄС

4. Принцип справедливості договору

5. Імплементация принципів договірної права ЄС в законодавство України

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Принципи права посідають особливе місце в системі правового регулювання будь-якої галузі. Вони є не лише теоретичними конструктами, що відображають ідеальний образ правопорядку, а й дієвими нормативними орієнтирами, які спрямовують правотворчість, тлумачення та правозастосування. У контексті договірної права Європейського Союзу принципи набувають ще більш значущої ролі, оскільки виступають своєрідним «спільним знаменником», здатним узгодити різноманітні правові традиції держав-членів у єдиному правовому просторі.

Осмислення принципів Європейського договірної права є надзвичайно актуальним завданням для правової науки й практики. По-перше, в умовах поглиблення інтеграційних процесів усередині ЄС та стрімкої діджиталізації економіки потреба у стабільній, прозорій та передбачуваний нормативній системі договірних відносин лише зростає. По-друге, для України, яка з червня 2022 року набула статусу країни-кандидата на вступ до ЄС та взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації свого законодавства з *acquis communautaire*, питання імплементации принципів договірної

ТЕМА 2

права ЄС у національну правову систему має пряме практичне значення. По-третє, на теоретичному рівні аналіз принципів Європейського договірної права дозволяє осмислити загальний вектор розвитку сучасного приватного права, який характеризується відходом від класичного лібералізму до більш соціально орієнтованих, функціональних та динамічних правових рішень.

Ключовим джерелом систематизованого викладу принципів Європейського договірної права є Принципи Європейського договірної права (Principles of European Contract Law, далі – PECL), розроблені Комісією з Європейського договірної права під керівництвом данського правознавця Оле Ландо. Публікація першої та другої частин відбулася у 1995 та 1999 роках⁴⁴, а третя частина, підготовлена за редакцією О. Ландо, Е. Клайва, А. Прюма та Р. Ціммерманна, вийшла у 2003 році⁴⁵. Паралельно та в тісному взаємозв'язку з PECL розвивався Проект спільної системи відліку (Draft Common Frame of Reference, далі – DCFR), значно масштабніша академічна кодифікація, яка охоплює не лише договірне, а й деліктне та речове право⁴⁶. Ці документи утворюють наукову основу для розуміння принципів сучасного Європейського договірної права.

Важливо від самого початку підкреслити методологічний підхід до аналізу принципів. На відміну від жорстких постулатів класичних цивільних кодексів XIX століття, принципи у PECL та DCFR виконують одночасно декілька функцій: нормативну, встановлюючи загальні правила поведінки; інтерпретаційну, слугуючи орієнтиром для тлумачення конкретних положень; інтегративну, заповнюючи прогалини правового регулювання; легітимативну, обґрунтовуючи право на існування та застосування

⁴⁴ Lando O., Beale H. (eds.). Principles of European Contract Law. Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.

⁴⁵ Lando O., Clive E., Prüm A., Zimmermann R. (eds.). Principles of European Contract Law. Part III. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 292 p.

⁴⁶ von Bar C., Clive E. (eds.). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition. Munich: Sellier, 2009. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEA (дата звернення: 17.06.2026).

тих чи інших конкретних способів, засобів, інструментів правового регулювання. Розуміння цієї багатофункціональності є необхідною передумовою для коректного аналізу.

Структурно цей аналіз охоплює декілька взаємопов'язаних тематичних блоків. Спочатку розглядається поняття та загальна характеристика принципів Європейського договірного права у співвідношенні з правовою системою ЄС загалом та з науковими кодифікаційними проєктами зокрема. Далі здійснюється класифікація цих принципів за різними критеріями. Після цього послідовно аналізуються три ключові принципи: свободи договору, безпеки у договірних відносинах та справедливості договору. Завершується аналіз розглядом стану та перспектив імплементації принципів Європейського договірного права в правову систему України.

1. Поняття та характеристика основних принципів договірного права ЄС. Класифікація принципів Європейського договірного права

Визначення поняття «принципи договірного права ЄС» потребує передусім з'ясування того, що саме мають на увазі під «принципом» у правовому сенсі. У загальній теорії права України принципи традиційно розглядаються як основоположні ідеї, керівні засади, що пронизують увесь масив правових норм певної системи або її окремих галузей. Проте у контексті Європейського договірного права ця категорія наповнюється специфічним змістом, обумовленим особливостями правопорядку ЄС.

Насамперед слід зазначити, що принципи Європейського договірного права мають подвійну природу⁴⁷. З одного боку, вони існують у вигляді академічних кодифікацій, насамперед, PECL та DCFR, які хоча і не мають обов'язкової юридичної сили у формальному сенсі, але виконують роль загальноновизнаних орієнтирів для законодавця та суду. З іншого боку, вони знаходять відображення у праві ЄС у вигляді директив та регламентів, де закріплені у нормативній формі, а також у практиці Суду

⁴⁷ Hesselink M. W. The New European Legal Culture. Deventer: Kluwer, 2001. P. 14–22.

ТЕМА 2

Справедливості ЄС, який послідовно ідентифікує та застосовує ці принципи під час тлумачення законодавства. Це переплетення «м'якого» та «жорсткого» права є характерною рисою Європейського договірного права і суттєво відрізняє його від класичних національних кодифікованих правових систем.

Особливої уваги заслуговує питання про співвідношення принципів Європейського договірного права та загальних принципів права ЄС. Суд Справедливості ЄС з самого початку свого існування виробив практику виявлення загальних принципів права ЄС, серед яких виділяються принципи правової визначеності, пропорційності, рівності, добросовісності та захисту законних очікувань⁴⁸. Принципи договірного права є більш спеціальними та конкретними стосовно загальних принципів права ЄС, але водночас перебувають у тісному генетичному зв'язку з ними. Наприклад, принцип добросовісності у договірному праві, прямо закріплений у статті 3 Директиви 93/13/ЄЕС⁴⁹, є конкретизацією загального принципу добросовісності, визнаного правом ЄС.

Характеристика принципів Європейського договірного права включає декілька ключових ознак. По-перше, вони мають загальний характер, тобто охоплюють широке коло відносин і не зводяться до регулювання конкретного виду договорів чи окремої ситуації. По-друге, вони відзначаються нормативністю, де навіть у тих випадках, коли принцип формально не закріплений у обов'язковому акті ЄС, він діє як орієнтир для тлумачення та заповнення прогалин. По-третє, принципи Європейського договірного права відображають певний ціннісний порядок, тобто закріплюють фундаментальні суспільні цінності, визнані у межах правового простору ЄС, такі як захист слабшої сторони, ринкова ефективність та справедлива конкуренція. По-четверте, вони мають системний характер, тобто є взаємопов'язаними та утворюють

⁴⁸ Case C-415/11, [2013]. *Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=135024> (дата звернення: 17.06.2026).

⁴⁹ Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0013> (дата звернення: 17.06.2026).

узгоджену нормативну єдність, а не механічну сукупність правил.

Особливого значення для розуміння принципів Європейського договірної права набуває їхній інструментальний характер. На відміну від класичного договірної права, де принципи відображали передусім негативну свободу, тобто невтручання держави в приватні відносини, принципи договірної права ЄС слугують засобом досягнення конкретних суспільно-економічних цілей. Підтвердженням цього є зміст Директиви 2011/83/ЄС⁵⁰, яка запровадила розлогий перелік переддоговірних інформаційних обов'язків продавця і тим самим використала договірне право як інструмент побудови «Єдиного цифрового ринку» ЄС.

PECL містить загальні положення договірної права ЄС. Стаття 1:102 PECL безпосередньо проголошує, що сторони вільні укладати договір та визначати його зміст, з урахуванням вимог добросовісності та чесної ділової практики, а також обов'язкових норм, закріплених у PECL. Ця норма синтезує декілька фундаментальних принципів: свободу договору, добросовісність та верховенство закону⁵¹. DCFR відтворює та розвиває принципи PECL, додаючи до них нові виміри, пов'язані з цифровою економікою, захистом персональних даних та сталим розвитком. Хоча DCFR не є джерелом права ЄС, його положення використовуються як зразок під час підготовки нових законодавчих актів та реформування цивільного законодавства. На сьогоднішній день DCFR є інструментом порівняльно-правових досліджень.

Не менш важливим для характеристики принципів Європейського договірної права є питання про суб'єктний склад відносин, до яких вони застосовуються. На відміну від традиційного цивільного права, яке регулює відносини між «особами» без розрізнення їхнього соціального статусу, принципи Європейського договірної права відрізняються спеціальною правосуб'єктністю.

⁵⁰ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁵¹ Whittaker S., Zimmermann R. Good Faith in European Contract Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 38–45. URL: <https://assets.cambridge.org/9780521771900/sample/9780521771900wsc00.pdf> (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 2

У центрі уваги перебуває споживач, тобто фізична особа, що діє поза сферою підприємницької або іншої господарської діяльності. Захист споживача як структурно слабшої сторони є наскрізним принципом договірного права ЄС. Водночас PECL та DCFR регулюють й суто комерційні відносини між підприємцями, хоча тут свобода договору набуває ширшого вираження і обмежується меншою кількістю імператив.

Класифікація принципів Європейського договірного права

Класифікація принципів Європейського договірного права є складним завданням, позаяк ці принципи не є замкненою та ієрархічно чіткою системою у тому сенсі, в якому вона існує, наприклад, як це зафіксовано в національних правових системах. Тим не менше, доктринальний аналіз дозволяє виокремити кілька підходів до класифікації.

Першою та найбільш загальною підставою класифікації є критерій обов'язковості нормативного закріплення принципу. За цим критерієм розрізняють принципи, які мають безпосереднє нормативне закріплення у первинному або вторинному праві ЄС, та принципи, що існують переважно у вигляді наукових концепцій або принципів, виявлених судовою практикою. Аналіз відповідних актів ЄС дозволяє встановити, що деякі директиви засновані на підході максимальної гармонізації, при якому держави-члени позбавлені права відступати від встановленого стандарту навіть у бік посилення захисту⁵². Це принципово відрізняє такі принципи від мінімально гармонізованих, де держави вправі встановлювати більш суворий захист.

Другим критерієм класифікації є функціональний. За ним виокремлюються принципи, що регулюють стадію укладення договору, принципи, що визначають правовий режим виконання договірних зобов'язань, принципи, що регулюють засоби захисту у випадку порушення договору, та принципи, що визначають

⁵² Contribution to Growth: Legal Aspects of Protecting European Consumers / C. Lübbeling, H. Schulte-Nölke, M. Thase, A. Wiewiórowska-Domagalska; European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Brussels, 2019. 140 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU\(2019\)631066_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU(2019)631066_EN.pdf) (дата звернення: 17.06.2026).

підстави та наслідки припинення договірних відносин. Третьою, і в академічному сенсі найвпливовішою, є класифікація, запропонована безпосередньо у самому DCFR. У Вступних положеннях Проект наголошує на чотирьох наскрізних цінностях: свободі, безпеці, справедливості та ефективності, які й слід вважати «конституційним ядром» Європейського договірного права.

Четвертий підхід до класифікації базується на змістовному критерії, а саме характері тієї цінності, яку захищає відповідний принцип. За цим критерієм можна виділити три великі групи. Перша охоплює принципи автономії сторін (свобода договору, *pacta sunt servanda*). Друга група – принципи безпеки та стабільності договірних відносин (правова визначеність, захист законних очікувань, публічність забезпечення виконання зобов'язань). Третя група включає принципи справедливості та захисту слабшої сторони (добросовісність, чесна ділова практика, заборона несправедливих умов, розумне очікування). Варто зазначити, що між цими групами існує постійна напруга зокрема, принцип *rebus sic stantibus* (лат. «про речі, що залишаються в тому ж стані») – це принцип, який означає докорінну зміну обставин. У його сучасній інтерпретації PECL/DCFR балансує між безпекою (обов'язковість договору) та справедливістю (обов'язок адаптації)⁵³.

Практичне значення класифікації принципів Європейського договірного права полягає в тому, що вона дозволяє більш системно підходити до тлумачення конкретних норм права ЄС, виявляти колізії між принципами та знаходити баланс між ними у конкретних правових ситуаціях. Наприклад, колізія між принципом свободи договору та принципом захисту споживача є однією з центральних у сучасному Європейському договірному праві та вирішується Судом ЄС через зважене застосування обох принципів з урахуванням конкретних обставин справи.

2. Принцип свободи договору: поняття сутність та обмеження

⁵³ Kovacs M., Poncibò C. Towards a Theory of Imprévision in the EU? *European Review of Contract Law*. 2018. Vol. 14, no. 4. P. 344–373. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2018-1021> (дата звернення: 17.06.2026).

Принцип свободи договору є, безумовно, найбільш фундаментальним у системі принципів договірної права. У своїй класичній ліберальній версії, що бере початок із доктрин природного права XVII–XVIII ст. та набула кодифікованого вираження у Цивільних кодексах XIX ст. (Французький кодекс Наполеона 1804 року, Австрійське цивільне уложення 1811 року, Німецьке цивільне уложення 1896 року), свобода договору охоплювала декілька складових: свободу укласти або не укласти договір; свободу обирати контрагента; свободу визначати зміст договору; свободу обирати форму договору. У сукупності ці складові відображали загальний дух буржуазного правопорядку, де держава виступала лише «нічним сторожем», що забезпечував виконання приватних домовленостей, але не втручалася у їхній зміст.

У Принципах Європейського договірної права свобода договору отримала принципово нову інтерпретацію. Стаття 1:102 (1) PECL проголошує: «Сторони вільні укласти договір та визначати його зміст, з дотриманням обов'язкових норм та принципу добросовісності та чесної ділової практики». Це формулювання, на перший погляд, лаконічне, містить у собі кардинальні відмінності від класичної концепції. По-перше, свобода договору прямо поставлена в залежність від обов'язкових норм, причому ці норми можуть встановлюватися як на рівні самих PECL, так і на рівні права ЄС, а також на рівні національного права держав-членів. По-друге, свобода договору обмежена принципом добросовісності, що перетворює її з абсолютного права на умовне повноваження, яке реалізується лише у випадку відповідності загальним стандартам чесної ділової поведінки.

У правовому порядку ЄС свобода договору набуває складної «діалектичної» форми. З одного боку, вона є необхідною передумовою функціонування єдиного внутрішнього ринку, оскільки без права вільно укласти транскордонні договори на власних умовах неможливе ні вільне переміщення товарів, ні вільне надання послуг. З іншого боку, саме ця свобода є потенційним джерелом ринкових провалів, оскільки нерівний розподіл інформації та переговорної сили між підприємцями та споживачами деформує «вільний» вибір останніх. У порівняльному дослідженні

сучасного договірної права влучно описано це протиріччя: «Чим повніше ринок реалізує свій потенціал ефективності, тим більш необхідним стає коригувальне втручання права»⁵⁴.

Найрадикальнішим обмеженням свободи договору в праві ЄС є доктрина «повної ефективності» (*effet utile*), розроблена Судом Справедливості в контексті Директиви 93/13/ЄЕС. У справі C-618/10 *Banco Español de Crédito*⁵⁵. Суд постановив, що національний суд не вправі змінювати зміст несправедливої договірної умови (навіть з метою «виправлення» її і збереження договору в силі), а може лише оголосити її недійсною. Ця позиція є суттєво жорсткішою, ніж та, що природно впливала б із принципу збереження договору. Логіка Суду полягає у тому, що можливість «помірного» судового коригування умов послаблювала б дисциплінуючий вплив директиви на продавців: якби продавець знав, що несправедлива умова буде лише «пом'якшена», а не повністю усунута, спокуса включати такі умови у шаблонні договори залишалася б незмінною. Таким чином, обмеження свободи договору тут є не лише механізмом захисту конкретного споживача, але й інструментом системного відлякування недобросовісних практик на ринку.

Право на відмову від договору є ще одним виміром обмеження свободи договору, що принципово відрізняє Європейське договірне право від юридичної доктрини України. У логіці національного законодавця укладення договору означає взаємоузгодження волевиявлення сторін і породжує обов'язок виконання, будь-яка подальша можливість «передумати» без правових підстав суперечила б базовому принципу обов'язковості. Право ЄС запроваджує структурований виняток, «охолоджувальний» період, протягом якого споживач вправі відмовитися від договору без жодного обґрунтування. Це право

⁵⁴ Zimmermann R. *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 159–178. DOI: <https://lawcat.berkeley.edu/record/434388> (дата звернення: 17.06.2026).

⁵⁵ Case C-618/10, [2012]. *Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=123843> (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 2

слід розуміти не як «підважування» принципу обов'язковості договірних зобов'язань (*pacta sunt servanda*), а як переосмислення самого моменту, з якого договір набирає повної обов'язкової сили⁵⁶, де згода споживача у переддоговірний момент є лише попередньою, а остаточна згода формується щойно після реального ознайомлення з товаром або послугою.

Одним із складних питань є допустимість умов про мінімальну процентну ставку та аналогічних механізмів, які формально є предметом індивідуального узгодження, але фактично нав'язуються споживачеві в умовах асиметрії інформації. Суд Справедливості у справі *Gutiérrez Naranjo* (об'єднані справи щодо іспанських іпотечних договорів)⁵⁷ вирішив, що навіть якщо умова формально відповідає вимозі прозорості, її застосування з ретроактивним ефектом є несумісним із Директивою 93/13/ЄЕС. Це рішення суттєво обмежило свободу договору на користь системної узгодженості права ЄС. Воно також підтвердило тезу про те, що у споживчому праві ЄС принцип свободи договору поступово трансформується від «свободи волі» до «свободи справедливого вибору», тобто вибору, здійсненого в умовах реальної поінформованості та відсутності структурного примусу⁵⁸.

3. Принцип безпеки в договірному праві ЄС

Принцип безпеки у договірному праві ЄС охоплює кілька взаємопов'язаних, але не тотожних аспектів. У найбільш широкому розумінні він включає правову визначеність як загальний принцип права ЄС, захист законних очікувань сторін, стабільність та

⁵⁶ Loos M. B. M. Rights of Withdrawal. Modernising and Harmonising Consumer Contract Law / eds.: G. Howells, R. Schulze. Munich: Sellier, 2009. P. 237–270. URL: <https://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/19770/1/21.pdf> (дата звернення: 17.06.2026).

⁵⁷ Case C-154/15, [2016]. *Francisco Gutiérrez Naranjo and others v Cajasur Banco SAU and others*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=186483> (дата звернення: 17.06.2026).

⁵⁸ Wilhelmsson T. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica International*. 2008. Vol. 14. P. 51–57. URL: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2008_1_51.pdf

обов'язковість договірних зобов'язань (*pacta sunt servanda*), а також безпеку систем забезпечення виконання зобов'язань.

Правова визначеність як складова принципу безпеки має два основні виміри. З одного боку, це вимога до нормотворця, де правові норми мають бути чіткими, передбачуваними та доступними для ознайомлення. Суд Справедливості ЄС неодноразово підкреслював, що директиви, які встановлюють права та обов'язки сторін у договірних відносинах, мають імплементуватися у національне право у такий спосіб, що забезпечують реальну передбачуваність правового становища відповідних осіб. Саме тому максимальна гармонізація у споживчому праві є відповіддю на ризик «регуляторного дрейфу», коли різні стандарти у різних державах-членах позбавляють підприємців можливості планувати транскордонну діяльність.

Захист законних очікувань сторін реалізується через концепцію «об'єктивної відповідності» товарів та цифрового контенту. Директива 2019/771/ЄС⁵⁹ запровадила подвійну перевірку на відповідність, суб'єктивну (відповідність умовам договору) та об'єктивну (відповідність стандартам, які середній споживач може розумно очікувати).

Директива 2019/770/ЄС⁶⁰ поширила аналогічний режим на цифровий контент та цифрові послуги, визнаючи, що виконання договору у цифровій сфері є не одноразовим актом, а процесом, що триває. Принцип безпеки у контексті валютного ризику отримав розгорнуту судову розробку у справах, пов'язаних із кредитами в іноземній валюті. У справі C-186/16 Andriuc⁶¹ Суд Справедливості

⁵⁹ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods. Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 28–50. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁶⁰ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 1–27. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁶¹ Case C-186/16, [2017]. Ruxandra Paula Andriuc and others v Banca Românească SA. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=194645> (дата

ТЕМА 2

визначив, що вимога «ясності та зрозумілості» умови про валютний ризик означає не лише граматичну зрозумілість формулювання, а й те, що споживач повинен мати можливість реально оцінити потенційно значні економічні наслідки такого ризику для своїх фінансових зобов'язань. Суд вказав, що кредитор як фаховий учасник ринку, зобов'язаний надати споживачеві інформацію, достатню для того, щоб той зміг сформувати реалістичне уявлення про наслідки укладення договору в умовах коливань обмінного курсу. Це рішення є ілюстрацією переходу від «формальної» до «матеріальної» безпеки, де недостатньо, щоб умова існувала у договорі, а необхідно, щоб її наслідки були реально усвідомленими.

У сфері правової визначеності як складової принципу безпеки суттєве значення має диференційований підхід до питання про обсяг суддівських повноважень при виявленні несправедливих умов. Г. Біл із низкою науковців у фундаментальному посібнику з договірного права⁶² підкреслюють, що «справедливий процес» (fair procedure) є самостійним виміром безпеки у договірних відносинах, і навіть за справедливого результату формула «суд краще знає» може підривати довіру до правової системи. Саме тому Суд Справедливості у справі C-51/17 OTP Bank⁶³ ретельно розмежував обов'язок суду оцінювати несправедливість умов ex officio та межі цього обов'язку, де суд повинен порушити питання, але подальший процесуальний розвиток має відбуватися із дотриманням принципу змагальності та рівності сторін. Таким чином, безпека у процесуальному сенсі є не лише правом на виграш справи, але й правом на справедливу процедуру її розгляду.

Принцип безпеки виявляється також у системі забезпечення виконання зобов'язань і, зокрема, у питанні про наслідки реструктуризації договору. Аналізуючи вплив права ЄС та Конвенції про захист прав людини на англійське договірне право

звернення: 17.06.2026).

⁶² Beale H. et al. Cases, Materials and Text on Contract Law. Oxford: Hart Publishing, 2019. P. 741–762. DOI: <https://doi.org/10.5040/9781509921454> (дата звернення: 17.06.2026).

⁶³ Case C-51/17, [2018]. OTP Bank Nyrt and OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt v Teréz Ilyés and Emil Kiss. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62017CJ0051> (дата звернення: 17.06.2026).

констатують, що принцип безпеки у широкому розумінні вимагає від кредиторів не лише пасивного дотримання букви договору, але й активної поведінки, спрямованої на збереження договірних відносин у випадку тимчасових труднощів боржника. Ця тенденція до «кооперативного» розуміння договірних зобов'язань корелює з доктриною *hardship* у PECL та DCFR, що сприймає принцип безпеки як інструмент захисту не лише кредитора, але і саму договірну конструкцію як цінність, гідну збереження.

Власне філософська основа принципу безпеки у договірному праві пов'язана з уявленням про те, що договір є не лише приватним правочином двох осіб, але й суспільним інститутом, що потребує довіри для свого функціонування. У порівняльно-правовому дослідженні засад приватного права показано, що норми про стабільність і обов'язковість договору служать інтересам не лише безпосередніх сторін, але й суспільства в цілому⁶⁴, а передбачуваність договірних відносин є умовою можливості економічного планування, інвестування та розподілу ризиків. У контексті Європейського договірного права цей суспільний вимір безпеки особливо важливий, бо на єдиному внутрішньому ринку ЄС невизначеність щодо виконання транскордонних договорів була б перепоною для торгівлі та інвестицій. Тому це не лише захист конкретного кредитора, але й загальне регуляторне прагнення до уніфікованих стандартів і передбачуваних результатів.

У справі C-32/14 *ERSTE Bank Hungary*⁶⁵ Суд Справедливості ЄС розглянув питання про безпеку у специфічному контексті, зокрема питання про те, чи є положення угорського права, що дозволяють банку включати до кредитного договору умову про негайне виконання через нотаріуса без судового контролю, сумісними з вимогою ефективного судового захисту права споживача оспорити несправедливі умови. Суд визнав, що

⁶⁴ Gordley J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 339–365. URL: <https://archive.org/details/foundationsofpri0000gord/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 17.06.2026).

⁶⁵ Case C-32/14, [2015]. *ERSTE Bank Hungary Zrt v Attila Sugár*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0032&qid=1773152219621> (дата звернення: 17.06.2026).

безпеку у значенні «швидкого отримання кредитором виконання» не може переважати над безпекою у значенні «гарантії доступу до справедливого судового розгляду». Ця справа є прикладом колізії між різними вимірами принципу безпеки, оборотною та процесуальною, та способу її вирішення в системі цінностей права ЄС.

Нарешті, принцип безпеки у договірному праві ЄС має важливий «інституційний» вимір, пов'язаний з концепцією «інструментального» характеру директив⁶⁶. Інструментальне розуміння *acquis communautaire* у договірному праві передбачає, що стабільність норм є не самоціллю, а засобом досягнення позитивних результатів у ринкових умовах економіки. Звідси бачимо парадоксальну вимогу щодо «динамічної стабільності», де норми мають бути достатньо стабільними для того, щоб учасники ринку мали можливість на них покладатися, але водночас достатньо гнучкими для того, щоб відповідати змінним потребам ринку. Рівновага між цими вимогами є однією з найскладніших регуляторних проблем Європейського договірного права.

4. Принцип справедливості договору

Принцип справедливості договору є, мабуть, найбільш багатовимірним та водночас найбільш суперечливим із ключових принципів Європейського договірного права. Саме він найбільш рельєфно відображає відхід сучасного договірного права від формальної рівності сторін до матеріальної справедливості, що враховує реальний баланс сил, інформаційну асиметрію та структурну вразливість окремих категорій учасників ринку.

У системі PECL справедливість проявляється насамперед через принцип добросовісності та чесної ділової практики, закріплений у статті 1:201. Відповідно до цієї статті, кожна зі сторін зобов'язана діяти відповідно до принципів добросовісності та чесної ділової практики. Ця стаття має безпрецедентно широку

⁶⁶ Schmid C. U. The Instrumentalist Conception of the *acquis communautaire* in Consumer Contract Law and its Implications on a European Contract Law Code. *European Review of Contract Law*. 2005. Vol. 1, no. 2. P. 211–243. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl.2005.1.2.211> (дата звернення: 17.06.2026).

сферу застосування: вона охоплює не лише виконання договору, але й переддоговірний етап, включаючи процес переговорів. Стаття 2:301 PECL прямо встановлює відповідальність за порушення принципу добросовісності на стадії переговорів, забороняючи, зокрема, вступати у переговори без наміру укласти договір або припиняти переговори на просунутій стадії без поважних причин.

У дослідженні стандартних договірних умов у Європі⁶⁷ виокремлено щонайменше чотири значення справедливості у договірному контексті: «процедурна справедливість» (справедливий процес укладення договору), «субстантивна справедливість» (справедливий зміст умов), «дистрибутивна справедливість» (справедливий розподіл ризиків між сторонами) і «коригувальна справедливість» (відновлення порушеної рівноваги). Кожне з цих значень відображається у конкретних інститутах Європейського договірного права.

Процедурна справедливість реалізується передусім через систему інформаційних обов'язків продавця, через вимогу індивідуального узгодження відступних умов, а також через механізм відмови від договору як засіб корекції можливого дефекту волевиявлення при його укладенні. Цей аспект справедливості є найбільш тісно пов'язаним із принципом автономії особи, де справедливість вимагає не нав'язування конкретного змісту, а забезпечення умов для справді автономного волевиявлення. Справа C-453/10 *Pereničová*⁶⁸ є ілюстрацією того, як недотримання вимог процедурної справедливості, зокрема, включення до реклами та договору недостовірних відомостей про річну процентну ставку, тягне за собою можливість визнання договору несправедливим у цілому, якщо відповідна умова впливає на загальний баланс договірних прав та обов'язків.

Субстантивна справедливість є більш контрверсійним виміром, вона вимагає оцінки самого змісту договірних умов,

⁶⁷ Whittaker S. On the Development of European Standard Contract Terms. *European Review of Contract Law*. 2006. Vol. 2, no. 1. P. 51–103.

⁶⁸ Case C-453/10, [2012]. *Jana Pereničová and Vladislav Perenič v SOS financ spol. s r.o.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX:62010CJ0453> (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 2

незалежно від процедури їх включення. Директива 93/13/ЄЕС запроваджує субстантивний критерій: умова може бути несправедливою не тому, що вона нав'язана обманом, а тому, що вона об'єктивно спричиняє «значний дисбаланс» на шкоду споживачеві.

Дистрибутивна справедливість є виміром, у якому Суд Справедливості ЄС виявив найбільшу послідовність у розвитку доктрини. Принцип «часткової недійсності» (severability), за яким несправедлива умова визнається недійсною, але решта договору залишається в силі, є прямим відображенням дистрибутивного розуміння справедливості, де мета не в тому, щоб покарати продавця через повне розірвання договору, а в тому, щоб відновити той розподіл прав та обов'язків, який був би встановлений сторонами за умови добросовісної поведінки. Справа C-70/17 Abanca⁶⁹ поставила перед Судом питання про межі «часткової недійсності», якою мірою суд може вичерпати несправедливу умову і чи вправі він зберегти її справедливу частину? Суд відповів стримано, що принцип повної ефективності вимагає усунення несправедливої умови в цілому, якщо її справедлива та несправедлива частини є нероздільними.

Коригувальна справедливість у Європейському договірному праві реалізується через систему засобів правового захисту у випадку порушення договору. Ієрархічна система засобів захисту, від виконання в натурі до відшкодування збитків, відображає пріоритет відновлення договірної рівноваги над компенсацією збитків у грошовій формі. Так у порівняльному аналізі принципів PECL та італійського договірного права⁷⁰ бачимо, що ця ієрархічна логіка є спільною для більшості правопорядків континентальної Європи, хоча конкретні механізми її реалізації суттєво відрізняються. Внесок Європейського договірного права

⁶⁹ Case C-70/17 and C-179/17, [2019]. Abanca Corporación Bancaria SA v Alberto García Salamanca Santos and Bankia SA v Alfonso Antonio Lau Mendoza and others. URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838733405> (дата звернення: 17.06.2026).

⁷⁰ Antonioli L., Veneziano A. (eds.). Principles of European Contract Law and Italian Law. The Hague: Kluwer Law International, 2005. P. 3–28.

полягає у тому, що воно уніфікує мінімальний рівень захисту та забезпечує порівнянність правових режимів у різних державах-членах.

Добросовісність як стрижень принципу справедливості є одночасно найбільш ємним та найбільш неоднозначним елементом Європейського договірного права. Суд Справедливості ЄС послідовно підкреслює, що поняття «добросовісності» у Директиві 93/13/ЄЕС є автономним поняттям права ЄС і не може тлумачитися виключно у відповідності до будь-якої однієї національної правової традиції. Водночас Суд розробив певні орієнтири: несправедливість умови оцінюється з урахуванням характеру товарів або послуг, на момент укладення договору, з урахуванням усіх обставин справи, що спонукали до укладення договору, а також усіх інших умов договору. Таким чином, справедливість не є абстрактним критерієм, а завжди оцінюється у конкретному контексті.

Необхідно зазначити, що принцип справедливості договору перебуває у потенційній напрузі з принципом свободи договору. Адже кожне обмеження свободи договору на підставі справедливості є певним втручанням у автономію сторін. Доктрина та судова практика Суду ЄС намагаються знайти баланс між цими принципами через концепцію «інформованої згоди»: передбачається, що якщо споживач отримав повну, зрозумілу та своєчасну інформацію і лише тоді погодився на певні умови, то навіть обтяжлива для нього умова може вважатися допустимою з точки зору договірної свободи.

5. Імплементация принципів договірного права ЄС в законодавство України

Процес адаптації правової системи України до принципів Європейського договірного права є явищем комплексним і багатовимірним, що не зводиться до механічного перенесення тих чи інших норм або формул. Він торкається фундаментальних питань правової ідентичності, інституційної спроможності та судової культури. Бачимо, що в Україні виявляється системний парадокс, коли в умовах, де Україна зобов'язана наближати своє

ТЕМА 2

законодавство до *acquis* ЄС, найбільш принципові перебувають не на рівні нормативного тексту, а на рівні правового мислення, а саме тих історично сформованих парадигм у встановленні та розвитку українського права, якими прошита правова системи України, на яких будується суддівське та адвокатське розуміння права.

Першою і, можливо, найбільш глибокою проблемою є концептуальна несумісність між традицією, у якій сформувалося цивільне законодавство України, та логікою, що пронизує Європейське договірне право. Саме ця налаштованість на «догматичну чистоту» ускладнює сприйняття Директив ЄС, які є свідомо «нечистими» у догматичному сенсі: вони регулюють лише окремі аспекти договірних відносин, залишаючи суттєві прогалини, що заповнюються або національним правом, або автономним тлумаченням Суду ЄС. Намагання інтегрувати такі «фрагментарні» директивні норми в систему цивільного законодавства України без зміни самої логіки кодексу неминуче призводить до концептуальних напруг і суперечностей.

Другою проблемою є питання про ефект «прямого застосування» принципів Європейського договірного права в Україні. Також розрізняють «вертикальний» вплив (обов'язок держави імплементувати директиви через законодавчий процес) та «горизонтальний» вплив (взаємний вплив права ЄС і приватних осіб у відносинах між собою)⁷¹. В Україні, яка ще не є членом ЄС, прямий вертикальний обов'язок є відсутнім у формальному сенсі, проте Угода про асоціацію запровадила зобов'язання щодо «апроксимації» законодавства, яке за своїм функціональним значенням є близьким до обов'язку держави-члена імплементувати директиву. Проблема полягає в тому, що механізми контролю за виконанням цього зобов'язання є значно слабшими, ніж у межах ЄС, що залишає широке поле для вибіркової та непослідовної адаптації.

⁷¹ Bobek M. The Effects of EU Law in the National Legal Systems (May 22, 2023). Catherine Barnard & Steve Peers (eds.), *European Union Law*. Oxford University Press, 2023. Pp. 151-191, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4454992> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4454992DOI>: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4454992>(дата звернення: 17.06.2026).

Третьою проблемою є питання щодо інституційної спроможності української судової системи у застосовуванні принципів Європейського договірної права. Принципи PECL та DCFR є не «нормами прямої дії», а концептуальними орієнтирами, для застосування яких суддя повинен мати відповідне критичне мислення, знання концептуальних підходів до розуміння особливостей формування договірної права для аналізу і синтезу адекватних рішень. Принцип добросовісності, наприклад, вимагає від судді здатності оцінювати «типові очікування сторін», «стандарти чесної ділової практики» та «розумну рівновагу прав та обов'язків», категорії, що не піддаються механічному застосуванню і вимагають суддівської дискреції високого рівня. Розвиток цієї дискреції, а не лише прийняття нових норм є центральним завданням реформи договірної права в Україні.

Четвертою проблемою є відсутність у чинному законодавстві України розвиненого режиму захисту від несправедливих умов шаблонних договорів у відносинах між підприємцями. Якщо в Директиві 93/13/ЄЕС захист від несправедливих умов поширюється виключно на споживчі договори, DCFR та низку новітніх тенденцій у праві ЄС свідчать про поступове розширення цього захисту і на відносини B2B (Business-to-Business, «бізнес для бізнесу»), принаймні у випадках, коли одна зі сторін є малим або середнім підприємством з обмеженою переговорною силою. Проект Кодексу права приватного України намагається врахувати цю тенденцію, однак повноцінна доктринальна розробка цього питання є ще справою майбутнього. Її відсутність означає суттєву прогалину у захисті учасників ринку від зловживань із боку економічно домінантних партнерів.

П'ятою проблемою є питання про те, як взаємопов'язаність і взаємозалежність воєнного стану, форс-мажорних обставин взаємо узгоджуються із застосуванням принципів Європейського договірної права в нинішніх умовах України. Принцип безпеки у його зворотному вимірі вимагає стабільності договірних зобов'язань навіть в умовах кризи. Натомість принцип справедливості вимагає гнучкості та готовності до адаптації договорів у ситуаціях, коли виконання стає надмірно обтяжливим. Ці два принципи

ТЕМА 2

перебувають у стані перманентної напруги, яка в умовах тривалого збройного конфлікту виявляється особливо гостро. Вироблення доктринальних критеріїв для вирішення цієї колізії є нагальним завданням для вітчизняних науковців-цивілістів.

Шостою проблемою є питання щодо розвитку правової культури та юридичної освіти. Навіть за умови прийняття всіх необхідних законодавчих змін ефективна реалізація принципів Європейського договірної права залишатиметься недосяжною без фундаментальної зміни у підготовці юристів. Необхідне глибоке вивчення не лише тексту директив та рішень Суду ЄС, а й академічних кодифікацій, таких як PECL та DCFR, а також порівняльно-правового аналізу відповідних інститутів у провідних правових системах Європи. Лише через такий комплексний підхід можна сформулювати юриста, здатного застосовувати принципи Європейського договірної права не механічно, а свідомо, розуміючи їхній зміст, обґрунтування та межі.

Висновки

Проведений аналіз принципів Європейського договірної права дозволяє сформулювати низку узагальнень, які мають як теоретичне, так і практично-прикладне значення.

По-перше, принципи Європейського договірної права є самостійним нормативним феноменом, що не зводиться ні до «спільного знаменника» національних правопорядків, ні до простої сукупності приписів директив ЄС. Вони утворюють особливий рівень правового регулювання, що функціонує через взаємодію «жорсткого» та «м'якого» права, академічної доктрини та судової практики Суду Справедливості ЄС. Розуміння цього багаторівневого характеру є необхідною передумовою для будь-якого серйозного аналізу.

По-друге, три ключові принципи – свободи договору, безпеки та справедливості, є не ізольованими постулатами, а взаємопов'язаними нормативними положеннями єдиної системи. Правовий порядок ЄС не обирає між ними, а утримує між ними динамічну рівновагу, здатну адаптуватися до конкретних ринкових і соціальних умов. Суд Справедливості ЄС є ключовим

інституційним актором цього балансування.

По-третє, класифікація принципів за функціональним, суб'єктним та обов'язковим критеріями дозволяє подолати поширений у вітчизняній літературі дефіцит системності, що виявляється у перерахуванні принципів без з'ясування сутності та логіки їх взаємозв'язку. Лише через системну класифікацію можна отримати аналітичний інструментарій, придатний для вирішення практичних колізій.

По-четверте, для України центральним завданням є не просте копіювання принципів Європейського договірної права, а їх органічна інтеграція у вітчизняну правову традицію. Ця інтеграція передбачає трансформацію правового мислення, зміну юридичної культури та оновлення юридичної освіти, процес, що за своєю природою є тривалим і потребує системних зусиль академічної спільноти, законодавців та практиків.

По-п'яте, особливу увагу заслуговує питання про зворотний вплив, де імплементація принципів Європейського договірної права в Україні не є одностороннім процесом. Правовий досвід України, зокрема, досвід правового регулювання в умовах збройного конфлікту, досвід адаптації аграрного та земельного права до ринкових умов, а також реформи у сфері оцифрування публічних послуг є оригінальним внеском у загальноєвропейський правовий розвиток і заслуговує на самостійну наукову увагу.

Контрольні питання

1. У чому полягає «подвійна природа» принципів Європейського договірної права та як взаємодіють між собою «м'яке» та «жорстке» право у цій сфері?
2. Яким чином принципи договірної права ЄС співвідносяться із загальними принципами права ЄС (такими як пропорційність, рівність, правова визначеність)?
3. Як трансформувався зміст принципу свободи договору у ст. 1:102 PECL порівняно з класичними ліберальними кодексами?
4. У чому полягає суть доктрини «повної ефективності» (effet utile) на прикладі справи Banco Español de Crédito? Чому судам заборонено «пом'якшувати» несправедливі умови?

5. Поясніть право споживача на відмову від договору («оохолоджувальний період») крізь призму принципу *pacta sunt servanda*. Чи суперечать вони один одному?

6. Яке значення має принцип «кооперативної» поведінки сторін у контексті доктрини *hardship* (утруднення виконання)?

7. Розкрийте зміст чотирьох вимірів справедливості (процедурна, субстантивна, дистрибутивна, коригувальна). Наведіть приклади їх реалізації в праві ЄС.

8. Чому принцип «добросовісності» у Директиві 93/13/ЄЕС вважається автономним поняттям права ЄС і як це впливає на його тлумачення національними судами?

9. У чому полягає «концептуальна несумісність» між Цивільним кодексом України та логікою Європейського договірного права?

10. Які виклики для української судової системи створює необхідність застосування принципів PECL та DCFR, що не є нормами прямої дії?

Використана та рекомендована література

1. Antonioli L., Veneziano A. (eds.). *Principles of European Contract Law and Italian Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2005. P. 3–28.

2. Bar von C., Clive E. (eds.). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Munich: Sellier, European Law Publishers, 2009. Vol. 1–6. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

3. Beale H. et al. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. 3rd ed. Oxford: Hart Publishing, 2019. P. 741–762.

4. Bobek M. *The Effects of EU Law in the National Legal Systems* (May 22, 2023). Catherine Barnard & Steve Peers (eds.), *European Union Law* (4th edn, Oxford University Press, 2023), pp. 151–191 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4454992> (дата звернення:

17.06.2026). 5. Case C-154/15, [2016]. Francisco Gutiérrez Naranjo and others v Cajasur Banco SAU and others. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=186483> (дата звернення: 17.06.2026). 6. Case C-186/16, [2017]. Ruxandra Paula Andriciuș and others v Banca Românească SA. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=194645> (дата звернення: 17.06.2026).

7. Case C-32/14, [2015]. ERSTE Bank Hungary Zrt v Attila Sugár. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0032&qid=1773152219621> (дата звернення: 17.06.2026). 8. Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa). URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=135024> (дата звернення: 17.06.2026).

9. Case C-453/10, [2012]. Jana Pereničová and Vladislav Perenič v SOS financ spol. s r.o. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX:62010CJ0453>.

10. Case C-51/17, [2018]. OTP Bank Nyrt and OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt v Teréz Ilyés and Emil Kiss. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62017CJ0051> (дата звернення: 17.06.2026).

11. Case C-618/10, [2012]. Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=123843> (дата звернення: 17.06.2026).

12. Case C-70/17 and C-179/17, [2019]. Abanca Corporación Bancaria SA v Alberto García Salamanca Santos and Bankia SA v Alfonso Antonio Lau Mendoza and others. URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838733405> (дата звернення: 17.06.2026).

13. Chaturvedi M. Navigating the Digital Marketplace: Legal Requirements for Online Contracts with Consumers in the European Union. *Law and World*. 2024. Vol. 10, no. 31. P. 122–131. URL: <https://doi.org/10.36475/10.3.12>. (дата звернення: 17.06.2026).

14. Contribution to Growth: Legal Aspects of Protecting European Consumers / C. Lübberting, H. Schulte-Nölke, M. Thase, A. Wiewiórowska-Domagalska; European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. Brussels, 2019. 140 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_

STU(2019)631066_EN.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

15. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 1–27. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

16. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods. Official Journal of the European Union. 2019. L 136. P. 28–50. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

17. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

18. Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. Official Journal of the European Communities. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0013> (дата звернення: 17.06.2026).

19. Esposito F., Hacker P. European Union Litigation. *European Review of Contract Law*. 2020. Vol. 16, no.1. P. 212–232. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2020-0012> (дата звернення: 17.06.2026).

20. Gool Van E., Michel A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: A Critical Analysis. *EuCML*. 2021, no. 4. P. 136–148.

21. Gordley J. Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 339–365. URL: <https://archive.org/details/foundationsofpri0000gord/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 17.06.2026).

22. Grundmann S. European Contract Law and Regulation. *European Review of Contract Law*. 2025. Vol. 21, no.1. P. 4–72. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2025-2004> (дата звернення: 17.06.2026).

23. Grundmann S., Collins H. Editorial: 20 Years of European Contract Law Review. *European Review of Contract Law*. 2025. Vol. 21, no. 1. P. 1–3. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2025-2005> (дата звернення: 17.06.2026).

24. Hesselink M. W. Justice in Transactions: A Public Basis for Justifying Contract Law? *European Review of Contract Law*. 2021. Vol. 17, no. 2. P. 231–244. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2021-2020> (дата звернення: 17.06.2026).

25. Hesselink M. W. Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. Oxford: Oxford University Press, 2021. 496 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.001.0001> (дата звернення: 17.06.2026).

26. Hesselink M. W. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol. 18, no. 4. P. 281–302. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2022-2050> (дата звернення: 17.06.2026).

27. Hesselink M. W. The New European Legal Culture. Deventer: Kluwer, 2001. P. 14–22.

28. Kovac M., Poncibò C. Towards a Theory of Imprévision in the EU? *European Review of Contract Law*. 2018. Vol. 14, no. 4. P. 344–373. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2018-1021> (дата звернення: 17.06.2026).

29. Kreitner R. The Ambition of Public Justification in Contract. *European Review of Contract Law*. 2021. Vol. 17, no. 2. P. 224–230. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2021-2022> (дата звернення: 17.06.2026).

30. Lando O., Beale H. (eds.). Principles of European Contract Law. Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.

31. Lando O., Clive E., Prüm A., Zimmermann R. (eds.). Principles of European Contract Law. Part III. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 292 p.

32. Loos M. B. M. Rights of Withdrawal. Modernising and Harmonising Consumer Contract Law / eds.: G. Howells, R. Schulze. Munich: Sellier, 2009. P. 237–270. URL: <https://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/19770/1/21.pdf> (дата звернення: 17.06.2026).

33. Palmer V. V. Excused Performances: Force Majeure, Impracticability, and Frustration of Contracts. *The American Journal of Comparative Law*. 2022. Vol. 70, Supplement 1. P. i70–i88. DOI: <https://doi.org/10.1093/ajcl/avac017>

34. Schmid C. U. The Instrumentalist Conception of the *acquis communautaire* in Consumer Contract Law and its Implications on a European Contract Law Code. *European Review of Contract*

Law. 2005. Vol. 1, no. 2. P. 211–243. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl.2005.1.2.211> (дата звернення: 17.06.2026).

35. Whittaker S. On the Development of European Standard Contract Terms. *European Review of Contract Law*. 2006. Vol. 2, no. 1. P. 51–103.

36. Whittaker S., Zimmermann R. Good Faith in European Contract Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. P. 38–45. URL: <https://assets.cambridge.org/97805217/71900/sample/9780521771900wsc00.pdf> (дата звернення: 17.06.2026).

37. Wilhelmsson T. Various Approaches to Unfair Terms and Their Background Philosophies. *Juridica International*. 2008. Vol. 14. P. 51–57. URL: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2008_1_51.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

38. Zimmermann R. The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 159–178. DOI: <https://lawcat.berkeley.edu/record/434388> (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 3. СТАТИКА ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У НОРМАТИВНИХ АКТАХ ЄС

Вступ

1. Поняття та проблеми визначення договірних зобов'язань
2. Види договірних зобов'язань у правових актах ЄС
3. Правосуб'єктність учасників договірних зобов'язань у правових актах ЄС
4. Об'єкт та предмет договірних зобов'язань у правових актах ЄС

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Договірні зобов'язання становлять основу сучасного цивільного та комерційного обороту, забезпечуючи правову форму обміну товарами, послугами, результатами робіт та іншими майновими й немайновими благами. В умовах європейської інтеграції та гармонізації приватного права особливого значення набуває дослідження договірних зобов'язань крізь призму правових актів Європейського Союзу, які формують спільні підходи до регулювання договірних відносин у державах-членах.

Поняття «статика договірних зобов'язань» охоплює сукупність елементів, що характеризують зобов'язання як правову конструкцію у відносно незмінному стані: його поняття, види, суб'єктний склад, об'єкт та предмет. Саме аналіз цих складових дає можливість зрозуміти юридичну природу договірних зобов'язань, а також особливості правового статусу його учасників та специфіку прав і обов'язків, які виникають на підставі договору.

У межах цієї теми буде розглянуто проблеми визначення поняття договірних зобов'язань, класифікацію їх видів у правових актах ЄС, питання правосуб'єктності учасників договірних правовідносин, а також особливості визначення об'єкта і предмета договірних зобов'язань відповідно до європейських підходів правового регулювання. Вивчення зазначених питань сприятиме

формуванню у студентів цілісного розуміння механізму договірного регулювання в європейському приватному праві та його впливу на розвиток національного законодавства.

1. Поняття та проблеми визначення договірних зобов'язань

Загального єдиного поняття зобов'язання, у тому числі договірного зобов'язання, у законодавстві ЄС та науковій літературі з проблематики договірного права ЄС не сформовано. У DCFR III.–1:101 зобов'язання розуміють як «...коли одна зі сторін правовідносин боржник має обов'язок виконати (погасити) заборгованість перед іншою стороною кредитором»⁷².

Acquis communautaire демонструє непослідовне застосування поняття договірних зобов'язань. У зв'язку із наявною полімовністю варіантів одних і тих самих нормативних документів спостерігається *полісемічність* поняття «договірне зобов'язання». Французькою мовою використовується лише термін «залучення», «заручення». Однак англійський переклад цього терміна змінюється. Іноді термін «залучення», «заручення» відображається в тексті англійською мовою словом «підприємство». Традиційніше в *acquis international* поняття «залучення» стосується вияву наміру, через який особа бере на себе зобов'язання – або в у формі обіцянки або шляхом конкретних дій чи безпосередньо укладення договору.

Однозначність у термінології з'являється у регулюванні договірних зобов'язань конкретних видів. Цей термін стає однозначним у контексті міжнародного банківського права (А) та в контексті конкурентного права (Б).

А) *Зобов'язання у міжнародному банківському праві*. Незважаючи на те, що поняття «залучення» не є загальновстановленим і чітко визначеним, однак у певних сферах

⁷² Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition. Book III. Chapter 1. Art. III.–1:101. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

воно застосовується однозначно. Це стосується міжнародного банківського права, яке висуває єдине визначення «залучення». У статті 11:204 PECL стосовно зобов'язань цедента передбачає, що «переступаючи або претендуючи на переуступку вимоги, цедент є залученим до зустрічного виконання...»⁷³.

Б) Зобов'язання у конкурентному праві. Зобов'язання в конкурентному праві також подаються у сенсі залученості, що має одне із значень в англійській мові – «прихильність». Регламент Ради (ЄС) 1/2003 від 16 грудня 2002 року про впровадження правил конкуренції, викладених в статтях 81 і 82 Договору, передбачає у статті 9 те, що «...якщо Комісія має намір прийняти рішення, яке вимагає порушення було припинено, а зацікавлені підприємства *залучаються* до вирішення питання, щоб відповісти на занепокоєння, висловлені їм Комісією в її попередній оцінці. Комісія може своїм рішенням зробити ці зобов'язання обов'язковими для *залучених підприємств*»⁷⁴.

Ознаки договірних зобов'язань

Розуміння сутності договірних зобов'язань також може бути сформоване шляхом порівняння їх із недоговірними зобов'язаннями. Вони вирізняються, виходячи з сукупності декількох ознак: добровільності, взаємності, підстав виникнення.

Першою ознакою договірного зобов'язання є його *добровільність у виникненні*. Згідно зі статтею 5.1 Регламенту № 44/2001 від 22 грудня 2000 року про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах договірним

⁷³ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition. Book III. Chapter 1. Art. III.-1:101. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

⁷⁴ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 17.06.2026).

зобов'язанням є таке, що прийняте добровільно⁷⁵. Користуючись коротким формулюванням, Суд постановив, що це поняття «...не повинно розумітись як охоплення ситуації, в якій немає зобов'язань, добровільно взятих на себе однією стороною до іншої сторони». Цей документ встановлює, які умови приналежності необхідно виконати, щоб елементи були пов'язані з контрактом. Але щодо існування зобов'язання чи щодо визначення поняття зобов'язання як такого або «добровільно прийнятого зобов'язання» він не надає жодної інформації. За судовою практикою для того, щоб справа була пов'язана із договором, не обов'язково має бути договір, який було укладено. Істотною є наявність одностороннього взяття на себе зобов'язання, яке сприймається як один із видів договірних зобов'язань (як квазіконтракти)⁷⁶. Необхідно зазначити, що такий підхід поділяється не всіма державами учасницями ЄС.

Тому для визнання зобов'язання договірним в усіх країнах обов'язкова наявність одразу і другої ознаки – *взаємності зобов'язання*. У DCFR III.–1:101 зазначається ще одна ознака договірного зобов'язання – *взаємність*. Так, «...зобов'язання є *взаємним* по відношенню до іншого зобов'язання, якщо: (а) виконання зобов'язання здійснюється в обмін на виконання іншого зобов'язання; (b) за цим зобов'язанням здійснюється сприяння або виконується прийняття виконання іншого зобов'язання; або (c) воно настільки близько пов'язане з іншим зобов'язанням або його предметом, що виконання одного можна розумно очікувати тільки в результаті виконання іншого»⁷⁷.

⁷⁵ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/44/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

⁷⁶ Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про право, застосовне до позадоговірних зобов'язань (Рим II). *Офіційний журнал Європейського Союзу*. L 199/40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/864/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁷⁷ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition. Book III. Chapter 1. Art. III.–1:101. URL: [https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/](https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_)

Acquis communautaire поняття договору також засноване на ідеї взаємності. В *Acquis communautaire* та *acquis international*, розмежовує розуміння поняття договірних зобов'язань в широкому значенні як зустрічної волі сторін, що породжує права та обов'язки з боку кожної сторони. Саме це значення поняття явно переважає в *acquis communautaire*. Такий підхід лише визначає загальні риси щодо розуміння договорів. Відповідно до цього підходу договір вважається зустрічною волею його учасників, що породжує правові наслідки. Центральним елементом цього підходу є воля сторони, яка формує зобов'язання та забезпечує зазначену сторонами обіцянку.

Acquis communautaire також має і друге розуміння договірних зобов'язань, т.з. вузьке значення. Договірне зобов'язання у цьому ракурсі сприймається як таке, що засновується на наявності послідовного та цілісного *наміру сторін*, що беруть участь у зобов'язанні *здійснити обмін*. На відміну від першого підходу, де договір означає силу, спрямовану на захист волі сторін, в другому – увага переміщується на підтвердження обміну⁷⁸, який за своєю сутністю означає побудову і збереження законної довіри зацікавлених сторін, яка в свою чергу надає сили договірним зобов'язанням. Договірні зобов'язання, на які поширюється застосування PECL, повинні базуватися на ідеї обміну, що є основою договору, тобто обмін є обов'язковим. Виходячи з цього, безоплатні контракти не підпадають під сферу застосування PECL, оскільки вони не відповідають поняттю взаємності і протирічать економічній концепції, яка лежить в основі PECL.

Третьою ознакою договірних зобов'язань є підстава виникнення. Договірні зобов'язання, можуть впливати з договору чи іншого юридичного акту, закону або юридично обов'язкового звичаю чи практики, або судового наказу; і аналогічно для умови, що регулює право. Таким чином, слід зазначити, що основною оз-

model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference____DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

⁷⁸ European Contract Law: Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules. Ed. Bénédicte Fauvarque-Cosson and Denis Mazeaud. Munich: European law publishers, 2008. 649 p.

накою визначення договірних зобов'язань є те, що зобов'язання виникає на основі такого юридичного факту як договір⁷⁹.

2. Види договірних зобов'язань у правових актах ЄС

Квазіконтрактні зобов'язання відповідно до джерел європейського права.

Регламент Європейського Парламенту та Ради про право, що застосовується до позадоговірних зобов'язань (Рим II) визначає окремі ознаки квазіконтрактних зобов'язань у європейському праві⁸⁰. Відповідно до п. 11 зазначеного акту «...концепція позадоговірного зобов'язання відрізняється в різних державах-членах. Тому для цілей цього Регламенту позадоговірне зобов'язання слід розуміти як окрему концепцію». Відповідно, під виразом «спеціальні норми, коли шкода була заподіяна дією, відмінною від делікту/правопорушення», у зазначеному акті згруповано не лише безпідставне збагачення (*unjust enrichment*) та *negotiorum gestio*, але й *culpa in contrahendo* (недобросовісна поведінка контрагента, яка призвела до переривання переговорного процесу). Щодо всіх інших зобов'язань, які не породжені деліктами, безпідставним збагаченням та недобросовісною поведінкою, такі зобов'язання можуть виникати на основі квазіконтрактів. Зокрема це стосується таких відносин як рятування майна, рятування життя, оголошення конкурсу та інші.

Договірні зобов'язання. ЄС запровадив низку норм міжнародного приватного права щодо договірних і позадоговірних зобов'язань у цивільних і комерційних справах. ЄС запровадив правила Рим I (Регламент ЄС щодо права, що застосовується до

⁷⁹ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition. Book III. Chapter 1. Art. III.–1:101. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

⁸⁰ Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про право, застосовне до позадоговірних зобов'язань (Рим II). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 199/40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/864/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

договірних зобов'язань), які застосовуються до всіх країн ЄС, за винятком Данії⁸¹.

Відповідно до положень зазначеного Регламенту⁸² договірними зобов'язаннями вважаються всі зобов'язання, які виникають у приватно-правовій та комерційній сферах, окрім: а) домовленостей, що стосуються статусу або правоздатності фізичних осіб; б) зобов'язання, що випливають із сімейних відносин та відносин, які відповідно до закону мають наслідки, подібні до сімейних, включаючи зобов'язання із утримання; с) зобов'язання, що стосуються майнових режимів подружжя, майнових режимів відносин, які згідно із положеннями закону, що застосовується до таких відносин, мають наслідки, аналогічні шлюбним, а також договірні відносини, які випливають із заповітів та правочину спадкування; d) зобов'язання, що виникають за чеками, переказними та простими векселями та іншими оборотними фінансовими інструментами, якщо зобов'язання за такими оборотними документами впливають з їх оборотного характеру; е) угоди про вибір суду та арбітражні угоди; f) зобов'язання, що регулюються законодавством про створення, діяльність та ліквідацію компанії та інші організації, юридичних чи неюридичних утворень, компаній та інших організацій, а також зобов'язань, які стосуються особистої відповідальності посадових осіб та членів як таких за зобов'язаннями компанії чи організації; g) зобов'язання агентів, довірителя або органу компанії, іншої юридичної чи неюридичної організації щодо третьої сторони; (h) зобов'язання зі створення трастів, а також зобов'язання між засновниками, бенефіціарами та довіреними особами; і) переддоговірні зобов'язання, що випливають із переддоговірних угод; j) зобов'язання щодо окремих страхових контрактів, що

⁸¹ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). («Рим І»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁸² Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). («Рим І»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

випливають із операцій, вказаних у Директиві 2009/138/ЕС⁸³.

З аналізу нормативних актів Європейського Союзу можна виокремити договірні зобов'язання за такими критеріями: 1) за суб'єктною складовою; 2) за окремими сферами.

1) *За суб'єктною складовою регулюються договірні зобов'язання з участю споживача та договірні зобов'язання між комерційними особами.* Юридична техніка законодавства Європейського Союзу передбачає окреме виділення та опис окремих положень щодо: юрисдикції, місця виникнення, застосування, права, місця проживання (місця знаходження) сторін, визначення відповідних понять тощо, договірних зобов'язань із участю споживача. Зокрема стаття 6 Регламенту визначає, що договірні зобов'язання за участю споживача – це такі зобов'язання, які виникають на підставі договору, укладеного з «...фізичною особою (далі – «споживач») з метою, яка може розглядатися як така, що не має відношення до його підприємницької діяльності, з іншою особою (далі – «підприємець»), що діє під час здійснення своєї підприємницької діяльності, що регулюється правом країни, де має своє звичайне місце проживання споживач»⁸⁴.

Регламент про право, яке застосовується до договірних зобов'язань⁸⁵, не говорить про інші види договорів, але передбачає регулювання договірних зобов'язань, які можуть розглядатись як цивільні та комерційні справи. Іншими словами, усі інші договірні зобов'язання, які не виникають у відносинах, де не беруть участь споживачі, вважаються такими, що виникли між комерційними

⁸³ Directive (EU) 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/138/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

⁸⁴ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁸⁵ Регламент (ЄС) No 593/2008 Европейского Парламента и Ради ЕС. Договорні зобов'язання в ЄС - визначення того, яке національне право застосовується («Рим І»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

особами, і на них не поширюються правила із захисту прав споживачів.

Відповідно до п. 27 зазначеного Регламенту існують винятки із загальної колізійної норми для споживчих договорів. Так, не вважаються договірними зобов'язаннями за участю споживача, зобов'язання, що виникли: 1) із договорів, що стосуються речових прав на нерухоме майно або оренди такого майна, якщо договір не стосується права користування нерухомим майном на основі таймшеру у значенні Директиви 94/47/ЄС⁸⁶; 2) до договору надання послуг, коли послуги, що підлягають наданню споживачеві, повинні надаватися виключно в країні, відмінній від тієї, де він має своє місце проживання; 3) до договору перевезення, відмінного від договору на організацію туристичної поїздки у значенні Директиви 2015/2302 /ЄЕС Ради від 13 червня 1990 р. про тури на організацію подорожей, відпусток та кругових поїздок⁸⁷; 4) до прав та обов'язків, пов'язаних з фінансовими інструментами, а також до прав та обов'язків, що визначають умови емісії або публічної оферти оборотних цінних паперів та публічних оферт з метою купівлі цих паперів, та умови підписки на частки та відшкодування вартості часток у капіталі пайових інвестиційних фондів, тією мірою, як ці види діяльності є наданням фінансової послуги; та ін.

2) Договірні зобов'язання в окремих сферах стосуються: купівлі-продажу; оренди (лізингу); перевезення; фінансових послуг, у тому числі (страхових, інвестиційних, банківських); індивідуальних трудових відносин.

Відповідно до положень DCFR договірними зобов'язаннями у сфері *купівлі-продажу* Європейська спеціальна комісія вважає зобов'язання, що виникли на основі договорів купівлі-продажу

⁸⁶ Directive (EU) 94/47/EC of the European Parliament and the Council of 26 October 1994 on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a timeshare basis. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/47/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

⁸⁷ Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2302> (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 3

товарів⁸⁸, в тому числі із договорів про продаж електроенергії; на продаж акцій, часток, інвестиційних цінних паперів та оборотних інструментів; про продаж інших форм нематеріального майна, включаючи права на виконання зобов'язань, права промислової та інтелектуальної власності та інші права, що передаються; контракти, що надають в обмін на ціну, права на інформацію або дані, включаючи програмне забезпечення та бази даних; контракти на бартерну торгівлю товарами або будь-якими іншими активами, згаданими вище. Але не застосовуються до договорів про продаж або бартер нерухомого майна або прав на нерухоме майно.

*Договірні зобов'язання у сфері оренди (лізингу) товарів*⁸⁹, зазначені в частині В. 1:101; 102: Книги IV DCFR і визначаються як такі, що виникли на основі договору: 1) в якому одна сторона, наймодавець, зобов'язується надати другій стороні-орендареві право тимчасового користування товаром в обмін на оренду; 2) на основі договорів, за якими товари постачаються для конкретного лізингу («фінансовий лізинг» тощо); 3) оренду товарів, в якому орендодавцем є фізична або юридична особа (підприємство), а орендарем є споживач.

Договірні зобов'язання у сфері перевезення – це ті зобов'язання, що виникають із договорів перевезення пасажирів згідно зі статтею 5 Рим I та із договорів перевезення вантажу, в тому числі з чартерних договорів (на один рейс та інші договори,

⁸⁸ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009. VI, 659 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

⁸⁹ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009. VI, 659 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

основною метою яких є перевезення вантажів). При цьому це зобов'язання виникає між вантажовідправником, тобто між будь-якою особою, яка укладає договір перевезення з перевізником – особою, яка зобов'язується перевезти вантаж чи особа, яка безпосередньо здійснює перевезення⁹⁰.

Договірні зобов'язання у сфері фінансових послуг відповідно до п. 26 Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Рим I)⁹¹ – це такі зобов'язання, що виникають з приводу: інвестиційних послуг та діяльності, а також допоміжних послуг, що надаються професіоналом споживачеві, а також договори про продаж одиниць у підприємствах спільного інвестування; ті, які виникають на основі договорів страхування відповідно до статті 7 Регламенту (Рим I)⁹² незалежно від того, перебуває чи ні покритий ризик в одній із держав-членів; та до всіх інших договорів страхування, що покривають ризики, що перебувають у межах території держав-членів. Зазначена стаття не застосовується до договорів перестрахування.

Договірні зобов'язання, які виникають на основі індивідуальних трудових договорів. Відповідно до статті 8 Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Рим I)⁹³ індивідуальний трудовий договір регулюється правом, що було обрано сторонами.

⁹⁰ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). («Рим I»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹¹ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). («Рим I»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹² Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). («Рим I»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹³ Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань («Рим I»). Офіційний журнал Європейського Союзу. L 177/6.: URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

Науковцями такий договір визначається як «стандартний» трудовий контракт між робітником та роботодавцем із повним захистом на повний робочий день із правом контролю робітника роботодавцем⁹⁴.

3. Правосуб'єктність учасників договірних зобов'язань у правових актах ЄС

Відповідно до ліберальної та утилітариської концепцій договірного права ЄС учасники договірних зобов'язань є автономними в силу ролі та значення договірного регулювання, яке вважається приватно-правовим законодавством в договірних зобов'язаннях. Згідно цього, правосуб'єктність учасників договірних зобов'язань має визначатися відповідно до правової автономії. Правова автономія стосується автономії юридичних осіб як адресатів законів у сфері європейського договірного права⁹⁵. Правосуб'єктність є юридичним вираженням правової автономії. Це означає повагу до правової автономії і передбачає повагу до свободи осіб жити відповідно до своїх переконань.

Юридична автономія передбачає, що юридична особа підзвітна та несе відповідальність лише перед законом, а не відповідно до етичних чи моральних цінностей. Оскільки позитивне право регулює лише зовнішню поведінку осіб і абстрагується від мотивації їхніх дій, воно відкриває простір особистого свавілля, в якому особи мають право «не бути раціональними», що розуміється в сенсі етичної невідповідності. У контексті (європейського) договірного права це означає, що від юридичних осіб не слід очікувати укладення договорів або заохочувати їх до цього з метою реалізації чи просування певних етичних цінностей, таких як самоавторство або максимізація добробуту. І навпаки, особи не повинні намагатися реалізувати свої цінності через договірне

⁹⁴ Grundmann S., Schäfer Marie-S. The French and the German Reforms of Contract Law. ERCL 2017. № 13 (4). P.p. 459–490. URL: <https://d-nb.info/123127462X/34> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹⁵ Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. First Edition. Martijn W. Hesselink, Oxford University Press, 2021. 432 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.003.0005> (дата звернення: 17.06.2026).

право.

Здатність укладати договори (договороздатність). У юридичній науковій доктрині ЄС договороздатність пов'язується з реалізацією десяти основних здібностей, притаманних кожній людині. Така здатність вимагає лише порогового рівня реалізації здібностей як соціального мінімуму, через який може бути досягнуто спільний консенсус щодо основних можливостей, які повинні забезпечуватися інституціями, зокрема базовою структурою суспільства. У переліку десяти центральних людських здібностей, зазначається: «здатність володіти власністю» (як землею, так і рухомими речами); мати та здійснювати право власності нарівні з іншими; мати право та відчужувати власність, та інші⁹⁶.

Перехід від ідеальної до неідеальної теорії особи зумовлений відмінностями у доступі до ринку та можливостями його учасників, а тому держава повинна забезпечувати юридичну силу договорів, зокрема можливість публічного виконання ринкових угод. Бути здатним функціонувати як рівноправний громадянин у демократичній державі включає здатність брати участь в економіці, що, у свою чергу, вимагає, серед іншого, права укладати контракти та угоди про співпрацю з іншими та відповідати за них⁹⁷.

Відповідно до нормативних актів ЄС учасниками договірних зобов'язань є кредитор (співкредитори), боржник (співборжники), треті особи (бенефіціари), представники⁹⁸.

⁹⁶ Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. First Edition. Martijn W. Hesselink, Oxford University Press, 2021. 432 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.003.0005> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹⁷ Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. First Edition. Martijn W. Hesselink, Oxford University Press, 2021. 432 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.003.0005> (дата звернення: 17.06.2026).

⁹⁸ Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009. VI, 659 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

Сторонами в зобов'язанні є *кредитор* – особа, що має право виставляти вимогу до боржника, а боржник – особа, яка зобов'язана виконати вимогу кредитора. У договірному зобов'язанні може бути два або більше кредиторів (множинність кредиторів) та два або більше боржників (множинність боржників).

Відповідно до Глави 11 Розділу 1 УНІДРУА множинністю кредиторів є ситуація, коли кілька кредиторів можуть вимагати виконання того ж самого зобов'язання від боржника⁹⁹. Множинність виникає у трьох випадках, зокрема коли: 1) вимоги є солідарними, якщо кожен кредитор може вимагати виконання всього зобов'язання; 2) вимоги є роздільними, якщо кожен кредитор може вимагати лише частку; 3) вимога є об'єднаною, якщо всі кредитори повинні вимагати виконання разом.

Виконання, вчинене у повному обсязі на користь одного солідарного кредитора, звільняє боржника від зобов'язання перед іншими кредиторами. Боржник може висувати проти когось із солідарних кредиторів будь-які заперечення на свій захист і права зарахування, які є особистими у відносинах із цим кредитором, або ж ті, які він може висунути супроти всіх співкредиторів, але не може висувати заперечення і права зарахування, які є особистими у відносинах із одним чи кількома іншими співкредиторами. Між собою солідарні кредитори мають право на рівні частки, якщо обставини не вказують на інше. Якщо кредитор отримав понад свою частку, тоді з його частки передається надлишок іншим кредиторам, у межах належних їм часток.

Відповідно до Глави 11 Розділу 1 УНІДРУА, якщо кілька боржників мають те саме зобов'язання перед кредитором, то: (а) зобов'язання є солідарними, коли кожен боржник несе тягар всього зобов'язання; (б) зобов'язання є роздільними, коли кожен боржник відповідає лише своєю часткою. Якщо кілька боржників мають те ж саме зобов'язання перед кредитором, презюмується, що вони солідарно зобов'язані, якщо обставини не вказують на інше. Якщо боржники солідарно зобов'язані, кредитор має право

⁹⁹ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Оттава, 28 травня 1988 року. Приєднання до Конвенції Закон від 11.01.2006 року № 3302-IV (3302-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text (дата звернення: 17.06.2026).

вимагати виконання зобов'язань від будь-кого з них, допоки не отримає виконання в повному обсязі¹⁰⁰.

Рішення суду щодо відповідальності одного солідарного боржника перед кредитором не впливає на: (а) зобов'язання інших солідарних боржників перед кредитором; або (б) права регресу між солідарними боржниками. Проте солідарні боржники можуть посилатися на таке рішення, крім випадку, коли воно ґрунтується на підставах, що стосуються особисто боржника. У такому випадку це відповідним чином впливає на право регресу між солідарними боржниками. Між собою солідарні боржники зобов'язані у рівних частках, якщо обставини не вказують на інше. Солідарний боржник, який виконав зобов'язання більшою мірою, ніж його частка, може вимагати повернення надлишку від будь-кого з інших боржників у тому обсязі, у якому не виконані частки інших боржників¹⁰¹.

Для того, щоб покрити надлишок за рахунок усіх або будь-якого з решти боржників у межах їхньої невиконаної частки, солідарний боржник, може здійснити також всі права кредитора, включаючи права із забезпечення виконання зобов'язання. (2) Кредитор, що не отримав виконання у повному обсязі, зберігає свої права щодо співборжників у межах невиконаної частини і має перевагу над співборжниками, які висувають регресні вимоги.

Солідарний боржник, проти якого направлена вимога співборжника, що виконав зобов'язання, має право висунути заперечення проти регресних вимог, зокрема: (а) будь-які загальноприйнятні заперечення на свій захист і права зарахування, які міг би висунути співборжник проти кредитора; (б) заперечення на свій захист, які мають особистий характер; (с) заперечення на свій захист і права зарахування, які мають особистий характер, до одного чи кількох інших співборжників.

Відповідно до статті 5.2.1. DCFR сторони (боржник і

¹⁰⁰ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Оттава, 28 травня 1988 року. Приєднання до Конвенції Закон від 11.01.2006 року № 3302-IV (3302-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text (дата звернення: 17.06.2026).

¹⁰¹ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Оттава, 28 травня 1988 року. Приєднання до Конвенції Закон від 11.01.2006 року № 3302-IV (3302-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text (дата звернення: 17.06.2026).

кредитор) можуть надавати право *третьій особі* шляхом прямої або непрямої згоди («бенефіціару»)¹⁰². Бенефіціар має бути визначений у договорі в достатній мірі, але не обов'язково повинен існувати в момент укладення договору. Наявність та зміст права бенефіціара відносно боржника визначаються згодою сторін і залежать від умов та обмежень, передбачених у договорі. Належні бенефіціару права включають у себе право скористатися застереженням у договорі, яке виключає або обмежує відповідальність бенефіціара. Сторони можуть змінити або відкликати права, надані бенефіціару за договором, до того як бенефіціар прийняв їх або вчинив дії, будучи впевненим, що такі права йому надано. Бенефіціар як самостійна і незалежна особа, має право відмовитися від наданого йому права за договірним зобов'язанням.

Повноваження *представників* в договірних зобов'язаннях регулюються Розділом 2 УНІДРУА¹⁰³. Відповідно до цих положень правосуб'єктність представника складатиметься із повноваження особи («представника») впливати на зобов'язання іншої особи («принципала») з третьою особою шляхом укладення договору або вчинення дій, пов'язаних із договором, незалежно від того, чи діє представник від свого імені, чи від імені принципала. Представник уповноважений здійснювати будь-які дії, необхідні за певних обставин для досягнення цілей, в зв'язку з якими повноваження було надано. Надання повноважень принципалом представнику може бути виражене прямо або непрямо. У випадку, коли надання повноважень здійснено прямо, представництво називається відкритим. У протилежному випадку – наявне приховане представництво.

¹⁰² Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive. Munich : Sellier European Law Publishers, 2009. VI, 659 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

¹⁰³ Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Оттава, 28 травня 1988 року. Приєднання до Конвенції: Закон від 11.01.2006 року № 3302-IV (3302-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text (дата звернення: 17.06.2026).

Повноваження представника у відкритому представництві. Якщо представник діє в межах своїх повноважень, і третя особа знала, або повинна була знати, що представник діє як представник, дії представника прямо впливають на правовідносини між принципалом і третьою особою, і жодних правовідносин між представником і третьою особою не виникає.

Повноваження представника у прихованому представництві. Якщо представник діє в межах своїх повноважень і третя особа не знала і не повинна була знати, що представник діяв як представник, дії представника впливатимуть лише на відносини між представником та третьою особою. Однак, коли такий представник, укладаючи договір із третьою особою від імені підприємства, представляє себе власником цього підприємства, третя особа, виявивши справжнього власника підприємства, може здійснювати щодо останнього ті ж права, які має по відношенню до представника.

Якщо представник діє без повноважень або з перевищенням повноважень, його дії не впливають на правовідносини між принципалом та третьою особою. Правочин, укладений представником, який діє без повноважень або виходить за їхні межі, може бути в подальшому схвалений принципалом. Після подальшого схвалення правочин матиме такі самі наслідки, наче він був від початку укладений у межах повноважень. Третя особа, повідомивши принципала, може визначити розумний строк для подальшого схвалення. Якщо принципал не дасть свого схвалення протягом розумного строку, він позбавляється права щодо схвалення правочину в подальшому. Якщо під час укладення представником правочину третя особа не знала і не могла знати щодо відсутності повноважень, вона може в будь-який час до подальшого схвалення, повідомивши принципала, заявити про свою відмову бути зобов'язаною цим схваленням.

Припинення повноважень не впливає на третю особу, якщо тільки третя особа знала або повинна була знати про це. Незважаючи на припинення повноважень, представник уповноважений здійснювати дії у крайніх випадках.

4. Об'єкт та предмет договірних зобов'язань у правових актах ЄС

Хоча законодавство Співтовариства та міжнародне законодавство не надають чіткого визначення терміна «договір», але законодавство ЄС набагато чіткіше визначає, що може бути предметом того чи іншого виду договірних зобов'язань. Ці тексти демонструють певну волю до прихильності концепції утилітаризму. Примат цієї концепції засновано на обміні предмета договору на щось інше, що знаменує собою взаємність у договірних зобов'язаннях¹⁰⁴. Такий підхід дуже близький до англійської доктрини договірних зобов'язань. Наприклад, у визначенні предмета договору часто є посилання на те, що має надаватися взамін, причому неважливо в грошовій формі, чи в будь якій іншій. Нижче наведено низку прикладів із законодавства Співтовариства, а також з *Acquis International*, що може вважатися предметом договірних зобов'язань.

Права як предмет договірних зобов'язань. Стаття 2 Директиви 94/47/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 жовтня 1994 року про захист покупців щодо деяких аспектів договорів про придбання права користування нерухомим майном на умовах таймшеру передбачає можливість купівлі-продажу права користування однією або кількома нерухомими речами¹⁰⁵. Відповідно до цієї Директиви право на нерухоме майно або будь-яке інше право, пов'язане з використанням одного або більше нерухомого майна на визначений або такий, що може бути визначений період року, який має бути не менше одного тижня, є предметом передачі чи зобов'язання, тобто це право є предметом договору таймшеру.

Товари як предмет договірних зобов'язань. Відповідно

¹⁰⁴ European Contract Law: Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules. Ed. Bénédicte Fauvarque-Cosson and Denis Mazeaud. Munich: European law publishers, 2008. 649 p. URL: https://file.hukum.uns.ac.id/data/PDIH%20File/e-book/Benedicte_Fauvarque-cosson%2C_Denis_Mazeaud%2C%20European%20Contract%20Law.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

¹⁰⁵ Directive (EU) 94/47/EC of the European Parliament and the Council of 26 October 1994 on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a timeshare basis. (Article 2). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/47/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

до рішення Суду ЄС по справі 7/68 *Commission v. Italy* (1968)¹⁰⁶ товарами вважаються будь-які речі (вироби), що можуть бути оцінені у грошовому еквіваленті і таким чином стати об'єктом торгових угод. Ця категорія не обмежується звичайними товарами і може включати, наприклад, монети, які були, але вже не є законним платіжним засобом. До загального поняття товару не входять такі: зброя, що має особливий режим регулювання, та інші речі, вилучені з цивільного обігу (*res extra commercium*), наркотики, людські органи тощо. Речі, ресурси, що постачаються разом з послугою є товарами – вода, електроенергія. Поняття «товар» також охоплює категорії рухомих речей таких як-от: кораблі, судна, кораблі на повітряній подушці або літаки, космічні об'єкти, тварини, рідини та гази».

Товари з цифровими елементами. Відповідно до Директиви (ЄС) 2019/770¹⁰⁷ це товар, який стосується будь-якого цифрового контенту чи цифрових послуг, що вбудовані в такі товари або взаємопов'язані з ними у спосіб, за якого відсутність відповідного цифрового контенту чи цифрової послуги перешкоджатиме виконанню товарами своїх функцій. *Цифровим контентом*, що вбудований у товар або взаємопов'язаний із товаром, можуть бути будь-які дані, створені та надані в цифровій формі, наприклад, операційні системи, програми та будь-яке інше програмне забезпечення. *Цифрові послуги*, будуть предметом договору, якщо вони взаємопов'язані з товаром і можуть також включати послуги, які дають змогу створювати, опрацьовувати або зберігати дані в цифровому форматі чи отримувати доступ до них, наприклад,

¹⁰⁶ Case 7-68, [1968] *Commission of the European Communities v Italian Republic*. Opinion of Mr Advocate General Gand delivered on 23 October. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61968CC0007> (дата звернення: 17.06.2026).

¹⁰⁷ Директива (ЄС) 2019/771 від 20 травня 2019 року про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів, про внесення змін до Регламенту (ЄС) 2017/2394 і Директиви 2009/22/ЄС та про скасування Директиви 1999/44/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19?find=1&text=%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%2C+%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%2C+%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82#w2_3 (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 3

програмне забезпечення як послуга, що її пропонують у середовищі хмарних обчислень, безперервне постачання трафіку в навігаційній системі або послуга постійного надання індивідуально адаптованих планів тренувань у смартгодинниках.

Предметами договорів є різні послуги.

Фактичні послуги. Стаття 57 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) та Директива 2006/123/ЄС¹⁰⁸ визначають поняття «послуга» як будь-яку самостійну економічну діяльність, яка не є діяльністю за наймом і за яку зазвичай передбачається винагорода. До послуг, зокрема, належать: діяльність комерційного характеру; діяльність промислового характеру; професійна діяльність; діяльність ремісників. Але в розумінні європейського правотворця послугами не вважається освіта, яка оплачується державою (293/83 Gravier (1985)¹⁰⁹, 263/86 Humbel (1988)¹¹⁰).

Інформаційні послуги. Поняття та складові інформаційних послуг надаються Директивою 2000/31/ЄС про електронну комерцію¹¹¹. Інформаційні послуги включають в себе будь-які послуги, що надаються, як правило, за винагороду на відстані за допомогою електронного обладнання, що використовується для переробки (включаючи цифрове стиснення) та зберігання інформації та за індивідуальним запитом одержувача послуг.

Фінансові послуги. Банківські та страхові послуги

¹⁰⁸ Директива (ЄС) 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку від 12 грудня 2006 року. Офіційний Вісник Європейського Союзу L 376/1. URL: https://insat.org.ua/files/nav/law/3/dir_2006_123_uk.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

¹⁰⁹ Case 293/83, [1985]. Françoise Gravier vs. the City of Liège. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0293> (дата звернення: 17.06.2026).

¹¹⁰ Case 263/86, [1988]. Belgian State v René Humbel and Marie-Thérèse Edel. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61986CJ0263> (дата звернення: 17.06.2026).

¹¹¹ Директива (ЄС) 2000/31/Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 17.06.2026).

забезпечуються положеннями про свободу переміщення капіталу. Взагалі на теренах ЄС під фінансовими послугами розуміється комерційна діяльність, яка надається за допомогою фінансових інструментів або пов'язана із використанням фінансових інструментів¹¹². Поняття фінансових послуг як таке не надається, але у Білій книзі про створення повноцінного внутрішнього ринку (White Paper on completing the internal market)¹¹³, окреслено основні напрямки діяльності у сфері надання фінансових послуг таких як страхування, банківська та інвестиційна діяльність, які були доповнені регулюванням фондового ринку¹¹⁴.

На сьогодні в законодавстві ЄС перелік фінансових послуг міститься в Додатку I Директиви 2013/36/ЄС¹¹⁵. До них належать: 1) отримання депозитів та інших поворотних коштів; 2) кредитування, зокрема: споживчий кредит, кредитні угоди, що стосуються нерухомого майна, факторинг, із регресом або без нього, фінансування комерційних операцій (зокрема форфейтинг); 3) фінансовий лізинг; 4) платіжні послуги; 5) випуск та адміністрування інших платіжних засобів, якщо така діяльність не охоплюється попереднім пунктом; 6) гарантії та інше забезпечення зобов'язання; 7) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів та інші.

¹¹² Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

¹¹³ Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/languageen>. (дата звернення: 17.06.2026).

¹¹⁴ Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми : Сумський державний університет, 2023. 329 с.

¹¹⁵ Директива (ЄС) 2013/36/ЄС про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС від 26 червня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_036-13#Text (дата звернення: 17.06.2026).

Висновки

Дослідження статистики договірних зобов'язань у правових актах Європейського Союзу дозволяє зробити висновок про те, що сучасне європейське договірне право характеризується прагненням до формування спільних підходів щодо визначення поняття договірної зобов'язання, його елементів та правового статусу учасників договірних відносин. Незважаючи на збереження національних особливостей правових систем держав-членів ЄС, у європейському правовому просторі простежується чітка тенденція до зближення та уніфікації договірно-правового регулювання.

Важливу роль у цьому процесі відіграють акти так званого «м'якого права» (*soft law*), які стали підґрунтям для вироблення єдиних принципів європейського договірної права. Насамперед, йдеться про Проект спільної системи координат (DCFR), який запропонував комплексну модель загальних положень приватного права, включаючи договірні зобов'язання.

Особливу роль у регулюванні договірних відносин у просторі Європейського Союзу відіграє Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). Цей акт є одним із ключових інструментів європейського міжнародного приватного права, оскільки встановлює єдині колізійні норми для визначення права, що підлягає застосуванню до договорів із транскордонним елементом. Значення Регламенту «Рим I» полягає насамперед у забезпеченні правової визначеності та передбачуваності у сфері міжнародного договірної обігу.

Водночас Регламент передбачає спеціальні положення щодо окремих видів договорів, зокрема споживчих, трудових, страхових та договорів перевезення, що спрямовані на захист слабшої сторони договірних відносин. Таким чином, Регламент «Рим I» не уніфікує матеріальне договірне право держав-членів ЄС, але забезпечує уніфікацію колізійно-правового регулювання договірних зобов'язань.

Таким чином, аналіз поняття договірних зобов'язань, їх видів, правосуб'єктності учасників, а також особливостей об'єкта та предмета договірних правовідносин свідчить про поступове

формування спільного європейського підходу до регулювання договорів на території держав-учасниць. Тенденції уніфікації спрямовані на забезпечення правової визначеності, підвищення рівня захисту учасників цивільного обороту та створення сприятливих умов для функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Контрольні питання

1. Яке розуміння договірних зобов'язань відображено в *Acquis Communautaire*? Які ознаки повинно мати зобов'язання щоб вважатися договірним?
2. Які види представництва передбачені нормативними актами ЄС? Чим відрізняється правове регулювання ЄС від законодавчого регулювання України в ситуації, коли представник діє без повноважень або з перевищенням повноважень?
3. Що може бути предметом договорів відповідно до правових актів Європейського Союзу? Які особливості в предметах договірних зобов'язань в порівнянні із договірним правом України?

Використана та рекомендована література

1. Case 7-68, [1968]. Commission of the European Communities v Italian Republic. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61968CC0007> (дата звернення: 17.06.2026).
2. Case 293/83, [1985]. Françoise Gravier vs. the City of Liège. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0293> (дата звернення: 17.06.2026).
3. Case 263/86, [1988]. Belgian State v René Humbel and Marie-Thérèse Edel. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61986CJ0263> (дата звернення: 17.06.2026).
4. Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council. Milan, 28–29 June 1985. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/languageen>. (дата звернення: 17.06.2026).
5. Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments

in civil and commercial matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/44/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

6. Directive (EU) 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/138/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

7. Directive (EU) 94/47/EC of the European Parliament and the Council of 26 October 1994 on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a timeshare basis. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/47/oj/eng> (дата звернення: 17.06.2026).

8. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2302> (дата звернення: 17.06.2026).

9. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009. VI, 659 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

10. European Contract Law: Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules. Ed. Bénédicte Fauvarque-Cosson and Denis Mazeaud. Munich: European law publishers, 2008. 649 p. URL: https://file.hukum.uns.ac.id/data/PDIH%20File/e-book/Benedicte_Fauvarque-cosson%2C_Denis_Mazeaud%2C%20European%20Contract%20Law.pdf (дата звернення: 17.06.2026).

11. Grundmann S., Schäfer Marie-S. The French and the German Reforms of Contract Law. *ERCL*. 2017, no. 13 (4). P. 459–490.

- URL: <https://d-nb.info/123127462X/34> (дата звернення: 17.06.2026).
12. Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. First Edition. Martijn W. Hesselink, Oxford University Press, 2021. 432 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.003.0005> (дата звернення: 17.06.2026).
 13. Lando O. The Draft Convention on the Law Applicable to Contractual a Non-Contractual Obligations: Introduction and Contractual Obligations. URL: <https://www.jstor.org/stable/27875743> (дата звернення: 17.06.2026).
 14. Nielsen Arnt P. Ole Lando and Choice of Law for Contracts. *European Review of Private Law*. 2020. Vol. 28 (3). P. 523-528. URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Europe+an+Review+of+Private+Law/28.3/ERPL2020029> (дата звернення: 17.06.2026).
 15. Директива (ЄС) 2019/771 про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів від 20 травня 2019 року, про внесення змін до Регламенту (ЄС) 2017/2394 і Директиви 2009/22/ЄС та про скасування Директиви 1999/44/ЄС URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19?find=1&text=%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%2C+%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%2C+%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82#w2_3 (дата звернення: 17.06.2026).
 16. Директива (ЄС) 2000/31 «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 17.06.2026).
 17. Директива (ЄС) 2002/83/ Європейського Парламенту та Ради щодо страхування життя від 5 листопада 2002 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32002L0083> (дата звернення: 17.06.2026).
 18. Директива (ЄС) 2006/123/ЄС про послуги на внутрішньому ринку від 12 грудня 2006 року. *Офіційний Вісник Європейського Союзу*. L 376/1. URL: https://insat.org.ua/files/nav/law/3/dir_2006_123_uk.pdf (дата звернення: 17.06.2026).
 19. Директива (ЄС) 2013/36/ЄС про доступ до

ТЕМА 3

діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС від 26 червня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_036-13#Text (дата звернення: 17.06.2026).

20. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг. Оттава, 28 травня 1988 року. Приєднання до Конвенції Закон від 11.01.2006 року № 3302-IV (3302-15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text (дата звернення: 17.06.2026).

21. Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М.В. Плотнікова, Л.Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

22. Регламент (ЄС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I). *Офіційний журнал Європейського Союзу*. L 177/6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

23. Регламент (ЄС) № 864/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про право, застосовне до позадоговірних зобов'язань (Рим II). *Офіційний журнал Європейського Союзу*. L 199/40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/864/oj> (дата звернення: 17.06.2026).

24. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 17.06.2026).

ТЕМА 4. ДИНАМІКА ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У НОРМАТИВНИХ АКТАХ ЄС

Вступ

1. Основні вимоги до укладання договірних зобов'язань в *acquis*
2. Основні вимоги до порядку виконання договірних зобов'язань за нормативними актами ЄС
3. Способи забезпечення виконання зобов'язання за нормативними актами ЄС
4. Порівняльний аналіз законодавства ЄС та України

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Вивчення договірних зобов'язань у правових актах ЄС вимагає відходу від статичних, догматичних концепцій договірних права, які традиційно трапляються в цивільних кодексах континентальної Європи. Для сучасного юриста недостатньо розглядати договір лише як тимчасовий консенсус *ad idem*, який кристалізує права та обов'язки в момент їх виникнення. Натомість правовий порядок ЄС змушує розглядати договірні зобов'язання як динамічні відносини, що підпорядковуються складній системі багаторівневого управління, яка постійно змінює межі приватної автономії.

Тема «Динаміка договірних зобов'язань» має на меті продемонструвати механізми, за допомогою яких право ЄС впливає на життєвий цикл договору, від переддоговірного інтересу до остаточного взаємного виконання або розірвання. На відміну від кодифікацій XIX-го століття, де держава забезпечувала нейтральну основу для приватного обміну, *acquis communautaire* ЄС впроваджує функціональні, політично обумовлені імперативи в договірні зобов'язання.

Регулювання договірних зобов'язань у Європі діє у межах системи багаторівневого управління (MLG). Ця концепція, спочатку

ТЕМА 4

розроблена для опису розподілу повноважень на наднаціональному, національному та субнаціональному рівнях, має вирішальне значення для розуміння динаміки договірного права. У правовому порядку ЄС приватне право не є виключною сферою компетенції національного законодавця. Натомість це складна конструкція, де повноваження та нормотворення розподіляються та узгоджуються на різних рівнях.

Законодавець ЄС розробляє правила, які менше зосереджені на догматичній чистоті та більше – на економічних результатах. Наприклад, інструментальне використання договірного права для створення «Єдиного цифрового ринку» вимагає узгоджених правил щодо постачання цифрового контенту, що змушує до гармонізації, яка виходить за межі національних кордонів.

Держави-члени мають імплементувати закріплені цілі у національні цивільні кодекси або спеціальне законодавство. З цього виникає протиріччя між узгодженими історичними системами національного приватного права (такими, як німецький BGB, французький Цивільний кодекс або Цивільний кодекс України) та фрагментованими галузево-специфічними правилами ЄС.

Завдання національних законодавців полягає у впровадженні динамічних, орієнтованих на споживача норм ЄС у часто жорсткі, нейтральні структури договірного права.

Суд Європейського Союзу (далі – СЄС) діє як ініціатор цієї системи. Через процедуру попереднього рішення (ст. 267 ДФЄС) СЄС автономно тлумачить концепції ЄС, часто змушуючи національні суди не застосовувати суперечливі національні правила або усталену судову практику. Діалог між національними судами та СЄС є механізмом, за допомогою якого статичний текст Директиви перетворюється на динамічну правову норму. Ця взаємодія особливо виражена у споживчому праві, де Суд послідовно піднімає захист «слабшої сторони» до рівня основного принципу.

Для українських юристів усвідомлення цієї багаторівневої перспективи є вкрай необхідним. Гармонізуючи національне законодавство з *acquis* ЄС, Україна має не просто копіювати правові норми, а вступати в динамічну систему управління, де значення

правової норми узгоджується між рівнями. Процес гармонізації потребує постійної взаємодії з нормативно-правовою базою, яка активно змінюється.

Крім того, динаміка договірного права ЄС значною мірою залежить від інструментів «м'якого права» та академічних кодифікаційних проєктів.

Принципи європейського договірного права (PECL) та Проєкт спільної системи відліку (DCFR), хоча й не є обов'язковими для виконання, служать «інструментарієм» для європейського законодавця та джерелом тлумачення для національних суддів, які заповнюють правові прогалини.

PECL, розроблений Комісією з європейського договірного права («Комісія Ландо»), мав на меті узгодити «спільне ядро» європейського договірного права, забезпечивши нейтральні правила щодо укладання, дійсності та виконання, які могли б стати спільним засобом спілкування (*lingua franca*) для європейських юристів.

DCFR значно розширив цей проєкт, слугуючи моделлю для потенційного Європейського цивільного кодексу та суттєво вплинувши на розробку нових директив, зокрема щодо цифрового контенту та продажу товарів.

Розуміння цих необов'язкових інструментів є критично важливим з кількох причин. По-перше, вони надають визначення та системну логіку, яких часто бракує фрагментарним Директивам ЄС. Директиви часто є галузевими, спеціальними актами. DCFR забезпечує основу, яка об'єднує фрагментований корпус споживчого та договірного права ЄС. По-друге, для країни-кандидата, як Україна, DCFR пропонує план модернізації Цивільного кодексу України таким чином, щоб він був сумісний з європейськими стандартами, навіть у сферах, які ще не охоплені обов'язковими директивами. Сьогодні ми вже можемо спостерігати практичне втілення цього підходу, оскільки проєкт Кодексу права приватного України відображає імплементацію європейських правових норм.

1. Основні вимоги до укладання договірних зобов'язань в *acquis*

У класичній теорії договорів укладання договору є окремою стадією виникнення зобов'язань: робиться пропозиція (оферта), а акцепт відображає її прийняття, що відображає свободу волі сторін.

Однак законодавство ЄС врегулювало цей процес, особливо у відносинах між бізнесом та споживачем (B2C). Сьогодні укладання договору стало питанням інформації та визначеного процесу, а не лише узгодженням волі сторін.

Законодавець ЄС відійшов від припущення, що сторони є рівноправними переговорниками, запровадивши парадигму «інформаційних обов'язків» та «права на відмову», які фундаментально змінюють класичну механіку оферти та акцепту.

Основою для укладання споживчих договорів у ЄС стало впровадження широких обов'язків щодо надання інформації перед виникненням договірних правовідносин. В основі цієї позиції перебуває поведінкова економіка: інформаційна асиметрія заважає споживачеві приймати ефективні рішення, тим самим спотворюючи внутрішній ринок.

Директива 2011/83/ЄС є підходом до максимальної гармонізації договорів, укладених дистанційно та поза торговими приміщеннями. Директива вводить правило, щоб продавець надав чітку та зрозумілу інформацію щодо того, як споживач укладе договір¹¹⁶. Це перекладає тягар уважності з покупця (*caveat emptor*, згідно з яким покупець бере на себе ризик щодо якості, стану та придатності товарів чи майна) на продавця.

Ця інформація повинна включати таке: основні характеристики товарів або послуг, особу продавця, загальну ціну (включаючи податки), умови оплати та доставки, термін дії договору та наявність права на відмову від нього.

Наведений перелік є вичерпним та обов'язковим. Сторони не можуть його змінити або відмовитися. Метою цієї вимоги є забезпечення «інформованої згоди», перетворюючи споживача з пасивного одержувача товарів та послуг на активного учасника

¹¹⁶ Chaturvedi M. Navigating the Digital Marketplace: Legal Requirements for Online Contracts with Consumers in the European Union. *Law and World*. 2024. Vol. 10, no. 31. P. 122–131. DOI: <https://doi.org/10.36475/10.3.12> (дата звернення: 08.02.2026).

відносин.

Для договорів, укладених на відстані (наприклад, онлайн-продажі), ця інформація має бути надана у спосіб, що відповідає засобам комунікації. Найважливіше, що стаття 8 (2) Директиви 2011/83/ЄС стосується «моменту прийняття зобов'язань»¹¹⁷. Якщо договір покладає на споживача зобов'язання оплати, продавець повинен забезпечити, щоб споживач чітко це підтвердив. Зокрема, кнопка для розміщення замовлення на сайті повинна мати позначку «замовлення із зобов'язанням сплати» або чітке еквівалентне формулювання. Якщо таке маркування відповідає вимогам, договір вважається укладеним, але якщо ні, у споживача не виникають договірні зобов'язання¹¹⁸. Це положення має перевагу над національними правилами тлумачення поведінки, забезпечуючи суворий формалізм для захисту споживача від «пасток передплати» та «інерційного продажу».

На відміну від національного законодавства, яке може спиратися на доктрину «помилки» для визнання правочину недійсним, Директива 2013/36/ЄС передбачає санкції та цивільні засоби правового захисту, подібні до публічного права. Яскравим прикладом такої динаміки є штраф за неінформувannya споживача про право на відмову від договору, коли термін відмови автоматично продовжується з 14 днів до 12 місяців¹¹⁹.

¹¹⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the European Union*. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj> (дата звернення: 08.02.2026).

¹¹⁸ Contribution to Growth: Legal Aspects of Protecting European Consumers. Delivering improved rights for European citizens and businesses: Study / C. Lübberding, H. Schulte-Nölke, M. Thase, A. Wiewiórowska-Domagalska; European Legal Studies Institute, Osnabrück University; Directorate-General for Internal Policies. Brussels: European Parliament, 2019. 140 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU\(2019\)631066_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU(2019)631066_EN.pdf) (дата звернення: 08.02.2026).

¹¹⁹ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of

Для договорів, укладених електронними засобами, Директива 2000/31/ЄС¹²⁰ додає ще один рівень динаміки формування договірних правовідносин. Вона зосереджується на процесі формування, а не лише на змісті¹²¹.

Постачальники послуг мають чітко пояснити технічні кроки для укладення договору, а також технічні засоби для виявлення та виправлення помилок. Цей механізм «виправлення помилок» є відмінною рисою цифрового договірного права ЄС, що визнає особливий характер цифрових правовідносин, коли випадкове натискання кнопки може призвести до випадкового виникнення зобов'язання.

Постачальник послуг повинен підтвердити отримання замовлення електронними засобами без зайвої затримки. Це створює динаміку «подвійного натискання кнопки» в багатьох системах: спочатку кнопка «замовлення», а потім кнопка «підтвердження». Проте сама Директива 2000/31/ЄС не визначає точний «момент» укладення договору, залишаючи це для визначення національним законодавством, за умови виконання вимог ЄС щодо чинності.

Одним із найглибших зрушень у динаміці укладання договорів є *право на відмову від договору*.

У класичній теорії договорів акцепт є основою для виникнення обов'язку виконувати договір (*pacta sunt servanda*). ЄС запроваджує «період охолодження» (зазвичай 14 днів) для до-

credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. *Official Journal of the European Union*. 2013. L 176. P. 338–436. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹²⁰ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). *Official Journal of the European Communities*. 2000. L 178. P. 1–16. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/31/oj>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹²¹ The e-commerce Directive as the cornerstone of the Internal Market. Assessment and options for reform: Study / A. de Streel, M. Husovec; Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies; Directorate-General for Internal Policies. Brussels: European Parliament, 2020. 55 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648797/IPOL_STU\(2020\)648797_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648797/IPOL_STU(2020)648797_EN.pdf). (дата звернення: 08.02.2026).

говорів, укладених дистанційно та поза торговими приміщеннями, протягом якого споживач може відмовитися від договору без пояснення причин¹²².

Дебати щодо правової природи «відмови» тривають. Чи є договір «укладеним», але «розірваним», чи його укладення по суті «призупиняється» до закінчення терміну відмови? Переважаюча думка, яку підтверджують DCFR та нещодавня судова практика Суду ЄС, полягає в тому, що дійсний договір існує з моменту обміну консенсусом, але споживач має право односторонньо розірвати правовідносини ретроактивно (*ex tunc*)¹²³. Це перетворює укладання договору на динамічний процес, а не миттєве явище. Зобов'язання сторін є попередніми, а перехід прав та остаточність платежу залежать від нездійснення права на відмову.

У справі C-529/19¹²⁴ Суд ЄС роз'яснив виняток щодо права на відмову від договору для товарів, виготовлених за специфікаціями споживача. Суд постановив, що цей виняток застосовується, навіть якщо продавець ще не розпочав виробництво товару. У обґрунтуванні наголошувалося на правовій визначеності для продавця: підприємствам необхідно знати, чи є договір на персоналізовані товари обов'язковим для виконання, оскільки такі товари важко перепродати. Ця справа ілюструє баланс, який Суд встановлює між захистом прав споживачів та економічною життєздатністю бізнесу.

У справі C-49/11¹²⁵ Суд ЄС виніс рішення щодо визначення

¹²² Howells G. G. The European Union's Influence on English Consumer Contract Law. *The George Washington Law Review*. 2017. Vol. 85, no. 6. P.p. 1904–1952. URL: <https://www.gwlr.org/wp-content/uploads/2018/03/85-Geo.-Wash.-L.-Rev.-1904.pdf>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹²³ Digital products: EU consumers need clear rights: BEUC position paper / U. Pachl, A. Reyna; BEUC. Brussels: The European Consumer Organisation, 2012. 15 p. (Ref.: X/2012/099). URL: <https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/2012-00832-01-e.pdf> (дата звернення: 08.02.2026).

¹²⁴ Case C-529/19, [2020]. Möbel Kraft GmbH & Co. KG срещу ML. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX:62019CJ0529> (дата звернення: 08.02.2026).

¹²⁵ Case C-49/11, [2012]. Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_287_R_0008_01 (дата

ТЕМА 4

«постійного носія». Просте посилання на веб-сайт не є наданням інформації на «постійному носії», оскільки продавець може змінити веб-сайт у будь-який час. Споживач повинен отримати інформацію у формі, яка дозволяє йому зберігати та відтворювати її без змін (наприклад, PDF або електронна пошта). Це рішення призвело до змін у способах архівування та представлення цифрових контрактів у ЄС, забезпечуючи статичне збереження змісту договору, навіть коли цифрове середовище залишається динамічним.

У справі C-243/08¹²⁶ Суд ЄС постановив, що національні суди повинні розглядати несправедливість умов договору *ex officio* (за власною ініціативою), якщо вони мають для цього правові та фактичні елементи. Дійсність умов укладання договору підлягає постійному судовому контролю, незалежно від того, чи порушує це питання споживач. Замість пасивного статусу арбітра суддя стає активним учасником у забезпеченні справедливості укладання договору.

Принципи європейського договірного права (PECL) та Проєкт спільної системи відліку (DCFR) забезпечують узгоджену теоретичну структуру для цих правил, заповнюючи прогалини, залишені директивами.

Стаття 2:201 PECL та стаття II.-4:201 DCFR визначають оферту як пропозицію, яка є достатньо чіткою та відображає намір взяти на себе зобов'язання.

2. Основні вимоги до порядку виконання договірного зобов'язання за нормативними актами ЄС

Після укладення договору динаміка правовідносин зміщується до виконання. Законодавство ЄС революціонізувало поняття «дефекту», замінивши його ширшим, унітарним поняттям «відповідності». Крім того, впровадження цифрового контенту змусило переосмислити виконання як безперервне (триваюче), а не миттєве.

звернення: 08.02.2026).

¹²⁶ Case C- 243/08, [2009]. Pannon GSM Zrt. proti Erzsébet Sustikné Győrfi. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:62008CJ0243> (дата звернення: 08.02.2026).

Згідно зі скасованою Директивою 1999/44/ЄС, яка тепер підсилена та розширена Директивами 2019/771/ЄС та 2019/770/ЄС, основним обов'язком продавця є поставка товарів відповідно до умов договору. Це зміщує фокус з фізичного стану об'єкта (переміщення між сторонами) на відповідність між виконанням та договірними і законними очікуваннями.

Директиви 2019 року запроваджують подвійну перевірку на відповідність:

1. *Суб'єктивна відповідність*. Товари або вміст повинні відповідати опису, кількості та якості, узгодженим у договорі. Вони повинні відповідати меті, визначеній продавцем.

2. *Об'єктивна відповідність*. Навіть якщо в договорі не закріплено умови про відповідальність, або закріплено її обмеження, товари все одно повинні мати якості та експлуатаційні характеристики, які є звичайними для товарів того ж типу та які споживач може обґрунтовано очікувати. Це включає довговічність, функціональність, сумісність та безпеку¹²⁷.

Ці умови створюють загальні ринкові стандарти для договорів. Наприклад, згідно з Директивою 2019/771/ЄС, якщо продавець продає «розумний годинник», він має функціонувати як зазвичай, незалежно від умов, зазначених дрібним шрифтом, якщо споживач прямо та окремо не погоджується на невідповідність¹²⁸. Це запобігає зниженню стандартів продавцями через шаблонні умови та забезпечує єдиний рівень якості на всьому внутрішньому ринку. Директива 2019/770/ЄС стосується «дематеріалізації» економіки. Вона визнає, що в цифрову епоху виконання договору може не бути одноразовим актом, а ставати довготривалим процесом.

¹²⁷ Geiregat S. S. G. What digital content consumers (should) want: concretising the conformity requirements in the Digital Content Directive, a tentative suggestion. *Assistententagung Grüner Bereich* / eds.: A. K. Bernzen, K. Grisse, K. Kaesling. Baden-Baden: Nomos, 2022. P.p. 65–87. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783748934233-65>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹²⁸ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. *Official Journal of the European Union*. 2019. L 136. P.p. 28–50. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj> (дата звернення: 08.02.2026).

Однією з найрадикальніших змін є введення обов'язку надавати оновлення. Згідно з Директивою 2019/771/ЄС, для товарів з цифровими елементами (наприклад, смартфонів) та повністю цифрового контенту продавець повинен надавати оновлення безпеки та функціональності, необхідні для забезпечення відповідності продукту протягом періоду, який споживач може обґрунтовано очікувати. Це продовжує етап «виконання» договору далеко за межі фізичної передачі товару. Продавець залишається «прив'язаним» до товару, що створює довгострокові зобов'язання. Відмова від оновлення, що призводить до порушення безпеки або втрати функціональності, є порушенням договору так само, як і фізичний дефект товару.

Директива 2019/770/ЄС визнає можливість укладання договорів, в яких споживач надає персональні дані замість грошей. Це визнає економічну реальність «безкоштовних» послуг (соціальні мережі, пошукові системи) та підпадає під сферу договірної захисту. Надання даних розглядається як форма зустрічного виконання, що призводить до тих самих засобів правового захисту у випадку невідповідності, що й грошова оплата¹²⁹. Це узгоджує договірне право з GDPR, гарантуючи, що комерційне використання конфіденційності супроводжується договірною відповідальністю.

ЄС гармонізує засоби правового захисту у випадку невідповідності, створюючи структуровану динаміку відшкодування:

1. Основний засіб правового захисту: приведення у відповідність (ремонт або заміна). Споживач обирає один із цих варіантів, якщо тільки вибір не є неможливим або не спричиняє непропорційних витрат для продавця.

2. Додатковий засіб правового захисту: зниження ціни або розірвання договору. Доступно лише у випадку, якщо ремонт/заміна не вдається, неможливий або якщо дефект є серйозним¹³⁰.

¹²⁹ Mak V. Contract and consumer law. *Research handbook in data science and law* / eds.: V. Mak, E. Tjong Tjin Tai, A. Berlee. Cheltenham: Edward Elgar, 2018. P.p. 17–38. URL: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/230e1c60-2bb1-44ea-86eb-b0df9f365bd7> (дата звернення: 08.02.2026).

¹³⁰ Van Gool E., Michel A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and 102

Це надає пріоритет виконанню договору над його розірванням.

Хоча *pacta sunt servanda* (обов'язковість виконання договору) є основою договірного права, динамічний характер довгострокових договорів потребує механізмів для реагування на непередбачені зміни, що є сферою застосування *clausula rebus sic stantibus* (застереження за обставин).

Європейські юрисдикції історично розходилися в думках щодо цього питання.

Цивільне право: німецьке законодавство визнає *Wegfall der Geschäftsgrundlage* (зникнення підстави для угоди), що дозволяє коригування договору. Французьке законодавство нещодавно кодифікувало *imprévision* в межах реформи Цивільного кодексу (ст. 1195), дозволяючи судам переглядати договори¹³¹.

Загальне право: англійське право дотримується доктрини «фрустрації», яка передбачає розірвання договору лише у крайніх випадках неможливості виконання (наприклад, знищення предмета договору), відмовляючись коригувати зобов'язання лише через економічні труднощі¹³².

PECL (ст. 6:111) та DCFR (ст. III.-1:110) застосовують прогресивний підхід, формулюючи це як «труднощі». Ця модель стала еталоном для гармонізації. Якщо виконання договору стає надмірно обтяжливим через зміну обставин, яка була непередбаченою та поза контролем контрагентів, вони зобов'язані переглянути умови договору з метою внесення змін до нього. Якщо перегляд договору не вдається, суд може внести до нього зміни з метою відновлення рівноваги або розірвати його.

Цей «обов'язок перегляду» перетворює контракт із фіксованого набору правил на процес співпраці. У контексті сучасних криз (пандемій, війн, інфляції) цей динамічний підхід дедалі частіше розглядається як необхідний для збереження

Sustainable Consumption: A Critical Analysis. *EuCML*. 2021. no.4. P.p. 136–148.

¹³¹ Kovac M., Poncibò C. Towards a Theory of Imprévision in the EU? *European Review of Contract Law*. 2018. Vol. 14. № 4. P.p. 344–373. DOI: <https://doi.org/10.1515/ercl-2018-1021>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹³² Fairgrieve D. *Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction*. Oxford: Hart Publishing, 2019. 208 p. (Hart Studies in Private Law).

економічної цінності відносин, а не для їх руйнування¹³³. Це зміщує фокус з «хто несе ризик» на «як сторонам разом управляти ризиками».

Загальним принципом усієї динаміки виконання є принцип добросовісності. У законодавстві ЄС, і зокрема в тлумаченні Судом ЄС Директиви 93/13/ЄС, добросовісність діє як «коригувальний» механізм. Вона запобігає зловживанню правом та гарантує, що сильніша сторона не експлуатує умови договору на шкоду законним очікуванням споживача¹³⁴. DCFR відносить принцип добросовісності до загального принципу, що застосовується до всього життєвого циклу договору, підкріплюючи ідею, що договірні зобов'язання є етичними відносинами, а не просто буквальними наказами¹³⁵.

3. Способи забезпечення виконання зобов'язання за нормативними актами ЄС

Забезпечення виконання зобов'язань перебуває на перетині договірного права, речового права, права неплатоспроможності та цивільного процесу. Воно є правовим вираженням довіри між сторонами. Без надійних, передбачуваних та ефективно забезпечувальних прав винагорода за кредитний ризик стає

¹³³ Drnovšek K., Samec Berghaus N. Rebus Sic Stantibus in the Age of Artificial Intelligence: The Vital Role of Judicial Discretion in Contractual Justice. *Bratislava Law Review*. 2025. Vol. 9. no. Spec. P.p. 47–62. DOI: <https://doi.org/10.46282/blr.2025.9.Spec.1033>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹³⁴ Rieländer F. Policing Consumer Contract Terms under US and EU Law: A Comparative Analysis of the Directive 93/13/EEC on Unfair Terms in Consumer Contracts and the Restatement of Consumer Contracts. *German Law Journal*. 2025. Vol. 26, no. 5. P.p. 766–789. DOI: <https://doi.org/10.1017/glj.2025.10138>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹³⁵ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments : Interim Edition / ed.: C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al.; Study Group on a European Civil Code, Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). Munich: Sellier, European Law Publishers, 2008. 1620 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR.pdf. (дата звернення: 08.02.2026).

непомірною, стримуючи інвестиції, необхідні для економічної модернізації.

Підхід ЄС, на який суттєво вплинув функціоналізм Єдиного комерційного кодексу США (UCC) через Проєкт Загальної системи відліку (DCFR) та прагматизм англійського комерційного права, дедалі більше сприяє «сутності над формою». У цій парадигмі будь-яка транзакція, яка служить для забезпечення боргу, має розглядатися як забезпечувальне право, пріоритет якого надається реєстрації та має забезпечуватися за допомогою швидких засобів самопомоги¹³⁶.

І, навпаки, українська правова система, що вкорінена в пандектній традиції цивільного права та кодифікована в Цивільному кодексі України, історично надавала пріоритет «формі над суттю». Вона дотримується *numerus clausus* (закритого переліку) майнових прав, забезпечує сувору акцесорність (коли забезпечення нерозривно пов'язане з дійсністю основного договору) та значною мірою покладається на судовий нагляд за виконанням рішень для захисту боржників.

Європейський Союз не має єдиного, уніфікованого цивільного кодексу. Натомість його режим забезпечення виконання зобов'язань є сумішшю «жорсткого права» (Директиви та Регламенти), спрямованого на конкретні ринкові сектори, та «м'якого права» (Типові правила), що формулюють узгоджене бачення майбутнього європейського приватного права.

Книга IX проєкту Загальної системи відліку (DCFR) під назвою «Майнове забезпечення рухомим майном» стала інтелектуальною основою для європейського законодавства про забезпечення виконання зобов'язань. Хоча вона не є обов'язковою, вона кодифікує найкращі практики, які національні законодавчі органи заохочують застосовувати.

Визначальною характеристикою DCFR є прийняття «функціонального підходу», чітко змодельованого за ст. 9 Єдиного

¹³⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition: [Book Review] / R. G. Anderson, K. Oliphant, R. Evans-Jones, A. Steven. *Edinburgh Law Review*. 2011. Vol. 15, no. 2. P.p. 306–310. DOI: <https://doi.org/10.3366/elr.2011.0034>. (дата звернення: 08.02.2026).

комерційного кодексу (UCC). У цивільному праві, включаючи українське, засоби забезпечення виконання зобов'язань фрагментовані залежно від їхньої юридичної форми. Застава (*pignus*) відрізняється від передачі права власності з метою забезпечення виконання (*fiducia cum creditore*), яка відрізняється від положення про збереження права власності в договорі купівлі-продажу. Кожен засіб діє за різними правилами щодо виникнення, публічності, пріоритету та виконання.

DCFR створює єдину категорію: «забезпечувальне право». Згідно зі статтею IX.-1:102, будь-яке обмежене речове право на рухомий актив, яке функціонує для забезпечення виконання зобов'язання, є забезпечувальним правом, незалежно від того, чи називають сторони його заставою, утриманням чи передачею. Це функціональне визначення охоплює всі засоби, які мають економічний ефект забезпечення. І відповідно, «забезпечувальний перехід права власності» (коли боржник передає право власності кредитору до сплати боргу) розуміється як звичайне забезпечувальне право. Це не дозволяє кредитору претендувати на роль справжнього власника в умовах неплатоспроможності, щоб обійти інших кредиторів, адже він визнається простим забезпеченим кредитором, на якого поширюються ті ж правила пріоритету та забезпечення виконання, що й на заставодержателя.

У DCFR чітко розмежовується виникнення забезпечувального права та його чинність щодо третіх сторін.

Для виникнення достатньо лише укладання договору між кредитором та боржником. Для дійсності договору між сторонами не передбачено жодної конкретної форми (зокрема, нотаріального посвідчення).

Щоб зобов'язати третю сторону (і таким чином отримати пріоритет у разі неплатоспроможності), право забезпечення має бути оприлюднене. DCFR сприяє системі «подання повідомлень» порівняно з традиційними системами «подання транзакцій», поширеними в Європі. У системі подання транзакцій (як-от німецький земельний реєстр) реєстратор перевіряє дійсність відповідного документа. У системі подання повідомлень кредитор просто подає інформацію про те, що може існувати

забезпечувальний інтерес.

Компроміси під час розробки DCFR змусили зробити виняток для «засобів збереження права власності» (збереження права власності, купівля в розстрочку, фінансовий лізинг). Ці засоби розглядаються як окрема конструктивна категорія в Книзі IX.

На практиці це означає, що продавець, який зберігає право власності до оплати, все ще вважається власником товару, який має право відокремити його від майна неплатоспроможного покупця, а не лише забезпеченим кредитором з правом вимоги. Це розмежування визнає глибоко вкорінений характер утримання права власності в німецькій комерційній практиці (*Eigentumsvorbehalt*) та запобігає повному підризу захисту права власності продавця¹³⁷.

Хоча DCFR забезпечує теорію, Директива про фінансове забезпечення (FCD) є найпотужнішим законодавчим втручанням ЄС у сферу забезпечених зобов'язань. FCD створила безпечні умови для угод про фінансове забезпечення (готівка, цінні папери, кредитні вимоги) для гарантії стабільності європейської фінансової системи.

FCD передбачає скасування формальних вимог щодо створення та вдосконалення фінансової застави. Стаття 3 вимагає, щоб держави-члени не ставили дійсність фінансової застави в залежність від виконання будь-якої формальної дії, такої як складання нотаріального посвідчення або реєстрація в реєстрі. Досконалість досягається виключно через «володіння» або «контроль».

Наведене положення безпосередньо скасовує національні закони, які вимагають реєстрації непосесійних застав, створюючи спеціальний режим для оптового фінансування, відмінного від загального цивільного права¹³⁸.

¹³⁷ Faber W. Proprietary Security Rights in Movables – European Developments: A Spotlight Approach to Book IX DCFR. *Juridica International*. 2014. Vol. 22. P. p. 27–36. DOI: <https://doi.org/10.12697/JI.2014.22.03>. (дата звернення: 08.02.2026).

¹³⁸ Summary report of the targeted consultation on the review of the Directive on financial collateral arrangements (12 February 2021 - 7 May 2021): report / European Commission, Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. Brussels: European Commission, 2021. 55 p. URL: <https://>

Одним з найбільш суперечливих положень, запроваджених Директивою про фінансові застави, є «право користування» (реіпотекація, ст. 5). Воно дозволяє отримувачу застави використувати та розпоряджатися нею так, ніби він є її власником.

Це легалізує «*реіпотекацію*» – практику використання банками активів клієнтів для забезпечення власного фінансування. Хоча це підвищує ліквідність ринку, це наражає постачальника застави на ризик неплатоспроможності отримувача застави, оскільки постачальник фактично обмінює майнове право на актив на договірну вимогу щодо повернення еквівалентного забезпечення¹³⁹.

Директива про фінансові зобов'язання докорінно змінює правозастосування, запроваджуючи засіб правового захисту у вигляді *привласнення*. У випадку невиконання зобов'язань особа, яка отримує заставу, може привласнити (утримати) фінансову заставу та зарахувати її вартість в рахунок боргу без необхідності попереднього повідомлення про намір продажу, без схвалення суду або іншого державного органу, без публічних торгів та періоду очікування.

Механізм «самопоміи» (*lex commissoria*) раніше був заборонений у багатьох юрисдикціях цивільного права з метою захисту боржників від недобросовісних кредиторів, які могли б конфіскувати майно, вартість якого значно перевищувала борг. FCD скасовує цю заборону для застави, стверджуючи, що на ліквідних ринках оцінка є об'єктивною.

Судова практика показує, що Директива про фінансові застави відокремлює заставу від законодавства про неплатоспроможність. Зокрема, ст. 8, скасовує застосування «правил нульової години» (визнання недійсними договорів, укладених в день початку процедури неплатоспроможності) та інших дій щодо уникнення зобов'язань, які можуть призвести до

finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/2021-financial-collateral-review-summary-of-responses_en_0.pdf. (дата звернення: 08.02.2026).

¹³⁹ Mangatchev I. Financial collateral Arrangements under Directive 2002/47/ec of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002. *Munich Personal Repec Archive (MPRA)*. 2008. (MPRA Paper No. 12253). URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/12253/1/MPRA_paper_12253.pdf. (дата звернення: 08.02.2026).

повернення застави. Це гарантує, що забезпечення залишається чинним навіть у випадку банкрутства заставодавця.

Впровадження цих положень різняться. Наприклад, Люксембург використав FCD для створення наднадійного режиму забезпечення (Закон 2005 року), який захищає угоди про забезпечення навіть від іноземних процедур неплатоспроможності, що робить його центром міжнародної сек'юритизації.

На відміну від Директиви про фінансову іпотеку (FCD), яка є сприятливою для кредиторів, режим ЄС для споживчої іпотеки є надзвичайно захисним, зосереджуючись на прозорості та відповідальному кредитуванні. Директива про іпотечне кредитування (MCD) гармонізує правила для позик, забезпечених житловою нерухомістю¹⁴⁰.

Директива MCD вирішує проблему дисбалансу інформації між банками та споживачами. Вона передбачає надання Європейського стандартизованого інформаційного листа (ESIS), який представляє ключові характеристики кредиту (процентна ставка, витрати, ризики) в єдиному форматі, що дозволяє споживачам порівнювати пропозиції на внутрішньому ринку.

Критично важливим положенням MCD щодо забезпечення є регулювання оцінки кредитоспроможності. Стаття 18 вимагає, щоб оцінка платоспроможності споживача не спиралася переважно на вартість житлової нерухомості, що перевищує суму кредиту. Це пряма відповідь на практику «вилучення капіталу», що існувала до 2008 року, коли кредитори видавали позики, які, як вони знали, позичальник не може собі дозволити, виключно для того, щоб звернути стягнення на актив, що зростає в ціні. Відокремлюючи рішення про кредитування від вартості забезпечення, ЄС посилює роль забезпечення як вторинного, а не первинного джерела погашення¹⁴¹.

¹⁴⁰ Buying residential immovable property – rules on loans: summary of Directive 2014/17/EU – rules on home loans / Publications Office of the European Union. *EUR-Lex*. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=celex:32014L0017> (дата звернення: 08.02.2026).

¹⁴¹ Directive 2014/17/Eu Of The European Parliament And Of The Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable

Директива про іпотечне кредитування (MCD) запроваджує спеціальні гарантії для кредитів, деномінованих в іноземній валюті, що є серйозною проблемою у східноєвропейських державах-членах, де іпотечні кредити у швейцарських франках спричинили кризи через знецінення місцевих валют. Держави-члени повинні забезпечити, щоб споживачі мали право конвертувати кредит в альтернативну валюту або щоб існували інші домовленості для обмеження валютного ризику.

Поправка до MCD (Директива 2021/2167/ЄС) запровадила чіткі вимоги щодо «розумної терпимості». Тепер кредитори зобов'язані проявляти толерантність та вивчати варіанти реструктуризації, перш ніж розпочати процедуру звернення стягнення. Це фактично змінює право на забезпечення, встановлюючи обов'язкову процесуальну затримку та обов'язок до добросовісних переговорів, перш ніж забезпечення може бути стягнуто¹⁴².

Директива 2011/7/ЄС функціонує як квазімеханізм безпеки, закріплюючи такі штрафи за невиконання зобов'язань:

1) штрафні відсотки у розмірі базової ставки плюс щонайменше вісім процентних пунктів для транзакцій B2B;

2) кредитори автоматично мають право на фіксовану суму в розмірі 40 євро плюс розумну компенсацію всіх витрат на стягнення (наприклад, комісії за стягнення боргу);

3) договірні умови, які виключають нарахування відсотків за прострочення платежу, вважаються вкрай несправедливими та недійсними, що заважає монополістам нав'язувати безвідсотковий кредит своїм постачальникам¹⁴³.

property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014L0017-20231230> (дата звернення: 08.02.2026).

¹⁴² Directive (EU) 2021/2167 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2021 on credit servicers and credit purchasers and amending Directives 2008/48/EC and 2014/17/EU. Document 32021L2167. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2021/2167/oj/eng> (дата звернення: 08.02.2026).

¹⁴³ Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions. Document 32011L0007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/7/oj/eng> (дата звернення: 08.02.2026).

Концептуальною основою забезпечення виконання зобов'язання в Україні є ст. 546 ЦК України, яка визначає, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком та правом довірчої власності¹⁴⁴.

Проте існують дебати щодо того, чи є цей перелік вичерпним (*numerus clausus*). Визнаючи, що традиційні процедури звернення стягнення на заставне та іпотечне майно були занадто тривалими та обтяжливими для боржників, часто займаючи роки судових процесів, Україна у 2019 році запровадила радикальну реформу і ввела концепцію довірчої власності. Вона є трансплантацією «забезпечувального переказу права власності» або «фидуціарного переказу», що використовуються в інших юрисдикціях. Її не слід плутати з англійським загальноправовим «трастом» (який розділяє юридичне та справедливе право власності), оскільки Україна залишається юрисдикцією цивільного права з неподільним правом власності. Натомість це специфічний правовий режим, коли боржник передає повне право власності на заставу кредиту на весь термін дії зобов'язання.

Фундаментальна розбіжність між українською та європейською позицією полягає в підході до класифікації. Європейський Союз (через DCFR/FCO) зосереджений на економічній функції, яка втілюється в положенні, якщо транзакція забезпечує борг, вона підпадає під режим забезпечення виконання зобов'язання. Україна зосереджена на правовій формі. Застава регулюється Законом України «Про заставу», а довірча власність регулюється Цивільним кодексом. Основним викликом є «ризик перекваліфікації»: якщо український суд вирішить, що угода про забезпечення виконання зобов'язання по суті є заставою, він може визнати її недійсною через невідповідність певним формальностям застави. Функціональний підхід ЄС розроблений саме для того, щоб запобігти цьому, але Україна ще не прийняла загальне правило «перевага сутності над формою».

¹⁴⁴ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.02.2026).

4. Порівняльний аналіз законодавства ЄС та України

Згідно з Угодою про асоціацію з червня 2022 року як країна-кандидат Україна зобов'язалася гармонізувати своє законодавство з *acquis* ЄС.

Україна досягла значного прогресу у гармонізації свого законодавства з ЄС, зокрема завдяки імплементації Угоди про асоціацію, яка передбачає наближення національного законодавства до актів ЄС, зазначених у Додатку XVII, включаючи ключові директиви щодо захисту прав споживачів та електронної комерції.

Україна значною мірою імплементувала принципи Директиви 2011/83/ЄС щодо обов'язків щодо надання інформації та права на відмову від договору через Закон України «Про захист прав споживачів». Цей закон відображає багато положень ЄС, що встановлюють право споживача на інформацію та безпеку. Закон України «Про електронну комерцію» відображає основні положення Директиви 2000/31/ЄС, встановлюючи юридичну дійсність електронних договорів, відповідальність посередників та зобов'язання постачальників послуг. Цивільний кодекс України традиційно є нейтральним, застосовуючись до «осіб» та «сторін» в єдиній системі приватного права. Право ЄС, навпаки, є глибоко категоричним, різко розмежовуючи відносини B2B та B2C. Хоча Україна має спеціальні закони про захист прав споживачів, інтеграція цих концепцій у загальну структуру Цивільного кодексу триває.

Концепція «вразливого споживача», яка є центральною в сучасному енергетичному та фінансовому праві ЄС, все ще розвивається в українському законодавстві. Нещодавні справи Суду ЄС, що стосуються фермерів та договорів подвійного призначення (наприклад, справа C-410/23 Pielatak¹⁴⁵), ілюструють нюансоване визначення «споживача», яке українські суди ще не повністю прийняли. Стаття 652 ЦК України є законодавчим еквівалентом *rebus sic stantibus* в Україні. Вона дозволяє зміну або розірвання договору, якщо обставини змінюються настільки суттєво, що

¹⁴⁵ Case C-410/23, [2025] I. SA v S. J. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0410> (дата звернення: 08.02.2026).

сторони не уклали б договір, якби передбачили цю зміну.

Хоча текстуально підхід PECL/DCFR схожий, українська судова практика історично була обмежувальною, часто змішуючи труднощі з форс-мажором (неможливістю) та надаючи перевагу розірванню договору над адаптацією.

На відміну від ЄС, де труднощі виконання договору часто мають економічний характер (інфляція, ланцюги поставок), в Україні вони фізичні та екзистенційні. Існує прогалина у визначенні того, як гармонізовані в ЄС правила щодо виконання зобов'язання (такі як суворі відповідальність за відповідність) взаємодіють із захистом *rebus sic stantibus* у воєнній економіці. Гнучкість ЄС щодо виконання зобов'язань допомагає, але конкретний контекст України вимагає жорсткого застосування цих принципів для запобігання масовій неплатоспроможності.

Існує значна прогалина щодо повної імплементації Директив 2019/770/ЄС¹⁴⁶ та 2019/771/ЄС¹⁴⁷. Хоча Україна швидко переходить на цифрові технології (наприклад, екосистема Дія), конкретні засоби правового захисту приватного права щодо несправного цифрового контенту ще не повністю інтегровані до Цивільного кодексу України чи законодавства про захист прав споживачів.

Наприклад, український споживач, який купує смартфон, має чіткі права щодо апаратного забезпечення, але правовий статус оновлень програмного забезпечення операційної системи залишається неоднозначним порівняно з суворим режимом ЄС. Концепція «дані як ціна» технічно визнається в деяких контекстах, але їй бракує детальної структури правового захисту, що існує в

¹⁴⁶ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Document 32019L0770. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 08.02.2026).

¹⁴⁷ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. Document 32019L0771. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 08.02.2026).

ЄС, через що виникає певна прогалина в захисті¹⁴⁸.

Унікальною особливістю української правової системи було існування Господарського кодексу поряд із Цивільним кодексом. Цей дуалізм часто створював суперечності, особливо щодо стандартних умов та визначення договірних зобов'язань у контексті B2B. Законодавство ЄС загалом не розрізняє цивільний та господарський кодекси, але регулює «торговців». Збіг та конфлікт між двома кодексами України могли перешкоджати чіткому перенесенню концепцій ЄС, створюючи правову невизначеність.

У серпні 2025 року Господарський кодекс України втратив чинність, що поглибило узгодженість українського та європейського законодавства.

Проте нещодавні звіти про прогрес України у вступі до ЄС висвітлюють як досягнення, так і невирішені проблеми. Зокрема, Україні рекомендується перейти від «статичної» апроксимації (копіювання директив станом на певну дату) до «динамічної» апроксимації – створення механізмів, які автоматично оновлюють національне законодавство в міру розвитку законодавства ЄС.

Висновки

У ЄС договірне право є засобом для розбудови та покращення внутрішнього ринку, що обумовлює характер максимальної гармонізації нещодавніх директив (зокрема, 2019/771/ЄС).

ЄС забороняє державам-членам приймати більш суворі норми для споживачів, якщо ці правила фрагментують ринок. Для України це створює парадокс суверенітету: щоб приєднатися до ЄС, вона повинна прийняти правила, які обмежують її здатність встановлювати власні окремі стандарти захисту прав споживачів, обмінюючи регуляторну автономію на доступ до ринку.

Перехід до «об'єктивної відповідності» означає відхід від суворої «свободи договору» до «справедливості договору». Це означає, що умови, написані дрібним шрифтом, повинні мати менше значення у порівнянні з тим, що очікує споживач.

¹⁴⁸ Wiśniewska K., Pałka P. The impact of the Digital Content Directive on online platforms' Terms of Service. *Yearbook of European Law*. 2023. Vol. 42. P. 388–406. DOI: <https://doi.org/10.1093/yel/yead004>. (дата звернення: 08.02.2026).

Це узгоджується із соціальною функцією приватного права, яка захищає слабшу сторону та забезпечує довіру до цифрової екосистеми. Для українського законодавства це вимагає зміни вектору в бік захисту розумних очікувань слабшої сторони, а не буквального тексту договору.

Регулюючи цифрові контракти, ЄС фактично встановлює глобальні стандарти. Україна, гармонізуючи свою нормативну базу з цими актами, інтегрується в цифровий простір, який захищає дані та права споживачів суворіше, ніж американська чи азійська моделі. Це узгодження є стратегічним, позиціонуючи ІТ-сектор України як повністю сумісний з європейським ринком.

Вивчення динаміки договірних зобов'язань показує парадигму розвитку цивільного права, яке дедалі більш інтервенціоністське, захисне та реагує на технологічні зміни. Договірне право ЄС еволюціонувало від інструменту сприяння розвитку ринку до комплексної системи управління, яка забезпечує прозорість, відповідність продукції в цифровому світі та вимагає справедливості.

Для української правової системи шлях до членства в ЄС полягає не лише у перекладі директив українською мовою, а й у зміні правового мислення. Це мають прийняти судді, які готові застосовувати принципи ЄС *ex officio*, законодавці, які розглядають Цивільний кодекс як живий організм, що взаємодіє з наднаціональними нормами, та юристи, які розуміють, що договір є інструментом управління так само, як і угода між сторонами.

Захищаючи свій суверенітет, Україна одночасно з правовою гармонізацією захищає своє майбутнє як сучасної європейської держави, що керується верховенством права. Прийняття динамічних європейських договірних стандартів слугує оновленням, необхідним для інтеграції України в єдиний ринок, забезпечуючи стійкість та сумісність її правової інфраструктури.

Контрольні питання

1. Поясніть концепцію «багаторівневого управління» (MLG) у договірному праві ЄС. Як обов'язок національного судді перевіряти несправедливі умови договору *ex officio* (за власною

ТЕМА 4

ініціативою), закріплений у справі Pannon GSM, змінює класичну роль суду як «пасивного арбітра»?

2. У класичному праві договір – це збіг волі сторін. Чому в праві ЄС (зокрема Директиві 2011/83/ЄС) акцент зміщується на «інформаційні обов'язки»? Проаналізуйте правило «кнопки замовлення» (ст. 8(2) Директиви 2011/83/ЄС): які правові наслідки виникають для споживача, якщо кнопка не має напису «замовлення із зобов'язанням сплати»?

3. Розкрийте зміст справи C-529/19 (Möbel Kraft). Чому Суд ЄС обмежив право споживача на відмову від договору для товарів, виготовлених за специфікаціями, навіть якщо їх виробництво ще не розпочалося? Як це рішення балансує захист споживача та економічну життєздатність бізнесу?

4. Згідно з Директивою 2019/770/ЄС, чому надання персональних даних споживачем прирівнюється до грошової оплати? Поясніть, чому в цифровому середовищі виконання договору вважається «процесом, що триває» і які наслідки має відмова продавця надавати оновлення безпеки після продажу товару.

5. Порівняйте «функціональний підхід» до забезпечувальних прав у DCFR (Книга IX) та традиційний підхід ЦК України. Поясніть, у чому полягає суть механізму «привласнення» (appropriation) у Директиві про фінансове забезпечення (FCD) і чому він був історично заборонений у багатьох системах цивільного права.

6. Що означає рекомендація ЄС для України перейти від «статичної» до «динамічної» апроксимації законодавства? Яку роль у цьому процесі відіграють скасування Господарського кодексу України та орієнтація на DCFR при рекодифікації Цивільного кодексу України?

Використана та рекомендована література

1. Case C-120/78, [1979] Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61978CJ0120>. (дата звернення: 11.02.2026).

2. Case C-191/15, [2016]. Verein für Konsumenteninformation v Amazon EU Sàrl URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0191>.
3. Case C-243/08, [2009]. Pannon GSM Zrt. v Erzsébet Sustikné Győrfi URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0243> . (дата звернення: 11.02.2026).
4. Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415>. (дата звернення: 11.02.2026).
5. Case C-49/11, [2012]. Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0049>. (дата звернення: 11.02.2026).
6. Case C-529/19, [2020]. Möbel Kraft GmbH & Co. KG v ML URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62019CJ0529>. (дата звернення: 11.02.2026).
7. Contribution to Growth: Legal Aspects of Protecting European Consumers. Delivering improved rights for European citizens and businesses: Study / C. Lübbeling, H. Schulte-Nölke, M. Thase, A. Wiewiórowska-Domagalska; European Legal Studies Institute, Osnabrück University; Directorate-General for Internal Policies. Brussels: European Parliament, 2019. 140 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU\(2019\)_631066_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/631066/IPOL_STU(2019)_631066_EN.pdf). (дата звернення: 11.02.2026).
8. Digital products: EU consumers need clear rights: BEUC position paper / U. Pachl, A. Reyna; BEUC. Brussels: The European Consumer Organisation, 2012. 15 p. (Ref.: X/2012/099). URL: <https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/2012-00832-01-e.pdf>. (дата звернення: 11.02.2026).
9. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).
10. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending

Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

11. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj/eng> (дата звернення: 11.02.2026).

12. Drnovšek K., Samec Berghaus N. Rebus Sic Stantibus in the Age of Artificial Intelligence: The Vital Role of Judicial Discretion in Contractual Justice. *Bratislava Law Review*. 2025. Vol. 9, no. Spec. P. 47–62. URL: <https://doi.org/10.46282/blr.2025.9.Spec.1033>. (дата звернення: 11.02.2026).

13. Faber W. Proprietary Security Rights in Movables-European Developments: A Spotlight Approach to Book IX DCFR. *Juridica International*. 2014. Vol. 22. P. 27–36. URL: <https://doi.org/10.12697/JI.2014.22.03>. (дата звернення: 11.02.2026).

14. Fairgrieve D. Comparative Law in Practice: Contract Law in a Mid-Channel Jurisdiction. Oxford: Hart Publishing, 2019. 208 p. (Hart Studies in Private Law).

15. Geiregat S. S. G. What digital content consumers (should) want: concretising the conformity requirements in the Digital Content Directive, a tentative suggestion. Assistententagung Grüner Bereich / eds.: A. K. Bernzen, K. Grisse, K. Kaesling. Baden-Baden: Nomos, 2022. P. 65–87. URL: <https://doi.org/10.5771/9783748934233-65>. (дата звернення: 11.02.2026).

16. Howells G. G. The European Union's Influence on English Consumer Contract Law. *The George Washington Law Review*. 2017. Vol. 85, no. 6. P. 1904–1952. URL: <https://www.gwlr.org/wp-content/uploads/2018/03/85-Geo.-Wash.-L.-Rev.-1904.pdf>. (дата звернення: 11.02.2026).

17. Joined Cases C-240/98 to C-244/98, Océano Grupo Editorial and Salvat Editores [2000]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:61998CJ0240. (дата звернення: 11.02.2026).

18. Kovac M., Poncibò C. Towards a Theory of Imprévision in the EU? *European Review of Contract Law*. 2018. Vol. 14, no. 4. P. 344–373. URL: <https://doi.org/10.1515/ercl-2018-1021> (дата звернення: 11.02.2026)..

19. Mak V. Contract and consumer law. Research handbook in data science and law / eds.: V. Mak, E. Tjong Tjin Tai, A. Berlee. Cheltenham : Edward Elgar, 2018. P. 17–38. URL: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/230e1c60-2bb1-44ea-86eb-b0df9f365bd7>. (дата звернення: 11.02.2026).

20. Mangatchev I. Financial collateral Arrangements under Directive 2002/47/ec of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002. Munich Personal Repec Archive (MPRA). 2008. (MPRA Paper No. 12253). URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/12253/1/MPRA_paper_12253.pdf. (дата звернення: 11.02.2026).

21. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition: [Book Review] / R. G. Anderson, K. Oliphant, R. Evans-Jones, A. Steven. *Edinburgh Law Review*. 2011. Vol. 15, no. 2. P. 306–310. URL: <https://doi.org/10.3366/elr.2011.0034>. (дата звернення: 11.02.2026).

22. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments : Interim Edition / ed.: C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al. ; Study Group on a European Civil Code, Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). Munich : Sellier, European Law Publishers, 2008. 1620 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 11.02.2026).

23. Rieländer F. Policing Consumer Contract Terms under US and EU Law: A Comparative Analysis of the Directive 93/13/EEC on Unfair Terms in Consumer Contracts and the Restatement of Consumer Contracts. *German Law Journal*. 2025. Vol. 26, no. 5. P. 766–789. URL: <https://doi.org/10.1017/glj.2025.10138>. (дата звернення: 11.02.2026).

24. Savchenko V., Maydanyk R. Contracts Implied-In-Fact Like a Form of Will Expression. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2024. Vol. 7, no. 2. P. 283–300. URL: <https://doi.org/10.33327/ajee18-7.2-a000212> (дата звернення: 11.02.2026).

25. Summary report of the targeted consultation on the review of the Directive on financial collateral arrangements (12 February 2021 - 7 May 2021): report / European Commission, Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. Brussels: European Commission, 2021. 55 p. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/2021-financial-collateral-review-summary-of-responses_en_0.pdf. (дата звернення: 11.02.2026).

26. The e-commerce Directive as the cornerstone of the Internal Market. Assessment and options for reform: Study / A. de Streel, M. Husovec ; Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies; Directorate-General for Internal Policies. Brussels: European Parliament, 2020. 55 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648797/IPOL_STU\(2020\)648797_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648797/IPOL_STU(2020)648797_EN.pdf). (дата звернення: 11.02.2026).

27. Van Gool E., Michel A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: A Critical Analysis. *EuCML*. 2021. No. 4. P. 136–148.

28. Wiśniewska K., Pałka P. The impact of the Digital Content Directive on online platforms' Terms of Service. *Yearbook of European Law*. 2023. Vol. 42. P. 388–406. URL: <https://doi.org/10.1093/yel/yead004> (дата звернення: 11.02.2026).

29. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13.12.2007. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 11.02.2026).

30. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. *Official Journal of the European Union*. 2012. С. 326.

ТЕМА 5. НАСЛІДКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА ЗАХИСТ ПРАВ СТОРІН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОГОВІРНОМУ ПРАВІ

Вступ

1. Наслідки та відповідальність за порушення договірних зобов'язань згідно з правом ЄС
2. Особливості відповідальності за порушення договору в європейському договірному праві
3. Способи та форми захисту прав сторін договору відповідно до Принципів УНІДРУА
4. Методи захисту прав сторін договору відповідно до принципів європейського договірного права (PECL)
5. Підстави звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань у ЄС

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Історично дослідники договірного права обирали між доктринальною чистотою традиції цивільного права, втіленою у французькому *Code civil*¹⁴⁹ та німецькому *Bürgerliches Gesetzbuch*¹⁵⁰, і прагматичною, заснованою на прецедентах, еволюції загального права. Однак сьогодні ми спостерігаємо появу *jus commune* міжнародної торгівлі, «сучасного *Lex Mercatoria*», який синтезує ці традиції в цілісну, функціоналістську структуру¹⁵¹.

¹⁴⁹ *Code civil* (1804). Офіційний текст із поточними змінами (Франція). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721 (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁵⁰ *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB, 1900). Актуальна редакція (Німеччина). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁵¹ Lando O. Assessing the Role of the UNIDROIT Principles in the Harmonization of Arbitration Law. *Tulane Journal of International & Comparative Law*. 1994. Vol. 3. P. 129–143. URL: <https://journals.tulane.edu/jicl/article/view/3597> (дата звернення: 12.06.2026).

У цій темі наведено механізми нового правового порядку, зосереджуючись на системах правового захисту, доступних у випадку порушення договору, та на винятках, що виправдовують такі порушення.

Принципи міжнародних комерційних договорів UNIDROIT (PICC)¹⁵² та Принципи європейського договірної права (PECL)¹⁵³ стали основою для Проекту Загальної системи відліку (DCFR)¹⁵⁴ та Загального європейського права купівлі-продажу (CESL)¹⁵⁵. Крім того, вони виступають у ролі «заповнювачів прогалин» та тлумачних посібників для Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG), що регулює значну частину світової торгівлі¹⁵⁶.

У цій темі ми порівнюємо PICC та PECL один з одним і перевіримо їхні принципи на прикладі цивільного права України, яке ґрунтується на пандектистській традиції, перебуває під впливом радянської спадщини та зараз проходить радикальну «європеїзацію».

У традиційному німецькому праві порушення класифікувалося як неможливість (*Unmöglichkeit*), затримка (*Verzug*) або позитивне порушення договору (*Positive Vertragsverletzung*). Кожна категорія мала різні вимоги до вини та

18.06.2026).

¹⁵² UNIDROIT (PICC) Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2016 / пер. з англ. О. О. Кот. Київ: ВД «Дакор», 2017. 272 с.

¹⁵³ Principles of European Contract Law (PECL) : Parts I, II, and III / ed. by Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann. Kluwer Law International, 2003. URL: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/ (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁵⁴ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments : Interim Edition / ed.: C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al. ; Study Group on a European Civil Code, Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). Munich : Sellier, European Law Publishers, 2008. 1620 p.

¹⁵⁵ CESL Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. EUR-Lex.

¹⁵⁶ Principles, definitions and model rules of European private law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments / ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al. Interim ed. Munich: Sellier, 2008. 645 p.

різні засоби правового захисту. Аналогічно, англійське право чітко розмежовує *суттєві умови*, порушення яких дозволяє розірвання, та *гарантії* (незначні умови, порушення яких призводить лише до відшкодування збитків). PICC та PECL ігнорують ці відмінності.

Критична розбіжність стосується підстав для відповідальності. Чи несе сторона відповідальність лише у випадку недбалості (відповідальність, заснована на вині), чи вона несе відповідальність лише через те, що умова договору не була виконана (об'єктивна відповідальність)? Історично склалося так, що такі системи як французькі та німецькі кодекси, вимагали *faute* або *Verschulden*. Боржник несе відповідальність за збитки лише у випадку, якщо невиконання договору завдало йому шкоди. PICC та PECL застосовують **підхід суворої відповідальності** за фактом невиконання зобов'язань, але пом'якшують його за допомогою режиму винятків.

Згідно зі ст. 7.1.1 PICC¹⁵⁷ та ст. 8:101 PECL¹⁵⁸, потерпіла сторона не повинна доводити недбалість. Саме по собі невиконання зобов'язань щодо поставки товару або поставка дефектного товару є невиконанням договору. У цьому випадку тягар доказування переходить на сторону, яка не виконала зобов'язання, щоб довести, що невиконання було спричинено перешкодою, що перебуває поза її контролем (форс-мажор) та уникнути відповідальності за завдані збитки.

Однак ця суворя відповідальність застосовується переважно до зобов'язань з гарантованим результатом (наприклад, підяду). Для зобов'язань щодо засобів та процесу (наприклад, надання послуг) стандартом залишається добросовісність. PICC чітко розрізняє ці два поняття у ст. 5.1.4, визнаючи, що для професійних послуг «невиконання» визначається як нездатність проявити майстерність і турботу розумного фахівця.

¹⁵⁷ UNIDROIT (PICC) Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2016 / пер. з англ. О. О. Кот. Київ: Дакор, 2017. 272 с.

¹⁵⁸ Principles of European Contract Law (PECL): Parts I, II, and III / ed. by Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann. Kluwer Law International, 2003. URL: https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/ (дата звернення: 18.06.2026).

1. Наслідки та відповідальність за порушення договірних зобов'язань згідно з правом ЄС

Щоб зрозуміти наслідки порушення в контексті ЄС, спочатку слід переосмислити, що таке «порушення». У Цивільному кодексі України відповідальність традиційно ґрунтується на вині. У статті 614 зазначається, що особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність лише за наявності вини (умислу чи необережності), якщо інше не встановлено законом або договором¹⁵⁹. Боржник може уникнути відповідальності, якщо доведе, що він вжив усіх можливих заходів для запобігання порушенню.

Європейське приватне право використовує інший підхід. Проект Загальної системи відліку (DCFR) та Принципи європейського договірного права (PECL) використовують унітарну концепцію невиконання зобов'язань, яке може бути повним, частковим, неналежним або несвоєчасним, незалежно від того, чи є воно виною сторони¹⁶⁰.

В Україні питання відповідальності часто залежить від характеру поведінки боржника, зокрема від того, чи діяв він недбало, тобто від наявності суб'єктивного фактора. В ЄС відповідальність залежить від результату (чи відповідав товар умовам договору – об'єктивний фактор).

У споживчих договорах це означає, що продавець несе сувору відповідальність за будь-яку невідповідність, яка існує на момент доставки. Продавець не може стверджувати: «я не знав, що телефон був зламаний всередині коробки». Об'єктивний фактор дефекту тягне за собою правову відповідальність¹⁶¹.

¹⁵⁹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁶⁰ Hoffmann T. Europeanisation of private law in Ukraine. Comparisons in the field of law of obligations. *Problems of Legality*. 2017. Iss. 138. P. 228–236. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.138.105313/>. (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁶¹ Rules on contracts for the sale of goods between sellers and consumers : Summary of Directive (EU) 2019/771 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/rules-on-contracts-for-the-sale-of-goods-between-sellers-and-consumers.html> (дата звернення: 18.06.2026).

Згідно зі ст. 678 ЦК України, покупець дефектних товарів має право вибору між ремонтом, зниженням ціни та поверненням коштів¹⁶². Однак згідно з Директивою 2019/771/ЄС¹⁶³ та імплементаційним Законом України № 3153-ІХ «Про захист прав споживачів»¹⁶⁴, цей вибір обмежений для забезпечення економічної ефективності. Правила щодо договорів купівлі-продажу товарів між продавцями та споживачами передбачають сувору ієрархію захисту прав сторін, яка втілюється на декількох рівнях.

Рівень 1. Основні засоби правового захисту. На першому рівні засобом захисту прав сторони договору є виконання зобов'язання шляхом проведення ремонту або заміни товару. Споживач може самостійно вибрати спосіб захисту, окрім випадків, коли обраний ним засіб є неможливим або накладає на продавця витрати, які є непропорційними порівняно з іншими засобами (Директива 2019/771/ЄС). *Приклад:* Споживач вимагає замінити автомобіль, оскільки щітка склоочисника нещільно прикріплена. Це непропорційно і продавець може наполягати на ремонті.

Рівень 2. Додаткові засоби правового захисту. Такими засобами є право споживача вимагати зниження ціни або розірвання договору і повернення коштів, але такі заходи можливо застосувати лише за наявності певних підстав (ст. 13 (4) Директиви 2019/771/ЄС) як то: продавець не здійснив ремонт або заміну протягом розумного строку; дефект з'являється після ремонту знову; продавець відмовляється привести товар у відповідність з договором; невідповідність товару настільки серйозна, що виправдовує негайне припинення договору. Щодо останнього – розірвання договору неможливе, якщо невідповідність є незначною. У таких випадках вибір обмежується лише зниженням

¹⁶² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁶³ Directive 2019/771/EC of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394/EC and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁶⁴ Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-ІХ (набирає чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20> (дата звернення: 18.06.2026).

Зазначені засоби правового захисту втілюються в судовій практиці. Фабула справи C-404/06 (*Quelle AG v Bundesverband*)¹⁶⁵ стосується придбання споживачем кухонної плити для приватного користування. Після виявлення дефектів під час експлуатації компанія-продавець (*Quelle AG*) здійснила заміну товару на новий. Одночасно продавець висунув вимогу щодо сплати фінансової компенсації за період фактичного користування первісною бракованою плитою до моменту її повернення. Суд Європейського Союзу сформував фундаментальний підхід до тлумачення ст. 3 Директиви 1999/44/ЄС щодо продажу споживчих товарів. Європейське законодавство гарантує покупцю право на відновлення відповідності товару умовам договору виключно на безоплатній основі. Покладення на споживача обов'язку сплачувати за використання дефектного товару створює необґрунтований фінансовий тягар.

Подібна практика порушує інтереси покупця та перешкоджає ефективній реалізації його законних прав. Продавець, який передав товар неналежної якості, порушує договірні зобов'язання та несе повну відповідальність за такі дії. Безкоштовна заміна товару забезпечує споживачу отримання товару такої якості, на яку він мав право за договором. Відповідно, при поверненні недоброякісного виробу продавець позбавлений юридичних підстав для стягнення плати за користування або вирахування амортизаційних витрат із вартості заміщення.

Також розглянемо об'єднані справи C-65/09 (*Gebr. Weber GmbH v Jürgen Wittmer*) та C-87/09 (*Ingrid Putz v Medianess Electronics GmbH*)¹⁶⁶. Фабула обох спорів базується на придбанні споживачами товарів тривалого користування (підлогової керамічної плитки та посудомийної машини), які були змонтовані та інтегровані в домашню інфраструктуру відповідно до їхнього по-

¹⁶⁵ Case C-404/06, *Quelle AG v Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände* [2008] ECR I-02685. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62006CJ0404> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁶⁶ Joined Cases C-65/09 and C-87/09, *Gebr. Weber GmbH v Jürgen Wittmer and Ingrid Putz v Medianess Electronics GmbH* [2011] ECR I-05257. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62009CJ0065> (дата звернення: 18.06.2026).

чаткового призначення. Приховані виробничі дефекти виявилися виключно після завершення процесу інсталяції. Сторони досягли згоди щодо надання нових товарів на заміну, проте продавці відхилили вимоги щодо покриття фінансових витрат на демонтаж недоброякісних виробів та встановлення нових.

Суд ЄС сформулював правило щодо обсягу поняття «заміна товару» в системі європейського споживчого права. Процес приведення товару у відповідність до умов контракту охоплює всі невіддільні технологічні та логістичні етапи. Продавець має безпосередній юридичний обов'язок власним коштом здійснити демонтаж дефектного виробу, забезпечити його транспортування, а також виконати монтаж нового. Альтернативним механізмом виконання цього зобов'язання є повна фінансова компенсація витрат споживача на залучення незалежних підрядників для виконання відповідних робіт. Покладення операційних витрат на покупця внаслідок отримання неякісного товару порушує фундаментальний принцип абсолютної безоплатності засобів правового захисту. Відповідальність за порушення умов договору лежить виключно на продавцеві, який зобов'язаний нести всі супутні економічні ризики, зокрема оплату праці монтажників. Належне виконання договірних зобов'язань вимагає повернення споживача у майновий стан, абсолютно тотожний тому, який об'єктивно існував би за умови початкового надання товару належної якості.

2. Особливості відповідальності за порушення договору в європейському договірному праві

Окрім загальної структури засобів правового захисту, європейське право, враховуючи специфіку відносин за участю споживача, надає визначення порушенню з урахуванням особливостей захисту слабшої сторони.

Цифрова економіка вимагає нових правил. В Україні Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги»¹⁶⁷

¹⁶⁷ Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20> (дата звернення: 18.06.2026).

(який імплементує Директиву 2019/770/ЄС) запроваджує унікальні особливості відповідальності. Традиційно продукт вважається «ідеальним», якщо він працює на момент продажу. У цифровому праві межі відповідальності поширюються на майбутнє. Так, продавці повинні надавати оновлення безпеки та функціональності, необхідні для підтримки відповідності контенту¹⁶⁸, упродовж періоду, який споживач може «обґрунтовано очікувати» (для разових товарів) або протягом усього строку дії договору (для безперервних послуг). Ненадання оновлення, яке забезпечує кібербезпеку, є невиконанням зобов'язань і тягне за собою юридичну відповідальність.

Також визнається, що безкоштовні додатки не є подарунками, якщо споживач надає свої персональні дані в обмін на них, це означає фактичне укладення договору. Якщо цифровий сервіс несправний (наприклад, додаток соціальних мереж постійно дає збій), споживач має право застосувати засоби правового захисту, зазначені в договорі. Після розірвання договору продавець повинен припинити використання контенту споживача та зробити його доступним для пошуку¹⁶⁹.

Відповідальність визначається подвійною перевіркою відповідності товару (ст. 6–7 Директиви 2019/771/ЄС¹⁷⁰). Це запобігає приховуванню продавцями дефектів дрібним шрифтом.

Суб'єктивні вимоги до якості товару містять положення, про які сторони домовились (кількість, конкретні характеристики, сумісність тощо).

Об'єктивні вимоги до якості товару передбачають, що

¹⁶⁸ Contracts for the supply of digital content and digital services : Summary of Directive (EU) 2019/770 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. *EUR-Lex*.

¹⁶⁹ Wiśniewska K., Pałka P. The impact of the Digital Content Directive on online platforms' Terms of Service. *Yearbook of European Law*. 2023. Vol. 42. P. 388–406. URL: <https://doi.org/10.1093/yel/yead004> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁷⁰ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. Official Journal of the European Union. 2019. L 158. P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

навіть якщо в договорі це не визначено, товар повинен бути придатним для цілей, для яких зазвичай використовуються товари цього типу, та мати довговічність, яку споживач може обґрунтовано очікувати, з урахуванням публічних заяв (реклами).

Отже, продавець не може використовувати пункт загальних умов для відмови від дотримання об'єктивних вимог до якості товару. Натомість, споживач має висловити пряме погодження щодо відхилень від стандартних якостей товару (наприклад, «я погоджуюся, що цей телевізор має подряпаний екран»), щоб продавець уникнув юридичної відповідальності.

Ілюстрацією вирішення подібних випадків може бути судова практика. Матеріали справи C-497/13 (*Froukje Faber v Car Company Hazet Ochten BV*)¹⁷¹ фіксують випадок придбання транспортного засобу на вторинному ринку. Під час штатної експлуатації автомобіль загорівся, що призвело до його повного знищення. Компанія-дилер відхилила рекламацийні вимоги покупця. Юридична позиція продавця базувалася на відсутності беззаперечних доказів існування технічної вади безпосередньо в момент переходу права власності до покупця. Така ситуація ілюструє класичну інформаційну асиметрію, за якої покупець об'єктивно позбавлений інструментарію для встановлення першопричини руйнування технічно складного виробу. Суд ЄС здійснив ґрунтовну інтерпретацію концепції презумпції невідповідності товару.

Згідно з цією доктриною, прояв експлуатаційної вади протягом законодавчо визначеного гарантійного періоду (зокрема, наприклад, річного строку за Законом України «Про захист прав споживачів»¹⁷²) автоматично породжує правове припущення про наявність цього недоліку ще на момент укладення договору. Споживач зобов'язаний підтвердити факт наявності несправності. Встановлення інженерної природи, точного моменту виникнення

¹⁷¹ Case C-497/13, *Froukje Faber v Autobedrijf Hazet Ochten BV* ECLI:EU:C:2015:357. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0497> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁷² Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 18.06.2026).

та експлуатаційного походження дефекту є обов'язком продавця.

Імплементація європейського підходу радикально трансформує класичний стандарт цивільного судочинства. Загальна норма ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України покладає на кожну сторону процесу обов'язок доводити власні аргументи¹⁷³. Судова практика ЄС запроваджує спеціальний режим асиметричного розподілу доказового тягаря у сфері захисту прав споживачів. Комерційний суб'єкт має процесуальний обов'язок надавати результати належних технічних експертиз для підтвердження факту порушення покупцем інструкцій з експлуатації. Цей механізм ефективно нівелює об'єктивну нерівність сторін у спорі та гарантує повноцінне відновлення матеріальних інтересів слабшої сторони договору¹⁷⁴.

3. Способи та форми захисту прав сторін договору відповідно до Принципів УНІДРУА

Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (PICC) є «переосмисленням» світового комерційного права. Їхня система засобів правового захисту побудована на єдиній **концепції невиконання** (ст. 7.1.1 PICC), що означає, що будь-яке невиконання (незалежно від того, чи є воно неналежним в частині чи в повному обсязі) активує доступність засобів правового захисту без необхідності класифікувати порушення за категоріями, такими як «неможливість» або «затримка».

Право на виконання вимог і на відшкодування. На відміну від загального права, яке надає пріоритет відшкодуванню збитків, PICC зберігає перевагу цивільного права щодо збереження договору в силі (*favor contractus*).

Конкретне виконання (ст. 7.2.2 PICC). Потерпіла сторона може вимагати виконання грошових зобов'язань. Це право

¹⁷³ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁷⁴ National judges and the case law of the Court of Justice of the European Union / ed. by A. M. Mancaloni, E. Poillot. Rome : Roma TrE-Press, 2021. 287 p. URL: <https://romatrepress.uniroma3.it/wp-content/uploads/2021/01/nati-mape.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

є широким, але обмеженим перевітками «загального права» – неможливість, нерозумне обтяження або якщо виконання має особистий характер (наприклад, художник малює портрет на замовлення).

Виправлення винною стороною (ст. 7.1.4 PICC). Це визначальна риса PICC. Сторона, яка не виконала зобов'язання, може за власні кошти виправити будь-яке невиконання за умови, що така сторона: 1) без невиправданої затримки повідомить про можливий спосіб і час виправлення; 2) виправлення є прийнятним за певних обставин; 3) постраждала сторона не має жодного законного інтересу для відмови від виправлення; 4) виправлення здійснюється негайно.

Приклад застосування наведених положень бачимо в справі, розглянутій Арбітражем Міжнародної торгової палати № 5713¹⁷⁵. Ця справа ілюструє стандарти виконання міжнародних комерційних контрактів. Матеріали провадження фіксують правовий конфлікт щодо постачання промислового обладнання, в якому під час первинної ж експлуатації проявились дефекти. Покупець ініціював процедуру негайного розірвання контракту, але продавець вимагав надання додаткового строку для усунення виявлених технічних недоліків. Арбітраж Міжнародної торгової палати мав оцінити правомірність односторонньої відмови від виконання договірних зобов'язань за наявності об'єктивної можливості проведення ремонтних робіт. Арбітраж сформував імперативну позицію щодо механізму застосування права на виправлення недоліків. Право покупця на розірвання договору виникає виключно після вичерпання альтернативних засобів майнового захисту. Набувач обладнання несе юридичний обов'язок надати постачальнику об'єктивно необхідний проміжок часу для приведення наданих товарів у відповідність до специфікацій контракту. Процес ремонту або технічної модифікації складових частин визнається пріоритетним засобом правового захисту. Ігнорування етапу повідомлення та надання часу на усунення недоліків позбавляє заяву про розірвання договору правової сили.

¹⁷⁵ ICC Case – 5713, [1989]. International Chamber of Commerce. URL: <https://www.trans-lex.org/205713> (дата звернення: 18.06.2026).

Впровадження обов'язкового етапу виправлення дефектів виконує функцію стабілізації міжнародного комерційного обороту. Цей правовий принцип жорстко блокує можливість здійснення опортуністичної поведінки, яка призвела б до необґрунтованого розірвання договору. Покупець втрачає можливість використовувати технічний збій як штучний привід для виходу з договору внаслідок зміни ринкових умов на менш вигідні, а обов'язок надати час на ремонт гарантує дотримання економічного балансу інтересів сторін. Фінансові інвестиції продавця у виробництво, налаштування та транскордонну логістику отримують правовий захист від безпідставного розірвання договору з боку покупця. Збереження чинності договору залишається домінуючим вектором під час вирішення господарських спорів у системі міжнародного арбітражу.

Утримання виконання (ст. 7.1.3 PICC). PICC закріплює засіб самозахисту у вигляді заперечення на невиконаний договір (*exceptio non adimpleti contractus*). Якщо сторони мають виконувати взаємне зобов'язання одночасно, будь-яка з них може призупинити виконання, доки інша не виконає своєї частини зобов'язання. Це створює можливість врівноважити ризики сторін, не розриваючи договір.

Розірвання договору через суттєве невиконання зобов'язань передбачене статтею 7.3.1 PICC. Розірвання договору є крайнім варіантом у договірних відносинах і можливе лише у випадку, якщо невиконання є суттєвим. Порушення має суттєво позбавляти потерпілу сторону очікуваної вигоди, бути навмисним або руйнувати довіру. Якщо порушення є незначним (наприклад, короткочасна затримка), потерпіла сторона може підвищити його до рівня «суттєвого», надавши додатковий термін для виконання (*Nachfrist*). Якщо боржник не виконує зобов'язання протягом цього додаткового строку, розірвання договору стає можливим незалежно від ступеня тяжкості початкового порушення.

Розірвання договору здійснюється шляхом повідомлення (ст. 7.3.2 PICC), а рішення суду не потрібне.

Узгоджена оплата за невиконання (ст. 7.4.3 PICC). PICC усуває розрив між «пунктами про штрафні санкції» цивільного

права та «передбачуваними збитками» загального права. Пункти, що передбачають фіксований розмір неустойки за невиконання є дійсними, незалежно від того, чи призначені вони для компенсації, чи для покарання, чи для стримування іншої сторони. Однак суд може зменшити розмір неустойки, якщо вона є надмірною порівняно з фактичною шкодою (збитками). Це запобігає зловживанню перевагою в переговорах, водночас поважаючи автономію сторін.

У порівнянні з цивільним правом України, чинний Цивільний кодекс України дозволяє судам зменшувати розмір неустойки, якщо він значно перевищує розмір збитків та за наявності інших обставин, які мають істотне значення (ч. 3 ст. 551). Однак для розірвання договору часто потрібне судове рішення (ст. 651), тоді як в європейських юрисдикціях дозволяється одностороннє розірвання договору шляхом повідомлення іншої сторони. У проєкті рекодифікації Цивільного кодексу України (Книга 5 «Зобов'язання») пропонується прийняти модель розірвання шляхом повідомлення для упорядкування комерційних спорів¹⁷⁶.

4. Методи захисту прав сторін договору відповідно до принципів європейського договірної права (PECL)

PECL слугує академічним планом для європейського приватного права. Хоча його структура засобів правового захисту багато в чому збігається з PICC (унітарне невиконання зобов'язань, об'єктивна відповідальність), він запроваджує конкретні механізми, розроблені для європейського внутрішнього ринку, підкреслюючи баланс економічної цінності.

Система засобів правового захисту. Ст. 9:101–9:509 PECL передбачають ієрархію засобів правового захисту, з яких може обрати встановлюють сторона:

1. Право на виконання (ст. 9:102). Ідентичне PICC, але з акцентом на праві на отримання конкретного узгодженого виконання.

2. Утримання від виконання (ст. 9:201). Сторона може утриматися від виконання, якщо інша сторона не виконує

¹⁷⁶ Книга 5 Цивільного кодексу України: Проєкт URL: https://www.rada.gov.ua/files/codex_knygy.html#books-list (дата звернення: 18.06.2026).

ТЕМА 5

своїх зобов'язань. Найважливіше, що PECL чітко встановлює, що утримання має бути обґрунтованим за даних обставин, запобігаючи непропорційним санкціям (наприклад, утриманню платежу в розмірі мільйона євро за відсутній документ).

Зниження ціни, вказане в статті 9:401 PECL, є найбільш суттєвим відхиленням від Принципів УНІДРУА. Якщо сторона погоджується на неналежне виконання, вона може в односторонньому порядку зменшити ціну. Зменшення ціни має бути пропорційним зменшенню вартості на момент поставки товару. На відміну від збитків, зниження ціни не вимагає доказів шкоди чи вини.

У РІСС стаття про зниження ціни відсутня. Згідно зі статтею 7.4.1 РІСС, покупець повинен покладатися на відшкодування збитків для досягнення аналогічного результату. Однак, якщо продавець звільнений від відповідальності через форс-мажор, згідно з РІСС, покупець не може вимагати відшкодування збитків і повинен сплатити повну ціну (або розірвати договір). Проте, відповідно до PECL, покупець все ще може знизити ціну, навіть якщо продавець звільнений від відповідальності.

Збитки та узгоджені платежі (ст. 9:501–9:509 PECL). Потерпіла сторона має право отримати таке ж становище, в якому вона була б, якби договір був виконаний. Водночас PECL, як і РІСС, закріплює положення про штрафні санкції, але передбачає їх зменшення, якщо вони є надмірними. Це створює єдиний європейський підхід до заздалегідь визначених збитків, відмінний від обмежувального правила англійського загального права щодо штрафних санкцій.

5. Підстави звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань у ЄС

У європейському договірному праві відповідальність за невиконання зобов'язань, як правило, є суворою, і сторона несе відповідальність лише за досягнутий результат. Однак це збалансовано підставами для звільнення від відповідальності.

Форс-мажор є однією з підстав звільнення сторін від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань. Згідно

зі ст. 8:108 PECL та ст. 7.1.7 PICC, сторона звільняється від відшкодування збитків (але не від розірвання договору чи зниження ціни), якщо вона доведе сукупність таких умов: подія знаходиться поза її контролем; негативних наслідків не можна було очікувати на момент укладення угоди; сторона не могла уникнути або подолати негативні наслідки.

Судова практика дає приклади звільнення від відповідальності в результаті настання форс-мажору. Матеріали справи C-549/07 (Wallentin-Hermann)¹⁷⁷ та C-394/14 (Siewert)¹⁷⁸ стосуються перерв у наданні послуг європейських пасажирських авіаперевезень. Провадження C-549/07 ініційоване внаслідок одностороннього скасування рейсу через раптову технічну несправність двигуна літака. Фабула справи C-394/14 ґрунтується на тривалій затримці вильоту, спричиненій механічним пошкодженням обшивки повітряного судна пересувним пасажирським трапом під час наземного обслуговування. Оператори рейсів наполягали на застосуванні концепції непереборної сили для звільнення від регламентованого обов'язку щодо виплати фінансової компенсації пасажирам згідно з положеннями Регламенту (ЄС) № 261/2004¹⁷⁹.

Суд Європейського Союзу сформував суворі критерії для юридичної оцінки експлуатаційних інцидентів у транспортній сфері. Кваліфікація події як надзвичайної обставини вимагає кумулятивного дотримання двох умов: подія повинна виходити за межі нормального здійснення комерційної діяльності авіаперевізника та об'єктивно перебувати поза межами його фактичного контролю. Виникнення технічних несправностей, зно-

¹⁷⁷ Case C-549/07 Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia - Linee Aeree Italiane SpA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62007CJ0549> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁷⁸ Case C-394/14 Sandy Siewert and Others v Condor Flugdienst GmbH. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=planjo:20141219-026> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁷⁹ Regulation (EC) No 261/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004 establishing common rules on compensation and assistance to passengers in the event of denied boarding and of cancellation or long delay of flights, and repealing Regulation (EEC) No 295/91. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261> (дата звернення: 18.06.2026).

шення агрегатів та помилки персоналу під час використання наземної інфраструктури (зокрема, зіткнення мобільного обладнання з літаком) є іманентною складовою щоденної авіаційної діяльності. Наведені випадки підлягають безумовній класифікації як стандартні ризики у цій сфері. Високий рівень технологічної та логістичної складності авіаперевезень покладає на корпоративного оператора абсолютний обов'язок щодо покриття супутніх економічних наслідків. Перевізник несе повну майнову відповідальність за неналежне функціонування залученої техніки, власного персоналу та субпідрядних організацій. Обов'язок виплати стандартизованої компенсації споживачам гарантує відновлення порушених прав слабшої сторони договору. Прийняття перевізником фінансового тягара за операційні перебої, слугує правовим механізмом стимулювання компаній до підвищення стандартів технічного обслуговування та оптимізації процесів наземного менеджменту.

Матеріали справи C-315/15 (Pešková)¹⁸⁰ аналізують затримку пасажирського рейсу внаслідок фізичного зіткнення повітряного судна з птахом під час виконання польотного завдання. Комерційний оператор відхилив рекламацийні вимоги пасажирів щодо виплати стандартизованої грошової компенсації з посиланням на дію непереборної сили. Подія ілюструє зовнішній вплив природних факторів на експлуатаційний цикл авіаційної галузі. Технічний огляд літака після аварії вимагав залучення сертифікованого інженерного персоналу та об'єктивно спричинив подальше порушення графіка виконання рейсів. Суд ЄС здійснив концептуальну класифікацію подій, розділивши внутрішні операційні ризики та зовнішні обставини об'єктивної дійсності. Орнітологічні інциденти належать до подій, що виходять за межі нормального здійснення комерційної діяльності авіакомпанії. Представники дикої фауни становлять автономний елемент навколишнього середовища та перебувають поза межами впливу системи корпоративного менеджменту чи диспетчерських служб. Відсутність у перевізника адміністративних чи технологічних

¹⁸⁰ Case C-315/15 Marcela Pešková and Jiří Peška v Travel Service a.s. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0315> (дата звернення: 18.06.2026).

механізмів контролю над траєкторією руху птахів формує правову підставу для застосування режиму звільнення від цивільно-правової відповідальності за спричинені логістичні накладки. Імплементация форс-мажорного застереження вимагає від авіаперевізника доведення факту застосування всіх доступних ресурсів для мінімізації негативних наслідків зіткнення. Право на звільнення від фінансових зобов'язань перед споживачами виникає виключно за умови адекватної та раціональної реакції екіпажу на інцидент. Компанія несе прямий обов'язок щодо оперативного проведення безпекових перевірок та організації альтернативних схем транспортування. Цей прецедент встановлює жорсткі стандарти правової оцінки дій перевізника в кризових ситуаціях, розмежовуючи вплив об'єктивної непереборної сили та недоліки внутрішньої організації діяльності підприємства.

Матеріали справи C-12/11 (McDonagh v Ryanair)¹⁸¹ фокусуються на безпрецедентному паралічі європейського авіасполучення внаслідок виверження ісландського вулкана Ейяф'ятлайокюдль. Природний катаклізм спричинив повне закриття повітряного простору та масове блокування пасажирів у транзитних зонах. Компанія-авіаперевізник повністю припинила виконання рейсів та відхилила вимоги щодо забезпечення базових потреб клієнтів. Комерційний оператор обґрунтовував власну бездіяльність, посилаючись на виняткову екстремальність ситуації. Суб'єкт господарювання трактував концепцію непереборної сили як універсальну підставу для повного анулювання всіх договірних зобов'язань. Суд Європейського Союзу здійснив структурний поділ зобов'язань авіаперевізника згідно з Регламентом (ЄС) № 261/2004¹⁸². Подія екстраординарного характеру об'єктивно

¹⁸¹ Case C-12/11, Denise McDonagh v Ryanair Ltd ECLI:EU:C:2013:43. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0012> (дата звернення: 18.06.2026).

¹⁸² Regulation (EC) No 261/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004 establishing common rules on compensation and assistance to passengers in the event of denied boarding and of cancellation or long delay of flights, and repealing Regulation (EEC) No 295/91. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0261> (дата звернення: 18.06.2026).

скасовує вимогу щодо виплати стандартної фінансової компенсації за скасування рейсу. Обов'язок надання допомоги зберігає повну юридичну чинність незалежно від природи та масштабу зовнішнього впливу. Перевізник має прямий обов'язок забезпечити клієнтів готельними номерами, харчуванням та засобами зв'язку протягом усього періоду очікування.

Законодавство Європейського Союзу свідомо ігнорує встановлення часових або фінансових лімітів для виконання цієї функції. Імплементація цього прецеденту гарантує забезпечення мінімального рівня захисту найвразливішої сторони договору в умовах глобальних криз. Концепція звільнення від відповідальності має чітко визначені рамки застосування. Транснаціональні корпорації зобов'язані акумулювати відповідні фінансові резерви для покриття витрат на утримання пасажирів у випадку масштабних збоїв у логістиці. Перенесення тягаря непередбачуваних витрат на споживачів є порушенням фундаментальних принципів європейського приватного права. Витрати авіакомпаній на надання прихистку визнаються стандартним елементом корпоративного операційного ризику.

Скрутні обставини (зміна обставин) є ще однією підставою для звільнення від юридичної відповідальності. У той час як форс-мажор стосується неможливості виконання договору, скрутні обставини пов'язані з економічною обтяжливістю.

Стаття 6:111 PECL закріплює, що у випадку, коли виконання стає надмірно обтяжливим через зміну обставин (наприклад, збільшення вартості сировини на 1000%), сторони зобов'язані переглянути умови договору. Якщо такі переговори зазнають невдачі, суд може адаптувати (переписати) договір для відновлення рівноваги або примусово його розірвати.

У порівнянні із положеннями PECL, стаття 617 ЦК України звільняє сторону від відповідальності за порушення зобов'язання, тільки за умови, якщо зазначена сторона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Не вважається випадком, зокрема, недодержання контрагентом боржника своїх обов'язків, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів.

Після вторгнення у 2022 році українські суди дотримуються суворого стандарту ЄС/ПІСС: самого існування війни недостатньо, і боржник повинен довести конкретний причинно-наслідковий зв'язок між воєнними діями та нездатністю виконати договірні зобов'язання (наприклад, знищення конкретного заводу). Крім того, ст. 652 ЦК України дозволяє змінювати договір у зв'язку з істотною зміною обставин, і цей принцип залишається у версії рекодифікованого Цивільного кодексу України, щоб відповідати «обов'язку переглядати умови» за PECL.

Висновки

Сучасне європейське договірне право (PECL, DCFR) та міжнародні стандарти (ПІСС) відходять від традиційного для континентальних систем (зокрема й України) принципу відповідальності за наявності вини (*faute*). Натомість утверджується принцип *суворої (об'єктивної) відповідальності*, тобто боржник відповідає за сам факт недосягнення результату, якщо не доведе наявності форс-мажорних обставин. Це спрощує захист прав кредитора, оскільки йому не потрібно доводити недбалість боржника.

На відміну від історичного поділу порушень на категорії (неможливість виконання, прострочення виконання тощо), європейське право запроваджує єдине поняття «*невиконання*». Будь-яка невідповідність умовам договору (чи то дефект товару, чи затримка поставки) автоматично активує механізм засобів правового захисту без необхідності складної кваліфікації типу порушення.

Система засобів правового захисту в ЄС побудована ієрархічно. Пріоритет надається реальному виконанню та усуненню невідповідності умовам договору (ремонт, заміна тощо). Розірвання договору розглядається як крайній захід (*ultima ratio*), допустимий лише у випадку суттєвого порушення або впливу додаткового строку (*Nachfrist*).

Директиви ЄС та практика Суду ЄС (справи *Quelle, Weber*) встановлюють жорсткі вимоги до продавців, а саме – засоби захисту (ремонт та заміна) мають бути абсолютно безкоштовними

ТЕМА 5

для споживача, включаючи супутні витрати на демонтаж і встановлення. Тягар доказування у спорах про якість товару, поставленої продукції фактично перекладено на продавця (презумпція невідповідності), що значно посилює позицію слабшої сторони договору.

Зміни, внесені в правові акти, розширюють поняття «відповідності товару», включаючи в нього обов'язок надавати оновлення програмного забезпечення та кіберзахисту. Визнається, що персональні дані є «зустрічним наданням» в обмін на цифрові послуги, що вимагає застосування договірних засобів захисту навіть для «безкоштовних» сервісів.

На відміну від відшкодування збитків, європейське право (особливо PECL) виділяє *зниження ціни* як окремий, потужний засіб захисту. Він дозволяє відновити економічний баланс договору навіть у тих випадках (наприклад, форс-мажор), коли відшкодування збитків є недоступним.

Україна перебуває в процесі складної трансформації від пострадянської цивілістичної традиції, де вина вважається обов'язковим елементом відповідальності, до сучасних європейських стандартів. Цей процес ускладнюється російсько-українською війною, яка, з одного боку, вимагає чіткого застосування інститутів форс-мажору та ускладнень (*hardship*), а з іншого, – пришивдшує гармонізацію із законодавством ЄС у межах євроінтеграції.

Контрольні питання

1. Поясніть, чому продавець у ЄС може бути притягнутий до відповідальності за заводський дефект у запечатаній коробці, тоді як згідно зі статтею 614 ЦК України він може стверджувати про відсутність своєї вини.

2. Ваш клієнт придбав дефектний кондиціонер і встановив його на стіну. Продавець пропонує новий блок, але відмовляється сплатити за встановлення та демонтаж. Використовуючи рішення у справі *Gebr. Weber GmbH v Jürgen Wittmer* та *Ingrid Putz v Medianess Electronics GmbH*, проконсультуйте свого клієнта.

3. Споживач купує кавоварку, яка протікає в перший же день. Він негайно вимагає повного відшкодування. Чи зобов'язаний

продавець негайно повернути кошти згідно із Законом № 3153-IX? Поясніть свою відповідь.

4. Чи має споживач право, згідно із Законом № 3321-IX, розірвати договір на мобільну гру, якщо він «сплатив», лише надавши свою особисту електронну адресу та дані про місцезнаходження? Поясніть свою відповідь.

5. У справі C-415/11 (*Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya*) який обов'язок Суд ЄС поклав на національних суддів щодо несправедливих умов? Як це змінює традиційну роль судді у цивільному судочинстві?

Використана та рекомендована література

1. Case C-12/11, [2011]. Denise McDonagh v Ryanair Ltd ECLI:EU:C:2013:43. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0012> (дата звернення: 18.06.2026).
2. Case C-315/15, [2017]. Marcela Pešková and Jiří Peška v Travel Service a.s. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0315> (дата звернення: 18.06.2026).
3. Case C-394/14, [2014]. Sandy Siewert and Others v Condor Flugdienst GmbH. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=planjo:20141219-026> (дата звернення: 18.06.2026).
4. Case C-404/06, [2008]. Quelle AG v Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62006CJ0404> (дата звернення: 18.06.2026).
5. Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Tortosa (Catalunyacaixa) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 18.06.2026).
6. Case C-497/13, [2015]. Froukje Faber v Autobedrijf Hazet Ochten BV URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0497> (дата звернення: 18.06.2026).
7. Case C-549/07, [2008]. Friederike Wallentin-Hermann v Alitalia - Linee Aeree Italiane SpA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62007CJ0549> (дата звернення: 18.06.2026).

18.06.2026).

8. CESL Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52011PC0635> (дата звернення: 18.06.2026).

9. Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) / ed. by S. Vogenauer. Oxford: Oxford University Press, 2015. 1584 p. URL: <https://www.pbookshop.com/media/filetype/2/22/22b/20120630152253.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

10. Contracts for the supply of digital content and digital services: Summary of Directive (EU) 2019/770 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/contracts-for-the-supply-of-digital-content-and-digital-services.html> (дата звернення: 18.06.2026).

11. Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents. *Official Journal of the European Communities*. 1986. L 382. P. 17–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31986L0653> (дата звернення: 18.06.2026).

12. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. *Official Journal of the European Communities*. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31993L0013> (дата звернення: 18.06.2026).

13. DCFR Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR) / ed. by C. von Bar, E. Clive. Full ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. 6704 p.

14. Digital Transformation in the Legal Sector: Challenges and Opportunities for Cybersecurity and Data Protection / E. Xhixho, N. Pazylov, V. Savchenko, N. Patiev, and M. Pazylova. *Law, State and Telecommunications Review*. 2025. Vol. 17. № 1. P. 250–271. URL: <https://doi.org/10.26512/lstr.v17i1.56176> (дата звернення:

18.06.2026).

15. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements. *Official Journal of the European Union*. 2015. L 326. P. 1–33. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2302/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

16. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. *Official Journal of the European Union*. 2019. L 158. P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

17. Directive (EU) 2020/1828 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers and repealing Directive 2009/22/EC. *Official Journal of the European Union*. 2020. L 409. P. 1–27. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/1828/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

18. Directive (EU) 2023/2225 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 on credit agreements for consumers. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 2023/2225. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2225/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

19. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market. *Official Journal of the European Communities*. 2000. L 178. P.p. 1–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0031> (дата звернення: 18.06.2026).

20. Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions. *Official Journal of the European Union*. 2011. L 48. P.p. 1–10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32011L0007> (дата звернення: 18.06.2026).

21. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and

of the Council of 25 October 2011 on consumer rights. *Official Journal of the European Union*. 2011. L 304. P.p. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083> (дата звернення: 18.06.2026).

22. Hoffmann T. Europeanisation of private law in Ukraine. Comparisons in the field of law of obligations. *Problems of Legality*. 2017. Iss. 138. P.p. 228–236. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.138.105313/> (дата звернення: 18.06.2026).

23. Joined Cases C-65/09 and C-87/09, [2011]. Gebr. Weber GmbH v Jürgen Wittmer and Ingrid Putz v Medianess Electronics. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62009CJ0065> (дата звернення: 18.06.2026).

24. Józson M. The «Ex Officio» Doctrine of the CJEU Revisited: On the Active Role of the Courts in Unfair Contract Terms Law – Critical Remarks on the Lintner Ruling (C-551/17) of the CJEU. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2023. Vol. 19. P.p. 361–392. DOI: <https://doi.org/10.3935/cyelp.19.2023.527> (дата звернення: 18.06.2026).

25. Lando O. Assessing the Role of the UNIDROIT Principles in the Harmonization of Arbitration Law. *Tulane Journal of International & Comparative Law*. 1994. Vol. 3. P.p. 129–143. URL: <https://journals.tulane.edu/jicl/article/view/3597> (дата звернення: 18.06.2026).

26. Mak V. Legal Pluralism in European Contract Law. Oxford: Oxford University Press, 2020. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198854487.001.0001> (дата звернення: 18.06.2026).

27. National judges and the case law of the Court of Justice of the European Union / ed. by A. M. Mancaleoni, E. Poillot. Rome: Roma TrE-Press, 2021. 287 p. URL: <https://romatrepress.uniroma3.it/wp-content/uploads/2021/01/nati-mape.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

28. Principles of European Contract Law (PECL) : Parts I, II, and III / ed. by Ole Lando, Eric Clive, André Prüm, Reinhard Zimmermann. Kluwer Law International, 2003. URL: https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/ (дата звернення: 18.06.2026).

29. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments: Interim Edition / ed.: C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al.; Study Group on a European Civil Code, Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). Munich : Sellier, European Law Publishers, 2008. 1620 p. URL: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

30. Research Handbook on EU Consumer and Contract Law / ed. by C. Twigg-Flesner. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. 608 p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781782547372> (дата звернення: 18.06.2026).

31. Rowan S. Remedies for Breach of Contract: A Comparative Analysis of the Protection of Performance. Oxford: Oxford University Press, 2012. 296 p. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199606603.001.0001> (дата звернення: 18.06.2026).

32. Rules on contracts for the sale of goods between sellers and consumers : Summary of Directive (EU) 2019/771 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/rules-on-contracts-for-the-sale-of-goods-between-sellers-and-consumers.html> (дата звернення: 18.06.2026).

33. The transformation of legal frameworks through secure digitisation / V. Savchenko et al. *African journal of applied research*. 2025. Vol. 11. № 1. P. 173–193. DOI: <https://doi.org/10.26437/ajar.v11i1.835> (дата звернення: 18.06.2026).

34. UNIDROIT (PICC) Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2016 / пер. з англ. О. О. Кот. Київ : Дакор, 2017. 272 с.

35. Wiśniewska K., Pałka P. The impact of the Digital Content Directive on online platforms' Terms of Service. *Yearbook of European Law*. 2023. Vol. 42. P. 388–406. DOI: <https://doi.org/10.1093/yel/yead004> (дата звернення: 18.06.2026).

36. Zimmermann R. The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives. Oxford: Oxford University Press, 2005. 250 p. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:0>

so/9780199291373.001.0001 (дата звернення: 18.06.2026).

37. Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники та передумови для старту. *Право України*. 2019. № 1. С. 27–41. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2019_1_s2.pdf

38. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13.12.2007. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 18.06.2026).

39. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ: Алерта, 2016. 226 с.

40. Савченко В. О. Свобода волі в цивільному праві: монографія. Вінниця: УКРЛОГОС Груп, 2024. 466 с. DOI: <https://doi.org/10.36074/Savchenko-monograph.2024> (дата звернення: 18.06.2026).

41. Тетарчук І. В. Зобов'язальне право України. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 192 с.

42. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікація цивільного законодавства в контексті інтеграції України в правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6–10. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a784f2c-ffd2-446e7-af59-10bfc0b5b5d5/content> (дата звернення: 18.06.2026).

43. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng (дата звернення: 18.06.2026).

ТЕМА 6. ДОГОВІР ЯК ОСНОВНИЙ РЕГУЛЯТОР ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН У НОРМАТИВНИХ АКТАХ ЄС

Вступ

1. Поняття, значення та класифікації договорів у приватному праві країн ЄС
2. Форма договору у праві ЄС
3. Загальні вимоги до змісту договору в договірному праві ЄС. Тлумачення договору
4. Дійсність договору в договірному праві ЄС. Недійсність договору. Правові наслідки недійсності договору за договірним правом ЄС

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Договір як основний регулятор приватноправових відносин в нормативних актах ЄС на рівні *первинного законодавства*¹⁸³ посідає центральне місце в системі правового унормування відповідного внутрішнього ринку. Це зумовлено тим, що саме через договірні механізми реалізуються основоположні свободи переміщення товарів, осіб, послуг, капіталів та платежів, закріплені в Договорі про функціонування Європейського Союзу (TFEU), де приватноправові відносини між суб'єктами права різних держав-членів потребують застосування єдиних правил для уникнення непорозумінь й забезпечення правової стабільності¹⁸⁴.

¹⁸³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#top> (дата звернення: 13.05.2026).

¹⁸⁴ Tomášek, M., Šmejkal, V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024, С. 127; 225; 268; 289 URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/komentar_do_dogovoru_pro_funkcionuvannya_yes.pdf. (дата звернення: 13.05.2026).

Регуляторна функція договору сприяє забезпеченню стабільності економічного компоненту приватноправових відносин в межах єдиного простору ЄС, де свобода укладання договору корелює із обов'язковими вимогами, спрямованими на захист споживачів як більш «слабких» суб'єктів та запобігання різного роду зловживанням тощо. У контексті означених обов'язкових вимог дослідники справедливо зауважують, що у договірному праві ЄС йдеться скоріше про примусове виконання стандартів, встановлених для регулювання суспільного блага, приватними правовими суб'єктами¹⁸⁵.

Аналогічним чином у нормативних актах ЄС на рівні *вторинного законодавства* (директив, регламентів, рішень тощо) договір сприймається як основний інструмент регулювання приватноправових відносин, який дозволяє сторонам самостійно визначати свої права та обов'язки у певних, зазначених вище, межах, встановлених цими уніфікованими нормами, спрямованими на усунення можливих перешкод для цивільного обороту (несправедливі умови, порушення прав споживачів та ін.), які держави-члени зобов'язані імплементувати в свої національні системи.

Означене сприйняття договору дещо відрізняється від національних підходів, оскільки, як вже зазначалося в попередніх темах, в законодавстві ЄС відсутній єдиний кодифікований акт цивільно-правової сфери і регулювання приватноправових відносин здійснюється правовими актами в окремих сферах фрагментарно. Найчастіше договір виконує роль «універсального регулятора»¹⁸⁶ й забезпечує, як добровільна угода, баланс між, першочергово, приватним – автономією волі сторін та, в другу чергу, публічним – інтересами суспільства та держави. Національні правові системи зберігають свою унікальну специфіку в окремих сферах договірного регулювання на рівні ЄС, втім в його ключових

¹⁸⁵ Grundmann S. European Contract Law and Regulation. *European Review of Contract Law*. 2025; 21(1): 4–72, P. 15 <https://doi.org/10.1515/ercl-2025-2004> (дата звернення: 13.05.2026).

¹⁸⁶ Постанова КЦС у справі №756/15123/18 від 12 травня .2022 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330072> (дата звернення: 13.05.2026).

аспектах застосовуються єдині уніфіковані норми і при виникненні колізії між національним та європейським правом, норми права ЄС матимуть перевагу¹⁸⁷.

Договір в нормативних актах ЄС інтерпретується не лише як добровільна угода, а й як конструкт, що підлягає обов'язковому регулюванню з боку ЄС¹⁸⁸, тобто у порівнянні з національними системами, нормативні акти ЄС створюють «єдину площину» директив та інших актів, відповідно до якої договір «вбудовує» елементи публічного в приватні відносини. Яскравим прикладом останнього є положення Директиви 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики, яка забороняє агресивні та оманливі практики в договірному процесі, що робить сам процес укладання договору певним об'єктом публічного контролю та забезпечує реалізацію згоди сторін як основу приватноправових відносин¹⁸⁹.

Норми «м'якого права», які хоча й не є нормативними актами, також виступають в ролі дороговказу при тлумаченні актів вторинного законодавства, посилюючи роль договору як регулятора приватноправових відносин. В унісон цьому діють і положення *судової практики Суду ЄС*, сприяючи відповідними рішеннями регуляторному функціоналу договору, вимагаючи від національних судів застосування відповідних норм та роблячи договір ще більш універсальним інструментом приватного права.

Отже, договір не лише фіксує волю сторін, а й водночас виступає важелем гармонізації приватного права шляхом впливу на національні правові системи, тобто мова йде не лише про забезпечення автономії волі сторін договору, а й про забезпечення

¹⁸⁷ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. P. 10

¹⁸⁸ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. P. 12.

¹⁸⁹ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02005L0029-20220528&qid=1773931737543>. (дата звернення: 13.05.2026).

наднаціональної соціальної справедливості, у тому числі захисту прав і свобод людини та економічної інтеграції¹⁹⁰.

1. Поняття, значення та класифікації договорів в приватному праві країн ЄС

Поняття договору в договірному праві традиційно є одним з фундаментальних елементів правового регулювання економічних відносин між суб'єктами ринкової системи, оскільки воно забезпечує стабільність, усталеність і захист прав та інтересів сторін.

У праві ЄС, як вже неодноразово зазначалось, наразі відсутній єдиний кодифікований акт, правове регулювання договірної сфери здійснюється нормами первинного та вторинного законодавства, положеннями «м'якого права» тощо, й саме цей інструментарій відіграє ключову роль у формуванні єдиного розуміння договору. Значення цього визначення (в числі інших не менш вагомих підстав), полягає в тому, що воно як прямо, так і опосередковано, сприяє зменшенню ризиків «непорозуміння» для сторін договору, особливо в сучасних умовах цифрової економіки, де договори можуть укладатися он-лайн без їх фізичної присутності.

Слід зауважити, що договірне право ЄС характеризується фрагментарністю, воно переважно не містить загальних правил, які б застосовувалися до всіх типів договорів (купівлі-продажу, оренди тощо), всіх типів договірних сторін (споживачів, підприємств, корпорацій тощо), і які б врегульовували основні питання, що можуть виникнути в «життєвому циклі» договору. Визначення договору містилося лише у Директиві 90/314/ЄС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне, яка втратила чинність у 2018 році, й визначала договір як «угоду, що пов'язує споживача з організатором та/або роздрібним продавцем». З чинної редакції Директиви № 2015/2302/

¹⁹⁰ Mattei U. *Social Justice in European Contract Law A Manifesto*, *European Law Journal*. 2004. Vol. 10. P. 654 URL: https://repository.uclawsf.edu/faculty_scholarship/1149 (дата звернення: 13.05.2026).

ЄС про пакетні тури і пов'язані з ними туристичні послуги¹⁹¹ поняття договору було вилучено.

Тобто, договірне право ЄС врегульовує окремі сектори внутрішнього ринку, такі як, наприклад, оплата в комерційних операціях або споживче кредитування¹⁹². Так, наприклад, Директива 2019/770 Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг, визначає поняття такого договору як договору, у якому продавець постачає чи зобов'язується постачати цифровий контент чи цифрову послугу споживачеві, а споживач оплачує чи зобов'язується сплатити ціну¹⁹³.

Можна резюмувати, що положення *acquis communautaire* (первинне та вторинне законодавство) **не містять** загальноприйнятого визначення договору як такого, що можна пояснити відсутністю саме «договороцентричності» зазначених актів й їх спрямованістю на економічну інтегрованість внутрішнього ринку, що, між тим, компенсується значною кількістю визначень конкретних видів договорів. На це звертають увагу дослідники європейського права, зауважуючи, що право ЄС не знайоме із загальними дефініціями поняття договір, не дає загального визначення свободи договору або договірної автономії, й ці терміни були інтегровані в право Судом ЄС. Така інтеграція забезпечила основу для перенесення національних ідей у право ЄС, встановивши одночасно свободу договору та обмеження такої

¹⁹¹ Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2302&qid=1774014686991> (дата звернення: 13.05.2026).

¹⁹² Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK; Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. 624 p. P. 519.

¹⁹³ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng>. (дата звернення: 13.05.2026).

свободи¹⁹⁴. Судом ЄС у рішенні по справі C-26/91 Jakob Handte & Co. GmbH проти Traitements Mécano-chimiques des Surfaces SA у 1992 р. вперше було сформульоване автономне поняття договору (тобто незалежно від положень національного права будь-якої з держав-членів) як добровільного зобов'язання однієї сторони щодо іншої¹⁹⁵.

Поняття договір (контракт)¹⁹⁶ на доктринальному рівні зазвичай визначається як обіцянка, яка має бути виконана відповідно до закону. Це поняття відрізняється від традиційних підходів у національних правових системах, де, наприклад, в англійському праві договір часто пов'язаний з доктриною *consideration* – зустрічним обміном цінностями¹⁹⁷, тоді як у цивільно-правових традиціях континентальної Європи він охоплює більш широкий спектр договорів, включаючи односторонні зобов'язання, такі як, наприклад, дарування. Означений термін «угода» традиційно використовується для позначення договору або способу висловлення згоди.

У науковій літературі наразі продовжує існувати багаторічний плюралізм думок щодо розуміння сутності договору в європейському праві, наприклад, **об'єктивна теорія** визначає, що концепція «взаємної згоди» для укладання договору передбачає наявність «згоди» між сторонами.

Однак існує тонка, але важлива відмінність між поняттями

¹⁹⁴ Primary EU law, European Regulatory Private Law and National Private Law Sieburgh, C.H.; Micklitz, H.W. 2017, Part of book or chapter of book (Koutrakos, P.; Snell, J. (ed.), Research Handbook on the Law of the EU's Internal Market, pp. 191-214. P. 198

¹⁹⁵ Case, C-26/91 [1992]. Jakob Handte & Co. GmbH v Traitements Mécano-chimiques des Surfaces SA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61991CJ0026> (дата звернення: 13.05.2026).

¹⁹⁶ Contract. Arthur Taylor von Mehren. The Editors of Encyclopaedia Britannica. May 28, 2023. <https://www.britannica.com/money/topic/contract-law> (дата звернення: 13.05.2026).

¹⁹⁷ Central London Property Trust Ltd v. High Trees House Ltd [1947] KB 130, [1956] 1 All ER 256, [1946] WN 175 URL: https://spotlawapp.com/judgementText/pdf/812071946/8120719460718_002.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

«взаємної згоди» та «згоди». Припустимо, що А та Б підписують письмовий документ, у якому зазначається, що Б погоджується купити квартиру у новому житловому комплексі, який буде А. Пізніше Б стверджує, що не розуміла, що підписує саме договір: вона ще не вирішила чи буде купувати квартиру і думала, що підписаний нею документ просто «резервував» квартиру за нею, не зобов'язуючи до покупки. А подає до суду на Б за порушення договору, суд доходить висновку про те, що Б каже правду, і що вона не розуміла, що підписаний нею документ зобов'язував її купити нерухомість, але й А обґрунтовано вважав, що Б зобов'язується здійснити покупку. Якщо договірне право дійсно вимагає «взаємної згоди» для укладання договору, тоді суд повинен вирішити спір на користь Б.

Такий погляд на укладання договору є «суб'єктивним» у тому сенсі, що фактичний намір сторони, а не її поведінка, визначає юридичні зобов'язання сторони. З іншого боку, якщо договірне право вимагає лише «прояв згоди», то за відсутності неправомірних дій з боку А суд повинен прийняти рішення на її користь, оскільки і А, і Б виявили свою очевидну згоду, підписавши договір. Останній підхід трактується як «об'єктивний», оскільки він розглядає поведінку сторін з точки зору гіпотетичної «розумної особи», а не намагається дослідити їхні фактичні, суб'єктивні наміри¹⁹⁸.

Безумовно, поняття договору в контексті свободи договору є центральним, оскільки сторони вільні укладати договір та визначати його зміст (з урахуванням певних обмежень). У PECL стаття 1:102 закріплює *freedom of contract*, стаття II.–1:102 DCFR розвиває *party autonomy* з урахуванням принципів добросовісності, знову роблячи акцент на *згоді* сторін в європейському договірному праві. Аналогічним чином в ст. 8 (2), 22 Директиви про права споживачів 2011/83/EU знайшли своє відображення положення **про концепцію згоди**¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Problems in Contract Law. Charles L. Knapp; Nathan M. Crystal; Harry G. Prince; Danielle K. Hart; Joshua M. Silverstein; Aspen Publishing. Tenth Edition. 2023. 1264 p. P. 132-133.

¹⁹⁹ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October

Дефініція «договір» в договірному праві ЄС використовується щонайменше в трьох різних аспектах. По-перше, цей термін використовується в значенні «*угода*». Аналіз відповідних норм права ЄС дозволяє дійти висновку, що застосування терміну «*угода*» є значно превалюючим й найчастіше вживаним в цих текстах. По-друге, воно використовується для позначення *правовідносин*, що виникають з договору, у значенні «домовленості». По-третє, це слово використовується для позначення *документа*, в якому викладено умови договору²⁰⁰.

Слід зауважити, що норми «м'якого права» містять визначення договору в контексті першого підходу – розуміння договору як угоди, що сприяє конвергенції норм права ЄС з національними правовими системами, що, в свою чергу, дозволяє державам-членам зберігати культурні та історичні особливості своїх правопорядків, водночас забезпечуючи єдині наднаціональні стандарти.

Пропозиція щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради щодо спільного європейського права купівлі-продажу (CESL) в ст. 2 (а) містить визначення договору як угоди, призначеної для виникнення зобов'язань або інших юридичних наслідків²⁰¹. У

2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁰⁰ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 58 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/ EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁰¹ Proposal for a Regulation Of The European Parliament And Of The Council on a Common European Sales Law URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:en:PDF> (дата звернення: 13.05.2026).

PECL договір розглядається як угода, що створює договірні відносини, але без наведення окремої дефініції, найвірогідніше тому, що фокусування положень цього акту має саме на комерційних договорах, тоді як DCFR розширив сферу регулювання й на споживчі та інші відносини, роблячи поняття договору універсальним для приватного права ЄС. Як зазначається у ст. II.–1:101 DCFR, договір – це угода, яка породжує або має на меті породжувати зобов'язальні правовідносини, або яка має або має намір отримати інший юридичний ефект. Це визначення охоплює не лише угоду, яка створює або має на меті створити права та обов'язки, але й угоду, яка тягне за собою або має на меті отримати інші юридичні наслідки. Наприклад, угода про зміну умов існуючого договору або про припинення існуючих правовідносин між сторонами підпадає під це визначення.

Договір є двостороннім або багатостороннім юридичним актом, тобто в контексті розуміння DCFR договір слід розглядати як вид юридичного акту: ст. II.–1:101 визначає **юридичний акт** як будь-яку заяву, угоду або декларацію про наміри, явні чи неявні з поведінки, які мають або мають на меті отримати юридичний ефект. Він може бути одностороннім, двостороннім або багатостороннім (2). Поняттям юридичного акту охоплюються не лише договори, але й інші дії, що мають юридичну силу, включаючи пропозиції, акцепти, односторонні обіцянки або зобов'язання, що мають бути обов'язковими без акцепту; одностороннє надання повноважень представнику; одностороннє надання згоди або дозволу; односторонні акти ратифікації або затвердження; односторонні акти відкликання, скасування, розірвання або припинення; та односторонні акти надання, передачі або відмови від прав тощо. Римська конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I), вказує на «договір або інший акт, що має юридичну силу» (ст. 18 (2))²⁰².

²⁰² Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and

Термін «юридичний акт» не є універсальним і не завжди є родовою категорією відносно до договору. PECL, наприклад, оперує конструкцією «заяв та дій, що свідчать про намір» (ст. 1:107). У цьому випадку посилання на «намір» означає прагнення сторін отримати певний юридичний ефект.

Значення *наміру* в понятті договору проявляється в тому, що без наміру створити правові наслідки угода не є договором, навіть за наявності згоди, що відрізняє його, наприклад, від прелімінарних угод або листів про наміри. DCFR у статті II.–1:103 встановлює, що договір є обов’язковим, якщо укладений з наміром, стаття 2:102 PECL вимагає, щоб заяви сторін про можливість укладення договору означали юридичну пов’язаність з іншою стороною, що імпліцитно включає намір²⁰³. Це поняття договору забезпечує баланс між автономією волі та захистом від спорадичних рішень.

Отже, **договором** в договірному праві ЄС слід вважати угоду, яка спрямована на отримання юридично значущих наслідків крізь призму взаємної згоди та наміру сторін, що поєднує приватну автономію волі з елементами публічності (захистом прав споживачів тощо), забезпечуючи ефективне функціонування єдиного внутрішнього ринку.

Значення договору як елемента гармонізації полягає у захисті прав споживачів та, побіжно, бізнесу, що відповідає цілям ринкової економіки ЄС, у забезпеченні сталості цивільного обороту, оскільки єдність відповідних норм тягне за собою зменшення ризиків виникнення конфліктів, судових проваджень та сприяє зміцненню внутрішнього ринку.

У практиці Суду ЄС значення договору проявляється через численні рішення, де тлумачення договірних положень

Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll
URL: [https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_2\(дата звернення: 13.05.2026\).0100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf?authuser=0](https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_2(дата звернення: 13.05.2026).0100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf?authuser=0) (дата звернення: 13.05.2026).

²⁰³ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_9 (дата звернення: 13.05.2026).

здійснюється з урахуванням принципів європейського договірного права. Наприклад, у справах щодо споживчих договорів Суд наголошує на необхідності захисту слабшої сторони, не скасовуючи при цьому автономію волі, забезпечуючи при цьому баланс²⁰⁴.

Значення договору як *інструменту автономії* полягає у тому, що він дозволяє адаптувати правові відносини до конкретних економічних потреб, наприклад, у сфері електронної комерції, де стандартні договори вимагають спеціального регулювання. Значущість договору полягає також в тому, що він забезпечує швидкість та гнучкість комерційних відносин, особливо в цифрову епоху, а також виступає основою для інвестування та довгострокового планування.

Класифікація договорів у договірному праві ЄС не має єдиної усталеної системи, оскільки в *acquis communautaire* відсутній єдиний кодифікований акт. Також відсутність єдиної класифікації пов'язується з тим, що внутрішні та міжнародні договори різняться між собою приналежністю сторін до різних юрисдикцій. Наприклад, Регламент Рим I класифікує договори за правом, яке застосовується, на: індивідуально узгоджені, споживчі, трудові, страхування, транспортні, де до споживчих договорів застосовується право країни проживання споживача, якщо професійна діяльність спрямована на цю країну, що робить класифікацію за суб'єктами ключовою для визначення колізії²⁰⁵.

Так само, акти первинного законодавства ЄС очікувано не містять певних систематизуючих критеріїв класифікації договорів. Утім аналіз норм вторинного законодавства дозволяє певним чином структурувати та класифікувати різні види договорів. Найбільш розгорнуту класифікацію поділу договорів за різними критеріями

²⁰⁴ Case C-598/21, [2023] Krajský súd v Prešove (Regional Court, Prešov, Slovakia). URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=279485&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cld=3053460> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁰⁵ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), (Article 4). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 6

поділу наведено у DCFR, де договір співвідноситься як спеціальне та загальне з дефініцією «юридичний акт» (*juridical act*), що відрізняється від зобов'язання (*obligation*), яке виникає з договору, і це розмежування дозволяє вказати, що договір тут трактується як угода, а зобов'язання – як обов'язок виконати цю угоду:

1. за характером зобов'язань договори поділяються на:

- двосторонні договори (*bilateral contracts*), які передбачають взаємні зобов'язання двох сторін;
- багатосторонні договори (*multilateral contracts*), які передбачають взаємні зобов'язання більше, ніж двох сторін (ст. II.-1:101).

Континентальні правові системи традиційно розрізняють односторонні та двосторонні (багатосторонні) договори. В останніх (як і в договорах, що врегульовуються правом ЄС) мова йде про можливість виникнення засобу правового захисту у вигляді призупинення виконання, якщо зобов'язання сторін мають взаємний (синалагматичний) характер, так звані *synallagmatic contracts*²⁰⁶. Поняття взаємного зобов'язання визначено в ст. III.-1:101 DCFR: зобов'язання є взаємним, якщо: (а) виконання зобов'язання має бути здійснено в обмін на виконання іншого зобов'язання; (b) це зобов'язання сприяти або прийняти виконання іншого зобов'язання; або (с) воно настільки чітко пов'язане з іншим зобов'язанням або його предметом, що виконання одного можна обґрунтовано розглядати як залежне від виконання іншого (наприклад, повернути майно після відшкодування витрат на його зберігання).

Несиналагматичний характер (*non-reciprocal*) договору проявляється в тому, що зобов'язання здійснити певне майбутнє корисне виконання (або утриматися від корисного виконання) на користь іншої особи надає лише одна сторона (особа) (ст. II.-1:103 DCFR). Це одностороннє зобов'язання не є договором в розумінні права ЄС, оскільки обов'язковим воно стає внаслідок висловленого наміру однієї сторони без прийняття обіцянки здійснити зустрічні дії іншою стороною. Згідно зі ст. 2:107 PECL,

²⁰⁶ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp. P. 1280

обіцянка є юридично обов'язковою, якщо той, хто її висловлює, має намір зробити її обов'язковою без акцепту. Майже єдиним прикладом односторонніх обіцянок у первинному законодавстві є положення Директиви про права споживачів 2011/83/EU²⁰⁷, згідно з якою гарантійна заява та пов'язана з нею реклама оферента мають обов'язкову силу²⁰⁸.

2. за наявності умови договори поділяються на:

- договори з умовою (*conditional contracts*), де DCFR регулює умови (*conditions*), розрізняючи стандартні (або ж «загальні умови» згідно з термінологією PECL) та нестандартні умови. Стандартною вважається умова, яка була сформульована заздалегідь для кількох договорів, що стосуються різних сторін, і яка не була індивідуально узгоджена сторонами (ст. II.-1:109).

Умова завжди вважається такою, що не була індивідуально узгоджена, якщо вона була складена заздалегідь і споживач не мав можливості вплинути на її суть, особливо в контексті попередньо сформульованого типового договору чи договору приєднання. Якщо продавець або постачальник стверджує, що стандартна умова була індивідуально узгоджена, тягар доведення цього покладається на нього²⁰⁹. У споживчих договорах умова, не узгоджена індивідуально, вважається несправедливою, якщо, порушуючи принцип добросовісності, вона створює суттєвий дисбаланс у правах і обов'язках сторін, що впливають із договору, на шкоду споживачу (Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах)²¹⁰. Додатково рішенням Суду ЄС

²⁰⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁰⁸ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp. P. 293

²⁰⁹ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp. P. 964

²¹⁰ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts

визначено критерії визначення несправедливості умов у споживчих договорах (справа C-241/98)²¹¹;

- безумовні договори. Договір вважається укладеним без будь-яких умов, якщо сторони: (а) мають намір вступити в зобов'язальні правовідносини або набути інші юридичні наслідки; та (b) досягнути достатньої згоди (ст. II.-4:101).

3. за характером зобов'язальної мети сторін (за ступенем регулювання) договори поділяються на:

- спеціальні (пойменовані, стандартні) договори: купівлі-продажу товарів (*sales*), оренди (*hire*), послуг (*services*), позики (*loan*), дарування (*donation*), франчайзингу (*franchising*), дистрибуції (*distribution*), агентські договори (*agency*), комерційні концесії та інші (Книга IV DCFR «Спеціальні договори та права та обов'язки, які виникають з них», вочевидь, аналог пойменованих договорів), де кожна категорія має власні модельні правила, які доповнюють загальні положення, наприклад, договори купівлі-продажу регулюються правилами про відповідальність за дефекти, що гармонізовано з Директивою Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/771 про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів²¹². Цю категорію спеціальних договорів можна також виокремити в окрему підгрупу за таким критерієм функціональної класифікації як предмет/тип блага чи результату;

- змішані договори (*mixed contracts*), у яких поєднуються елементи кількох видів договорів, наприклад, купівля-продаж із послугами, й пропонуються відповідні правила врегулювання (ст. II.-1:108). Так, змішаний договір розглядається як договір, який

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 13.05.2026).

²¹¹ Case C-240/98, C-241/98, C-242/98, C-243/98, C-244/98 [2000]. Océano Grupo Editorial SA v Roció Murciano Quintero (C-240/98) and Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) and Emilio Viñas Feliú (C-244/98). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61998CJ0240> (дата звернення: 13.05.2026).

²¹² Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

містить: (а) частини, що належать до двох або більше категорій договорів, що регулюються конкретно правилами цих договорів; або (б) частину, що належать до однієї такої категорії, та іншу частину, що належать до категорії договорів, що регулюються лише правилами, що застосовуються до договорів загалом.

Умовно до змішаних договорів можна віднести також договори подвійного призначення (але тут йде мова не про змішування частин різних договорів, а скоріше про дуалізм мети договору), які укладаються для цілей, одні з яких частково входять, інші – частково виходять за межі торгівлі особи, і мета торгівлі настільки обмежена, що не переважає в загальному контексті договору (ст. 17 Преамбули Директиви про права споживачів 2011/83/ЄС)²¹³.

Наведена класифікація певною мірою є спірною, оскільки більш логічним буде протипоставити поійменованим договорам непойменовані договори, але такий тип договорів не є іманентним договірному праву ЄС.

Окремо слід зазначити, що у договірному праві ЄС прослідковується чіткий «водорозділ» в царині договорів **за суб'єктним складом** на:

- споживчі договори (*consumer contracts*, B2C business-to-consumer) – це договори, які укладаються між споживачем (фізичною особою) та продавцем (постачальником, виконавцем, надавачем). На перший план в договорах такого типу ставляться інтереси споживача як заздалегідь «слабшої сторони». Згідно з Регламентом Рим I сторони споживчого договору можуть обирати, яке право застосовуватиметься до договору, але споживачі не можуть бути позбавлені захисту імперативних норм держави, в якій вони зазвичай проживають, якщо договір виник внаслідок того, що продавець спрямував свою діяльність проти споживачів у цій державі. Це означає, що продавцю, який прагне продавати товари за кордоном,

²¹³ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 6

може знадобитися знати імперативні норми кожної країни, в якій він планує свою діяльність²¹⁴.

Різновидом споживчого договору можна назвати, відповідно до Директиви про права споживачів, договори подвійного призначення (*dual purpose contracts*), договір який укладається для цілей частково в межах та частково поза межами підприємницької (професійної) діяльності особи, і комерційна мета його є обмеженою, але не домінуючою²¹⁵. Згідно з практикою Суду ЄС (справа C410/23), якщо професійна мета є настільки незначною, що не є вирішальною у контексті угоди, особа має право на захист як споживач²¹⁶.

- неспоживчі або комерційні договори (*commercial contracts*, B2B business-to-business – таке визначення міститься в Директиві 2011/7/ЄС про боротьбу із затримками платежів у комерційних угодах²¹⁷). Це договори, які укладаються між умовними «юридичними особами», суб'єктами господарювання. Якщо споживчі договори характеризуються наявністю спеціальний захисту (*mandatory rules*) на користь споживача, то неспоживчим договорам іманентна більша свобода договору та менша кількістю імперативного елемента. Найбільш відомим різновидом неспоживчого договору є NDA (договір про нерозголошення конфіденцій-

²¹⁴ Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK; Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. 624 p. P. 432-433

²¹⁵ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²¹⁶ Case C410/2, Sąd Okręgowy w Warszawie (Regional Court, Warsaw, Poland) [2025] URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=299078&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=1230435> (дата звернення: 13.05.2026).

²¹⁷ Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/7/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

ної інформації)²¹⁸.

Окремо також можна зазначити щодо таких видів договорів як B2G-договори (business-to-government, public procurement contracts) – договори в сфері державних закупівель, які укладаються між представниками бізнесу та державними органами або установами²¹⁹.

Класифікація договорів *за способом укладення* диференціює договори на:

- офлайн-договір – це договір, укладений за фізичної присутності всіх сторін. Підвидом таких договорів слід вважати договір, укладений поза комерційним приміщенням, а саме будь-який договір між торговцем і споживачем: (а) укладений за одночасної фізичної присутності торговця та споживача в місці, що не є комерційним приміщенням торговця; (b) укладений за пропозицією споживача за тих самих обставин, що зазначені в пункті (а); (с) укладений в комерційному приміщенні продавця або за допомогою будь-яких засобів дистанційної комунікації безпосередньо після особистого та індивідуального звернення до споживача в місці, яке не є комерційним приміщенням продавця, за одночасної фізичної присутності торговця та споживача; або (d) укладений під час екскурсії, організованої торговцем із метою або для цілей просування і продажу товарів чи послуг споживачу;

- дистанційний договір (*distance contracts*) вважається будь-який договір, укладений між продавцем та споживачем у межах організованої схеми дистанційного продажу товарів або надання послуг без одночасної фізичної присутності продавця та споживача, з використанням виключно одного або кількох засобів дистанційного зв'язку до моменту укладання договору включно

²¹⁸ Шаблон договору розміщено на сайті Європейської служби підтримки інтелектуальної власності: URL: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/document/download/f4eb10ab-549f-47aa-a611-cd7a7e177848_en?filename=Non-Disclosure%20Agreement.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

²¹⁹ Public procurement, tenders and contracts within the European Union URL: https://european-union.europa.eu/live-work-study/public-contracts_en (дата звернення: 13.05.2026).

(ст. 2 (8) Директиви 2011/83/EU про права споживачів)²²⁰.

Вочевидь неповною буде класифікація на офлайн та онлайн договори, оскільки у першочергово запропонованій класифікації мова йде про поділ залежно від фізичної присутності/відсутності сторін при укладанні договору. При цьому важливо зауважити, що всі онлайн (електронні) договори є дистанційними договорами, натомість, не всі дистанційні договори укладаються онлайн (наприклад, при замовленні по телефону).

Різновидами договорів за критерієм розмежування *за способом/формою вираження згоди* можна вважати:

- письмові, у тому числі електронні (можна також розцінювати як підвид дистанційного договору) договори, у яких відповідно до Регламенту eIDAS та Директиви про електронну комерцію, згода виражається в електронному вигляді²²¹.

- усний спосіб висловлення згоди сприймається як звичайний у випадку, коли виконання договору не перенесене на майбутнє, а виконується «тут і зараз». Цікавим вбачається використання Судом ЄС терміна «джентльменські угоди» – усні домовленості, які достовірно виражають волю сторін (справа 41-69 ACF Chemiefarma NV v Commission of the European Communities)²²². Окрім цього, воля сторін в договорі може висловлюватися

²²⁰ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²²¹ Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj/eng>; Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02000L0031-20240217> (дата звернення: 13.05.2026).

²²² Judgment of the Court of 15 July 1970. ACF Chemiefarma NV v Commission of the European Communities. Case 41-69. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61969CJ0041> (дата звернення: 13.05.2026).

шляхом мовчання: Директива 2002/65/ЄС про дистанційний продаж споживчих фінансових послуг передбачає, що відсутність відповіді від споживача не тлумачиться як згода з його боку, але це не повинно завдавати шкоди мовчазному поновленню договорів, дійсно укладених між сторонами, якщо законодавство держав-членів дозволяє таке мовчазне поновлення²²³.

За «*матеріальністю об'єкта*» договори можна поділити на:

- договори, які укладаються щодо матеріальних благ;
- договори, які укладаються щодо нематеріальних благ («цифрові угоди»): договори про постачання цифрового контенту, цифрових послуг, смарт-контракти тощо²²⁴.

У науковій літературі також пропонується доволі розлога класифікація договорів, що укладаються на території ЄС: на консенсуальні (*consensual contracts*), реальні (*real contracts*) та формальні (*formal contracts*); на обтяжливі та безоплатні²²⁵; на строкові (*fixed-term*) та безстрокові (*indefinite*); на реляційні (гнучкі та довгострокові) та дискретні; на повні (завершені), тобто такі, що враховують всі обіцянки контрагентів й не можуть бути переглянуті, та неповні – такі, в які не були включені всі умови задля можливості змінити їх у майбутньому²²⁶; рамкові (типові) договори (*framework contract*, *umbrella-contract* – «парасольковий контракт») тощо. Директива 2015/2366/EU про платіжні послуги²²⁷

²²³ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC

²²⁴ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services..

²²⁵ Martijn W. Hesselink. Binding Force and Remedies. In: Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law. P. 196–271.

²²⁶ Salanie, B. [Theorie des contrats. English] The economics of contracts: primer / Bernard Salanie. 2nd ed. 253 P. 161, 193.

²²⁷ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives

є прикладом останнього, тому що вона не просто визначає рамковий контракт, але майже повністю регулює його²²⁸.

Загалом, класифікація договорів у праві ЄС є функціональною, спрямованою на гармонізацію через захист споживачів, полегшення ринкової торгівлі та адаптацію до цифрових викликів, де переважно DCFR пропонує найповнішу модельну договірну систему.

2. Форма договору у праві ЄС

Форма договору в договірному праві ЄС є одним з ключових елементів, які визначають дійсність та ефективність домовленостей між сторонами, хоча, безумовно, превалюючим є принцип *свободи договору*, який передбачає дозвіл укладати договори без обов'язкових формальностей, якщо інше не передбачено спеціальними правилами або угодою сторін.

Слід відмітити, що форма договору у праві ЄС не є загальним *обов'язковим* елементом для дійсності правочину, на відміну від багатьох національних правопорядків, де письмова форма або нотаріальне посвідчення зазвичай є умовою чинності договору. Переважно випадками, в яких може знадобитися вимога письмового оформлення договору, є певні обіцянки або зобов'язання зробити пожертву. Багато правових систем встановлюють формальні вимоги для того, щоб надати докази того, що обіцянка була фактично зроблена («доказова функція») та мала бути юридично обов'язковою («функція каналізування»), а також щоб заохотити сторони зупинитися та подумати, перш ніж брати на себе зобов'язання, яке може виявитися обтяжливим («застережна функція»)²²⁹.

2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) № 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²²⁸ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. P. 69.

²²⁹ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of

Статтею 2:101 PECL визначено, що договір не потребує укладення чи доказування в письмовій формі або будь-якій іншій формі, і може бути доведений будь-якими засобами, включаючи покази свідків²³⁰. Наведене відповідає положенням Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG) в контексті аналогічного підходу до форми комерційних договорів²³¹ та ст. II.-1:107 DCFR, відповідно до положень якої договір або інший юридичний акт не потребує укладення в письмовій формі чи будь-якої іншої формальності, якщо інше не передбачено спеціальними правилами. Такий підхід сприяє спрощенню комерційного обороту при укладенні договорів, сприяючи усуненню часових затримок внаслідок відсутності формальних вимог щодо форми договорів, але й водночас дещо відрізняється від традиційних вимог у окремих національних правопорядках.

Винятки із загального правила допускаються для захисту слабших сторін або в окремих видах договорів, таких, наприклад, як дарування, де формальність виконує роль «фіксації» переходу від переговорної стадії до безпосередньо домовленості²³², тобто

the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll Pp. 71-72 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²³⁰ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_9 (дата звернення: 13.05.2026).

²³¹ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) adopted in Vienna on 11 April 1980 URL: <https://cisg-online.org/Text-of-the-Convention> (дата звернення: 13.05.2026).

²³² Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 71-72 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/

фактично свобода форми договору в праві ЄС підлягає обмеженням у випадках, визначених нормативним актом.

Хоча європейське законодавство в цілому базується на принципі свободи форми договору, в окремих нормативних актах запроваджено спеціальні вимоги для окремих видів договорів, спрямовані насамперед на захист прав споживачів, забезпечення прозорості договірної процедури тощо. Це логічно впливає із загального положення договірної права, де основними є згода сторін та їх автономія волі, а форма договору скоріше виступає в ролі додаткового інструменту для захисту прав, інтересів сторін або запобіганню неузгоджених дій та рішень.

За загальним правилом, якщо договори *мають бути* укладені у певній формі, такою формою, як правило, є *письмова*, й текст договору втілюється у документі, підписаному стороною або сторонами. Іноді така вимога щодо письмового оформлення договору певним чином *обмежена*, наприклад, договори щодо нерухомості у більшості країн ЄС вимагають нотаріальної форми (або реєстрації). Договори поруки є дійсними та мають юридичну силу (ст. IV.G.-4:104 DCFR), лише якщо заява гаранта складена у письмовій формі (декларація поручителя). З іншого боку, деякі юрисдикції вимагають, щоб заява, поряд з його підписом, містила у *рукописній* формі (*en chiffres et en toutes lettres*) максимальну суму, яку він готовий гарантувати (наприклад, ст. 1326 Цивільного кодексу Франції)²³³.

Одним з так званих підвидів письмової форми договору є *нотаріальний документ* або *acte authentique*. Сторони договору повинні з'явитися до нотаріуса (незалежного, юридично підготовленого, призначеного державою фахівця з публічними функціями), укласти договір в його присутності та підписати разом

EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²³³ Basedow J., Klaus J. H. & Zimmermann R. Max Planck Encyclopedia of European Private Law. 2012. URL: https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Formal_Requirements (дата звернення: 13.05.2026).

із нотаріусом²³⁴.

Сучасне європейське законодавство про захист прав споживачів дедалі частіше вимагає доведення певної інформації до відома споживача – щоб інша сторона надала цю інформацію в текстовій формі, тобто в тексті, який, хоча й не підписаний, оформлює інформацію в «читабельну» форму та розкриває особу іншої сторони договору (§ 126 Німецького цивільного уложення, ст. I-1:105 (DCFR)²³⁵. Для споживачів такий підхід дозволяє запобігти потенційним зловживанням з боку бізнесу і фактично корелює із загальноприйнятим принципом повноти, чіткості та зрозумілості інформації, що надається споживачеві.

Директива 2011/83/EU про права споживачів встановлює відповідні правила для дистанційних договорів та договорів, укладених поза комерційним приміщенням. Так, згідно із положеннями цієї Директиви, при укладенні договору інформація має бути викладена простою, зрозумілою мовою на папері або, за згодою споживача, на іншому довговічному носії або за допомогою будь-якого іншого інструменту, який дозволяє споживачеві або продавцю зберігати інформацію, адресовану особисто йому, таким чином, щоб вона була доступною для майбутнього використання протягом періоду, достатнього для цілей цієї інформації, та який дозволяє ідентичне відтворення збережених даних. До таких носіїв належать папір, USB-накопичувачі, CD-ROM, DVD, карти пам'яті, жорсткі диски комп'ютерів, а також електронні листи, за умови, що вони забезпечують незмінність інформації²³⁶. Підтвердження договору має надаватися суто на зазначених вище довговічних носіях, а не просто вказівкою на сайті чи у гіперпосиланні (рішення

²³⁴ Там само.

²³⁵ Там само.

²³⁶ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

Суду ЄС у справі C-49/11²³⁷).

Що стосується дистанційних договорів, то означена Директива встановлює ідентичні, але адаптовані до засобів дистанційного зв'язку вимоги. Якщо договір укладається електронними засобами і покладає на споживача обов'язок сплати, продавець зобов'язаний чітко та помітно, безпосередньо перед розміщенням замовлення, поінформувати споживача про ключові елементи договору з обов'язковим позначенням кнопки як «замовити з обов'язком оплати». Підтвердження договору має бути надіслано споживачеві на довговічному носії не пізніше моменту доставки товару або початку надання послуги²³⁸.

Такі відносно новітні тенденції в договірному праві ЄС свідчать про подальшу поступову цифровізацію, за якої використання електронних засобів стає нормою, а паперова форма договору скоріше винятком (рішення Суду ЄС в сфері електронної комерції по наступних справам: C-292/10; C-360/10; C-484/14; C-434/15; C-521/17; C-18/18; C-390/18)²³⁹.

Електронна форма стала повноцінним еквівалентом письмової форми завдяки Директиві 1999/93/ЄС про систему електронних підписів (втратила чинність), а пізніше – Регламенту eIDAS²⁴⁰, який визнає електронні документи з кваліфікованим

²³⁷ Case, C-49/11, Content Services Ltd v Bundesarbeitskammer [2012]. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_287_R_0008_01 (дата звернення: 13.05.2026).

²³⁸ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²³⁹ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. Watson, Jonathon, contributor. Baden-Baden, Germany: Nomos; München, Germany: Beck; Oxford: Hart, Fully revised third edition., 2021. P. 19

²⁴⁰ Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj/eng>; (дата звернення: 13.05.2026).

електронним підписом рівноцінними паперовим, при цьому Електронний підпис (*electronic signature*) як засіб ідентифікації може використовувати тільки фізична особа, для юридичних осіб передбачено наявність електронної печатки (*electronic seal*). Зазвичай передбачається обмін сторонами документами, укладеними в електронній формі, за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. У DCFR стаття II.-3:105 врегульовує укладення договорів за допомогою електронних засобів, вимагаючи чіткої інформації, можливості ідентифікації та виправлення помилок, а також надання умов у формі, придатній для зберігання та відтворення.

Отже, форма договору в договірному праві ЄС корелюється з принципом свободи форми договору, закріпленням у «м'якому» праві, та «віддзеркаленим» через директиви про права споживачів та електронну комерцію. Подальша гармонізація, особливо в цифровій сфері, продовжуватиме процес адаптації до нових реалій, зберігаючи автономію сторін як основу європейського договірного права.

3. Загальні вимоги до змісту договору в договірному праві ЄС. Тлумачення договору

Загальні вимоги до змісту договору в договірному праві ЄС ґрунтуються на основоположному принципі свободи договору, який надає сторонам автономію у визначенні умов договору, водночас обмежуючи її обов'язковими нормами (захистом «слабкої сторони»), корелюючи з принципами добросовісності та справедливості. Це фундаментальний аспект, який, по-перше, визначає правову природу договору, по-друге, забезпечує баланс між свободою договору та захистом публічних інтересів. При характеристиці змісту договору важливо зробити акцент на тому, що саме *умови* договору (пункти, погоджені сторонами) визначають зміст договору, натомість *елементи* договору визначають його структуру як відповідного документа, що містить ті чи інші умови. Ця ремарка є важливою з огляду на різні варіації перекладів джерел договірного права ЄС.

Поняття змісту договору охоплює не лише сукупність

ТЕМА 6

прав та обов'язків, що виникають із домовленості сторін, а й інші важливі умови, такі як предмет, ціна, строки виконання тощо.

Традиційно в континентальній правовій традиції умови договору поділяються на істотні (суттєві, *essential terms/essentialia negotii*), звичайні та додаткові, втім така класифікація не є імперативною або ж універсальною.

Істотні умови договору – це ті елементи, без яких договір не може вважатися укладеним або не набуває характеру певного типу договору (наприклад, купівлі-продажу тощо). Зазвичай до істотних умов відносяться *згода сторін, предмет договору, ціна договору*.

Академічні та законодавчі проєкти для європейського договірного права слідують, в першу чергу, традиційній моделі укладення договору через оферту та акцепт. Оферта та акцепт не обов'язково вимагають «явних заяв», але можуть бути «виведені» з поведінки («остаточна поведінка»)²⁴¹. При цьому Судом ЄС визначено, що допускається ситуація, за якої одна зі сторін лише зазначила свою згоду, не беручи на себе жодних юридичних зобов'язань перед іншою стороною договору, але для того, щоб вважати згоду взаємною, необхідно, щоб остання сторона взяла на себе таке юридичне зобов'язання, подавши пропозицію, яка є достатньо чіткою та точною щодо її предмета та обсягу, щоб створити зв'язок договірного характеру (справа C–180/06²⁴²).

Стаття 2:103 PECL встановлює, що **згода** сторін існує, якщо умови договору достатньо визначені сторонами для його виконання або можуть бути визначені за PECL. В унісон цьому DCFR у статті II.-4:103 розвиває цю ідею, вимагаючи належної інтерпретації поведінки сторін для встановлення згоди, що відповідає принципу добросовісності.

Згода сторін може виражатися письмово, усно (див. п. 6.2), мовчанням (наприклад, продовження дистанційних договорів

²⁴¹ Reiner Schulze, Fryderyk Zoll: European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 312 p. P. 131

²⁴² Case C–180/06, [2009]. Renate Ilsinger v Martin Dreschers. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/ALL/?uri=CELEX:62006CJ0180> (дата звернення: 13.05.2026).

шляхом мовчання згідно з Директивою Європейського Парламенту та Ради 2002/65/ЄС щодо дистанційного маркетингу споживчих фінансових послуг²⁴³) або за допомогою конклюдентних дій. Договори, укладені за допомогою висловлення волі в останній спосіб, мають назву «*rolling contracts*», «*layered contracts*», або «*money now, terms later*» (мова йде про договори, укладені дистанційно за допомогою засобів електронного зв'язку) і зазвичай перед завершенням покупки товару покупець повинен натиснути кнопку з написом «я погоджуюся», «надіслати» або еквівалентною фразою – «*clickwrap* договори». Натомість у «*browsewrap* договорах» інтернет-провайдер розміщує умови на своєму вебсайті, де зазначено, що, користуючись сайтом, користувач погоджується з умовами провайдера. Тобто у «*clickwrap* договорах» умови доступні для ознайомлення, і покупець повинен натиснути «кнопку згоди», щоб завершити транзакцію, а у «*browsewrap* договорах» умови зазвичай доступні з головної сторінки провайдера й користувач не зобов'язаний натискати будь-яку кнопку. «Згода» користувача з умовами провайдера виникає просто в результаті дій користувача під час перегляду сайту²⁴⁴.

Предмет договору – це те, що одна сторона зобов'язується надати (товар, послуга, цифровий контент тощо), а інша – прийняти та/або оплатити. Суд ЄС уточнює це визначення як те, що становить суттєві зобов'язання договору, та те, що характеризує його (справа C186/16²⁴⁵). Також Судом ЄС надано визначення товару як продукції, вартість якої виражена в грошах і яка може бути предметом

²⁴³ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02002L0065-20180113> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁴⁴ Problems in Contract Law. Charles L. Knapp; Nathan M. Crystal; Harry G. Prince; Danielle K. Hart; Joshua M. Silverstein; Aspen Publishing. Tenth Edition. 2023. 1264 p. P. 394-395

²⁴⁵ Case C-186/16, [2017] Ruxandra Paula Andriciuc and Others v Banca Românească SA URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62016CA0186> (дата звернення: 13.05.2026).

комерційних договорів (справа C–7/68)²⁴⁶.

Товару іманентні такі ознаки: 1) матеріальна природа. Нематеріальні речі не вважаються товарами, за винятком випадків, коли це прямо передбачено судовою практикою Суду ЄС; 2) здатність переміщуватися через кордони, відповідно, нерухоме майно не може вважатися товаром і підлягає регулюванню відповідно до принципу свободи руху капіталу; 3) економічна цінність (позитивна або негативна), яка може бути виражена в грошовому еквіваленті. При цьому, відповідно до положень Договору про функціонування ЄС, не вважаються товарами радіоактивні руди та паливо, вихідні матеріали або спеціальні матеріали, що розщеплюються; зброя, боєприпаси та військові матеріали, за умови, що вони призначені виключно для військового використання; предмети, виключені з цивільного обороту й імпорт або експорт яких неможливий; речі, які, виконують функцію простого носія або субстрату²⁴⁷.

Послугами слід вважати діяльність промислового та торговельного характеру, діяльність ремісників та осіб вільних професій в розумінні «послуги» в межах значення Договорів, якщо їх зазвичай надають за винагороду тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб (ст. 57 Договору про функціонування ЄС). У літературі виділяють три види послуг: 1) дистанційні (заочні) – це послуги, які не передбачають необхідності переміщення для їх отримання або присутності у місті надання, наприклад, обробка даних, наукові дослідження; 2) активні (позитивні) – це послуги, які передбачають необхідність переміщення та/або присутності у місті їх надання, наприклад, туристичні послуги; 3) пасивні (негативні), які трактуються як дискримінація з боку приймаючої держави щодо отримувачів, або осіб, які надають послуги для цих

²⁴⁶ Case C–7/68 [1968]. Commission of the European Communities v Italian Republic. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61968CJ0007> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁴⁷ Tomášek, M., Šmejkal, V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024, С. 122-123 URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/komentar_do_dogovoru_pro_funkcionuvannya_yes.pdf. (дата звернення: 13.05.2026).

бенефіціарів²⁴⁸.

Відповідно до Директиви 2019/770 Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг *цифровим контентом* є дані, що створюються та надаються у цифровій формі²⁴⁹. Цифровий контент разом із цифровими послугами включає в себе широкий спектр продуктів, таких як відео, музичні файли, програмне забезпечення, ігри, хмарні сховища, прямі трансляції заходів, програми для чату та соціальні мережі тощо²⁵⁰.

У європейському договірному праві відсутність фіксованої **ціни** не є підставою для визнання договору недійсним. Згідно зі статтею 6:104 PECL, якщо договір не фіксує ціну або метод її визначення, сторони вважаються такими, що погодилися на розумну ціну, яка визначається з урахуванням обставин, ринкових умов і характеру виконання, що забезпечує справедливості і запобігає зловживанням у випадках, коли переговори не завершилися повною згодою щодо всіх деталей²⁵¹. Аналогічним чином ст. II.-9:104 DCFR передбачає, що, якщо ціна не визначена, то застосовується звичайна або розумна ціна²⁵². Цікавим вба-

²⁴⁸ Там само.

²⁴⁹ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng>. (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵⁰ Digital contract rules. URL: https://commission.europa.eu/topics/business-and-industry/doing-business-eu/contract-rules/digital-contracts/digital-contract-rules_en (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵¹ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵² Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†,

ТЕМА 6

чається нюанс щодо ціни, яку потрібно сплатити, відповідно до Директиви 2019/770 Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг: окрім звичних платежів в грошовому еквіваленті Директива містить положення щодо можливості розрахунку електронними ваучерами, електронними купонами або віртуальними валютами, якщо вони визнані національним законодавством.

У споживчих договорах положення Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах²⁵³ та Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів²⁵⁴ впливають на суттєві елементи через вимоги прозорості: основні характеристики товару/послуги, ціна та права споживача (наприклад, право на відмову) стають частиною змісту, без яких договір може бути визнаний несправедливим або неповним²⁵⁵.

Звичайні умови договору – це умови, які автоматично включаються до змісту договору певного типу, навіть якщо сторони їх не обумовили, оскільки вони випливають із закону, принципів договірної права тощо. Подекуди в літературі можна зустріти також оперування категорією «натуральні умови договору» (*naturalia negotii*). Втім, єдності думок щодо співвідношення ка-

Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 223-224 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵³ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528>

²⁵⁴ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵⁵ Contracts with consumers. URL: https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/consumer-contracts-guarantees/consumer-contracts/index_en.htm (дата звернення: 13.05.2026).

тегорій «звичайні умови» та «натуральні умови» наразі немає: в одних випадках ці поняття ототожнюють як синонімічні, в інших дослідники вказують, що звичайні умови передбачені певним нормативно-правовим актом, а натуральні умови – самою сутністю договору або ж звичаями ділового обороту чи загальноправовими принципами.

Згідно зі статтею 1:102 PECL сторони *вільні* укладати договір і визначати його зміст за умови дотримання вимог добросовісності та справедливості, а також обов’язкових правил PECL, що дозволяє гнучко адаптувати договір до конкретних обставин комерційного обороту²⁵⁶. Аналогічно у статті II.-1:102 DCFR визначено, що договір може мати будь-який зміст, якщо він не суперечить фундаментальним принципам, таким як добросовісність, захист споживачів чи публічний порядок²⁵⁷, тобто фактично акцент від звичної для континентального права обов’язковості *causa*, змістився на достатню визначеність умов і захист від зловживань.

Доцільним вбачається також згадати, так звані, «неявні (імпліцитні) умови», які впливають із принципів добросовісності, справедливості та свободи договору. «Неявні умови» договору – це умови, що не зазначені прямо в тексті договору або законодавчій нормі, але вважаються частиною правовідношення через усталену

²⁵⁶ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵⁷ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 223-224 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

практику, намір сторін або принципи права тощо²⁵⁸. Стаття 6:102: PECL визначає, що імпліцитні умови можуть впливати з: (а) наміру сторін; (б) характеру та мети договору; (с) добросовісності та чесної ділової практики. Доктрина «неявних (імпліцитних) умов» не має подібного аналога в континентальній традиції права, де зміст договору розглядається за допомогою іншої «концептуальної мови». Договірне право класифікує кожну консенсуальну угоду як «тип» договору (або як гібрид таких «номінативних» типів), що автоматично поміщає відповідний договір в контекст певних (за замовчуванням) правил, які застосовуються до відповідного «типу» договору²⁵⁹.

У споживчих договорах звичайними умовами є так звані обов'язкові гарантії відповідності: товар або цифровий контент повинні відповідати опису, бути придатними для мети, не мати дефектів тощо, при чому ці норми не потребують включення до змісту договорів²⁶⁰.

Додаткові (випадкові, *incidentalia negotii*) умови – це умови, які сторони самостійно, *добровільно* включають у договір (наприклад, форс-мажор, строки, особливі умови доставки). Це так би мовити «явні» (не імпліцитні, «неявні») умови, як і істотні умови, які доповнюють або конкретизують зміст договору.

Інтерпретація змісту договору відіграє центральну роль у встановленні його вимог: **тлумачення договору** в договірному праві ЄС є важливим аспектом забезпечення стабільності договірних відносин, оскільки дозволяє встановити справжній зміст угоди сторін. Джерела договірнього права ЄС містять критерії та правила, що мають застосовуватися під час тлумачення змісту договору.

²⁵⁸ Uglješa Grušić. Long-Term Business Relationships and Implicit Contracts in European Private Law. *European Review of Contract Law*. 2016; 12(4): 395-408 P. 400. DOI 10.1515/ercl-2016-0021 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁵⁹ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp. P. 807-808.

²⁶⁰ Contracts with consumers. URL: https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/consumer-contracts-guarantees/consumer-contracts/index_en.htm (дата звернення: 13.05.2026).

Одним із найбільш розповсюджених *критеріїв* тлумачення договорів у європейському договірному праві є **намір сторін**: у ст. 5:101 PECL зазначено, що договір має тлумачитися відповідно до спільного наміру сторін, навіть якщо він відрізняється від буквального значення слів. Аналогічним чином у DCFR визначено, що договір повинен тлумачитися відповідно до спільного наміру сторін, навіть якщо він відрізняється від буквального значення слів²⁶¹. Дані положення можуть бути застосовані у випадку, якщо намір сторін можна встановити й щодо його змістовного наповнення немає сумнівів, але можливою є ситуація, коли намір сторін може не збігатися із буквальним змістом договору.

У випадку неможливості встановити намір сторін застосовуються інші критерії тлумачення. Так, наприклад, у ст. 5:101 PECL зазначено, що, якщо намір сторін неможливо встановити, то договір слід тлумачити відповідно до значення, яке «розумні особи» того самого роду, що й сторони, надали б йому **за тих самих обставин**. Вочевидь, формулювання «особи того самого роду, що й сторони» означає сферу діяльності й досвід таких осіб, а не вік, стать, соціальний статус або що, а дефініцію «розсудлива особа» слід тлумачити як особу, яка має знання та досвід у відповідній сфері. Ці знання «розсудлива особа» повинна враховувати для правильного тлумачення договору, зважаючи на фактичні обставини, за яких було укладено договір, звичаї ділового обороту та все, що могло б вплинути на спосіб, в який можна зрозуміти мову документу²⁶².

В унісон наведеному ст. 8 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів встановлено, що у випадку неможливості застосування наміру сторони для тлумачення її заяв чи поведінки, заява чи інша поведінка сторони тлумачаться згідно з тим розумінням, яке мала б розумна особа, що виступає

²⁶¹ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁶² Kötz H. European Contract Law / translated by G. Mertens, T. Weir. Oxford : Oxford University Press, 2017. 390 p. P. 116

в тій самій якості, що й інша сторона за аналогічних обставин²⁶³. У зазначеній вище статті 5:102 PECL запропоновано перелік так званих «аналогічних обставин»: (a) обставини, за яких було укладено, включаючи попередні переговори; (b) поведінка сторін, навіть після укладення контракту; (c) характер і мета контракту; (d) тлумачення, яке сторони вже дали подібним положенням, і практику, яку вони встановили між собою; (e) значення, яке зазвичай надається термінам і виразам у відповідній галузі діяльності, і тлумачення, яке подібні положення вже могли отримати; (f) звичаї; і (g) добросовісність і чесність. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів серед означених обставин вказує також переговори, будь-яку практику, яку сторони встановили у своїх відносинах, звичаї і будь-яку подальшу поведінку сторін.

У науковій літературі зазначені вище критерії розглядаються як дві полярні теорії тлумачення договорів: *теорія намірів* (об'єктивна теорія), яка корелює з принципом автономії волі сторін, та *теорія вираження* (суб'єктивна теорія), яка побудована на зовнішній формі вираження й відстоює позиції превалювання того, «що було сказано», а не того, «що хотіли сказати».

Крім означених критеріїв, на які треба звертати увагу при тлумаченні договорів, договірне право ЄС містить також певні *правила тлумачення*, якими слід керуватись.

Так, важливим при тлумаченні договору є правило надання переваги дійсності правочину над його недійсністю, якщо є сумнів – ***правило на користь чинності правочину*** (*favor negotii*), яке розуміється так: тлумачення, що робить умови договору законними або чинними, має бути перевагою перед тим, яке не було б таким (ст. 5:106 PECL). Тобто, якщо при тлумаченні є можливість договір або його окрему умову визнати чинними, то таке тлумачення й повинно застосовуватись – чинність договору визнається навіть за наявності певних сумнівів.

Окремим видом тлумачення договорів є лінгвістичне

²⁶³ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) adopted in Vienna on 11 April 1980. URL: <https://cisg-online.org/Text-of-the-Convention> (дата звернення: 13.05.2026).

тлумачення, існування якого зумовлено тим, що значна кількість договорів укладається декількома мовами. Таке тлумачення застосовується як при тлумаченні термінів, так і у випадку надання переваги одному з варіантів тексту договору, якщо його викладено різними мовами. Мова йде про так зване **правило переваги першого варіанту тексту договору**. PECL у ст. 5:107 та DCFR у ст. II.-8:107 зазначено, що у випадку наявності розбіжностей між кількома різномовними версіями договору, надається перевага версії, мовою якої договір було складено спочатку. Вказане правило можна пояснити тим, що текст договору, складений раніше за його версії іншими мовами, вважається оригінальним. Відповідно, розбіжності між різними «мовними» версіями договору можуть бути зумовлені неточностями або помилками під час перекладу первісного тексту. Варто зауважити, що це правило застосовується у випадках, коли сторони безпосередньо не визначили в договорі, текст якою мовою має переважну силу у разі виникнення розбіжностей під час його тлумачення.

Слід також зазначити про правило посилання на договір в цілому – **правило системного тлумачення**. У статті 5:105 PECL та ст. II.-8:105 DCFR визначено, що умови тлумачаться «в світлі» всього договору, в якому вони фігурують, що унеможливорює тлумачення одного й того самого терміна в одному договорі у різних значеннях. Це правило може застосовуватися до групи договорів. Наприклад, можна розглядати рамковий договір та договори, що укладені відповідно до нього, як єдине ціле²⁶⁴.

Договірне право ЄС містить правило «contra proferentem» – **правило «проти того, хто запропонував»**. У статті 5:103 PECL

²⁶⁴ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 244 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/ EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

та ст. II.-8:103 DCFR зазначено, що коли виникає сумнів щодо значення умов договору, які не були обговорені індивідуально, перевага надається тлумаченню терміна «проти сторони», яка його надала. Також правило «*contra proferentem*» міститься у Директиві Ради 93/13/ЄЕС про несправедливі умови споживчих договорів, відповідно до положень якої запропоновані споживачу умови договору повинні бути сформульовані простою й зрозумілою мовою, а сумнів щодо тлумачення умов надає перевагу найбільш вигідному для споживача тлумаченню²⁶⁵. Тобто, тлумачення договірних умов на користь споживача у випадку сумніву захищає споживача як «слабку сторону» споживчого договору.

PECL та DCFR також містять **правило переваги умов, що були обумовлені індивідуально** (*preference to negotiated terms*), яке полягає у тому, що умови, узгоджені індивідуально, мають пріоритет над тими, які не були узгоджені (ст. 5:104 PECL, ст. II. 8:105 DCFR), й це правило повинно застосовуватися також до змін, які вносяться до тексту договору. Зазначене правило закріплюється також у Директиві Ради 93/13/ЄЕС про несправедливі умови споживчих договорів, де вказано, що договірна умова, яка не була обговорена в індивідуальному порядку, кваліфікується як несправедлива умова, якщо вона всупереч вимозі щодо добросовісності істотно порушує баланс між правами та обов'язками сторін, що виникають із договору, на шкоду споживачу. Умова вважається такою, що не була обумовлена в індивідуальному порядку, якщо її сформували заздалегідь, і споживач, таким чином, не міг вплинути на зміст умови, особливо в контексті попередньо сформульованого стандартного договору²⁶⁶.

Практика Суду ЄС в частині тлумачення договорів переважно стосується тлумачення умов споживчих договорів.

²⁶⁵ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁶⁶ Ustylenko O. A. Criteria and rules for interpreting contracts in EU contract law. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law». 2025. № 39. P.p. 219-226. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-22> (дата звернення: 13.05.2026).

Суд ЄС у рішенні по справі C-26/13²⁶⁷ наголошує, що тлумачення має бути прозорим, на користь споживача, а національні суди зобов'язані тлумачити умови договору з урахуванням усіх обставин його укладення, практики сторін і принципу добросовісності.

Таким чином, інститут тлумачення договору в договірному праві ЄС слід розглядати як доволі гнучку, але й водночас сталу систему, яка поєднує загальні критерії та правила тлумачення з основоположними принципами справедливості й захисту, що дозволяє забезпечувати баланс інтересів сторін.

4. Дійсність договору в договірному праві ЄС. Недійсність договору. Правові наслідки недійсності договору за договірним правом ЄС

Дійсність договору в договірному праві ЄС є важливим елементом в механізмі регулювання приватноправових відносин, оскільки саме дійсність забезпечує як юридичну силу договору, так і захист інтересів сторін у межах єдиного ринку. На відміну від національних правопорядків, у договірному праві ЄС *немає* єдиного вичерпного визначення дійсності договору, зазвичай це означає, що договір породжує юридичні наслідки, яких прагнули сторони, і є обов'язковим для них.

Положення Регламенту ЄС про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)²⁶⁸, не містять конкретної норми щодо визначення дійсності договору, втім вони встановлюють правила вибору права та застосування норм, якими може бути визнано договір недійсним. Сторони можуть обрати застосовне право, враховуючи положення Регламенту щодо форми договору, але, вочевидь, основний акцент робиться на тому, що недійсність договору, за національним правом, не може суперечити нормам права ЄС, якщо це «знижує рівень» захисту прав споживачів.

²⁶⁷ Case, C-26/13 [2014]. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁶⁸ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 13.05.2026).

Згідно з Главою 4 PECL договір вважається дійсним, якщо він відповідає вимогам щодо належного формування волі сторін, відсутності дефектів згоди тощо (при цьому відповідного визначення дійсності у PECL не наведено, а наведене визначення сформульовано за принципом «від зворотного»). У цьому контексті **дійсність** розглядається як відсутність підстав для визнання договору недійсним внаслідок помилки, шахрайства, погрози чи надмірної вигоди або несправедливої переваги (незаконність, аморальність або відсутність дієздатності як підстави визнання договору недійсним розглядаються окремо як дефекти змісту договору) – *відсутність дефектів згоди (волі сторін)*.

Помилка щодо фактів чи права, яка існувала на момент укладання договору, визнається такою, якщо вона була спричинена інформацією, наданою іншою стороною або інша сторона знала чи повинна була знати про помилку, і залишати іншу сторону в омані, що суперечить принципам сумлінності та чесної ділової етики; або інша сторона зробила ту ж помилку, й інша сторона знала або повинна була знати, що сторона, яка припустилася помилки, якби знала правду, не уклала б договору або уклала його тільки на принципово інших умовах. При цьому договір не буде вважатися недійсним, якщо у цих обставинах помилка була такою, що не можна пробачити, або ризик помилки був прийнятий стороною, або, у цих обставинах повинен був бути прийнятий на себе (ст. 4:103 PECL)²⁶⁹. До помилки також прирівнюється неточність у комунікації.

Відповідно до ст. II.–7:201 DCFR помилка має значення в тому випадку, якщо вона була суттєвою для згоди, інша сторона знала або повинна була знати про неї, спричинила її чи діяла всупереч добросовісності. Перш ніж буде дозволено засіб правового захисту на підставі помилки, необхідно ознайомитися з договором та інтерпретувати його положення, щоб побачити, чи дійсно він охоплює ситуацію, яка зараз виявлена, і, якщо так, то будуть відсутні

²⁶⁹ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 13.05.2026).

підстави для посилення на помилку.

Ключові аспекти помилки як підстави недійсності договору:

1. Помилка має вносити *принципові зміни* до договору. За загальним правилом, сторони не можуть розірвати договір через помилки щодо характеру чи якості виконання, якщо тільки ці помилки не є дуже серйозними. Менш істотні помилки повинні бути усунені стороною, яка їх допустила, загальні помилки дають підстави для надання компенсації.

2. Залежно від обставин справи, сторона, що допустила помилку, може отримати *засоби правового захисту*.

3. Якщо факт помилки *відомий третій особі*, то як правило, не дозволяється мовчати про це з умисним наміром ввести в оману іншу сторону з будь-якого питання, яке може вплинути на її рішення про укладання чи неукладання договору, що суперечить принципам комерційної етики. У деяких правових системах країн-членів ЄС, як правило, сторона може мовчати про важливу інформацію, навіть якщо вона знає, що це вплине на рішення іншої сторони. Це може бути доречно у тих випадках, коли, наприклад, обізнана сторона отримала цю інформацію шляхом значних витрат чи в умовах високої конкуренції.

4. Коли обидві сторони укладають договір, серйозно помиляючись щодо фактів (*загальна помилка*), необхідно з'ясувати, чи був передбачений у договорі розподіл ризику збитків, спричинених тим, що факти виявляться іншими. Коли сторони усвідомлювали, що договір за своєю природою був спекулятивним, тоді можна було вести мову про дійсність договору, але якщо в результаті прибутковість договору для однієї зі сторін дуже істотно відрізнятиметься, ця сторона повинна мати право розірвати його (збитки, що виникли, діляться між сторонами).

5. У ризикових (алеаторних) договорах сторона не повинна мати можливості розірвати договір помилково, якщо ризик реалізується. Прикладом може бути ситуація, коли одна зі сторін обізнана про укладення договору, не знаючи про важливу обставину, але тим не менш укладає його. Наприклад, А вирішує продати на аукціоні весь вміст будинку, який він успадкував. Він усвідомлює, що не знає вартості речей, але навмисно вирішує не витратитися

на попередню оцінку майна. На аукціоні Б купує картину з цього будинку за наднизькою ціною. Б знає, що це робота художника світового рівня, але не вказує на це, і А не може апелювати до того, що договір було укладено під впливом помилки²⁷⁰.

Шахрайство, визначене в ст. 4:107 PECL як умисне введення в оману словами, діями чи приховуванням інформації, яку сторона мала розкрити відповідно до принципів сумлінності та чесної ділової практики, є наступною підставою для визнання договору недійсним, з урахуванням спеціальних знань сторони, важливості отримання інформації та важливості для іншої сторони.

Погроза відповідно до ст. 4:108 PECL дозволяє вести мову про недійсність договору, якщо вона була неминучою, серйозною та неправомірною, за винятком випадків, коли потерпілий мав розумну альтернативу, що забезпечує баланс між свободою договору та захистом від примусу.

Надмірна вигода або несправедлива перевага (ст. 4:109 PECL) має місце у випадку, якщо сторона перебувала в залежності, економічній скруті чи стані неосвіченості, а інша сторона знала про це та скористалася ситуацією всупереч принципу добросовісності. Стаття II.-7:207 DCFR надає право на визнання договору недійсним, якщо одна сторона скористалася вразливістю іншої (залежністю, скрутою, неосвіченістю) сторони для отримання надмірної вигоди.

Також слід вказати щодо **несправедливих умов, не узгоджених індивідуально**, за яких договір може вважатися недійсним, якщо така умова суперечить добросовісності, чесній діловій практиці та викликає значний дисбаланс прав і обов'язків

²⁷⁰ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 195-200 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

на шкоду стороні (так званий «тест на добросовісність»²⁷¹). Подібним чином Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови в споживчих договорах встановлює, що умова, не узгоджена індивідуально, вважається несправедливою, якщо всупереч добросовісності вона викликає значний дисбаланс прав і обов'язків на шкоду споживачу, з урахуванням природи договору, інших умов та обставин укладення, що прямо впливає на дійсність таких умов²⁷².

У свою чергу, Директивою 2011/83/ЄС про права споживачів встановлено обов'язкові *інформаційні вимоги*, недотримання яких може призвести до визнання договору недійсним або до права споживача на відмову від нього упродовж 14-ти днів: вимагається надання детальної інформації про основні характеристики товару чи послуги, ціну, строк виконання та право на відмову, і ця інформація стає невід'ємною частиною змісту договору²⁷³. Крім того, подібним чином Директива 2019/770 Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг²⁷⁴, встановлює обов'язкові вимоги відповідності до предмета договору як *умову дійсності* договору: відповідати опису, кількості, наприклад, кількості доступних музичних файлів, якості, наприклад, дозволу на зображення, мові та версії, узгодженим у договорі. Вони також

²⁷¹ Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK; Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. 624 p. P. 296

²⁷² Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁷³ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁷⁴ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> . (дата звернення: 13.05.2026).

повинні бути безпечними, функціональними, сумісними тощо та мати інші характеристики, недотримання яких надає споживачу право на усунення невідповідності, заміну, зниження ціни або розірвання договору. Вочевидь разом з безумовно позитивним аспектом убезпечення гіпотетичного порушення прав споживача «включається» імперативне наповнення в форматі певного контролю щодо дотримання сторонами умов договору.

Недійсність договору в договірному праві ЄС є одним з вагомих механізмів захисту приватноправових відносин від означених дефектів волі сторін, оскільки саме через визнання всього договору або його окремих умов недійсними забезпечується баланс інтересів сторін.

Традиційно недійсність в договірному праві розглядається в двох основних формах – абсолютній недійсності (*nullity* – у вітчизняному праві трактується як нікчемність) та відносній недійсності (*voidability* у вітчизняному праві розуміється як оспорюваність). Про абсолютну недійсність мова йде, коли договір порушує публічний порядок, норми моралі або суспільні інтереси; про відносну недійсність – коли порушено приватні інтереси однієї зі сторін (наприклад, через розглянуті вище помилку, обман, шахрайство тощо)²⁷⁵. Подекуди також у літературі оперують категорією «часткова нікчемність» (*partial nullity*), коли недійсною визнається лише окрема умова договору, а не весь документ, за умови, що договір може існувати без цієї умови. Наприклад, недотримання основних принципів згідно зі ст. II.-7:301 DCFR робить договір недійсним у тій частині, де він суперечить принципам, визаним у праві держав-членів, а порушення обов'язкових правил у II.-7:302 дозволяє суду визнати договір дійсним, частково недійсним чи адаптованим пропорційно до серйозності порушення²⁷⁶. Це формулювання покликане усунути різницю у на-

²⁷⁵ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp. P. 715

²⁷⁶ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of 188

ціональних уявленнях про недійсність або неможливість виконання з одного боку, й про «добрі звичаї», «публічний порядок» або «публічну політику», з іншого. Пояснення щодо того, які принципи є «основними», містяться у Договорі про функціонування ЄС, Європейської конвенції з прав людини та основних прав, закріплених у конституціях держав-членів²⁷⁷.

Цікавим вбачається рішення Суду ЄС у справі C-453/10, відповідно до якого національне законодавство може передбачати визнання недійсним договору між споживачем та продавцем, що містить несправедливі умови, якщо це забезпечує найкращий захист споживача, оскільки право ЄС спрямоване переважно на усунення несправедливих умов, дозволяючи державам-членам надавати споживачам більш високий рівень захисту²⁷⁸.

Правові наслідки недійсності договору в договірному праві ЄС є основною ланкою механізму забезпечення відновлення справедливості, повернення отриманого або його вартості, захисту інтересів сторін, можливого відшкодування спричиненої шкоди тощо. На відміну від положень національних законодавств держав-членів, де недійсність договору найчастіше призводить до реституції та припинення правовідношення, договірне право ЄС швидше від усього тяжіє до збереження договору, визнання його недійсним частково та відновлення балансу прав і обов'язків сторін без «руйнації» відповідного правовідношення. Аналогічним чином положення загального права схилиються до підходу, згідно з яким всі питання мають бути врегульовані якнайшвидше після

the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 227-229 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁷⁷ Kötz H. European Contract Law / translated by G. Mertens, T. Weir. Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 223 URL: https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Illegality_of_Contracts (дата звернення: 13.05.2026).

²⁷⁸ Case, C-453/10, [2012]. Jana Pereničová and Vladislav Perenič v. SOS financ spol. with r. o. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A62010CJ0453_1 (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 6

порушення договору, таким чином, віддаючи перевагу положенню, згідно з яким постраждала сторона має право розірвати договір та вимагати відшкодування збитків, а не шукати компромісних рішень з іншою стороною²⁷⁹.

Яскравим прикладом перенесення балансу до точки збереження дійсності договору є положення Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови в споживчих договорах²⁸⁰, згідно з яким несправедлива умова, яка не була індивідуально узгоджена, як вже зазначалось, не є обов'язковою для споживача, а договір продовжує бути дійсним без неї, якщо він може продовжувати існувати без цієї умови. Цією ж Директивою сторонам заборонено змінювати наслідки недійсності на шкоду споживачу, з мотивів того, що національне право не може «знижувати» рівень захисту. Співзвучним цій сентенції є рішення Суду ЄС у справі C-26/13, яким визначено, що національний суд може замінити несправедливу умову на відповідну норму національного права, якщо це необхідно для збереження договору (але не може «модифікувати» умову договору на власний розсуд)²⁸¹.

Регламентом ЄС про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)²⁸², встановлюється, що наслідки недійсності врегульовуються правом ЄС, а при визначенні способу виконання та заходів, які необхідно вжити у випадку неналежного виконання, слід враховувати законодавство країни, в якій здійснюється виконання. Тобто, якщо договір визнано недійсним за обраним правом третьої країни, норми права ЄС забезпечують, що правові

²⁷⁹ Kötz H. European Contract Law / translated by G. Mertens, T. Weir. Oxford : Oxford University Press, 2017. P. 223.

²⁸⁰ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁸¹ Case, C-26/13, [2014]. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁸² Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24>.

наслідки такої недійсності будуть відповідати правилам ЄС.

Відповідно до ст. 4:115 PECL (та ст. II.-7:212 DCFR) при розірванні договору будь-яка зі сторін може вимагати відшкодування всього, що вона передала за договором, за умови, що вона одночасно відшкодує все, що отримала. Якщо відшкодування в натуральній формі з якоїсь причини неможливе, має бути сплачено розумну суму за отримане. Мова йде про *реституцію*, повернення сторін у первісний стан або ж про наявність так званого «ретроспективного ефекту», коли договір фактично вважається таким, що ніколи не існував²⁸³.

Отже, припинення виконання зобов'язань за договором тягне за собою припинення будь-яких непогашених зобов'язань, будь-які отримані вигоди мають бути повернені іншій стороні, а питання відшкодування збитків врегульовується частково правом ЄС та частково національним правом (залежно від ступеня дії права ЄС). Означене право на відшкодування збитків у межах *acquis communautaire* в основному стосується позадоговірної відповідальності, підпорядковуючись принципу повної компенсації, а не покарання. Директива про пакетні туристичні послуги містить правила про договірні збитки, але вони достатньо вузькі і стосуються вимог та обмежень цього конкретного засобу правового захисту, зокрема, компенсації за втрачену вигоду від пакетного туру. Інші директиви договірного права ЄС обмежуються лише окремими пунктами та конкретними темами, такими, наприклад, як вимога про виплату відсотків за прострочення платежів за договорами B2B.

Різні правила відшкодування збитків у державах-членах створюють перешкоду для укладання транскордонних договорів, оскільки стає важко або взагалі неможливо розрахувати розмір збитків у випадку невиконання або невідповідності виконання. Відсутність гармонізації законодавства про відшкодування збитків, таким чином, є істотним недоліком як захисту прав споживачів, так і безперебійного функціонування внутрішнього ринку²⁸⁴.

²⁸³ Kötz H. European Contract Law / translated by G. Mertens, T. Weir. Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 250.

²⁸⁴ Reiner Schulze, Fryderyk Zoll: European Contract Law. Prepared by Jonathon

Втім, відповідно до ст. II.–7:214 DCFR передбачено **відшкодування збитків** потерпілій стороні від іншої сторони договору, які були завдані внаслідок помилки, шахрайства, примусу. Розмір відшкодованих збитків повинен бути таким, щоб поставити постраждалу сторону якомога ближче до положення, в якому вона знаходилася б, якби договір не був укладений, в цілому ж застосовуються правила відшкодування збитків за невиконання договірних зобов'язань²⁸⁵.

Договірне право ЄС не містить також загального правила щодо відсотків за прострочені платежі. Натомість європейський законодавець зосередився на кількох конкретних галузях, що мають значне економічне значення для внутрішнього ринку: платіжні послуги та прострочені платежі у комерційних угодах²⁸⁶.

Директивою 2011/83/ЄС про права споживачів встановлюються *спеціальні* наслідки порушення обов'язків, покладених на продавця (так званих інформаційних обов'язків)²⁸⁷. Недотримання вимог щодо надання інформації про основні характеристики товару чи послуги, ціну, строк виконання тощо при-

Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 312 p. P. 274-277

²⁸⁵ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, Eric Clive and Hans Schulte-Nölke and Hugh Beale, Johnny Herre, Jérôme Huet, Peter Schlechtriem†, Matthias Storme, Stephen Swann, Paul Varul, Anna Veneziano and Fryderyk Zoll P. 223-224 URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_european_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf?authuser=0 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁸⁶ Reiner Schulze, Fryderyk Zoll: European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 312 p. P. 238

²⁸⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

зводить до автоматичного продовження строку права на **відмову від договору**. У випадку реалізації означеного права на відмову споживач має право на повну реституцію сплачених коштів без штрафних санкцій, а продавець зобов'язаний повернути всі платежі, включаючи витрати на доставку, упродовж 14 днів. Ця норма є імперативною, вона не може бути виключена договором, що робить наслідки недійсності ефективним інструментом захисту. Також у випадку невиконання продавцем обов'язку інформувати про право на відмову, споживач може вимагати компенсації додаткових витрат, пов'язаних з поверненням товару.

Цікавими вбачаються також положення Директиви 2019/771 про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів: у випадку невідповідності товару опису, якості або придатності для мети придбання, споживач має певну «ієрархію» правових наслідків: спочатку це право вимагати ремонту або заміни товару, потім зниження ціни й, нарешті, розірвання договору з поверненням сплачених коштів²⁸⁸.

Таким чином, правові наслідки недійсності в договірному праві ЄС формують динамічну систему, де, перш за все, реституція («ретроспективний ефект») гарантує баланс свободи договору з обов'язковим захистом споживача, забезпечуючи стабільність приватноправових відносин у єдиному європейському просторі.

Висновки

Договір у праві Європейського Союзу виступає основним інструментом регулювання приватноправових відносин, забезпечуючи реалізацію принципів свободи договору, добросовісності, справедливості та правової визначеності. Нормативні акти ЄС, а також акти «м'якого права» і напрацювання європейської правової доктрини, спрямовані на уніфікацію договірного права держав-членів та створення єдиного правового простору для здійснення цивільного обороту.

²⁸⁸ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj>.

Класифікація договорів у країнах ЄС ґрунтується на загальних принципах приватного права та враховує особливості окремих видів зобов'язань. Водночас договірна форма характеризується гнучкістю, а пріоритет надається волевиявленню сторін та можливості використання сучасних електронних засобів укладення правочинів.

Зміст договору в договірному праві ЄС має відповідати вимогам законності, добросовісності та розумності, а тлумачення його положень здійснюється з урахуванням справжньої волі сторін, принципів справедливості та усталеної практики ділового обороту. Особлива увага приділяється захисту слабшої сторони договору, зокрема споживача.

Інститут дійсності та недійсності договорів у праві ЄС спрямований на забезпечення балансу між автономією волі учасників цивільного обороту та необхідністю охорони публічних інтересів. Недійсність договору або його окремих положень супроводжується застосуванням правових наслідків, спрямованих на відновлення майнового становища сторін та забезпечення справедливого врегулювання правовідносин.

Отже, сучасне договірне право Європейського Союзу характеризується тенденцією до гармонізації національних правопорядків, посиленням принципів добросовісності та захисту учасників приватноправових відносин, що сприяє розвитку єдиного внутрішнього ринку та забезпеченню високого рівня правової визначеності у сфері цивільного обороту.

Контрольні питання

1. Які види договорів можна виокремити в договірному праві ЄС?
2. Чи існують імперативні вимоги до форми договору в договірному праві ЄС?
3. Назвіть основні правила тлумачення договорів в договірному праві ЄС.
4. Які правові наслідки визнання договору недійсним в договірному праві ЄС?

Використана та рекомендована література

1. Basedow J., Klaus J. H.& Zimmermann R. Max Planck Encyclopedia of European Private Law. 2012. URL: https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Formal_Requirements (дата звернення: 13.05.2026).
2. Case C 410/2, [2025]. Sąd Okręgowy w Warszawie (Regional Court, Warsaw, Poland) URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=299078&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&c id=1230435> (дата звернення: 13.05.2026).
3. Case C–180/06, [2009]. Renate Ilsinger v Martin Dreschers. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/ALL/?uri=CELEX:62006CJ0180> (дата звернення: 13.05.2026).
4. Case C-186/16, [2017]. Ruxandra Paula Andriciuc and Others v Banca Românească SA URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62016CA0186> (дата звернення: 13.05.2026).
5. Case C-240/98, C-241/98, C-242/98, C-243/98, C-244/98 [2000]. Océano Grupo Editorial SA v Roció Murciano Quintero (C-240/98) and Salvat Editores SA v José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) and Emilio Viñas Feliú (C-244/98). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61998CJ0240> (дата звернення: 13.05.2026).
6. Case C-598/21, [2023]. Krajský súd v Prešove (Regional Court, Prešov, Slovakia). URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=279485&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&c id=3053460> (дата звернення: 13.05.2026).
7. Case C–7/68, [1968]. Commission of the European Communities v Italian Republic. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61968CJ0007> (дата звернення: 13.05.2026).
 - a. Case, C-26/13 [2014]. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 13.05.2026).

13.05.2026).

8. Case, C-49/11, [2012]. Services Ltd v Bundesarbeitskammer. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_287_R_0008_01 (дата звернення: 13.05.2026).

9. Chen Zh. The Classification of Dual-Purpose Contracts in European Private International Law. *European Review of Private Law*. 2023. Vol. 31. Iss. 5. P.p. 909-932. DOI: 10.54648/ERPL2023044 (дата звернення: 13.05.2026).

10. Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp.

11. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj>. (дата звернення: 13.05.2026).

12. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng>. (дата звернення: 13.05.2026).

13. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>. (дата звернення: 13.05.2026).

14. Fornasier M. A Short Biography of the Unfair Contract Terms Directive on the Occasion of Its 30th Anniversary. *European Review of Private Law*. 2023. 31(4). P.p. 567-589. DOI: 10.54648/ERPL2023060 (дата звернення: 13.05.2026).

15. Hesselink M. W. (2016). Contract theory and EU Contract Law. In C. Twigg-Flesner (Ed.). *Research handbook on EU Consumer and Contract Law* (pp. 508-534). (Research handbooks in European law). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781782547372.00031>. (дата звернення: 13.05.2026).
16. Kötz H. *European Contract Law* / translated by G. Mertens, T. Weir. Oxford: Oxford University Press, 2017. 390 p.
17. Lando O., & Nielsen P. A. The Rome I Regulation. *Common Market Law Review*. 2008. Vol. 45 (6). P.p. 1687-1725. URL: <http://www.kluwerlawonline.com.esc-web.lib.cbs.dk/toc.php?area=Journals&mode=bypub&level=6&values=Journals%7E%7ECommon+Market+Law+Review%7EVolume+45+%282008%29%7EIssue+6>. (дата звернення: 13.05.2026).
18. Martijn W. Hesselink. Contract theory and EU contract law. In book: *Handbook on EU consumer & contract law* (forthcoming 2016). Publisher: Edward Elgar. Editors: Christian W Twigg-Flesner. DOI: 10.4337/9781782547372.00031 (дата звернення: 13.05.2026).
19. Martijn W. Hesselink. EU Private Law Injustices. *Yearbook of European Law*. 2022. Vol. 41. DOI: 10.1093/yel/yeac005.
20. Martijn W. Hesselink. Progress in EU Contract Law. *European Review of Contract Law*. 2022. Vol.18 (4). P. 281-302. DOI: 10.1515/ercl-2022-2050 (дата звернення: 13.05.2026).
21. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments: Interim Edition / ed.: C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nolke et al.; Study Group on a European Civil Code, Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). Munich: Sellier, European Law Publishers, 2008. 1620 p. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 13.05.2026).
22. Problems in Contract Law. Charles L. Knapp; Nathan M. Crystal; Harry G. Prince; Danielle K. Hart; Joshua M. Silverstein; Aspen Publishing. Tenth Edition. 2023. 2236 p.
23. Reiner Schulze, Fryderyk Zoll: *European Contract*

Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 312 p.

24. Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK; Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. 624 p.

25. Schulte-Nölke H. The Objectives of Directive 93/13/EEC on Unfair Contract Terms: An Overview after 30 Years of Case Law. *European Review of Private Law*. 2024. Vol. 32 (3). P.p. 315-340 URL: <https://doi.org/10.54648/erpl2024024> (дата звернення: 13.05.2026).

26. Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 390 p.

27. Svensson O. The Unfair Contract Terms Directive: Meaning and further Development. *Nordic Journal of European Law*. Vol. 3 (2). P. 24-38. DOI:10.36969/njel.v3i2.22099 (дата звернення: 13.05.2026).

28. Ustymenko O. Criteria and rules for interpreting contracts in EU contract law. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University*, Series «Law». 2025. № 39. P.p. 219-226. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-22> (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 7. ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЗА ДОГОВІРНИМ ПРАВОМ ЄС

Вступ

1. Правове регулювання договору купівлі-продажу в ЄС
 2. Зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу в договірному праві ЄС
 3. Зміна та розірвання договору купівлі-продажу відповідно до законодавства ЄС. Наслідки зміни та розірвання договору купівлі-продажу
 4. Підстави відмови від договору купівлі-продажу.
- ### Ускладнення договору

5. Способи захисту прав сторони договору купівлі-продажу відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року.

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Договір купівлі-продажу традиційно є одним із фундаментальних *інститутів* договірного права, у тому числі договірного права ЄС, оскільки саме завдяки цьому інституту відбуваються забезпечення вільного обігу товарів та послуг на внутрішньому ринку, поступовий перехід до формування Єдиного цифрового ринку, сприяння економічній інтеграції держав-членів, зменшення бар'єрів, спричинених колізіями в національних правових системах, та гармонізація договірного права в цілому тощо.

Договір купівлі-продажу можна охарактеризувати також як один з головних *правових інструментів* опосередкування товарообігу, який посідає ключове місце серед поименованих договорів у правових системах усіх держав-членів ЄС, що зумовило його уніфіковане регулювання в контексті ефективного функціонування внутрішнього ринку, заснованого на принципах

1. Правове регулювання договору купівлі-продажу в ЄС

Історична генеза регулювання договору купівлі-продажу в праві ЄС бере свій початок з *Римських договорів* 1957 р. (в подальшому – Договір про функціонування ЄС), якими було закладено основи функціонування загального внутрішнього ринку²⁸⁹.

У 1980 р. Конференцією ООН було прийнято *Конвенцію ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів* (CISG)²⁹⁰, яка є важливим елементом правового регулювання договору купівлі-продажу у тих державах ЄС, які ратифікували її, й положення якої застосовуються у комерційних договорах купівлі-продажу, у випадку, якщо сторони мають приналежність до різних держав-учасниць. Певна відмінність між CISG та договірним правом ЄС полягає у тому, що CISG є скоріше «нейтральним» актом, який однаково врегульовує обов'язки сторін, натомість як договірне право ЄС тяжіє здебільшого до захисту прав споживача. Головною перевагою CISG є те, що її положення дозволяють вирішувати майже всі питання купівлі-продажу на загальнодоступній основі й, зазвичай, немає потреби визначати, яке право застосовується відповідно до норм міжнародного приватного права, а яке рішення передбачає право, що застосовується, тому для підприємств, що мають торговельні відносини з багатьма країнами, застосування лише одного права до всіх операцій купівлі-продажу означає значне підвищення їх ефективності²⁹¹.

Положення *Регламенту ЄС про право, що застосовується до договірних зобов'язань* (Рим I) 2008 р.²⁹², також є ключовими

²⁸⁹ Founding Treaties URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-founding.html>

²⁹⁰ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹¹ Sale of Goods, International (Uniform Law) URL: [https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Sale_of_Goods,_International_\(Uniform_Law\)](https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Sale_of_Goods,_International_(Uniform_Law)) (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹² Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 200

для визначення права, що застосовується до договорів купівлі-продажу: наприклад, принцип автономії волі сторін у виборі права, що застосовується, доповнюється правилом, що за відсутності вибору до договору купівлі-продажу застосовується право держави продавця.

У подальшому у 1980-х роках Європейською Комісією було ініційовано роботу над уніфікацією договірних права²⁹³, що призвело до створення *Принципів європейського договірних права* (PECL) у 1990-2000-х рр. групою експертів під керівництвом О. Ландо²⁹⁴. Означений акт не має імперативного характеру, слугуючи моделлю для національних законодавств, та застосовується в контексті купівлі-продажу товарів до форми договору, виконання зобов'язань, засобів захисту при невиконанні зобов'язання, включаючи право на виконання в натурі, зменшення ціни, розірвання договору, відшкодування збитків тощо²⁹⁵. Розробці означеного акту сприяла необхідність переосмислення положень Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG) 1980 р. з урахуванням особливостей функціонування єдиного європейського простору²⁹⁶.

PECL акцентує увагу на принципі свободи договору (з урахуванням обов'язкових законодавчих правил) та принципі добросовісності й справедливості, які, в свою чергу, стали у другий

June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹³ Resolution on action to bring into line the private law of the Member States URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:51989IP0157> (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹⁴ Hesselink M. W., Gerard de Vries The Principles Of European Contract Law: Some Choices Made By The Lando Commission. *Global Jurist Frontiers*. 2001. Vol. 1. № 1. Article 42001. P.p. 5-95. DOI: 10.2202/1535-1653.1011 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹⁵ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹⁶ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

половині 2000-х рр. частиною академічного проєкту *Принципів, дефініцій і модельних правил європейського приватного права* (DCFR), розробленого групою фахівців під головуванням К. фон Бара, що охоплює загальні засади та модельні правила європейського приватного права, у тому числі й такі аспекти, які виходять за межі суто договірної права, наприклад, аспекти спадкових правовідносин²⁹⁷.

Функціональним інструментом для врегулювання договорів купівлі-продажу як між компанією та фізичною особою, так і між компаніями, мала стати пропозиція Європейської Комісії від 2011 р. щодо Регламенту про Спільне європейське право продажу (CESL), положення якого були спрямовані на усунення колізій між національними правопорядками шляхом встановлення єдиних правил в цій сфері й можливості альтернативи вибору між означеним Регламентом та національним законодавством²⁹⁸. Втім, CESL було відкликано у 2019 р. через відсутність консенсусу в Раді ЄС, відсутність доповідача в Європейському Парламенті упродовж 2014-2019 р.р. тощо²⁹⁹.

Після відкликання CESL Європейською Комісією наприкінці 2010-х років було представлено два нових акти у сфері купівлі-продажу: Директива 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що

²⁹⁷ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

²⁹⁸ Regulation of the European Parliament and of The Council on a Common European Sales Law URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:en:PDF> (дата звернення: 16.05.2026).

²⁹⁹ Common European sales law (CESL) URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-connected-digital-single-market/file-common-european-sales-law> (дата звернення: 16.05.2026).

стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг³⁰⁰ та Директива 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів³⁰¹.

Положення Директиви 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг, врегульовують не загальновідомий «класичний» договір купівлі-продажу, а договори щодо цифрового контенту та послуг: товари, які містять цифрові елементи (наприклад, смарттелевізори), підпадають під дуальне регулювання обох зазначених вище директив – «матеріальна», речова складова відповідного об'єкта врегульовується положеннями Директиви 2019/771 ЄС, «віртуальна», цифрова – Директиви 2019/770 ЄС. В унісон наведеному, положення Регламенту 2016/679 ЄС про захист персональних даних (GDPR) побіжно врегульовують договірні відносини у сфері купівлі-продажу онлайн³⁰², зокрема, наприклад, продавці, які здійснюють збір та обробку персональних даних покупців, зобов'язані дотримуватися вимог GDPR. Аналогічним чином Регламент 2022/2065 ЄС про єдиний ринок цифрових послуг є відносно новим актом, який суттєво впливає на умови купівлі-продажу із застосуванням онлайн-платформ³⁰³, імперативно зобов'язуючи відповідні онлайн-платформи перевіряти та зберігати

³⁰⁰ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰¹ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰² Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0679-20160504> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰³ Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

інформацію про продавців.

Основним актом в договірному праві ЄС, що врегульовує договір купівлі-продажу (відносини між продавцем та споживачем), є згадана вище Директива 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів, якою було гармонізовано основні правила щодо відповідності товарів договору, можливості застосування засобів правового захисту у випадку порушення прав сторін договору, методів використання означених засобів правового захисту та комерційних гарантій³⁰⁴. Положення вказаної Директиви застосовуються до договорів, укладених між продавцем, який діє у межах своєї професійної діяльності (фізичною або юридичною особою, приватною або державною), та споживачем – фізичною особою, яка діє поза межами своєї комерційної, господарської, ремісничої чи професійної діяльності. Вона охоплює купівлю-продаж будь-яких матеріальних *рухомих* речей, включаючи воду, газ та електроенергію, якщо вони виставлені на продаж в обмеженому обсязі або чітко визначеній кількості, а також товари з цифровими елементами (цифровим контентом або цифровими послугами).

Ключовим елементом Директиви є правила щодо відповідності товарів договору суб'єктивним та об'єктивним вимогам: необхідність відповідати кількості, якості та опису, зазначеним у договорі; бути придатними для мети, зазначеної покупцем; мати якість, продемонстровані у зразку або моделі; бути належно упакованими та супроводжуватися необхідними аксесуарами й інструкціями тощо; для товарів з цифровими елементами продавець зобов'язаний забезпечувати оновлення цифрового вмісту.

Доцільно зауважити, що до набрання законної сили зазначеною вище Директивою в правовій площині ЄС діяла Директива 1999/44 ЄС про певні аспекти продажу споживчих товарів та пов'язані з ними гарантії (втратила чинність)³⁰⁵, якою

³⁰⁴ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰⁵ Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 2004

було впроваджено концепцію «відповідності товару договору» як своєрідне віддзеркалення положень Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р.³⁰⁶. На відміну від попередньої, нова Директива 2019/771 ЄС забороняє державам-членам зберігати або вводити додаткові правила, які можуть мати більшу юридичну силу, ніж зміст Директиви, наприклад, певні засоби правового захисту³⁰⁷.

Директива 2011/83 ЄС про права споживачів є ще одним галузевим актом, який як прямо, так і опосередковано впливає на правове регулювання договору купівлі-продажу³⁰⁸, в тандемі з Директивою 2019/771 ЄС, врегульовуючи загальні зобов'язання продавця перед споживачем, зокрема, положеннями цієї директиви охоплюються переддоговірні інформаційні зобов'язання продавця, умови укладення і виконання договору, право на відмову від договору, правила доставки товару тощо. На жаль, в положеннях Директиви 2011/83 не були реалізовані амбітні плани щодо об'єднання восьми директив у сфері споживчого права в єдиний документ внаслідок сильного опору з боку держав-членів і деяких представників академічних кіл³⁰⁹.

1999 on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01999L0044-20111212> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰⁶ Towards new rules on sales and digital content. Analysis of the key issues. Rafał Mańko Members' Research Service. 2017. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/599359/EPRS_IDA\(2017\)599359_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/599359/EPRS_IDA(2017)599359_EN.pdf). (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰⁷ Gool Van E. and Michel, A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: a Critical Analysis. *European Review of Private Law*. Vol. 29, Issue 1 (2021), P. 157. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3732976. (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰⁸ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁰⁹ Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK; Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. P. 60.

2. Зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу в договірному праві ЄС

У договірному праві ЄС договір купівлі-продажу розглядається як синалагматичний договір, в якому традиційно основне зобов'язання продавця полягає в передачі товару, а основне зобов'язання покупця – в оплаті та прийнятті товару.

Зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу – це сукупність правових норм, які регулюють відносини між сторонами договору; правова конструкція, яка визначає порядок виконання умов договору. Зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу в договірному праві ЄС можна розглядати як один з найбільш гармонізованих інститутів, оскільки положення Директиви 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів³¹⁰ встановлюють єдині обов'язкові стандарти для таких договорів.

Загальноприйнятою практикою є те, що продавець несе численні зобов'язання за договором купівлі-продажу, які можуть бути як «добровільними», узгодженими договором між сторонами, так і «примусовими», встановленими для продавця нормою закону. В науковій літературі зобов'язання **продавця** пропонується диференціювати на:

Характерні зобов'язання. До такого роду зобов'язань відноситься зобов'язання продавця передати товар покупцю, оскільки головною метою договору купівлі-продажу є здійснення передачі права власності. Це характерне зобов'язання часто відображається у законодавчих визначеннях договорів купівлі-продажу. Так, у системах континентального та загального права, глави про договори купівлі-продажу у кодексах чи законах починаються з визначення договорів купівлі-продажу. Підхід, за якого законодавець у нормативному акті обмежується простим перерахуванням основних зобов'язань продавця та покупця, є більш притаманним міжнародному рівню, оскільки Конвенція

³¹⁰ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli> (дата звернення: 16.05.2026).

ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG) не містить визначення договору купівлі-продажу³¹¹.

Відповідно до ст. 5 Директиви 2019/771 ЄС, продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, який відповідає суб'єктивним та об'єктивним вимогам відповідності, без обмеження при цьому прав третіх осіб. Передачу покупцеві товару, що, як вже зазначалось, є одним із самих важливих зобов'язань продавця, слід вважати будь-які дії, фактичні або юридичні, внаслідок яких товар переходить у володіння іншого суб'єкта (наприклад, ст. 30 Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів передбачено зобов'язання продавця передати право власності на товар відповідно до вимог договору та цієї Конвенції³¹²).

До суб'єктивних вимог відповідності товару відносяться відповідність опису, типу, кількості, якості, функціональності та інших характеристик, узгоджених сторонами у договорі. Об'єктивні вимоги відповідності передбачають, що товар повинен бути придатним для цілей, для яких зазвичай використовуються товари такого типу, відповідати зразку або моделі, продемонстрованої споживачеві, а також постачатися разом із необхідними аксесуарами, інструкціями з установа, іншими інструкціями та упаковкою тощо, на які споживач може розумно очікувати. Суб'єктивні вимоги відповідності товару вочевидь мають пріоритет над об'єктивними: якщо сторони погодили характеристики товару, саме вони є «мірилом» його відповідності, але при цьому відступ від об'єктивних вимог є дійсним лише якщо покупець був поінформований про такий відступ і явно погодився на відступ у окремі угоді (п. (36) Директиви 2019/771 ЄС).

Зобов'язання продавця щодо установа товару або надання ним інструкцій передбачають таке: якщо договором визначено установа товару продавцем, будь-яка невідповідність,

³¹¹ Schwenzer, I., Hachem, P., & Kee, C. D. Global sales and contract law. Oxford: Oxford University Press, 2012. p.p. 325-326 URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780199572984.001.0001> (дата звернення: 16.05.2026).

³¹² United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

що виникла внаслідок неналежного установлення, вважається невідповідністю самого товару. Аналогічно, якщо покупець здійснює установлення самостійно на підставі інструкцій продавця й допускає помилку через недоліки цих інструкцій, невідповідність товару також покладається на продавця (ст. 8 Директиви 2019/771 ЄС). Це можна трактувати як готовність товару до використання «за замовчуванням»: якщо установлення є необхідним для нормальної експлуатації товару, його невідповідне установлення або інструкція з похибкою означають, що товар є непридатним для використання.

Суд ЄС у об'єднаних справах C-65/09 та C-87/09 розтлумачив зазначене вище зобов'язання, поширивши обов'язок «безоплатного приведення у відповідність» на демонтаж дефектного та встановлення нового товару³¹³. Незважаючи на прийняття рішення на підставі Директиви 1999/44 ЄС про певні аспекти продажу споживчих товарів та пов'язані з ними гарантії, аргументи, викладені у судовому рішенні, були взяті до уваги розробниками Директиви 2019/771 ЄС та знайшли своє відображення у статті 14³¹⁴.

Важливим аспектом також є відповідний «ієрархічний каскад» засобів правового захисту від невідповідності товару (ст. 13 названої Директиви): спочатку право на приведення товару у відповідність (ремонт або заміна), потім пропорційне зниження ціни або розірвання договору. Фактично мова йде про так звані *гарантійні зобов'язання* продавця, до яких також можна віднести комерційну гарантію, яка є окремим видом гарантії разом із юридичною гарантією. Комерційна гарантія є скоріше добровільним зобов'язанням продавця і діє додатково з відповідальністю за невідповідність товару, наприклад, відшкодувати сплачену ціну

³¹³ Case, C-65/09 і C-87/09 [2011]. Gebr. Weber GmbH protiv Jürgen Wittmer (C-65/09) і Ingrid Putz protiv Medianess Electronics GmbH (C-87/09). Zahtjevi za prethodnu odluku: Bundesgerichtshof (C-65/09) і Amtsgericht Schorndorf (C-87/09) - Njemačka. Direktiva 1999/44/EZ. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62009CJ0065> (дата звернення: 16.05.2026).

³¹⁴ Atamer Y. M. Replacement of non-conforming goods ‘free of charge’: is there a need to differentiate between B2B and B2C sales contracts? *Uniform Law Review*. Vol. 25. Iss. 1. 2020. P.p. 70-85. <https://doi.org/10.1093/ulr/unaa005> (дата звернення: 16.05.2026).

або замінити чи відремонтувати товар, при цьому Директивою визначено, що якщо умови комерційної гарантії, оголошені у рекламі є більш сприятливими, ніж комерційна гарантійна заява, застосовуються умови реклами. Сама комерційна гарантійна заява (інформація на довговічному носії про відповідну комерційну гарантію) має бути складена на зрозумілій мові та містити відомості про: перелік невідповідностей, строк, географічний обсяг та умови реалізації комерційної гарантії. Комерційна гарантія як інститут договірному права може виконувати функцію забезпечення на ринку довговічності товару, встановлювати пряму відповідальність виробника, що є ефективним способом розподілу відповідальності. На думку дослідників, найбільш доцільним інструментом для врегулювання комерційних гарантій є інструменти «м'якого права» (такі як, наприклад, EU Ecolabel³¹⁵)³¹⁶.

Зобов'язання продавця щодо дотримання вимог відповідності товару доповнюється зобов'язанням щодо переходу ризику: Директива 2019/771 ЄС містить бланкетну норму, відсилаючи до Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів³¹⁷, відповідно до якої ризик втрати або пошкодження товару при його відправці продавцем переходить до покупця, коли він або вказана ним третя сторона, що не є перевізником, отримує товар у фізичне володіння. Аналогічно ризик переходить до покупця після доставлення товару продавцем перевізнику, якщо покупець доручив перевізнику перевезти товар й такий перевізник не був запропоно-

³¹⁵ EU Ecolabel: The official European Union voluntary label for environmental excellence URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy-topics/eu-ecolabel_en (дата звернення: 16.05.2026).

³¹⁶ Gool Van E., Michel A. The New Consumer Sales Directive 2019/771 and Sustainable Consumption: a Critical Analysis. *European Review of Private Law*. Vol. 29. Iss. 1. 2021. Pp. 171 URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3732976. (дата звернення: 16.05.2026).

³¹⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

ваний продавцем.

Окрім цього, положення Директиви 2011/83 ЄС про права споживачів доповнюють зобов'язання продавця так званими *інформаційними зобов'язаннями*: продавець повинен надати чітку інформацію про таке: основні характеристики товару; загальну ціну з урахуванням усіх зборів і податків; строк дії договору або умови припинення безстрокового договору; право на відмову та інші умови, які стають частиною договору. Порухення зазначених обов'язків призводить до продовження строку на відмову від договору до 12-ти місяців, а ненадання інформації про додаткові платежі позбавляє права на їх стягнення. Зобов'язання продавця щодо дотримання строків доставки також є важливим аспектом захисту прав покупця: за відсутності погодженого строку продавець повинен доставити товар без надмірного зволікання та не пізніше 30-ти днів з дня укладення договору. Якщо продавець не дотримується визначеного строку, покупець може надати додатковий розумний строк (з урахуванням специфіки товару). З позицій доктринальної диференціації зобов'язань продавця розглянуті вище зобов'язання належать до зобов'язань *сервісного характеру* (зобов'язань щодо окремих умов договору)³¹⁸.

Доцільно акцентувати увагу також на тому, яким чином Директивою 2019/771 ЄС врегульовуються зобов'язання продавця щодо товарів з цифровими елементами: продавець зобов'язаний не лише передати товар, а й забезпечувати надання оновлень, включаючи оновлення безпеки, протягом строку, на який покупець може обґрунтовано очікувати, в даному випадку – це зобов'язання фактично є постдоговірним зобов'язанням. Якщо мова йде про цифровий контент, який постачається безперервно (наприклад, «хмарний» сервіс), то відповідно, зобов'язання щодо відповідності товару поширюється на весь строк постачання. На сьогодні залишаються неврегульованими питання щодо темпоральних меж «обґрунтованих очікувань» з приводу оновлень, яке вочевидь залишається на розсуд судів, що створює правову невизначеність як

³¹⁸ Schwenzer I., Hachem P., & Kee C. D. Global sales and contract law. Oxford: Oxford University Press, 2012. 326 p. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780199572984.001.0001> (дата звернення: 16.05.2026).

для продавців, так і для покупців. Втім, як зазначають дослідники, означені зобов'язання продавця слід трактувати як зобов'язання щодо надання інформації та зобов'язання організаційного характеру, а не надання оновлень як таких. Зобов'язання щодо оновлення розглядаються у цьому випадку як приклад перекладання ризику на кінцевого продавця³¹⁹.

Характеристика зобов'язань покупця була би неповною без зазначення положення про захист споживача від несправедливих комерційних практик. Директивою 2005/29 ЄС про несправедливі комерційні практики у відношеннях між бізнесом та споживачами забороняються оманливі та агресивні практики, здатні суттєво спотворити рішення споживача³²⁰, тобто у випадку, якщо продавець використовує заборонену комерційну практику під час укладання договору (наприклад, надає неправдиву інформацію щодо природи товару), це може мати для нього відповідні негативні наслідки. Так, положеннями Директиви «Омнібус»³²¹ (спрямованої на посилення захисту прав споживачів та підвищення відповідальності за відповідні порушення³²²), передбачено такі засоби захисту від

³¹⁹ Kryla-Cudna K. The update obligation for smart products under the EU Sale of Goods Directive: the seller's right of redress and the CISG. *Uniform Law Review*, Volume 29, Issue 2, June 2024, P. 290 URL: <https://doi.org/10.1093/ulr/unac032> (дата звернення: 16.05.2026).

³²⁰ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) № 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (дата звернення: 16.05.2026).

³²¹ Directive (EU) 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernisation of Union consumer protection rules URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³²² The European Commission works to strengthen EU competitiveness while protecting economic, social, and environmental objectives URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/better-regulation/simplification-and-implementation/simplification_en#omnibus-proposals (дата звернення: 16.05.2026).

несправедливих комерційних практик як право на розірвання договору та відшкодування збитків, тобто зобов'язання продавця охоплюють також і дотримання правил добросовісних комерційних практик.

Регламентом ЄС про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)³²³, визначається право, що застосовується у трансграничних договорах купівлі-продажу – для споживчих договорів застосовується право держави звичайного місця проживання споживача, якщо продавець здійснює комерційну діяльність у цій державі або спрямовує її туди. Це означає, що зобов'язання продавця щодо відповідності товару та відповідальності за його невідповідність будуть врегульовуватися Директивою 2019/771 ЄС навіть у випадку обрання права іншої держави.

Слід зазначити, що на «директивному» рівні зобов'язання **покупця** за договором купівлі-продажу є значно менш деталізованими в порівнянні з зобов'язаннями продавця, оскільки Директивою 2019/771 ЄС не врегульовуються безпосередньо зобов'язання покупця, основними з яких є оплата ціни та прийняття товару. Проте, незважаючи на доволі «аскетичне» правове регулювання зобов'язання покупця у договірному праві ЄС в порівнянні із зобов'язаннями продавця, оплата ціни є імперативною умовою договору купівлі-продажу (Директива 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг містить доволі цікаве нововведення: «ціною» може вважатись надання персональних даних споживача (які не розцінюються як товар), тобто мова йде про «платіж інформацією»³²⁴).

Зобов'язання покупця прийняти товар є необхідною умовою договору купівлі-продажу, а відмова від прийняття без

³²³ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 16.05.2026).

³²⁴ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

поважних підстав зазвичай породжує відповідні правові наслідки: ризик загибелі товару переходить до покупця; продавець вправі вимагати від покупця відшкодування витрат на зберігання тощо.

Що стосується норм «м'якого права», то, наприклад, у DCFR аналогічно зазначено, що покупець *зобов'язаний оплатити ціну та прийняти доставку* товару (ст.ст. IV.A.-3:201–IV.A.-3:301³²⁵), однак у споживчих договорах ці обов'язки значно обмежені імперативними нормами директив на користь покупця. Так, відповідно до положень Директиви 2011/83 ЄС про права споживачів, споживач має право відмовитися від договору упродовж 14-ти днів без пояснення причин у випадку дистанційного продажу або продажу поза приміщенням, що фактично призупиняє виконання зобов'язання щодо оплати та прийняття товару. У випадку реалізації права на відмову продавець зобов'язаний повернути всі сплачені суми, включаючи витрати на доставку, упродовж 14-ти днів, а споживач зобов'язаний повернути товар у належному стані³²⁶.

3. Зміна та розірвання договору купівлі-продажу відповідно до законодавства ЄС. Наслідки зміни та розірвання договору купівлі-продажу.

Зміна договору в договірному праві ЄС є проявом принципу

³²⁵ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

³²⁶ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

автономії волі сторін, який водночас підлягає раціональним обмеженням з метою забезпечення стабільності договірних відносин, захисту слабшої сторони, ефективного функціонування внутрішнього ринку тощо.

Загальне правило щодо зміни договору купівлі-продажу полягає у тому, що цей договір може бути змінений лише за взаємною домовленістю сторін, якщо інше прямо не передбачено законом або договором. У сучасній комерційній практиці сторони зазвичай включають у договір купівлі-продажу умову щодо заборони *усних* змін, припускаючи, що будь-які зміни первісного договору мають бути оформлені у письмовій формі. Дія положень про заборону усних змін договору не є ідентичною у різних правових системах. В окремих з них й на сьогодні зберігся підхід тяжіння до сентенції про те, що «рука, яка пише, не може закривати роти сторонам, які домовились між собою», але, тим не менш, суд все одно повинен тлумачити усну домовленість сторін про внесення змін до договору, щоб визначити, чи варто надати їй чинності або ж чи наміри сторін щодо формальних вимог не змінилися. Наразі триває науковий спір щодо того, чи можна уникнути такої ситуації за допомогою так званого «подвійного» застереження про заборону усних змін, тобто застереження, в якому сторони передбачають, що усна домовленість не повинна розглядатися як така, що скасовує застереження про заборону усних змін³²⁷.

В трансграничних договорах можливість зміни договору врегульовується положеннями Регламенту ЄС про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)³²⁸, відповідно до яких сторонам дозволено обрати застосовне право, але норми, спрямовані на захист споживача, у тому числі обмеження можливості односторонньої зміни умов договору, застосовуються незалежно від вибору права, якщо договір має тісний зв'язок з територією ЄС.

³²⁷ Schwenzer, I., Hachem, P., & Kee, C. D. (2012). Global sales and contract law. Oxford: Oxford University Press. p. 195 URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780199572984.001.0001> (дата звернення: 16.05.2026).

³²⁸ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 16.05.2026).

Тобто, за умови вибору права третьої країни, одностороння зміна договору на шкоду споживачу може бути визнана несправедливою відповідно до Директиви 93/13 ЄС про несправедливі умови в споживчих договорах, положеннями якої прямо встановлено заборону включення до договору умов, які дозволяють продавцю односторонньо змінювати договір без поважної причини або без надання споживачеві права на розірвання³²⁹.

Слід зауважити також про правила зміни договору, встановлені для цифрового контенту та послуг – відповідно до положень Директиви 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг, продавець має право односторонньо змінювати умови договору на постачання цифрового контенту або цифрових послуг лише за наявності об'єктивних причин і за умови попереднього повідомлення споживача³³⁰. Якщо така зміна негативно впливає на доступ до контенту або його використання, споживач має право безкоштовно розірвати договір упродовж 30-ти днів.

Потрібно також окремо зазначити про концепцію *hardship*³³¹ («концепцію труднощів» – цей термін не знайшов свого відображення в директивах, але використовується, наприклад, у Принципах УНІДРУА (ст. 6.2.3)³³²). Відповідно до положень PECL та DCFR, можливою є зміна або розірвання договору (так звана «адаптація» в нормах «м'якого права»), у випадку, якщо виконання зобов'язання стало надмірно обтяжливим. Відповідно

³²⁹ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 16.05.2026).

³³⁰ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³³¹ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 899 p.

³³² Unidroit Principles Of International Commercial Contracts URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf> (дата звернення: 16.05.2026).

до ст. 6:111 PECL³³³ (та подібної за змістом ст. III.-1:110 DCFR), якщо виконання договору стає надмірно обтяжливим через зміну обставин, то сторони зобов'язані розпочати переговори з метою адаптації договору або його розірвання, за умови, що: (а) зміна обставин сталася після укладення договору, (б) можливість зміни обставин не могла бути розумно врахована на момент укладання договору, та (в) ризик зміни обставин не є таким, який згідно з договором має нести постраждала сторона. Якщо сторони не досягають угоди у розумний строк, суд може або розірвати договір у дату та на умовах, що визначаються ним; або адаптувати договір таким чином, щоб справедливо та рівноправно розподілити між сторонами збитки та вигоди, які виникли внаслідок зміни обставин.

На відміну від норм права більшості держав-членів ЄС, відповідно до яких **розірвання договору** розглядається здебільшого як винятковий захід, договірне право ЄС надає покупцеві (споживачеві) достатньо розгорнуті підстави розірвати договір купівлі-продажу без необхідності доводити факт істотного порушення з боку продавця.

Відповідно до положень Директиви 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів споживач має право розірвати договір купівлі-продажу у випадку невідповідності товару вимогам договору, про які йшла мова у попередньому підрозділі. Розірвання можливе після того, як продавець не зміг усунути невідповідність шляхом ремонту або заміни товару, або якщо невідповідність початково є істотною, при цьому істотність невідповідності визначається з урахуванням характеру товару, мети його використання та розумних очікувань споживача. **Наслідком** розірвання договору купівлі-продаж є обов'язок продавця повернути споживачеві всю сплачену суму, у тому числі витрати на доставку, а покупець, у свою чергу, зобов'язаний повернути товар продавцю (двостороння реституція), при цьому розірвання договору не позбавляє споживача права на додаткову компенсацію

³³³ Principles of European Contract Law – PECL URL: https://www.trans-lex.org/400200/highlight_pecl/pecl/#:~:text=Ole%20Lando.%20Table%20of%20Contents.%20The%20Principles,PROVISIONSSection%201:%20Scope%20of%20the%20PrinciplesArticle%201 (дата звернення: 16.05.2026).

збитків³³⁴.

Питання відшкодування збитків у зв'язку з розірванням договору є важливим доповненням до механізму захисту прав покупця. Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів³³⁵ визначено такі види збитків при розірванні договору купівлі-продажу як збитки, що охоплюють різницю між договірною ціною і ціною замінного товару, та збитки, що охоплюють різницю між договірною ціною і ринковою ціною на момент розірвання.

Положеннями Директиви 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг³³⁶, в свою чергу, встановлюються правила розірвання для договорів, що включають цифрові елементи: якщо цифровий контент або послуга не відповідають вимогам відповідності і постачальник не усунув невідповідність у розумний строк, то розірвання такого договору тягне за собою *наслідки* у вигляді повернення сплачених сум й припинення доступу до цифрового контенту. Постачальник також зобов'язаний утриматися від використання будь-якого контенту, створеного споживачем під час користування наданою послугою, якщо інше не передбачено відповідним договором.

Таким чином, інститут розірвання договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС є ефективним правовим інструментом, спрямованим на захист прав споживача.

³³⁴ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³³⁵ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

³³⁶ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

4. Підстави відмови від договору купівлі-продажу. Ускладнення договору

Відмова від договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС є одним із важливих механізмів захисту прав споживачів та забезпечення балансу інтересів сторін. Законодавство ЄС надає споживачеві достатньо широкі можливості **відмовитись від договору** без необхідності обґрунтовувати це наявністю порушень з боку продавця (на відміну від переважної більшості національних правових систем, де для відмови від договору зазвичай потрібно доведення факту істотного порушення).

Право на відмову від договору на європейському рівні вперше було надано споживачам відповідно до Директиви про продаж товарів з дому 1985 р. (втратила чинність із прийняттям Директиви 2011/83 ЄС про права споживачів). Наступне законодавче розширення кола підстав, за наявності яких споживачі отримують додатковий захист, призвело до того, що право на відмову від договору стало одним з ключових елементів європейського договірного права й перетворилося на важливий елемент захисту прав споживачів у ЄС. Ця позиція зміцнилася завдяки поступовому переходу в останні роки від мінімальної до повної гармонізації права відмовитися від договору³³⁷.

На сьогодні право на відмову від договору (право «обдумати», право на «період охолодження»³³⁸) передбачено положеннями Директиви 2011/83 ЄС про права споживачів³³⁹, відповідно до яких споживач має право упродовж 14-ти днів відмовитися від дистанційного договору купівлі-продажу або договору, укладеного поза торговельними приміщеннями, без пояснення причин. Відлік

³³⁷ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. P. 158.

³³⁸ Right of Withdrawal by Peter Mankowski. 2012. URL: https://max-eup2012.mppriv.de/index.php/Right_of_Withdrawal (дата звернення: 16.05.2026).

³³⁹ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

строку на відмову, за загальним правилом, починається з дня, коли споживач або третя особа (інша, ніж перевізник), фізично отримала товар, при цьому якщо договір стосується кількох товарів, замовлених в одному замовленні, але доставлених окремо, строк починає обраховуватися з дня отримання останнього товару.

У випадку неповідомлення споживача про право на відмову у встановленій формі та зразку, відповідно до положень Директиви 2011/83/EU, строк на відмову продовжується до 12-ти місяців з моменту отримання товару. Тобто, на відміну від розірвання договору, що пов'язане зазвичай із відповідним порушенням і вимагає наявності підстав, відмова від договору є своєрідним виразом вільного волевиявлення: покупець (споживач) може «передумати» без будь-якого обґрунтування з урахуванням ризиків означених форм торгівлі: дистанційної (покупець не може фізично побачити товар до його покупки) та поза торговельним приміщенням (покупець може опинитися у незвичній для нього обстановці).

Механізм реалізації права на відмову є орієнтованим на доступність для споживача, який повідомляє продавця будь-яким способом, що ясно виражає намір відмовитися від договору, зокрема, заповненою стандартною формою відмови (Додаток І до Директиви 2011/83 ЄС), електронним повідомленням або через форму на вебсайті продавця тощо. Трирівнева структура є центральним елементом права на відмову від договору, яка складається з таких етапів: виконання законодавчих вимог – здійснення права на відмову упродовж встановленого строку – звільнення сторін від їх зобов'язань щодо виконання договору³⁴⁰. Водночас слід зазначити також про відповідальність споживача за знецінення товару як про певний «балансуючий» аспект, що запобігає його гіпотетичному зловживанням правом на відмову – відповідно до положень Директиви 2011/83 ЄС споживач несе відповідальність лише за те зменшення вартості товару, яке є наслідком поводження з ним, необхідного для перевірки природи, властивостей та функціональності товару.

³⁴⁰ Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. P. 162.

Право на відмову від договору містить законодавчо встановлені *виключення*, перелік яких є вичерпним й які не можуть бути розширені на розсуд держав-членів. Мова йде про виключення таких категорій товарів, де реалізація права на відмову або неможлива взагалі (персоналізований товар, наприклад, нестандартних розмірів) або пов'язана з невинуватливими витратами для продавця (товари, що швидко псуються).

Однією з *підстав* відмови від договору купівлі-продажу є невідповідність товару. Так, положеннями Директиви 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів³⁴¹ встановлено, що споживач має право відмовитися від договору, якщо продавець (а) не усунув невідповідність товару за допомогою ремонту або заміни упродовж розумного строку та без значних незручностей для споживача, або якщо (б) невідповідність є істотною, при цьому «істотність» невідповідності оцінюється з урахуванням характеру товару, його звичайного використання та розумних очікувань споживача.

Положеннями Директиви 2019/770 ЄС про деякі аспекти, що стосуються договорів про постачання цифрового контенту та цифрових послуг³⁴² врегульовуються підстави відмови від договорів, що містять цифрові елементи. Так, споживач може відмовитися від договору, якщо цифровий контент або послуга не відповідають вимогам відповідності й постачальник не усунув означену невідповідність у розумний строк (правовим наслідком такої відмови є повернення всіх сплачених сум і припинення доступу споживача до цифрового контенту).

У трансграничних договорах купівлі-продажу підстави відмови визначаються з урахуванням положень Регламенту ЄС про

³⁴¹ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴² Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

право, що застосовується до договірних зобов'язань (Рим I)³⁴³, відповідно до яких у споживчих договорах купівлі-продажу застосовується право держави звичайного місця проживання споживача, якщо продавець здійснює комерційну діяльність у цій державі або спрямовує її туди.

Отже, як вже зазначалося, при відмові від договору купівлі-продажу на підставі самого права на відмову або на підставі невідповідності товару, продавець зобов'язаний повернути всі сплачені суми, у тому числі витрати на доставку, а споживач – повернути товар у належному стані (двостороння реституція).

Ускладнення договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС передбачає певний «дисбаланс» умов договору внаслідок їх істотної зміни (вже згадувана в попередньому підпункті концепція *hardship* та форс-мажорні обставини). Так, відповідно до догмату договірного права, наслідки невиконання стороною договору зобов'язання «урівноважуються» можливістю набуття нею захисту, право на який виникає за наявності перешкоди такого виконання, що не залежить від волі сторони й ризик виникнення якої вона не приймала на себе. Зазвичай, на відміну від форс-мажорних обставин, які заважають виконанню договору і роблять його об'єктивно неможливими, при ускладненні договору його виконання можливе, але є економічно не вигідним та обтяжливим³⁴⁴.

Відповідно до положень Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів³⁴⁵ (та аналогічної норми Принципів УНІДРУА (ст. 7.1.7³⁴⁶)), сторона не несе відповідаль-

³⁴³ Regulation (EC) 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁴ Perillo J. Force Majeure and Hardship Under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1997. Vol. 5, no. 1. P. 9-14. URL: <https://journals.tulane.edu/jicl/article/view/3577> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁵ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁶ Unidroit Principles Of International Commercial Contracts P. 218 URL: <https://>

ТЕМА 7

ності за невиконання зобов'язання, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її контролем, і що нею неможливо було передбачити настання цієї перешкоди під час укладення договору, про що сторона, яка не виконує зобов'язання, має повідомити іншу сторону (форс-мажорні обставини).

У свою чергу, Принципами УНІДРУА передбачено, що у випадку «фінансових труднощів» постраждала сторона має право вимагати перегляду умов договору без невиправданої затримки такої вимоги із зазначенням підстав, на яких вона ґрунтується. Означена вимога про перегляд умов договору сама по собі не надає постраждалій стороні права на відмову від виконання зобов'язань, при цьому, якщо судом буде встановлено наявність зазначених вище фінансових труднощів, він може або прийняти рішення про розірвання договору або адаптувати договір з метою відновлення рівноваги його умов (концепція *hardship*). Труднощі виникають у тих випадках, коли настання подій докорінно змінює «рівновагу» договору або через збільшення вартості виконання зобов'язань однієї зі сторін, або через зменшення цінності виконання зобов'язань однієї зі сторін, й події відбуваються або стають відомими постраждалій стороні після укладення договору. При цьому постраждала сторона не могла розумно врахувати ці події, оскільки вони перебувають поза її контролем та не прийняла на себе ризик цих подій на момент укладання договору³⁴⁷.

5. Способи захисту прав сторони договору купівлі-продажу відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року.

Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. (CISG)³⁴⁸ є одним із найбільш

www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁷ Unidroit Principles Of International Commercial Contracts P. 218 URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁸ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL:

відомих міжнародних уніфікованих актів у сфері договірного права. Розроблена під егідою UNCITRAL (Комісії ООН з права міжнародної торгівлі³⁴⁹), сфера дії Конвенції охоплює майже сто держав, що забезпечує основну частину світового товарообігу. Більшість держав-членів ЄС є учасницями Конвенції, а отже, положення CISG автоматично застосовуються до трансграничних договорів за відсутності вибору права.

Положення CISG застосовуються до договорів купівлі-продажу товарів між сторонами, місця ведення діяльності яких знаходяться в різних державах-учасниках Конвенції, шляхом встановлення норм, що врегульовують права та обов'язки сторін, а також *способів їх захисту* у випадку порушення умов договору, які означені доволі детально. Конвенція містить загальні норми щодо способів захисту прав сторін договору купівлі-продажу, закріплені в ст. 45–52 (для продавця) та ст. 61–65 (для покупця), які є доволі «гнучкими», без встановлення жорсткої ієрархії. Так, статтею 45 передбачено, що якщо продавець не виконує будь-яке зі своїх зобов'язань, покупець може скористатися правами, передбаченими ст. 46–52, а також вимагати відшкодування збитків. Ідентичне за змістовним навантаженням правило містить ст. 61 – щодо прав продавця у випадку порушення зобов'язань покупцем.

Одним із основних способів захисту прав **покупця** є *вимога про виконання договору*. Покупець вправі вимагати від продавця виконання його зобов'язань, наприклад, щодо доставки товару та надання супутньої документації. Слід зазначити, що ст. 28 Конвенції містить важливу норму про те, що суд не зобов'язаний видавати рішення про виконання в натурі, якщо він не зробив би цього за власним національним правом.

Термін «істотне порушення договору» є центральним в системи способів захисту прав сторін договору купівлі-продажу, передбачених CISG³⁵⁰, яка визначає його дворівнево: (1) порушен-

https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

³⁴⁹ United Nations Commission on International Trade Law. URL: <https://uncitral.un.org/en> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁵⁰ Institute of International Commercial Law (IICL) URL: <https://iicl.law.pace.edu/>

ТЕМА 7

ня тягне таку шкоду, яка в значній мірі позбавляє іншу сторону того, на що вона мала право розраховувати, (2) такий результат не був і не міг бути розумно передбачений порушником. Це визначення є ключовим для двох основних способів захисту прав покупця: вимоги про усунення невідповідності товару й розірвання договору.

Що стосується *вимоги про усунення невідповідності товару*, то положення CISG дозволяють покупцеві вимагати: (а) заміни товару, якщо невідповідність є істотним порушенням умов договору, (б) усунення невідповідності шляхом виправлення товару (ремонт), якщо лише це не є нерозумним з огляду на всі обставини. Означена вимога має бути пред'явлена у визначений строк одночасно з повідомленням про невідповідність або упродовж розумного строку після нього. Директива 2019/771 ЄС про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів³⁵¹, на відміну від CISG, вимоги щодо істотності порушення при застосуванні аналогічних способів захисту прав покупця не містить (див. підрозділ 3).

Розірвання договору традиційно вважається найбільш «радикальним» способом захисту, який може застосовуватись обома сторонами при істотному порушенні умов договору³⁵². Покупець може застосувати такий спосіб захисту за наявності двох умов: (1) істотного порушення договору або (2) невиконання договору шляхом непоставки товару у межах додаткового строку розумної тривалості. Якщо після спливу зазначеного строку порушення триває, покупець отримує право розірвати договір незалежно від того, чи є порушення суттєвим. Втім, право на розірвання договору після поставки товару (хоч і неналежної) може бути втрачено, якщо покупець не заявив про нього у розумний строк після того, як дізнався або повинен був дізнатися про порушення.

[sites/default/files/cisg_files/lookofsky.html#b64](https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng) (дата звернення: 16.05.2026).

³⁵¹ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

³⁵² Institute of International Commercial Law (IICL) URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/lookofsky.html#b64 (дата звернення: 16.05.2026).

Аналогічний за своєю сутністю механізм може бути використано й продавцем, який має право встановити покупцю додатковий строк для оплати або прийняття товару. Стаття 64 Конвенції надає продавцеві право «оголошувати» договір розірваним й така заява про розірвання договору набуває чинності лише в тому випадку, якщо вона зроблена з повідомленням покупця³⁵³.

Таким чином, розірвання договору має своїм наслідком взаємне звільнення сторін від зобов'язань³⁵⁴, але при цьому не позбавляє їх права на *відшкодування збитків* – універсального способу захисту для обох сторін (див. підрозділ 3), який може поєднуватися з іншими способами захисту прав сторін договору, якщо це не суперечить їхній сутності.

Положення Конвенції містять також «симетричні» способи захисту своїх прав **продавцем**. Продавець вправі вимагати від покупця сплати ціни; прийняття товару; надання додаткового строку для виконання умов договору і після його спливу оголошення договору розірваним; самостійного визначення специфікації, про що повідомлення покупця й у випадку його незаперечення – здійснення поставки відповідно до цієї специфікації, а також зупинка виконання своїх зобов'язань при передбаченому порушенні договору з боку покупця.

Порушення договору, що передбачене, є одним з найбільш цікавих інститутів CISG: статті 71-72 надають право стороні (1) *зупинити виконання*, якщо після укладання договору стає очевидним, що інша сторона не виконає значну частину своїх зобов'язань внаслідок серйозного недоліку в її можливості щодо здійснення виконання (наприклад, неплатоспроможності) або внаслідок її поведінки під час підготовки до виконання (у тому числі під час виконання) договору, або (2) *оголосити договір розірваним* за умови очевидної загрози суттєвого порушення.

³⁵³ Institute of International Commercial Law (IICL) URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/lookofsky.html#b64 (дата звернення: 16.05.2026).

³⁵⁴ CISG Advisory Council Opinion No. 9 Consequences of Avoidance of the Contract URL: https://cisgac.com/wp-content/uploads/2023/02/CISG_AC_Opinion_No_9_English.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

Висновки

Отже, на сьогодні правове регулювання договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС не є уніфікованим на рівні загального всеосяжного нормативного акту, воно базується на фрагментарному підході, який спрямований на гармонізацію ключових аспектів цього інституту переважно в сфері захисту прав споживачів та сприянні здійсненню торговельних операцій.

Правове регулювання договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС є динамічним, трансформаційним процесом, заснованим здебільшого на врегулюванні директивами та іншими актами вторинного права, який триває та вдосконалюється й надалі з урахуванням потреби у гармонізації відповідного інституту.

Зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу в праві ЄС побудовані на засадах балансу між свободою договору та захистом більш слабкої сторони з одночасною певною «асиметрією»: зобов'язання продавця значно детальніше регламентовані в порівнянні із зобов'язаннями покупця. На продавця покладено переважну більшість зобов'язань імперативного характеру, тоді як зобов'язання покупця є більш диспозитивними й мають значну кількість механізмів захисту, таких як, наприклад, право на відмову. Таким чином, ускладнення договору купівлі-продажу в договірному праві ЄС можна розглядати як один з аспектів динаміки договірних відносин, що виникає у випадку зміни зобов'язань продавця або покупця за договором.

Способи захисту прав сторін за Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. зорієнтовані, перш за все, на збереження договірних відносин, а застосування положень цієї Конвенції забезпечує високий рівень сталості договірних відносин, сприяючи розвитку ринку товарів.

Контрольні питання

1. Якими нормативними актами здійснюється правове регулювання договору купівлі-продажу у договірному праві ЄС?
2. У чому полягають зобов'язання сторін за договором купівлі-продажу у договірному праві ЄС?
3. Які підстави розірвання договору купівлі-продажу у

договірному праві ЄС?

4. Які підстави відмови від договору купівлі-продажу у договірному праві ЄС?

5. Які способи захисту прав сторони договору купівлі-продажу зазначені у Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року?

Використана та рекомендована література

1. Antonios Karampatzos and Nikola Ilić. Law and Economics of the Withdrawal Right in EU Consumer Law. *Review of Law & Economics*. 2023. № 19. Pp. 435-452 DOI: 10.1515/rle-2022-0076 (дата звернення: 16.05.2026).

2. Atamer Y. M. Replacement of non-conforming goods 'free of charge': is there a need to differentiate between B2B and B2C sales contracts? *Uniform Law Review*. 2020. Vol. 25, no. 1. P. 70-85. URL: <https://doi.org/10.1093/ulr/unaa005> (дата звернення: 16.05.2026).

3. Case, C-65/09 і C-87/09, [2011]. Gebr. Weber GmbH protiv Jürgen Wittmer (C-65/09) і Ingrid Putz protiv Medianess Electronics GmbH (C-87/09). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62009CJ0065> (дата звернення: 16.05.2026).

4. Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 899 p.

5. Common European sales law (CESL) URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-connected-digital-single-market/file-common-european-sales-law> (дата звернення: 16.05.2026).

6. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 16.05.2026).

7. Directive (EU) 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive

93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernisation of Union consumer protection rules URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

8. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

9. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

10. Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999 on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01999L0044-20111212> (дата звернення: 16.05.2026).

11. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) № 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (дата звернення: 16.05.2026).

12. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата

звернення: 16.05.2026).

13. EU Ecolabel: The official European Union voluntary label for environmental excellence URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy-topics/eu-ecolabel_en (дата звернення: 16.05.2026).

14. Founding Treaties. URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-founding.html> (дата звернення: 16.05.2026).

15. Ingeborg Schwenzer; Ulrich G. Schroeter: Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). 5th ed. Oxford University Press, 2022. 2144 p.

16. Institute of International Commercial Law (IICL) URL: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/lookofsky.html#b64 (дата звернення: 16.05.2026).

17. Kryla-Cudna K. The update obligation for smart products under the EU Sale of Goods Directive: the seller's right of redress and the CISG. *Uniform Law Review*. 2024. Vol. 29, P. 287-304 URL: <https://doi.org/10.1093/ulr/unae032> (дата звернення: 16.05.2026).

18. Lookofsky, J. Understanding the CISG: a compact guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. (5 ed.). 2017. Kluwer Law International. 263 p.

19. Hesselink M. W. & Gerard de Vries (2001). The Principles of European Contract Law: Some Choices Made By The Lando Commission. *Global Jurist Frontiers*. Vol. 1, no. 1. Article 42001. P. 5-95. DOI: 10.2202/1535-1653.1011 (дата звернення: 13.05.2026).

20. Perillo J. Force Majeure and Hardship Under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *Tulane Journal of International and Comparative Law*. 1997. Vol. 5, no. 1. P. 9-14. URL: <https://journals.tulane.edu/jicl/article/view/3577> (дата звернення: 16.05.2026).

21. Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing

EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

22. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law: URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52011PC0635> (дата звернення: 13.05.2026).

23. Regulation (EC) 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 13.05.2026).

24. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0679-20160504> (дата звернення: 16.05.2026).

25. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2026).

26. Schulze R., Zoll F. European Contract Law. Prepared by Jonathon Watson. Fully revised Third Edition. 2021. 256 p.

27. Research Handbook on EU Consumer and Contract Law. Edited by Twigg-Flesner C. University of Hull, UK: Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA, 2016. P. 60.

28. Resolution on action to bring into line the private law of the Member States URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:51989IP0157> (дата звернення: 13.05.2026).

29. Sale of Goods, International (Uniform Law) URL: [https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Sale_of_Goods,_International_\(Uniform_Law\)](https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Sale_of_Goods,_International_(Uniform_Law)) (дата звернення: 13.05.2026).

30. Schwenzer I., Hachem P., & Kee C. D. Global sales and contract law. Oxford: Oxford University Press, 2012. 326 p. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780199572984.001.0001> (дата звернення: 16.05.2026).

31. Unidroit Principles of International Commercial Contracts. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf> (дата звернення: 16.05.2026).

32. United Nations Commission on International Trade Law. URL: <https://uncitral.un.org/en> (дата звернення: 16.05.2026).

33. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1988/01/19880101%2003-03%20AM/Ch_X_10p.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 8. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ У ПРАВОВИХ АКТАХ ЄС

Вступ

1. Поняття, види та характеристика послуг
2. Регулювання послуг первинним та вторинним правом

ЄС

3. Принципи надання послуг за договірним правом ЄС
4. Договірне право ЄС у різних сферах надання послуг:
 - 4.1. Договір про надання будівельних послуг
 - 4.2. Договір про надання послуг із переробки
 - 4.3. Договір про надання послуг зберігання
 - 4.4. Особливості регулювання договорів про надання послуг перевезення
 - 4.5. Договори про надання інформаційних цифрових послуг або із використанням цифрових елементів
 - 4.6. Надання фінансових послуг: поняття, класифікація, принципи фінансових послуг. Окремі види договорів на надання фінансових послуг

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Розвиток внутрішнього ринку Європейського Союзу та посилення транскордонних економічних зв'язків зумовили формування комплексної системи правового регулювання договірних відносин у сфері надання послуг. Послуги становлять одну з ключових складових економіки ЄС, а свобода надання послуг належить до основоположних свобод внутрішнього ринку поряд із вільним рухом товарів, осіб і капіталу. У зв'язку з цим право Європейського Союзу виробило розгалужений механізм нормативного регулювання відносин, пов'язаних із наданням різноманітних послуг, який поєднує положення установчих договорів, акти вторинного права та судову практику Суду ЄС.

Особливого значення питання правового регулювання послуг набувають у контексті гармонізації національного законодавства держав-членів та адаптації законодавства держав, що прагнуть до інтеграції з Європейським Союзом, зокрема України. Сучасні тенденції цифровізації економіки, розвитку фінансових технологій, електронної комерції та транскордонних сервісів обумовлюють необхідність постійного вдосконалення правових механізмів захисту прав сторін договору, забезпечення належної якості послуг та дотримання принципів добросовісності, прозорості й справедливості у договірних відносинах.

Метою розгляду цієї теми є дослідження особливостей правового регулювання договірних відносин у сфері надання послуг у правових актах Європейського Союзу, аналіз основних принципів і вимог договірного права ЄС, а також характеристика окремих видів договорів про надання послуг, що функціонують у різних секторах економіки. Особлива увага приділяється регулюванню будівельних, транспортних, складських, цифрових та фінансових послуг, а також специфіці правового режиму платіжних, кредитних і страхових правовідносин.

Вивчення зазначених питань сприятиме формуванню цілісного розуміння механізму функціонування європейського договірного права у сфері послуг та його значення для розвитку сучасних приватноправових відносин і процесів європейської правової інтеграції.

1. Поняття, види та характеристика послуг

Відповідно до юридичного словника *service* (ім., дієслово, обслуговувати) має декілька значень як то: 1) служба, організація чи компанія, яка надає щось для громадськості або робить щось для уряду; 2) система, яка забезпечує щось, що потрібно суспільству, організована урядом або приватною компанією; 3) бізнес, робота, яка полягає в тому, щоб робити щось для клієнтів, але не виробляти товари, в тому числі робота, яка виконує такий бізнес; 4) обслуговування клієнтів у готелях, ресторанах і магазинах; 5) робота, яку хтось виконує для організації тощо, особливо коли вона триває протягом тривалого часу; 6) користь, яку ви можете

ТЕМА 8

отримати від транспортного засобу чи машини, так само стан використання; 7) певні навички або допомога, яку людина може запропонувати; 8) служба, робота в армії чи на флоті; 9) та ін.³⁵⁵

У договірному праві ЄС послуга стосується дії або діяльності (бездіяльності), але не передання майна чи власності. Це обов'язок або робота (праця), яку виконує робітник під керівництвом і контролем того, для кого надається послуга (для кого виконується служба). Цей термін означає, що одержувач послуги обирає робітника (працівника) та виплачує винагороду. Поняття послуги включає в себе також означення професії, стану або статусу, а також всі види трудових відносин. Крім того, поняття послуги може використовуватися для позначення зайнятості в уряді і виражатись у термінах «державна служба», «військова служба», «озброєна служба» або «воєнізована служба».

У положеннях правових актів ЄС поняття «послуга», «робота», «служба», «праця», «догляд» не розрізняються. В коментарях до ст. IV.C.–2:104: DCFR надається поняття послуги як діяльності, як процесу обслуговування³⁵⁶. Надання послуги (обслуговування) – це процес, під час якого постачальник послуг виконує діяльність відповідно до конкретних побажань і потреб клієнта, в щоб досягти конкретного результату. У будь-якому випадку виконання послуг потребує як самого процесу праці, так і результатів цієї праці, а також може включати застосування інструментів, матеріалів і компонентів. У процес надання послуг включається вибір інструментів, матеріалів і компонентів, що

³⁵⁵ *Service*. Oxford learner's dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/service_1

³⁵⁶ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference__DCFR_.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

надаються за договором на обслуговування.

Стаття IV.C.–1:101 DCFR³⁵⁷ встановлює регулювання щодо договорів за якими одна сторона, постачальник послуг, зобов'язується постачати послугу іншій стороні, клієнту, в обмін за плату; договорів, в яких спеціально зазначені вказівки, за якими постачальник послуг зобов'язується надати послугу клієнту інакше, ніж за плату. Види договорів про надання послуг, які регулюються цією статтею: 1) на проектування, 2) будівництво, 3) обробку, 4) зберігання, 5) надання інформації або поради, 6) лікування.

Характеристики послуг.

Л. Рубалькаба визначає низку ознак, притаманних послугам, серед яких виокремлює такі: а) послуги можуть мати як матеріальну, так і нематеріальну природу; б) послуги є нетранспортабельними, оскільки їх виробництво та споживання відбуваються одночасно; в) послуги є некумулятивними, не підлягають зберігання та кількісній оцінці, а також можуть зумовлювати певну зміну речі; г) послуги мають непередбачуваний характер щодо виникнення транзитивних відносин між постачальником та одержувачем³⁵⁸.

Велика кількість послуг та їх різнобарв'я зумовлює необхідність їх упорядкування у вигляді класифікації. Наукові праці, а також первинні та вторинні правові акти ЄС містять різні ***класифікації послуг***, що виконані із застосуванням доволі різних критеріїв, що породжує певні труднощі у їх вивченні і розумінні³⁵⁹. Класифікація послуг на сьогодні здійснюється з двох позицій – аналітичної і статистичної.

З *аналітичної* точки зору, науковцями були запропоновані різні, часто тотожні класифікації:

і. за принципом одержувача: посередницькі/кінцеві послу-

³⁵⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dcfcr.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).

³⁵⁸ Rubalcaba, L., The New Service Economy: Challenges and Policy Implications for Europe. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar Publishing, 2007. P. 16–17.

³⁵⁹ Hatzopoulos V. Regulating Services in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2012. 470 p.

ТЕМА 8

ги; бізнес-послуги/ індивідуальні послуги;

ii. за ознакою їх інтеграції в економічний кругообіг: послуги виробництва/послуги розподілу/персональні послуги/соціальні послуги;

iii. за ознакою їх об'єкта: послуги щодо товарів/послуги щодо інформації/послуги щодо осіб/суто публічні послуги;

iv. на основі інтенсивності інновацій/розвиненості, необхідної для їх надання: надскладні послуги/нескладні послуги;

v. на основі включеної стандартизації: серійні/високо індивідуалізовані послуги;

vi. на основі їхнього тимчасового виміру: миттєві послуги/тимчасові постійні послуги/послуги, що зберігаються;

vii. на основі їхнього географічного виміру: послуги, що пропонуються на місці/споживаються на відстані³⁶⁰.

Ще одну важливу класифікацію встановлено Угодою СОТ³⁶¹. Угода СОТ охоплює всі послуги, за винятком тих, які «надаються під час здійснення державної діяльності» (стаття I(3)b). Держави-підписанти зобов'язані поважати основний принцип найбільшого сприяння разом із загальними зобов'язаннями щодо прозорості та розумності для всіх послуг. Класифікація GATS включає 12 категорій послуг, а саме: а) туризм, б) фінансові послуги, с) зв'язок, d) бізнес-послуги, е) транспорт, f) будівництво, g) екологічні послуги, h) відпочинок, i) розподіл, j) охорона здоров'я, k) освіта, l) інші послуги³⁶².

Для цілей Європейського Союзу важливою категорією є категорія «послуги, пов'язані з бізнесом». Так, у 2003 році Комісія прийняла розширене визначення «послуг, пов'язаних з бізнесом», яке охоплює: а) бізнес-послуги, які поділяються на наукомісткі

³⁶⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Classification of Services. Paris, 1990 (Voorburg Group Papers). URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1990/12/oecd-economic-outlook-volume-1990-issue-2_g1g2e301/eco_outlook-v1990-2-en.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶¹ The WTO Agreements. ANNEX 1B. General Agreement on Trade in Services. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gats_e.htm (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶² The WTO Agreements. ANNEX 1B. General Agreement on Trade in Services. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gats_e.htm (дата звернення: 11.05.2026).

професійні послуги (ІТ-консалтинг, дослідження та розробки, НДДКР тощо) та операційні промислові послуги (прибирання, охорона, інші); б) послуги з розподілу; в) мережеві послуги; г) фінансові послуги³⁶³.

Статистичні класифікації містяться в нормативних документах двох міжнародних організацій – Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Європейського Союзу (ЄС).

ООН розробила Міжнародну стандартну класифікацію (ISIC) всіх видів промислової діяльності шляхом об'єднання підприємств, які виробляють товари чи послуги одного типу або використовують подібні елементи (однакову сировину, процес виробництва, навички або технології). Перша класифікація ISIC була прийнята у 1948 році та з часом неодноразово переглядалася. Останнім, найновішим варіантом Міжнародної стандартної галузевої класифікації (ISIC) є Редакція 5 (ISIC Rev. 5), яка була схвалена Статистичною комісією ООН у 2024 році³⁶⁴. Паралельно ООН також випустила Основну класифікацію продуктів (CPC), яка охоплює товари та послуги (2000). ISIC і CPC пов'язані між собою. Різниця полягає в тому, що перший класифікує види діяльності (тобто галузі), а другий класифікує продукти (товари та послуги).

ЄС розробив свою статистичну класифікацію економічної діяльності в Європейському співтоваристві (*Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne* (NACE))³⁶⁵. Зазначена класифікація базується на двох регламентах – Регламент (ЄС) № 1893/2006, що запроваджує NACE Rev. 2, за-

³⁶³ Communication COM (2003) 747 final, 'The Competitiveness of Business-related Services and their Contribution to the Performance of European Enterprises'; and Communication COM (2004). 83 final, 'Report on Competition in Professional Services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-competitiveness-of-business-related-services.html> (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶⁴ Introduction of the Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Revision 5 (ISIC Rev.5). Prepared by the Task Team on ISIC. 11 March 2024. URL: https://unstats.un.org/unsd/classifications/Econ/Download/In%20Text/ISIC5_Intro_11Mar2024.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶⁵ Statistical Classification of Economic Activities — NACE Revision 2.1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/FR/legal-content/summary/statistical-classification-of-economic-activities-nace-revision-2-1.html> (дата звернення: 11.05.2026).

стосується з 01 січня 2008 року³⁶⁶ та Регламент (ЄС) 2023/137, який набрав чинності 09 лютого 2023 року³⁶⁷, і почне застосовуватися до передачі даних поступово (залежно від статистичної галузі) з 01 січня 2025 року до 01 січня 2031 року. Поряд із цими класифікаціями були створені інші класифікації послуг, більш специфічні для цілей, зокрема у межах директив щодо закупівель послуг (нині Директиви 2004/17 та 2004/1824) або Загальний словник закупівель, останні зміни внесено в 2008 році³⁶⁸.

Класифікації ООН і ЄС загалом розрізняють ті самі категорії послуг, у тих самих сферах: 1) лісового та сільського господарства та рибальства; 2) на виробництві; 3) видобування корисних копалин; 4) водопостачання, водовідведення, поводження з відходами та рекультивация; 5) постачання газу, електроенергії, пари та кондиціонування повітря; 6) будівництва; 7) оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів; 8) перевезень, експедирування та зберігання; 9) готельного та ресторанного бізнесу; 10) комунікації та надання інформації; 11) фінансових та страхових послуг; 12) управління та розпорядження нерухомістю; 13) професійної технічної та наукової діяльності; 14) управлінсько-організаційної діяльності; 15) державного управління та оборони, обов'язкового соціального забезпечення; 16)

³⁶⁶ Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 laying down the statistical nomenclature for economic activities NACE Rev. 2 and amending Council Regulation (EEC) No 3037/90 and certain Regulations (EC) relating to specific statistical areas. Text with EEA relevance. Document 32006R1893. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1893/oj/fra?eliuri=eli%3Areg%3A2006%3A1893%3Aoj&locale=en> (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶⁷ Commission Delegated Regulation (EU) 2023/137 of 10 October 2022 amending Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council laying down the statistical classification of economic activities NACE Rev. 2. Document 32023R0137. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2023/137/oj/fra?eliuri=eli%3Areg_del%3A2023%3A137%3Aoj&locale=en (дата звернення: 11.05.2026).

³⁶⁸ Regulation (EC) No 2195/2002 of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 on the Common Procurement Vocabulary (CPV). Document 32002R2195. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/2195/oj> (дата звернення: 11.05.2026).

освіти; 17) охорони здоров'я та соціальних послуг; 18) розваг та відпочинку, в тому числі послуги у сфері мистецтва; 19) діяльності домогосподарств як роботодавців, діяльності з виробництва інших товарів та послуг для власного використання; 20) діяльності екстериторіальних органів та організацій; 21) надання послуг в інших сферах.

Одночасно правові акти ЄС розрізняють *договори про надання послуг та договори про виконання послуг за індивідуальними договорами*. За Регламентом Рим I, який визначає право для договорів на території ЄС, ключова різниця полягає у ступені захисту слабшої сторони та критеріях вибору права, якщо сторони не уклали угоду самостійно. Так, відповідно до статті 4 договори про надання послуг належать до загальних комерційних угод (B2B або B2C). Якщо сторони не обрали право в договорі, діє право країни надавача послуг (там, де знаходиться його звичайне місце проживання чи центральний офіс). У свою чергу індивідуальні трудові договори належать до особливої категорії, оскільки право ЄС захищає працівника як більш вразливу сторону, тобто працівник не може бути позбавлений гарантій, зазначених у національному трудовому законодавстві, навіть якщо в договорі прописано інше право.

Відповідно до статті 8 Регламенту про використання Рим I індивідуальний трудовий договір регулюється правом, обраним сторонами³⁶⁹. Однак цей вибір не може спричинити позбавлення працівника захисту, що надається йому положеннями, від яких не дозволяється відступати через угоду відповідно до права, яке за відсутності вибору підлягало б застосуванню. Якщо право не було обрано сторонами договору, індивідуальний трудовий договір регулюється правом країни, в якій (або, за відсутності такої країни), з якої працівник на виконання договору зазвичай виконує свою роботу. Країна, в якій зазвичай виконується робота, не вважається такою, що змінилася, коли працівник тимчасово

³⁶⁹ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). Document 32008R0593. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 11.05.2026).

починає виконувати свою роботу в іншій країні. Якщо з усіх обставин справи випливає, що договір має явно тісніші зв'язки з іншою країною, то застосовується право цієї країни.

2. Регулювання послуг первинним та вторинним правом ЄС

Первинне право ЄС становлять перш за все Договір про Європейський Союз (TEU) та Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU)³⁷⁰.

Договір про Європейський Союз (TEU) визначає цінності, цілі та принципи ЄС, закріплює існування внутрішнього ринку як однієї з цілей Союзу (ст. 3). Відповідно до цього Договору, Європейський Союз має своєю ціллю роботу щодо забезпеченням сталого розвитку Європи на основі збалансованого економічного зростання та цінової стабільності, висококонкурентної соціальної ринкової економіки, спрямованої на повну зайнятість та соціальний прогрес. Цей Договір не містить детальних норм про послуги, але задає конституційну рамку для їх свободи, визначаючи загальну основу, в межах якої функціонує ринок надання послуг.

Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU). Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU) є ключовим джерелом первинного права щодо послуг на території ЄС. Договір про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU) є одним із основоположних джерел первинного права Європейського Союзу, яке визначає правові засади функціонування внутрішнього ринку та встановлює нормативні межі для реалізації свободи надання послуг. Разом із Договором про Європейський Союз (TEU) він утворює конституційну основу правопорядку ЄС та має найвищу юридичну силу стосовно актів вторинного права.

Цим договором встановлюються загальні засади надання послуг, однією з яких є **свобода надання послуг**. Свобода надання послуг є однією з чотирьох фундаментальних свобод внутрішнього

³⁷⁰ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 11.05.2026).

ринку Європейського Союзу поряд із вільним рухом осіб, товарів та капіталу. Стаття 21 TFEU встановлює право кожного громадянина Союзу на вільний рух та проживання на території держав-членів з урахуванням обмежень та умов. Положеннями статті 24 TFEU встановлюється рівний доступ всіх громадян до ринку послуг.

Відповідно до статті 26 TFEU, внутрішній ринок є простором без внутрішніх кордонів, у межах якого забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу. Вільний рух осіб врегульовується положеннями статті 45 TFEU яка встановлює гарантію свободи руху працівників у межах Європейського Союзу. Така свобода руху передбачає скасування будь-якої дискримінації на підставі державної належності працівників держав-членів у питаннях зайнятості, оплати праці та інших умов праці й працевлаштування. Враховуючи обмеження, обумовлені міркуваннями суспільного порядку, суспільної безпеки та суспільного здоров'я, свобода руху передбачає право осіб: (a) приймати фактично зроблені пропозиції про працевлаштування; (b) вільно рухатися в межах території держав-членів з цією метою; (c) перебувати в державі-члені з метою працевлаштування згідно з положеннями, що регулюють працевлаштування громадян цієї держави, визначених законами, підзаконними та адміністративними актами; (d) залишатися на території держави-члена після завершення трудової діяльності згідно з умовами, визначеними в регламентах ЄС³⁷¹.

Положення цієї статті не застосовуються до працевлаштування на державну службу. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультації з Економічно-соціальним комітетом, видає директиви або розробляє регламенти, що встановлюють заходи, необхідні для втілення в життя свободи руху працівників, як визначено в ст. 45, зокрема: (a) забезпечуючи тісну співпрацю між національними службами зайнятості; (b) скасовуючи ті адміністративні процедури та практику, а також ті кваліфікаційні строки щодо права доступу до існуючих робочих

³⁷¹ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 11.05.2026).

місць, що впливають з національного законодавства або з угод між державами-членами, укладеними раніше та збереження яких може бути перешкодою лібералізації руху працівників; (с) скасовуючи всі кваліфікаційні строки та інші обмеження, передбачені національним законодавством, або угодами між державами-членами, укладеними раніше, що запроваджують для працівників інших держав-членів умови вільного вибору місця праці, відмінні від умов для працівників відповідної держави; (d) створюючи належні механізми, що узгоджують пропозиції та запити щодо працевлаштування та сприяють досягненню балансу пропозицій та попиту на ринку зайнятості. Крім того, відповідно до ст. 47 держави-члени ЄС у межах спільної програми можуть заохочувати обмін молодими працівниками.

Статті 58–61 TFEU встановлюють *особливості правового режиму окремих видів послуг*. Зокрема, транспортні послуги підпадають під дію спеціальних положень транспортної політики ЄС, а фінансові та страхові послуги регулюються з урахуванням правил щодо руху капіталу та свободи заснування. Стаття 62 TFEU передбачає застосування до сфери послуг окремих положень, що регулюють право на заснування, забезпечуючи узгодженість правового режиму цих двох свобод.

Вторинні акти права ЄС

Директива ЄС 2006/123 про послуги на внутрішньому ринку сфери³⁷² (так звана *Services Directive*) є актом вторинного права Європейського Союзу, прийнятим 12 грудня 2006 року і передбачена для застосування на внутрішньому ринку ЄС. Її правовою основою стали положення установчих договорів ЄС про свободу заснування та свободу надання послуг на внутрішньому ринку. Метою цієї Директиви є усунення адміністративних та правових бар'єрів для здійснення підприємницької діяльності у сфері послуг, а також забезпечення свободи заснування та вільного трансграничного надання послуг у межах внутрішнього ринку ЄС.

Директива поширюється на широкий спектр економічних

³⁷² Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. Document 32006L0123. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/123/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

послуг, зокрема: торговельні (оптова та роздрібна торгівля); готельно-ресторанні; туристичні; рекламні; будівельні; консалтингові; послуги з обслуговування та ремонту; інформаційні та ІТ-послуги; послуги більшості регульованих професій (архітектори, інженери, юристи, бухгалтери тощо); приватні освітні та деякі соціальні послуги. Водночас Директива не застосовується до цілого переліку окремих послуг, зокрема до: фінансових послуг (банківських, страхових, інвестиційних); медичних послуг; аудіовізуальних послуг; транспортних послуг; азартних ігор; електронних комунікацій; послуг агентств тимчасового працевлаштування; діяльності нотаріусів та судових виконавців; приватної охоронної діяльності; соціальних послуг, що надаються державою; діяльності, пов'язаної зі здійсненням публічної влади; сфери оподаткування.

Отже, Директива 2006/123/ЄС є горизонтальним актом вторинного права ЄС, який регулює більшість видів економічної діяльності у сфері послуг та спрямований на завершення формування внутрішнього ринку послуг шляхом усунення необґрунтованих національних бар'єрів, забезпечення свободи заснування і свободи надання послуг у межах Європейського Союзу.

Директива 2005/36/ЄС від 07 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій³⁷³ є одним із ключових актів вторинного права Європейського Союзу, спрямованих на забезпечення свободи пересування працівників, свободи заснування та свободи надання послуг на внутрішньому ринку ЄС. Директива 2005/36/ЄС є нормативно-правовим актом вторинного права ЄС, передбаченим ст. 288 Договору про функціонування Європейського Союзу. Вона є обов'язковою для держав-членів щодо досягнення визначеного результату, але залишає національним органам влади свободу вибору форм і методів її реалізації.

Основною метою цієї Директиви є усунення перешкод для професійної мобільності громадян держав-членів шляхом

³⁷³ Директива 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій. 02005L0036 - UA - 24.04.2020 - 014.001. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

створення єдиної системи взаємного визнання професійних кваліфікацій. Вона покликана забезпечити можливість особам, які отримали професійну освіту та право на здійснення професійної діяльності в одній державі-члені, здійснювати таку діяльність в іншій державі-члені ЄС. Директива встановлює правила: визнання дипломів, сертифікатів та інших документів про професійну кваліфікацію; доступу до регульованих професій у державах-членах; тимчасового та епізодичного надання професійних послуг в іншій державі-члені; постійного здійснення професійної діяльності шляхом заснування в іншій державі-члені; адміністративного співробітництва між компетентними органами держав-членів. Основними механізмами втілення умов є автоматичне визнання (лікарі, архітектори тощо).

Директива 2005/36/ЄС є важливим інструментом реалізації одного з фундаментальних принципів ЄС – вільного руху осіб та послуг. Вона сприяє підвищенню мобільності фахівців; усуненню дискримінаційних бар'єрів між державами-членами; ефективнішому використанню людського капіталу в межах ЄС; розвитку конкуренції на ринку праці; поглибленню інтеграції внутрішнього ринку.

Директива 2011/83/EU про захист споживачів у договорах про послуги³⁷⁴ є важливим актом вторинного права Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів. Вона спрямована на гармонізацію законодавства держав-членів щодо договорів між споживачами та підприємцями, зокрема договорів про надання послуг, укладених дистанційно або поза торговельними приміщеннями. Як акт вторинного права ця Директива замінила та модернізувала низку попередніх актів ЄС у сфері захисту споживачів, встановивши більш уніфіковані правила на всій території Союзу.

Основною метою Директиви є забезпечення високого

³⁷⁴ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. Document 32011L0083. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

рівня захисту прав споживачів; усунення правових бар'єрів у транскордонній торгівлі та наданні послуг; підвищення довіри споживачів до внутрішнього ринку ЄС; створення єдиних стандартів інформування споживачів та реалізації їхніх прав. Директива поширюється на договори між підприємцями та споживачами, у тому числі: договори про надання послуг; дистанційні договори (через інтернет, телефон, електронну пошту тощо); договори, укладені поза торговельними приміщеннями; змішані договори щодо товарів і послуг. Особливе значення ця Директива має для сфери електронної комерції та дистанційного надання послуг.

Директива 2005/29/EC про заборону недобросовісної комерційної практики підприємств щодо споживачів на внутрішньому ринку³⁷⁵ є одним з основних актів вторинного права Європейського Союзу у сфері захисту споживачів. Вона встановлює єдині правила щодо заборони недобросовісної комерційної поведінки підприємств у відносинах зі споживачами та сприяє належному функціонуванню внутрішнього ринку ЄС. Директива запровадила принцип максимальної гармонізації, що означає обмежені можливості держав-членів встановлювати суворіші або відмінні правила у сфері, яку вона регулює.

Основною метою цієї Директиви є таке: усунення недобросовісних комерційних практик на внутрішньому ринку; забезпечення високого рівня захисту споживачів; підвищення довіри споживачів до транскордонної торгівлі; створення однакових правил конкуренції для підприємств у державах-членах ЄС.

Директива регулює відносини між підприємцями та споживачами (B2C – *business to consumer*) до, під час та після укладення договору. Вона охоплює будь-які комерційні практики, пов'язані з наданням послуг, просуванням продукції, в тому числі із рекламою товарів і послуг, а також маркетингом, продажом

³⁷⁵ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive). Document 02005L0029-20220528. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/29/2022-05-28/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

товарів, обслуговуванням після продажу тощо. Директива не поширюється на відносини між підприємцями (B2B) та на питання договірної права як такого. Центральним положенням Директиви є загальна заборона будь-якої комерційної практики, яка суперечить вимогам професійної сумлінності або суттєво спотворює або може спотворити економічну поведінку середнього споживача. При цьому, критерієм оцінки добросовісності є поведінка так званого «середнього споживача», який вважається достатньо поінформованим, уважним і розсудливим.

У загальному результаті Директива запроваджує загальну заборону недобросовісної комерційної практики, визначає критерії її оцінки та містить перелік практик, які забороняються за будь-яких обставин (практики, що вводять в оману (*Misleading Practices*); агресивні практики (*Aggressive Practices*)). Додаток I до Директиви містить перелік із 31 комерційної практики, які заборонені за будь-яких обставин (*per se prohibited practices*). У сфері послуг Директива забезпечує прозорість діяльності постачальників та належний рівень захисту споживачів на внутрішньому ринку ЄС.

Директива 2006/114/ЄС про регулювання реклами послуг³⁷⁶ є актом вторинного права Європейського Союзу, спрямованим на забезпечення добросовісної конкуренції та захист суб'єктів господарювання і споживачів від негативних наслідків неправдивої реклами. Вона кодифікувала та замінила попередню Директиву 84/450/ЄЕС, зберігши основні принципи регулювання рекламної діяльності на внутрішньому ринку ЄС.

Директива належить до системи правових актів ЄС, що регулюють функціонування внутрішнього ринку та забезпечують чесну конкуренцію у сфері реклами товарів і послуг. Основними цілями Директиви є: забезпечення чесної конкуренції на внутрішньому ринку ЄС; захист підприємств від недобросовісної реклами конкурентів; встановлення умов допустимості

³⁷⁶ Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising (codified version). Document 32006L0114. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32006L0114&qid=1781952543177> (дата звернення: 11.05.2026).

порівняльної реклами; запобігання використанню оманливої реклами; сприяння вільному руху товарів і послуг у межах ЄС.

Директива поширюється на рекламу товарів і послуг незалежно від способу її поширення. Особливістю цього акту є те, що він насамперед регулює відносини між суб'єктами господарювання (B2B-відносини), хоча його положення опосередковано сприяють також захисту інтересів споживачів. У сфері послуг Директива гарантує, що рекламна інформація має бути достовірною, об'єктивною та такою, що не вводить в оману споживачів і конкурентів.

У правій системі ЄС діють й інші акти вторинного права, але охарактеризовані Директиви є основними для регулювання відносин, що виникають на основі договорів про надання послуг.

3. Принципи надання послуг за договірним правом ЄС

Первинні і вторинні правові акти Європейського Союзу містять принципи врегулювання договірних відносин із надання послуг в різних сферах життєдіяльності.

Принцип свободи переміщення послуг. Правове регулювання вільного руху послуг відбувається у ключових ст. 56 і 57 TFEU³⁷⁷, де встановлюється заборона обмеження свободи надання послуг в межах Союзу громадянами держав-членів, які засновані у державі-члені, іншій ніж та, громадянам якої призначено послуги. У зв'язку з об'єктивною неможливістю застосування зазначених положень, наукова література констатує факт застарілості цих норм, і одночасно говорить про регулювання, яке надається Судом ЄС³⁷⁸. Суд ЄС у своєму рішенні 26/62 *van Gend en Loos*³⁷⁹ встановив пряму дію на вільний обіг товарів

³⁷⁷ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 11.05.2026).

³⁷⁸ Tomášek M., Šmejkal V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024. 1780 с.

³⁷⁹ Case 26-62, [1963]. *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61962CJ0026> (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

між державами-членами навіть у тимчасовій формі заборони на підвищення тарифів. Традиція прямої дії, про яку нагадують інші рішення, особливо рішення в об'єднаних справах 110 і 111/78 Van Wasmatael (пункт 2 відповіді)³⁸⁰, не змогла подолати не тільки судову, але й, насамперед, адміністративну практику та законодавство держав-членів, які продовжують перешкоджати переміщенню послуг.

Свобода послуг стосується торгівлі «в межах Союзу», тобто між державами-членами. Тому громадяни повинні мати зв'язок із цими державами. Незважаючи на формулювання статті 56 TFEU, критерієм є не громадянство, а довгострокова присутність у країні. Вирішальним чинником є постійне або довгострокове проживання на основі громадянства права Європейського Союзу або права дружнього законодавства щодо іноземців. Юрисдикція юридичних осіб визначається різними чинниками: правом, відповідно до якого вони зареєстровані (критерій інкорпорації), їхньою юридичною адресою, штаб-квартирою або фактичним місцем здійснення діяльності, або юрисдикцією тих, хто їх контролює (критерій контролю). Одночасно правові акти ЄС не гарантують торгівлю послугами між державою-членом та державою, що не є членом ЄС³⁸¹.

Директива ЄС 2006/123 про послуги на внутрішньому ринку сфери³⁸², встановлює обмеження по сферах, на які *не розповсюджується свобода надання послуг*: сфери транспорту; фінансів; електронних комунікацій та мереж; аудіовізуальні послуги; послуги у сфері азартних ігор; послуги, пов'язані з виконанням офіційних функцій; соціальні послуги; послуги приватних

³⁸⁰ Cases 110 and 111/78, [1979]. Ministère public and «Chambre syndicale des agents artistiques et impresarii de Belgique» ASBL v Willy van Wesemael and others. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61978CJ0110> (дата звернення: 11.05.2026).

³⁸¹ Tomášek M., Šmejkal V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024. 1780 с.

³⁸² Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. Document 32006L0123. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/123/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

охоронних фірм; послуги нотаріусів; послуги у сфері охорони здоров'я.

Принцип співпраці за договорами про надання послуг діє значно більш інтенсивно, ніж у більшості договорів, оскільки ризики досягнення цілей договору суттєво залежать від злагодженості дій кожної зі сторін. Саме ця обставина обумовлює виникнення у сторін зобов'язання активно та надійно співпрацювати. Цей принцип втілюється у встановленні зобов'язань як на стадії укладення договору, так і на стадії його виконання.

На стадії укладення договору відповідно до статті IV.C.–2:102: DCFR переддоговірні зобов'язання встановлюються для обох сторін. Так, надавач послуг перед укладенням договору зобов'язаний попередити клієнта про ризик того, що послуга, що запитується: (а) може не досягти результату, що очікує клієнт; (б) може зашкодити іншим інтересам клієнта; (с) може стати дорожчою або зайняти більше часу, ніж обґрунтовано очікує клієнт³⁸³. Так само клієнт зобов'язаний перед укладенням договору попередити надавача послуг, якщо йому стало відомо про незвичайні факти, які можуть спричинити збільшення вартості послуги або заберуть більше часу, ніж очікував надавач послуг, або можуть спричинити будь-яку небезпеку для надавача послуг або для інших осіб під час виконання послуги.

На *стадії виконання договору* виникає зобов'язання щодо співпраці, викладене у статті IV.C.–2:103: DCFR. Співпраця вимагає, від клієнта зокрема виконання таких зобов'язань: (а) клієнт повинен відповідати на обґрунтовані запити постачальника послуг щодо інформації, наскільки це вважатиметься обґрунтовано

³⁸³ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

необхідним; (b) клієнт повинен надати чіткі вказівки щодо виконання послуги; (c) отримання клієнтом дозволів або ліцензії на такий час, який обґрунтовано вважатиметься необхідним, щоб дати можливість постачальнику послуг виконувати зобов'язання за договором; (e) координація сторонами своїх відповідних зусиль, які є необхідними для досягнення результату за договором, наскільки це можливо.

Якщо клієнт не виконує зобов'язання, що призвело до подорожчання послуги або зайняло більше часу, ніж було узгоджено в договорі, надавач послуг має право: (a) на відшкодування збитків, яких зазнав надавач послуг внаслідок невиконання; (b) відкоригувати час для надання послуги. Надавач послуг повинен надати клієнту розумну можливість перевірки виконання послуг³⁸⁴.

Принцип відповідальності за субвиконавців, за належне використання та зберігання матеріалів. Зазначений принцип втілюється у встановленні обов'язку відповідати за належний вибір компетентних субпідрядників, інструментів і матеріалів. Відповідно до статті IV.C.–2:105, якщо природа послуги не вимагає особистої участі надавача послуг, останній має право передати надання послуги повністю або частково субпідряднику без згоди клієнта³⁸⁵. У цьому випадку на надавача послуг покладається відповідальність за компетентність субпідрядника. Ці зобов'язання стосуються рішення, які постачальник послуг повинен прийняти щодо застосування інструментів, матеріалів, і компонентів, в процесі трудового процесу.

Надання послуги фактично еквівалентно процесу, під

³⁸⁴ Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

³⁸⁵ Там само.

час якого надавач послуг приймає рішення з метою досягнення конкретного результату, заявленого або такого, що передбачається клієнтом. Ці рішення передбачають проведення робіт, які, за винятком суто інтелектуальних послуг, зазвичай, здійснюються за допомогою матеріалів, комплектуючих та інструментів. Так само, *надавач послуг* відповідає за придатність обраних ним матеріалів та інструментів для досягнення мети, поставленої в договорі, а також за відповідність результатів умовам договору та нормам діючого законодавства.

Якщо виконанню послуг або результатам послуг загрожує будь-який ризик, то надавач послуг має попередити про такі ризики клієнта. Крім того, надавач послуг повинен вжити розумних заходів для забезпечення того, щоб клієнт зрозумів зміст попередження. Передбачається, що постачальник послуг обізнаний про згадані ризики, якщо вони є очевидними з усіх відомих фактів і обставин постачальнику послуг без спеціального розслідування. Від клієнта не можна обґрунтовано очікувати того, що він знав про ризик лише тому, що клієнт був компетентним або отримав пораду від інших осіб, які є компетентними у відповідній галузі, якщо така інша особа не виступала в якості агента клієнта.

Якщо клієнт призначає субпідрядників та/або обирає інструменти чи матеріали, то, відповідно до ст. IV.C.–2:107 DCFR, надавач послуг зобов'язаний виконувати всі своєчасні вказівки клієнта щодо надання послуги за умови виконання напрямків, якщо вони є частиною самого договору або зазначені в будь-якому документі, на який договір посилається; або вибір клієнта зафіксований в умовах договору; або вибір залишено відкритим³⁸⁶.

Принцип добросовісності та розумності надання послуг втілений у статті IV.C.–2:105 DCFR, яка встановлює зобов'язання вправності та обережності³⁸⁷. Постачальник послуг повинен надати послугу з умінням та ретельністю, з якими б працював розумний надавач послуг за нормальних обставин, а також із дотриманням вимог, встановлених законодавчими та іншими правовими нормами, які застосовуються до надання такої послуги.

³⁸⁶ Там само.

³⁸⁷ Там само.

ТЕМА 8

Якщо постачальник послуг сповідує вищий стандарт догляду та навичок, він повинен проявити цю уважність і вміння.

Згідно з цією статтею, зобов'язання вимагають від *надавача послуг* здійснення розумних запобіжних заходів, вчинених для запобігання завданню шкоди внаслідок виконання послуги. Відповідно до даного принципу, на надавача послуг покладаються обов'язки щодо дотримання самого процесу обслуговування. Встановлення обов'язку надавати послугу обережно та із прикладенням вміння вимагає від надавача досягнення певної якості послуги, що дозволить клієнту виявити невиконання зобов'язання. Відповідно до цього, якщо клієнт дає певну вказівку, то він може вимагати належної гарантії належного виконання. Від цих запобіжних заходів виграють обидві сторони, оскільки наведене дозволяє виявити проблеми та суперечки, які можна вирішити на ранній стадії.

Принцип очікуваного результату втілений у статті IV.C.– 2:106 DCFR, де встановлено зобов'язання досягти результату³⁸⁸. Клієнт, який укладає договір на надання послуг, як правило, хоче отримати певний результат. Однак здатність постачальника послуг досягти такого результату залежить від низки чинників, які не завжди контролюються постачальником послуг. Відповідно до цього надавач послуг повинен досягти конкретного результату, зазначеного або очікуваного клієнтом на момент укладення договору, за умови, що очікуваний результат був таким, якого клієнт міг розумно очікувати і був передбачений умовами договору, а також у клієнта не було підстав вважати, що існує суттєвий ризик того, що результат не буде досягнуто. У випадку якщо запланованого в договорі результату не досягнуто, надавач послуг може запобігти відповідальності, довівши, що послуга була виконана з належною ретельністю та майстерністю.

4. Договірне право ЄС в різних сферах надання послуг

4.1. Договір про надання будівельних послуг

Визначення поняття договору на будівництво надано

³⁸⁸ Там само.

Розділом III DCFR «Будівництво» у такому вигляді: «Договір підряду на будівництво – це договір, за яким одна сторона, конструктор зобов’язується побудувати щось для іншої сторони, клієнта або для суттєво змінити існуючу будівлю чи іншу нерухому споруду для клієнта». Не охоплюється цим договором надання послуг щодо будівництва окремих видів об’єктів, як то: побудова кораблів, літаків і машин або створення програмного забезпечення, баз даних, вебсайтів і тому подібне. Водночас під дію такого регулювання підпадають змішані договори, предметами яких є частково будівельні, а частково інші послуги»³⁸⁹.

Стаття IV.C.–3:101 DCFR застосовується до контрактів з відповідними адаптаціями, за якими будівельник зобов’язується: (а) побудувати рухому чи нематеріальну річ за проектом, наданим клієнтом; або (б) побудувати будівлю чи іншу нерухому споруду, істотно змінити існуючу будівлю чи іншу нерухому споруду, або виготовити рухоме майно або безтілесну річ, що відповідає задуму, передбаченому конструктором.

Предметом цього договору є будівельні роботи (послуги), зокрема будівельними роботами вважаються: 1) будівельні роботи на існуючій будівлі чи іншій нерухомій споруді, коли дизайн надає клієнт; 2) деконструкція та оновлення дахової конструкції, виконання реставраційних робіт на старих будівлях; 3) роботи, подібні до реставрації. Норми такого договору можуть поширюватися на інші процеси, що застосовуються до існуючих структур і на обробку речей, наприклад, на ремонтні роботи будівель, в тому числі фарбування, ремонт каналізації та електропроводки, миття вікон.

Для розміщення будівельного виробу на ринку виробник зобов’язаний скласти декларацію про характеристики такого виробу. Виробник бере на себе відповідальність за відповідність продукту таким заявленим характеристикам. Передбачено певні винятки з цього зобов’язання. Відповідно до Повідомлення Комісії «Оновлення нової промислової стратегії до 2020 року: розбудова міцнішого єдиного ринку для відновлення Європи» Комісія визначила будівництво як одну з пріоритетних

³⁸⁹ Там само.

ТЕМА 8

екосистем, які стикаються з найважливішими проблемами, пов'язаними з кліматичними та стійкими цілями та охопленням цифрової трансформації³⁹⁰. Так само Стратегія стандартизації ЄС на 2022 рік визначила будівництво як одну з найбільш актуальних сфер, де гармонізовані стандарти можуть підвищити конкурентоспроможність та зменшити ринкові бар'єри. Для підтвердження того, що будівельна продукція відповідає відповідним вимогам Союзу та може переміщуватись відповідно до принципу свободи руху товарів та послуг, споживачі мають право вимагати декларацію про відповідність, яка доповнює декларацію про характеристики, таким чином також запроваджуючи систему регулювання для будівельної продукції ближче до Регламенту (ЄС) № 765/2008³⁹¹.

Зміст договору будівництва становлять права та обов'язки сторін. Основними *обов'язками замовника (клієнта)* є забезпечення доступу до ділянки, де має відбуватися будівництво, якщо це обґрунтовано та є необхідним, щоб дозволити конструктору виконати обов'язки за договором, а також надання компонентів, матеріалів та інструментів, якщо вони повинні бути надані клієнту, у такий час, який обґрунтовано вважатиметься необхідним для забезпечення можливості забудовника для виконання обов'язків за договором. Те саме стосується дозволів і ліцензії.

Основними *обов'язками забудовника (виконавця)* є дотримання статутних і дисциплінарних правил, що передбачені для виконання будівельної діяльності і вжиття розумних превентивних заходів для запобігання виникненню збитків внаслідок виконання послуги, зокрема запобігання крадіжки матеріалів, пошкодження конструкції, встановлення охорони об'єкта та/чи захист від дощу,

³⁹⁰ Пропозиція щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради, що встановлює узгоджені умови для продажу будівельних виробів, вносить зміни до Регламенту (ЄС) 2019/1020 та скасовує Регламент (ЄС) 305/2011 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0144> (дата звернення: 11.05.2026).

³⁹¹ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 765/2008 про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів, та про скасування Регламенту (ЄС) № 339/93 від 9 липня 2008 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_938#Text (дата звернення: 11.05.2026).

вітру.

Забудовник також зобов'язаний охороняти надані замовником матеріали з належною ретельністю відповідно до обставин. Природним наслідком цього є те, що у випадку непередбачуваної події, не пов'язаної із невиконанням одного з обов'язків забудовника, клієнт повинен поставити матеріали знову, і все одно має сплатити ціну та не має права на компенсацію від забудовника.

Права виконавця (забудовника) встановлюються статтею V.C.–3:106 DCFR³⁹². Якщо будівельник вважає споруду або будь-яку її частину придатною для самостійного використання, як достатньо завершену та бажає передати контроль над нею клієнту, клієнт повинен прийняти цей контроль протягом розумного часу після отримання повідомлення. Клієнт може відмовитися від прийняття контролю, якщо структура або відповідна її частина не відповідає умовам договору, і така невідповідність робить її непридатною для використання.

До *прав клієнта* входить здійснення контролю як за процесом самого будівництва, так і за результатом. Клієнт може перевіряти або контролювати (але не зобов'язаний) розумним чином, у будь-який розумний час процес будівництва та результат будівництва, а також використання інструментів та матеріалів. Відсутність або неповнота контролю під час виконання договору чи прийняття не звільняє забудовника від повної (часткової) відповідальності.

Оплата послуги. Ціна або її пропорційна частина підлягає сплаті, коли забудовник (виконавець) передає контроль над

³⁹² Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

конструкцією або її частиною замовнику. Якщо за контрактом контроль не передається замовнику, ціна підлягає сплаті, коли робота була завершена, забудовник (виконавець) повідомив про це клієнта, а клієнт мав можливість оглянути конструкцію.

4.2. Договір надання послуг із переробки

Мова йде про договір, за яким одна сторона (переробник) зобов'язується надати іншій стороні – клієнту – послугу щодо існуючої рухомої або нематеріальної речі чи нерухомої споруди, за винятком послуг, пов'язаних із виконанням будівельних робіт. *Предметом договору переробки (обробки) вважаються дії щодо існуючої речі, що спрямовані на її зміну або на недопущення будь-яких змін.* Зазвичай, але не завжди, метою переробки є поліпшення речі або збільшення її вартості.

Зміст договору надання послуг із переробки становлять права та обов'язки сторін. Права клієнта на перевірку та нагляд. Послуга із переробки речі має надаватися на місці, що вказане клієнтом, клієнт може провести перевірку або контролювати інструменти та матеріали, що використовуються, виконання послуги та речі в розумний спосіб і в будь-який розумний час, але не зобов'язаний це робити. Відсутність або недостатня перевірка чи нагляд не звільняє обробника повністю або частково від відповідальності. Це правило також застосовується, коли клієнт має договірне зобов'язання прийняти, перевірити або контролювати обробку речі.

Права виконавця. Якщо обробник вважає послугу достатньо виконаною та бажає повернути річ або контроль над нею клієнту, клієнт повинен прийняти таке повернення або контроль протягом розумного часу після отримання повідомлення. Клієнт може відмовитися від повернення або контролю, якщо річ не придатна для використання відповідно до конкретного призначення, за умови, що така мета була повідомлена виконавцю або що виконавець іншим чином повинен був знати про це.

Обов'язки виконавця. Статтею IV.C.–4:103 DCFR³⁹³ встановлено обов'язок надавача послуг вживати заходів для

³⁹³ Там само.

запобігання пошкодженню речі, яка є предметом обробки. Виконавець повинен вжити розумних запобіжних заходів, щоб запобігти будь-якому пошкодженню речі, що обробляється. Якщо річ знищено або пошкоджено внаслідок події, якої виконавець не міг уникнути або подолати, за цих умов виконавець не може бути притягнутий до відповідальності за знищення або пошкодження. Якщо ще до цієї події виконавець виказав бажання повернути річ або контроль над нею клієнту: (а) від виконавця не вимагається повторна робота; і (b) клієнт повинен оплатити вартість роботи.

Оплата обробки. Ціна підлягає сплаті, коли обробник передає річ або контроль над нею клієнту відповідно або клієнт, відмовляється прийняти повернення речі. Якщо згідно з контрактом річ або контроль над нею не повинні бути передані клієнту, ціна роботи підлягає сплаті, коли робота буде завершена і обробник повідомить про це клієнта. Ціна сплачується, коли виконавець повертає залишки речі, якщо такі є, або клієнт зазначає, що не бажає забирати залишки. В останньому випадку виконавець може утилізувати залишки за рахунок клієнта. Якщо сторони домовилися, що виконавцю буде сплачено за кожен період, що минув, клієнт зобов'язаний сплатити ціну робіт за кожен період, який минув до події. Якщо після події виконання зобов'язань за контрактом все ще можливе для виконавця: (а) виконавець все ще повинен виконати або, залежно від випадку, виконати знову; (b) клієнт зобов'язаний сплатити лише за роботу виконавця згідно з (а); (c) клієнт зобов'язаний компенсувати обробнику витрати, які виконавець повинен понести для придбання матеріалів, що замінюють матеріали, надані клієнтом, якщо клієнт на вимогу обробника не надасть ці матеріали; і (d) у випадку потреби термін виконання продовжується³⁹⁴.

Якщо виконання зобов'язань за контрактом більше неможливе для виконавця: (а) клієнт не повинен платити за надану послугу; (b) виконавець зобов'язаний повернути клієнту речі та матеріали, надані клієнтом, або те, що від них залишилося, якщо клієнт не зазначить, що не хоче отримати залишки. В останньому випадку виконавець може утилізувати залишки за рахунок клієнта.

³⁹⁴ Там само.

4.3. Договір про надання послуг зберігання

Договорами про зберігання є договори, за якими одна сторона, зберігач, зобов'язується зберігати рухому чи нематеріальну річ для іншої особи – клієнта. Однак цей договір не регулює відносини щодо охорони нерухомих споруд, зберігання рухомих речей під час їх транспортування, нематеріальних речей під час їх передачі, а також грошей або цінних паперів, за винятком грошей і цінних паперів, переданих на зберігання до сейфа готелю. Зберігання характеризується тим, що клієнт передає речі зберігачеві зі взаємним наміром сторін в кінцевому підсумку повернути речі клієнту.

За договором зберігання зберігач зобов'язаний забезпечити можливість повернення речі клієнту в тому самому стані, в якому вона перебувала на момент її передачі зберігачу, або в стані, який клієнт міг обґрунтовано очікувати на момент її повернення. Коли продавець неправильно зберігає річ, клієнт ризикує отримати річ, пошкоджену під час зберігання. Зберігання під час фактичного перевезення зазвичай передбачається договорами та спеціальними законами про договори перевезення. Спеціальне законодавство також існує щодо зберігання грошей, цінних паперів і прав.

Змістом договору є права і обов'язки сторін. Відповідно статті IV.C.–5:102 DCFR, оскільки зберігач надає місце для зберігання, то він і повинен забезпечити місце, придатне для зберігання речі таким чином, щоб річ могла бути повернута в стані, на який очікував клієнт. Відповідно до цієї ж статті зберігач не може передати надання послуги субпідрядником без згоди клієнта. Зберігач повинен вживати розумних запобіжних заходів, щоб запобігти непотрібному погіршенню, гниттю або знеціненню речі, що зберігається. Зберігач може використовувати річ, передану на зберігання, лише за умови згоди клієнта.

Повернення збереженої речі здійснюється за правилами, вказаними у статті IV.C.–5:104 DCFR, зокрема зберігач повинен повернути річ у погоджений з клієнтом час або, якщо договірні відносини припиняються раніше погодженого терміну, протягом розумного часу після того, як про це заявив клієнт.

Клієнт повинен погодитися на повернення речі, коли

зобов'язання щодо зберігання закінчується та коли зберігач належним чином вимагає прийняття повернення. Прийняття клієнтом повернення речі не звільняє зберігача повністю або частково від відповідальності за невиконання. Якщо клієнт не приймає повернення речі в розумний термін, зберігач має право продати річ. Якщо під час зберігання річ приносить плоди, зберігач зобов'язаний передати їх клієнту одночасно з поверненням речі. Якщо згідно з правилами про набуття права власності зберігач став власником речі, зберігач повинен повернути річ того ж роду, такої ж якості та кількості та передати право власності на цю річ. Ці правила також застосовується до заміненої речі із відповідними змінами³⁹⁵.

Відповідно до ст. IV.C.–5:104 DCFR клієнт зобов'язаний прийняти повернення речі, коли зобов'язання щодо зберігання припиняється. У більшості правових систем оплата за зберігання має бути сплачена, коли зберігання закінчується, хоча в будь-якій правовій системі сторони можуть домовитися про інший час для оплати і часто це роблять. Особливо у випадку комерційного зберігання більш поширеною є договірна домовленість, яка передбачає оплату за період зберігання. У випадку несплати клієнтом у більшості правових систем зберігач може посилатися на право утримання або іншим чином утримати річ.

Після закінчення терміну зберігання зберігач повинен повідомити клієнта про: (a) будь-яке пошкодження, яке сталося з річчю під час зберігання; і (b) необхідні запобіжні заходи, яких клієнт повинен вжити перед використанням або транспортуванням речі, за винятком випадків, коли можна обґрунтовано очікувати, що клієнт усвідомлює необхідність таких запобіжних заходів. У зберігача з'являється особливий обов'язок надавати клієнту два різні типи інформації. По-перше, якщо з якихось причин річ була пошкоджена при зберіганні, магазин повинен повідомити про це клієнта. Це особливо важливо, якщо існує ймовірність того, що клієнт не помітить пошкодження відразу та ризикує отримати більший збиток, якщо не вжити оперативних заходів.

Статтею IV.C.–5:105 DCFR встановлюється

³⁹⁵ Там само.

відповідальність за невиконання положень договору, якщо зберігання речі не відповідає договору, якщо річ не повертається в тому самому стані, в якому вона була під час передачі зберігачу. Враховуючи характер речі або контракту, у випадку якщо неможливо розумно очікувати, що річ буде повернена в початковому стані або в такому стані, як клієнт міг розумно очікувати, вважається, що зберігання речі не відповідає договору. У такому випадку, вважається, що договір не було виконано належним чином і за його невиконання настає відповідальність.

Стаття IV.C.–5:108 DCFR встановлює розподіл **ризиків** за договором. Якщо річ знищено або пошкоджено внаслідок події, якої зберігач не міг уникнути або наслідків якої не міг подолати, і за умови, що зберігач не несе відповідальності за таке знищення або пошкодження, застосовуються такі правила. Якщо до настання такої події зберігач повідомив клієнта про необхідність прийняти повернення речі, клієнт зобов'язаний сплатити ціну зберігання. Ціна підлягає сплаті в момент, коли зберігач повертає клієнту залишки речі, якщо такі залишилися, або коли клієнт повідомляє зберігача про те, що він не бажає отримувати такі залишки.

Якщо до події зберігач не повідомив клієнта про те, що клієнт повинен прийняти повернення речі: (а) якщо сторони домовилися, що зберігачу буде сплачено за кожен період часу, який минув, клієнт повинен сплатити ціну за кожен період, який минув до події; (б) якщо подальше виконання зобов'язань за контрактом все ще можливе для зберігача, зберігач зобов'язаний продовжувати виконання зобов'язань без шкоди для права клієнта розірвати договірні відносини відповідно; (с) якщо виконання зобов'язань за контрактом більше неможливе для зберігача, клієнт не повинен платити за надану послугу, за винятком тих випадків, коли зберігач має право на ціну згідно з підпунктом (а); і зберігач повинен повернути клієнту залишки речі, якщо клієнт не вкаже, що він не хоче ці залишки. Якщо клієнт вказує зберігачеві, що йому не потрібні залишки речі, зберігач може розпорядитися залишками за рахунок клієнта.

Стаття IV.C.–5:110 DCFR встановлює особливий вид **відповідальності за договором зберігання в готелі**. Власник

готелю несе відповідальність як зберігач за будь-яке пошкодження, знищення або втрату речі, принесеної до готелю будь-яким гостем, який проживає в готелі та має там нічліг. (2) Для цілей пункту (1) річ вважається привезеною до готелю: (а) якщо вона перебуває в готелі протягом часу, коли гість користується там спальним місцем; (б) якщо управитель готелю або особа, за дії якої він відповідає, бере на себе відповідальність за межами готелю упродовж часу, протягом якого гість користується спальним місцем у готелі; або (с) якщо власник готелю або особа, за чії дії власник готелю несе відповідальність, бере на себе відповідальність за це як у готелі, так і за його межами протягом розумного періоду до або після часу, коли гість користується спальним місцем у готелі.

Власник готелю не несе відповідальності, якщо пошкодження, знищення або втрата речі спричинені: (а) діями гостя або будь-якої особи, яка супроводжує гостя, працює у нього чи відвідує його; (б) обставиною, що перебуває поза контролем власника готелю; або (с) властивостями самої речі. Власник готелю має право утримувати будь-яку річ, зазначену в пункті (1), до моменту, коли гість задовольнить вимоги власника готелю щодо оплати проживання, харчування, напоїв та інших послуг, замовлених гостем і наданих власником готелю в межах його професійної діяльності.

До сфери регулювання цього договору не належать випадки, коли між гостем і готелем укладено спеціальний договір про зберігання (параграф (6)). Такі випадки є досить поширеними.

4.4. Особливості регулювання договорів про надання послуг перевезення

Відповідно до ч. 1 статті 58 Договору про функціонування Європейського Союзу свободу надання послуг в сфері транспорту регулюють положення Розділу, що стосується транспорту³⁹⁶. 30 січня 2013 року Європейська Комісія схвалила Повідомлення під назвою «Четвертий залізничний пакет: завершення створення єди-

³⁹⁶ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 11.05.2026).

ного європейського залізничного простору для сприяння європейській конкурентоспроможності та зростанню». У результаті цього документа в 2016 році ЄС схвалив набір директив і регламентів, які становлять регулюючий орган четвертого залізничного пакету, який передбачатиме, наприклад, для Іспанії суттєві зміни до залізничного законодавства, особливо спрямовані на лібералізацію залізничних пасажирських перевезень, яка стартувала 14 грудня 2020 року³⁹⁷.

Регламент 2018/1795 визначає *економічну рівновагу в контрактах перевезення пасажирів залізницею під яким розуміється* процес оцінювання, описаний у Статті 11(2) Директиви 2012/34/ЄС для того, щоб визначити, чи буде поставлена під загрозу економічна рівновага контракту про державні послуги запропонованою новою залізничною пасажирською послугою³⁹⁸.

Інституції Європейського Союзу не мають можливості визначати свої власні зобов'язання щодо надання державних послуг у залізничному секторі та виставляти їх на тендер, щоб укласти договір про їх надання із залізничним підприємством. Регламент 1370/2008 чітко визначає, що ця компетенція належить компетентним органам держав-членів.

Суб'єктами надання послуг залізничного транспорту є компетентні органи та суб'єкти забезпечення виконання договору послуг на транспорті. Компетентним органом є «будь-який державний орган або група державних органів держави-члена або держав-членів, які мають повноваження втручатися в громадський пасажирський транспорт у певній географічній зоні,

³⁹⁷ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1370/2007 від 23 жовтня 2007 року про громадські послуги пасажирських перевезень залізничним і дорожнім транспортом та скасування регламентів Ради (ЄЕС) № 1191/69 та № 1107/70. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-07#Text (дата звернення: 11.05.2026).

³⁹⁸ Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) 2018/1795 від 20 листопада 2018 року, що встановлює процедуру та критерії для застосування тесту економічної рівноваги відповідно до статті 11 Директиви 2012/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради (Текст стосується ЄЕЗ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32018R1795> (дата звернення: 11.05.2026).

або будь-яка особа, наділена такими повноваженнями»³⁹⁹. Суб'єкти забезпечення виконання договору послуг на залізничному транспорті за загальним правилом є оператори громадських послуг. Без обмеження національного законодавства та права Співтовариства, в тому числі колективних угод між соціальними партнерами, компетентні органи мають право вимагати від обраного оператора громадських послуг надання персоналу, раніше залученому до надання послуг, прав, які вони могли мати, якби мало місце передання у розумінні Директиви 2001/23/ЄС. Якщо компетентні органи вимагають, щоб оператори громадських послуг дотримувалися певних соціальних стандартів, у тендерній документації та договорах про надання громадських послуг повинен бути наданий список відповідних працівників та повинні бути надані прозорі дані про їхні договірні права та умови, відповідно до яких працівники вважаються такими, що залучені до надання послуг⁴⁰⁰.

Громадські пасажирські транспортні послуги в загальних економічних інтересах не завжди можуть надаватися на комерційній основі, але можуть потребувати державної фінансової підтримки. Саме держави-члени повинні визначити потреби своїх громадян у мобільності та яку підтримка може знадобитися, якщо буде потрібно⁴⁰¹.

Директива 2012/34/ЄС зі змінами, внесеними Директивою 2016/2370, не встановлює цивільно-правових умов договору пасажирського перевезення, а створює організаційно-правові та конкурентні умови, в яких такі договори укладаються. Зазначена

³⁹⁹ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1370/2007 від 23 жовтня 2007 року про громадські послуги пасажирських перевезень залізничним і дорожнім транспортом та скасування регламентів Ради (ЄС) № 1191/69 та № 1107/70. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-07#Text (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁰⁰ Там само.

⁴⁰¹ Information From European Union Institutions, Bodies, Offices And Agencies European Commission.Commission Notice. on interpretative guidelines concerning Regulation (EC) No 1370/2007 on public passenger transport services by rail and by road.(2023/C 222/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023XC0626\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023XC0626(01)) (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

Директива врегульовує відкриття ринку пасажирських перевезень; забезпечення права пасажирів обирати між перевізниками; правове визнання наскрізних квитків як єдиного договору перевезення; захист договорів про громадські послуги; забезпечення недискримінаційного доступу до інфраструктури та сервісних об'єктів. Тому при дослідженні договору пасажирського перевезення Директиву 2012/34/ЄС доцільно розглядати як акт, що визначає ринкові та інституційні передумови укладення та виконання таких договорів, тоді як безпосередні права пасажирів і зміст договору регламентуються спеціальним законодавством ЄС про права пасажирів.

Регламент (ЄС) № 2021/782 про права та обов'язки пасажирів залізничного транспорту⁴⁰² розглядає перевезення пасажирів насамперед як договірне правовідношення між пасажиром і перевізником, встановлюючи мінімальні обов'язкові стандарти надання транспортних послуг та захисту прав споживачів. Регламент має пряму дію в державах-членах ЄС і застосовується до укладення, виконання та припинення договору перевезення.

Договір перевезення як основа надання послуг перевезення. Стаття 4 Регламенту передбачає, що укладення та виконання договору перевезення регулюються положеннями Додатка I (Єдині правила CIV). Договір перевезення (*transport contract*) визначається як угода між залізничним підприємством і пасажиром щодо надання однієї або кількох транспортних послуг. Квиток виступає доказом існування договору, але відсутність або втрата квитка не впливає на чинність самого договору.

За договором перевізник зобов'язується доставити пасажирів до пункту призначення, перевезти багаж та транспортні засоби (за наявності), надати послугу відповідно до погоджених умов, а пасажир зобов'язується оплатити послугу. Стаття 5 Регламенту встановлює, що умови договору та тарифи не можуть залежати від громадянства пасажирів або місця реєстрації перевізника. Усі

⁴⁰² Regulation (EU) 2021/782 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 on rail passengers' rights and obligations (recast). <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/782/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

споживачі повинні мати рівний доступ до транспортної послуги.

Інформаційний обов'язок як елемент договору. Надання інформації є частиною належного виконання договору. Пасажир має отримати інформацію про умови перевезення, розклад руху, інформацію про пересадки, тарифи та спеціальні пропозиції, відомості про затримки та скасування, інформацію про доступність для осіб з інвалідністю, порядок подання скарг.

Регламент фактично закріплює переддоговірний обов'язок інформування пасажирів. Регламент приділяє особливу увагу наскрізним квиткам (*through-ticket*). Якщо кілька послідовних поїздок оформлені одним наскрізним квитком, вони утворюють єдиний договір перевезення. У випадку пропуску пересадки або затримки, права пасажирів поширюються на всю подорож, а не лише на окремих сегмент. Регламент закріплює цивільно-правову відповідальність перевізника у випадку затримки, скасування рейсу, втрати або пошкодження багажу, травмування або смерті пасажирів.

Стаття 7 встановлює, що перевізник не може договором обмежити або виключити права, гарантовані Регламентом. Будь-які умови договору, які погіршують становище пасажирів, є недійсними. Водночас перевізник може надавати пасажирам ширший обсяг прав, ніж передбачено Регламентом. Перевізник зобов'язаний створити систему розгляду претензій, надати відповідь протягом встановлених строків, забезпечити доступ до позасудових способів захисту прав.

Регламент (ЄС) № 2021/782 перетворює договір пасажирського перевезення із суто приватноправової угоди на договір із підвищеним рівнем імперативного регулювання та споживчого захисту⁴⁰³. Регламент визначає поняття та зміст договору перевезення, встановлює обов'язкові стандарти надання послуг, закріплює права пасажирів як слабшої сторони договору, встановлює механізми відповідальності перевізника за неналежне виконання зобов'язань, гарантує неможливість звуження цих прав умовами договору.

Отже, в системі права ЄС договір залізничного перевезення

⁴⁰³ Там само.

пасажира є договором про надання транспортної послуги з імперативно визначеним мінімальним змістом, де свобода договору обмежена необхідністю забезпечення високого рівня захисту пасажира.

Договір перевезення автомобільним транспортом. На території ЄС договір перевезення автомобільним транспортом не регулюється єдиним правовим актом, як це має місце щодо залізничних перевезень. Правове регулювання залежить від виду перевезення (пасажирське чи вантажне) та характеру сполучення (внутрішнє чи міжнародне).

1. *Договір перевезення пасажирів автобусним транспортом регулюється* Регламент (ЄС) № 181/2011 про права пасажирів автобусного та автомобільного транспорту. Він встановлює мінімальні права пасажирів, зокрема: недискримінаційний доступ до транспортних послуг, обов'язок надання інформації до та під час перевезення, права пасажирів у випадку скасування рейсу або затримки, право на відшкодування вартості квитка або зміну маршруту, право на допомогу (харчування, проживання у певних випадках), спеціальні гарантії для осіб з інвалідністю та осіб з обмеженою рухливістю, порядок подання скарг і відповідальність перевізника.

Регламент не встановлює детального змісту договору перевезення, але імперативно визначає мінімальні права пасажира, які не можуть бути обмежені умовами договору.

2. *Договір на автомобільні перевезення пасажирів в міжнародному сполученні.* У сфері міжнародних перевезень значне значення має Угода INTERBUS (Interbus Agreement), яка регулює міжнародні нерегулярні автобусні перевезення між ЄС та низкою третіх держав; національне законодавство держав, територією яких здійснюється перевезення.

3. *Договір перевезення вантажів.* Для міжнародних автомобільних перевезень вантажів основним джерелом є Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (CMR). CMR регулює укладення договору перевезення, права та обов'язки сторін, відповідальність перевізника, строки доставки вантажів, порядок пред'явлення претензій та позовів.

Конвенція застосовується у всіх державах-членах ЄС і має пріоритет над національним правом щодо міжнародних перевезень.

Крім того, договір перевезення вантажу автомобільним транспортом зобов'язань регулюється Регламентом (ЄС) № 593/2008 (Rome I), Регламентом (ЄС) № 1071/2009 (доступ до професії автомобільного перевізника)⁴⁰⁴, Регламентом (ЄС) № 1073/2009 (міжнародні автобусні перевезення пасажирів)⁴⁰⁵, Регламентом (ЄС) № 1072/2009 (міжнародні вантажні перевезення)⁴⁰⁶. Ці акти визначають умови здійснення транспортної діяльності, але не регулюють безпосередньо договір перевезення.

Регламент (ЄС) № 1072/2009⁴⁰⁷ регулює здійснення каботажних перевезень, що означає національне перевезення за наймом або за винагороду, що здійснюється на тимчасовій основі в приймаючій державі-члені, відповідно до цього Регламенту встановлює такі типи перевезень і порожніх поїздок, які здійснюються разом з такими перевезеннями, не потребують ліцензії Співтовариства та звільняються від будь-якого дозволу на перевезення: перевезення пошти як універсальна послуга; перевезення транспортних засобів, які зазнали пошкоджень або поломки; перевезення вантажів механічними транспортними засобами, дозволена маса яких, у тому числі причепів, не перевищує 3,5 тонни; перевезення вантажів автомобільним транспортом за умови виконання таких умов: товари, що

⁴⁰⁴ Regulation (EC) No 1071/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing common rules concerning the conditions to be complied with to pursue the occupation of road transport operator and repealing Council Directive 96/26/EC. Document 32009R1071. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1071/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁰⁵ Regulation (EC) No 1073/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on common rules for access to the international market for coach and bus services, and amending Regulation (EC) No 561/2006. Document 32009R1073. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1073/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁰⁶ Regulation (EC) No 1072/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on common rules for access to the international road haulage market. Document 32009R1072. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1072/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁰⁷ Там само.

перевозяться, є власністю підприємства або були продані, куплені, здані в найм чи найняті, вироблені, видобуті, оброблені чи відремонтовані підприємством; метою подорожі є перевезення товарів на підприємство або з підприємства або переміщення їх всередині або за межами підприємства для його власних потреб; транспортні засоби, що використовуються для таких перевезень, керуються персоналом, найнятим або наданим у розпорядження підприємства за контрактними зобов'язаннями; транспортні засоби, що перевозять вантажі, належать підприємству, були придбані ним на умовах відстрочки або взяті в оренду за умови, що в останньому випадку вони відповідають умовам Директиви 2006/1/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 18 січня 2006 року про використання транспортних засобів, найнятих без водіїв, для перевезення вантажів автомобільним.

Таке перевезення є лише допоміжним до загальної діяльності підприємства; перевезення лікарських засобів, приладів, обладнання та інших предметів, необхідних для надання медичної допомоги при наданні екстреної допомоги, зокрема при стихійних лихах.

4.5. Договори про надання інформаційних цифрових послуг або із використанням цифрових елементів

Загальні положення щодо регулювання відносин в інформаційному та цифровому просторі здійснюються регламентами та директивами ЄС, які стосуються ідентифікації осіб, обробки персональних даних, здійснення окремих видів інформаційних трансакцій та ін. Так, на території Європейського Союзу починаючи з 25 травня 2018 року набирає чинності Регламент (ЄС) Європейського парламенту та Ради № 2016/679 від 27.04.2016 року про захист фізичних осіб стосовно обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (General Data Protection Regulation (GDPR). Регламент поширюється на осіб та установи, які обробляють персональні дані в державах-членах ЄС. Також під дію регламенту підпадають суб'єкти, які хоч і перебувають поза межами ЄС, але здійснюють діяльність із обробки персональних

даних резидентів Європейського Союзу⁴⁰⁸.

Також у межах ЄС діє Регламент (ЄС) 910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23.07.2014 р. про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для цілей електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС⁴⁰⁹. Метою прийняття зазначеного Регламенту є підвищення рівня довіри до електронних транзакцій на внутрішньому ринку Європейського Союзу за рахунок встановлення загальної основи для безпечної електронної взаємодії між громадянами, підприємствами та державними органами. Норми цього Регламенту мають підвищити ефективність електронної торгівлі, електронного бізнесу та приватних онлайн-послуг на території ЄС.

При визначенні стандартів ЄС у сфері захисту інформації з 09 травня 2018 року в ЄС набула чинності Директива (ЄС) Європейського парламенту та Ради 2016/1148 від 06.07.2016 р. щодо заходів по забезпеченню високого загального рівня безпеки мережевих та інформаційних систем у всьому Союзі (NIS Directive)⁴¹⁰. Зазначена Директива встановлює єдині вимоги та правила у сфері кібербезпеки для всіх країн-членів ЄС, але залишає за кожною державою – членом право вжити власних заходів щодо імплементації норм цієї Директиви в національне законодавство до 09 травня 2018 року.

⁴⁰⁸ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.ENG (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁰⁹ Регламент (ЄС) 910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23.07.2014 р. про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для цілей електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС 28.8.2014 UA // *Офіційний вісник Європейського Союзу*. L 257/73. URL: https://czo.gov.ua/download/docs/reg_910_2014_ua.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

⁴¹⁰ Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?toc=OJ:L:2016:194:TOC&uri=uriserv:OJ.L_.2016.194.01.0001.01.ENG. (дата звернення: 11.05.2026).

Інформаційні послуги. Поняття та складові інформаційних послуг надається п. 18 Директиви 2000/31/ЄС про електронну комерцію⁴¹¹. Відповідно до положень зазначеної Директиви *інформаційні послуги* включають в себе будь-які послуги, що надаються, переважно, за винагороду на відстані за допомогою електронного обладнання, що використовується для переробки (включаючи цифрове стиснення) та зберігання інформації та за індивідуальним запитом одержувача послуг.

Види інформаційних послуг. Інформаційні послуги охоплюють широкий спектр сфер економічної діяльності, що здійснюється в оперативному режимі. Інформаційні послуги можуть надаватися також і під час продажу товарів в оперативному режимі, в тому числі інтерактивне укладання договорів; надання інтерактивної інформації чи комерційних повідомлень, в тому числі ті, що дозволяють задіяти механізми пошуку, доступу та отримання інформації; інформаційні послуги також включають в себе послуги, що складаються з передачі інформації через мережу зв'язку, надання доступу до мережі зв'язку чи послуги із розміщення інформації; передача інформації від одного місця до іншого (відеопослуги за запитом, відправлення комерційних повідомлень за допомогою електронної пошти); та інші (п. 11 Директиви).

В інформаційні послуги *не включають такі види діяльності*: постачання товарів та фактичні послуги, окремо від торгових операцій; телевізійне мовлення в тому сенсі, в якому воно вживається в Директиві ЄЕС/89/552 та радіомовлення не є інформаційними послугами; використання електронної пошти чи подібного індивідуального зв'язку, (дії фізичних осіб без мети здійснення професійної чи комерційної діяльності, в тому числі використання ними зазначеного вище виду пошти та зв'язку для укладення контрактів між такими особами, не є інформаційними послугами; відносини між службовцем та його роботодавцем,

⁴¹¹ Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 11.05.2026).

засновані на контракті); діяльність, яка через саму сутність своєї природи не може здійснюватися на відстані та за допомогою електронних засобів (законний аудит рахунків компаній чи надання консультації лікарем, що вимагає безпосереднього обстеження пацієнта).

Одним із видів інформаційних послуг, які набувають дедалі більшої уваги, а як результат правового регулювання на сьогоднішній день стали **цифрові послуги**. Відповідно до Директиви (ЄС) 2019/770 про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг⁴¹² *товарами з цифровими елементами* є товар, який стосується будь-якого цифрового контенту чи цифрових послуг, що вбудовані в такі товари або взаємопов'язані з ними у спосіб, за якого відсутність відповідного цифрового контенту чи цифрової послуги перешкоджатиме виконанню товарами своїх функцій. *Цифровим контентом*, що вбудований у товар або взаємопов'язаний із товаром, можуть бути будь-які дані, створені та надані в цифровій формі, наприклад, операційні системи, програми та будь-яке інше програмне забезпечення. *Цифрові послуги*, взаємопов'язані з товаром, можуть включати послуги, які дають змогу створювати, опрацьовувати або зберігати дані в цифровому форматі чи отримувати доступ до них, наприклад, програмне забезпечення як послуга, що її пропонують у середовищі хмарних обчислень, безперервне постачання трафіку в навігаційній системі або послуга постійного надання індивідуально адаптованих планів тренувань у смартгодинниках.

4.6. Надання фінансових послуг: поняття, класифікація, принципи фінансових послуг. Окремі види договорів на надання фінансових послуг

Поняття фінансових послуг як таке ні в первинних, ні у вторинних актах ЄС не надається, але у Білій книзі про створення повноцінного внутрішнього ринку (*White Paper on completing the*

⁴¹² Директива (ЄС) 2019/770 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 року про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг (Текст стосується ЄЕЗ) PE/26/2019/REV/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

internal market) окреслено основні напрямки діяльності у сфері надання фінансових послуг таких як страхування, банківська та інвестиційна діяльність, діяльність на фондовому ринку.⁴¹³

На сьогодні в законодавстві ЄС перелік фінансових послуг міститься в Додатку I вже згаданій Директиви 2013/36/ЄС⁴¹⁴. До них належать: 1) отримання депозитів та інших поворотних коштів; 2) кредитування, зокрема: споживчий кредит, кредитні угоди, що стосуються нерухомого майна, факторинг, із регресом або без нього, фінансування комерційних операцій (зокрема форфейтинг); 3) фінансовий лізинг; 4) платіжні послуги, як визначено в статті 4 (3) Директиви 2007/64/ЄС; 5) випуск та адміністрування інших платіжних засобів (наприклад, дорожніх чеків та чеків банкірів), якщо така діяльність не охоплюється попереднім пунктом; 6) гарантії та зобов'язання; 7) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів у таких випадках: а) інструменти грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо); б) іноземна валюта; в) фінансові ф'ючерси та опціони; г) інструменти обміну та процентної ставки; г) переказні цінні папери; 8) участь в емісії цінних паперів та надання послуг, що стосуються цієї емісії; 9) консультування підприємств щодо структури капіталу, промислової стратегії та супутніх питань та консультацій, а також послуг, пов'язаних зі злиттям та купівлею підприємств; 10) грошові посередницькі послуги; 11) управління портфелем цінних паперів та консультування; 12) управління цінними паперами та їх зберігання; 13) послуги з надання кредитної інформації; 14) послуги відповідального зберігання; 15) випуск електронних грошей.

Класифікація фінансових послуг.

⁴¹³ Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/languageen>. (дата звернення 20.05.2026)

⁴¹⁴ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance. Document 32013L0036. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj/eng> (дата звернення 20.05.2026)

Регламент ЄС № 549/2013⁵⁰ не розрізняє фінансові та страхові послуги, але поділяє їх на дві великі групи *відповідно до суб'єктів надання*, тобто фінансові послуги: 1) які надають центральні банки та 2) загальні фінансові послуги (фінансове посередництво, зокрема страхові та пенсійні послуги; діяльність інфраструктури фінансового ринку; інші фінансові послуги).⁴¹⁵

У Європейській системі національних та регіональних рахунків виділяють фінансові послуги: а) що передбачають здійснення прямого платежу; б) що оплачуються шляхом нарахування процентних платежів; в) із придбання та вибуття фінансових активів та зобов'язань на фінансових ринках; г) що надаються в системах страхування та пенсійного забезпечення, де діяльність фінансують за рахунок завантаження страхових внесків та за рахунок повернення доходу на заощадження.

Загальні *принципи надання фінансових послуг*: *свобода надання послуг та свобода руху капіталу*. Це є ті дві свободи із чотирьох, які зазначаються в установчих договорах ЄС. Відповідно до статті 2(2)(b) Директиви 2006/123/ЄС, фінансові послуги не входять до сфери її застосування⁴¹⁶. Це означає, що положення Директиви щодо свободи надання послуг безпосередньо не регулюють діяльність банків, страхових компаній, інвестиційних фірм, платіжних установ чи інших фінансових посередників. Причиною такого виключення є те, що фінансовий сектор характеризується високим рівнем системних ризиків, необхідністю захисту вкладників та інвесторів, забезпеченням фінансової стабільності, потребою в єдиному пруденційному нагляді.

Попри виключення із Директиви 2006/123/ЄС⁴¹⁷, принцип свободи надання фінансових послуг реалізується безпосередньо

⁴¹⁵ Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. Document 32013R0549. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/549/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴¹⁶ Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. Document 32006L0123. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/123/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴¹⁷ Там само.

відповідно до норм ДФЄС та спеціального законодавства ЄС. Основними механізмами є взаємне визнання ліцензій, принцип держави походження (home state control); європейський паспорт фінансової установи (European passport); гармонізовані вимоги щодо ліцензування та нагляду. Це дозволяє фінансовій установі, яка отримала дозвіл у державі-члені походження, надавати послуги на території інших держав-членів без необхідності отримання нової ліцензії, за умови дотримання вимог законодавства ЄС.

Однією з ключових особливостей свободи надання фінансових послуг є застосування принципу країни походження. Відповідно до цього принципу первинний пруденційний нагляд здійснюється компетентним органом держави, де фінансова установа отримала ліцензію. Також згідно із цим принципом держава, у якій фактично надаються послуги, може застосовувати лише обмежене коло вимог, пов'язаних із захистом споживачів, боротьбою з відмиванням коштів, публічним порядком та іншими винятковими підставами. Свобода надання фінансових послуг забезпечується низкою спеціальних нормативних актів, зокрема, для банківських послуг свобода їх надання прописана⁴¹⁸ та Регламентом (ЄС) № 575/2013⁴¹⁹; для інвестиційних послуг свобода забезпечується Директивою 2014/65/ЄС⁴²⁰; свобода надан-

⁴¹⁸ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance. Document 32013L0036. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴¹⁹ Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. Document 32013R0575. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²⁰ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance. Document 32014L0065. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

ня платіжних послуг врегульована Директивою (ЄС) 2015/2366⁴²¹; щодо ринків фінансових інструментів діє Регламент (ЄС) № 600/2014⁴²².

Свобода надання фінансових послуг не є абсолютною. Держави-члени можуть встановлювати обмеження, якщо вони виправдані імперативними вимогами суспільного інтересу, є пропорційними, не мають дискримінаційного характеру, спрямовані на захист фінансової стабільності, споживачів або запобігання фінансовим злочинам. Такі обмеження повинні відповідати практиці Суду Європейського Союзу щодо свободи руху послуг.

Свобода руху капіталу і платежів встановлюються у статтях 63-66 ДФЄС. Стаття 58 ч. 2 Договору про функціонування Європейського Союзу⁴²³ встановлюється, що рух капіталу є основою для надання фінансових послуг різного змісту, наприклад, таких як банківські та страхові, а також мають здійснюватися державні заходи, направлені на лібералізацію надання цих послуг. Так само, зазначений Договір встановлює заборону на обмеження щодо руху капіталу між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами та щодо платежів між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами.

У ч. 1 ст. 63 ДФЄС зазначено, що всі обмеження на переміщення капіталу між державами-членами, а також між державами-членами і третіми країнами повинні бути заборонені. Рух капіталів охоплює усі фінансові операції, що насамперед

⁴²¹ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. Document 32015L2366. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²² Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. Document 32014R0600. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/600/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²³ Консолідована версія Договору про Функціонування Європейського Союзу. Рим, 25 березня 1992 року. станом на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 11.05.2026).

ТЕМА 8

пов'язані з інвестиціями коштів. У ч. 2 ст. 63 ДФЄС зазначено у межах положень, викладених у цій главі, що всі обмеження на платежі між державами-членами, а також між державами-членами і третіми країнами повинні бути заборонені. *Рух платежів* – це рух валютних коштів, які становлять платежі на виконання зобов'язань сторін за укладеним правочином (справа 286/82⁴²⁴). Стаття 64 ч. 2 ДФЄС ставить за мету досягнення вільного руху капіталу в повній мірі між державами-членами та третіми країнами та без шкоди іншим. Для виконання цієї Європейський Парламент та Рада мають розробляти та ухвалювати заходи щодо руху капіталу до або з третіх країн із залученням прямих інвестицій, включаючи інвестиції у нерухомість, щодо заснування, надання фінансових послуг або допуску цінних паперів на ринки капіталу⁴²⁵.

Під поняттям «*рух капіталу*» Директива 73/183/ЄЕС Ради Європейського Співтовариства «Про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними незалежних послуг Додаток I Банківські послуги, пов'язані з рухом капіталу⁴²⁶ розуміє прямі інвестиції, інвестиції в нерухомість (не включені до прямих інвестицій); операції із цінними паперами (зокрема, акціями та облігаціями), які перебувають в обігу на ринку капіталу; операції з паями підприємств спільного інвестування; операції із цінними паперами та іншими інструментами, які перебувають в обігу на грошовому ринку; операції з поточними та депозитними рахунками фінансовими установами; кредити, пов'язані з комерційними операціями або наданням послуг, у яких бере участь резидент; фінансові кредити та кредити не включені до інших груп; поручительства,

⁴²⁴ Case 286/82 un 26/83, [1983]. Graziana Luisi un Giuseppe Carbone pret Ministero del Tesoro. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:61982CC0286> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²⁵ Консолідована версія Договору про функціонування Європейського Союзу. Рим, 25 березня 1992 року. станом на 30.03.2010. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²⁶ Council Directive 73/183/EEC of 28 June 1973 on the abolition of restrictions on freedom of establishment and freedom to provide services in respect of self-employed activities of banks and other financial institutions. Document 31973L0183. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1973/183/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

інші гарантії та право застави; трансфери у виконанні страхових договорів; рух особистого капіталу; фізичний імпорту та експорт фінансових активів; інші рухи капіталу (зокрема, відшкодування збитків, виплата роялті, збори на смерть тощо).

Директива ЄЕС 88/361⁴²⁷ націлена на лібералізацію руху капіталу і надає не вичерпний перелік способів, заходів, форм руху капіталу серед яких: прямі інвестиції; інвестиції у нерухомість; операції з купівлі-продажу цінних паперів; операції з купівлі-продажу акцій чи часток участі в колективних інвестиційних компаніях; операції з купівлі-продажу іноземної та національної валюти на внутрішньому валютному ринку; операції з відкриття поточних та депозитних рахунків у національних та іноземних фінансових установах; операції з надання кредитів в операціях за участю резидентів держав-членів; надання грошових позик; порука, гарантії та права застави; здійснення платежів, пов'язаних з страхуванням; позики, пожертвування, отримання спадщини, погашення боргів; фізичний експорт та імпорту майна; відшкодування збитків, компенсацій; платежі, пов'язані з авторськими правами.

Найбільш яскравими судовими справами, які сформували основні наративи тлумачення свободи руху капіталу науковці визнають справи: Klaus Konle v Republik Österreich від 01.06.1999 № C-302/97, Commission v Portuguese Republic від 04.06.2002 № C-367/98, Commission of the European Communities v Kingdom of Spain від 13.05.2003 № C-463/00, Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium від 16.10.2003 № C-503/1999, Petri Manninen від 07.09.2004 № C-319/02, Commission of the European Communities v Italian Republic від 02.06.2005 № C-174/04, Lasertec Gesellschaft für Stanzformen mbH v Finanzamt Emmendingen Case від 10.05.2007 № C-492/04, Winfried L. Holböck contre Finanzamt Salzburg-Land від 24.05.2007 № C-157/05⁴²⁸.

⁴²⁷ Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty. Document 31988L0361. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1988/361/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴²⁸ Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер.

Існуючі рішення Суду ЄС сформували ключові підходи до тлумачення принципу вільного руху капіталу, закріпленого у ст. 63-66 Договору про функціонування Європейського Союзу. Сукупність зазначених рішень сформувала наративи судової практики щодо тлумачення свободи руху капіталу. Зокрема у цих рішеннях Суд чітко розмежував сферу свободи руху капіталу і свободи заснування, залежно від характеру інвестиції та ступеня контролю над підприємством, а також вказав, що свобода руху капіталу має найширшу територіальну сферу застосування серед економічних свобод ЄС, оскільки поширюється не лише на відносини між державами-членами, а й, за певними винятками, на рух капіталу між державами-членами та третіми країнами.

Крім того, Суд ЄС визначив, що будь-які заходи, які можуть стримувати або робити менш привабливими транскордонні інвестиції, визнаються обмеженням руху капіталу, прикладом може бути податкова дискримінація іноземних інвестицій, оскільки вона суперечить статті 63 ДФЄС. Саме ці рішення стали основою сучасної доктрини ЄС щодо лібералізації інвестицій, захисту інвесторів і допустимих меж державного втручання у рух капіталу.

На відміну від правотворця дослідники до ***принципів правового регулювання фінансових послуг*** у ЄС відносять дещо інші принципи серед яких: принцип відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією; принцип взаємного визнання й консолідованого нагляду; принцип пруденційного нагляду; принцип установлення однакових вимог; принцип сталого платіжного балансу; принцип прозорості; принцип гармонізації законодавства ЄС у галузі фінансових послуг; принцип захисту прав споживачів фінансових послуг; принцип оцінки фінансової звітності⁴²⁹.

Серед принципів регулювання цієї сфери наявний принцип захисту прав споживачів фінансових послуг. Це цілком виправдано, адже споживач тут є «слабкою» стороною відносин, пов'язаних із

Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

⁴²⁹ Редзюк С. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 174–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22 (дата звернення: 11.05.2026).

наданням фінансових послуг, – він не має достатніх спеціальних знань, щоб зважити на всі ризики обрання того чи іншого надавача фінансової послуги, оцінити його надійність та фінансову стійкість, умови одержання цієї послуги тощо. Тому для захисту споживачів від можливих порушень їхніх прав надавачами фінансових послуг потрібні ефективні механізми попередження порушення та захисту цих прав, які в межах ЄС мають уніфікований характер на території всіх держав-членів⁴³⁰.

Договори про надання фінансових послуг. Загального визначення поняття договорів про надання фінансових послуг ні первинні, ні вторинні акти ЄС не надають. Це поняття втілює узагальнену назву для певної сукупності договорів, які своїм предметом мають надання фінансових послуг. Причому фінансові послуги можуть надаватись як безпосередньо у присутності сторін договору, так і на відстані із застосуванням електронних пристроїв. В останньому випадку, правове регулювання має врегульовувати питання не тільки надання фінансової послуги як такої в будь-якій сфері економічної діяльності, але й про врегулювання отримання та використання доступу до пристроїв, які забезпечують укладення та виконання договорів про надання фінансових послуг.

Сторони договорів про надання фінансових послуг.

Суб'єкти фінансових послуг відповідно до класифікації Європейського центрального банку на ринку фінансових послуг у ЄС *суб'єктами фінансових послуг (фінансовими посередниками)* є: монетарні фінансові інститути – фінансові установи резиденти країн Європейського Союзу, видом діяльності яких є отримання депозитів та видача кредитів, а також інвестиції в цінні папери за власний рахунок. До них належать: Центральні банки держав-членів ЄС, банківські та інші кредитні та депозитні фінансові установи, інституції з випуску та обігу електронних грошей, грошові фонди; інвестиційні фонди – фінансові інститути, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи; фінансові компанії спеціального призначення, які займаються

⁴³⁰ Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг : навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

сек'юритизацією фінансових активів, за рахунок емісії власних цінних паперів, що викуповують інвестори; провайдери платіжних сервісів – компанії, що забезпечують трансакції в межах ЄС; страхові компанії та пенсійні фонди⁴³¹.

Директива 2011/83/ЄС щодо контрактів про надання фінансових послуг, укладених на відстань та скасування Директиви 2002/65/ЄС скасувала Директиву 2002/65/ЄС та ввела нові положення щодо контрактів на фінансові послуги, укладених на відстані, як додатковий розділ Директиви про права споживачів (CRD), яка захищає споживачів у всіх видах комерційної практики. Він спрощує законодавчу базу, а окремі статті CRD також будуть поширюватися на фінансові послуги, що продаються на відстані⁴³².

Директиви 2011/83/ЄС щодо **контрактів на надання фінансових послуг, укладених на відстані**⁴³³ встановлює, серед іншого, норми, які застосовуються до дистанційних договорів на продаж товарів і надання послуг, укладених між продавцем і споживачем. Розширення сфери застосування Директиви 2011/83/ЄС для охоплення договорів про надання фінансових послуг, укладених на відстані, має забезпечити необхідну взаємодоповнюваність. Однак через специфіку споживчих фінансових послуг, зокрема через їхню складність, недоцільно застосовувати всі положення Директиви 2011/83/ЄС до договорів про надання споживчих фінансових послуг, укладених на відстані. Додавши до Директиви 2011/83/ЄС спеціальну главу з правилами, які застосовуються лише до контрактів на надання фінансових послуг споживачам, укладених на відстані, можна забезпечити

⁴³¹ Семенов А. Ю., Пахненко О. М Аналіз стану та структури ринку фінансових послуг Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 146.

⁴³² Espinosa A. G. Council adopts legislation that makes it safer to contract financial services online or by phone. 23 October 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/23/council-adopts-legislation-that-makes-it-safer-to-contract-financial-services-online-or-by-phone/> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴³³ Директиви 2011/83/ЄС щодо контрактів на надання фінансових послуг, укладених на відстань та скасування Директиви 2002/65/ЄС. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0354_EN.html (дата звернення: 11.05.2026).

необхідну ясність і правову визначеність.

У межах внутрішнього ринку ЄС для **захисту свободи вибору**, був встановлений високий ступінь захисту споживачів у сфері договорів про надання фінансових послуг, укладених на відстані, щоб підвищити довіру споживачів і впевненість у дистанційних продажах. Забезпечення однакового високого рівня **захисту споживачів** на внутрішньому ринку ЄС найкраще досягається шляхом повної гармонізації нормативних актів ЄС та національного законодавства. Щоб забезпечити високий рівень захисту споживачів у всьому Європейському Союзі та запобігти розбіжностям, які перешкоджають укладанню договорів про надання фінансових послуг на внутрішньому ринку, необхідні правила для забезпечення правової визначеності та прозорості для трейдерів, включаючи мікро-, малі та середні підприємства, а також забезпечити захист прав споживачів у всіх державах-членах.

Директива 2011/83/ЄС, подібно до Директиви 2002/65/ЄС, передбачає **право споживачів на переддоговірну інформацію та право на відмову** у договорах укладених на відстані. Однак взаємодоповнюваність між цими директивами є обмеженою, оскільки Директива 2011/83/ЄС не охоплює фінансові послуги, які визначені в цій Директиві як послуги банківського, кредитного, страхового, персонального пенсійного забезпечення, інвестиційного чи платіжного характеру. У цьому контексті до фінансових послуг слід віднести житлово-ощадний рахунок та договір споживчого кредиту, але продаж дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння не слід розглядати як фінансову послугу як таку.

Окремі види договорів про надання фінансових послуг.

Платіжні послуги є найбільш поширеним видом операцій, які здійснюються при наданні фінансових послуг. Платіжні послуги, як і інші фінансові послуги надаються на договірній основі. Укладення і виконання договорів на надання платіжних послуг регулюються правовими актами, що містять загальні положення щодо стандартів розрахунків та нагляду (оверсайту) платіжних систем і, зокрема, стосуються організації та функціонування платіжних систем, інфраструктури платіжних

систем та її інтеграції, здійснення транскордонного переказу коштів, систем електронних грошей, електронного підпису під час здійснення переказу коштів, уніфікації стандартів обміну даними та процесингу платежів, використання платіжних інструментів, електронної комерції, ефективності та безпеки платежів і розрахунків, захисту прав споживачів послуг із переказу коштів⁴³⁴.

До регулювання договорів про надання платіжних послуг в різних сферах фінансової діяльності, наприклад, банківській сфері, інвестиційній, страховій та інший застосовуються положення директив та регламентів відповідної сфери, а також ті які врегульовують питання надання фінансових послуг, наприклад укладення договорів на відстані, обов'язкове інформування клієнта, право на відмову, захист прав споживача банківських та страхових послуг та ін. Поняття договору на надання платіжних послуг в нормативних актах ЄС не надається, але його основні ознаки та характеристики визначаються відповідно до переліку тих платіжних послуг, які надаються відповідними директивами.

Предмет договору про надання платіжних послуг визначається статтею 4 та Додаток 1 названої Директиви 2015/2366 про платіжні послуги на внутрішньому ринку⁴³⁵, які розуміють *платіжну послугу* як будь-який вид господарської діяльності, зокрема: 1) послуги ініціювання платежу; 2) виконання платіжних операцій у випадках, коли кошти покриває кредитна лінія користувача платіжних послуг виконання платіжних операцій з використанням платіжної картки або подібного пристрою або виконання кредитових переказів; 3) виконання платіжних операцій, включно з переказами коштів на платіжний рахунок у надавача платіжних послуг користувача або в іншого надавача платіжних послуг з використанням платіжної картки або подібного пристрою

⁴³⁴ Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

⁴³⁵ Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-15#Text (дата звернення: 11.05.2026).

або виконання кредитових переказів; 4) послуги, які дають можливість знімати готівку з платіжного рахунку, та всі операції, необхідні для керування платіжним рахунком; 5) випуск платіжних інструментів та/або еквайринг платіжних операцій; 6) грошові перекази; 7) послуги, які дають можливість вносити готівку на платіжний рахунок, та всі операції, необхідні для керування платіжним рахунком; 8) послуги надання інформації про рахунки. Цю Директиву не застосовують до: операцій з готівкою, паперових чеків, векселів, надання технічних послуг, та агентських послуг пов'язаних із обслуговуванням готівки та паперових цінних паперів.

Термін дії договору повинен бути сформульований та донесений до відома сторін раніше, ніж цей договір буде укладено. Умовами договору також визначається дебетування чи кредитування операцій. Як правило таке забезпечення коштами відбувається негайно, в іншому випадку сторони передбачають, часовий період, упродовж якого буде здійснено дебетування чи кредитування. Для тих операцій користувача, де йдеться про внесення на рахунок – період часу, упродовж якого це буде зроблено.

Зміна умов договору про надання платіжних операцій може відбуватись лише за згодою сторін. Однак, зазначену згоду вважають такою, що має місце, коли емітент пропонує внести зміни до договірних умов, а користувач, який одержав відповідне повідомлення, і надалі користується платіжним пристроєм. Договір між емітентом та отримувачем платіжної послуги вважають таким, що укладений, із моменту, коли заявник отримує платіжний пристрій та копію ухвалених ним контрактних умов.

Згідно з договором на контактного користувача повинні бути покладені такі **зобов'язання** (Рекомендація 88/590/СЕС): уживати всі розумні міри безпеки для забезпечення збереження платіжного пристрою та засобів (таких, як персональний ідентифікаційний номер або код), які дозволяють ним користуватися; повідомляти емітента або центральне агентство без невинуватених зволікань, після того, як він упевниться в цьому, про факти – загублення ним чи викрадення в нього або копіювання його платіжного пристрою чи засобів, які дозволяють ним користуватися, появу

ТЕМА 8

на рахунку контрактного користувача запису стосовно будь-якої несанкціонованої ним трансакції, виникнення будь-якої помилки або іншої невідповідності в тому, що стосується обслуговування цього рахунку емітентом; не записувати на платіжному пристрої персональний ідентифікаційний номер або код контрактного користувача, за умови наявності цього, а також не записувати їх на чомусь, що він зазвичай тримає або носить разом із платіжним пристроєм, зокрема, в тих випадках, коли існує вірогідність того, що вони можуть бути викрадені або скопійовані разом; не видавати «контркоманд» на скасування команди, яку він видав за допомогою свого платіжного пристрою.

У договорі повинно бути закріплено, що якщо **контрактний користувач** не ставиться з надзвичайною недбалістю до своїх зобов'язань та не вживає шахрайських дій під час користування своїм платіжним пристроєм, його звільняють, після відповідного повідомлення щодо цього, від відповідальності за пошкодження картки, яке сталося за обставин, що виникли в процесі користування нею.

Згідно з договором **на сторону – користувача накладаються** такі зобов'язання (Рекомендація 88/590/ЄЕС): уживати всі розумні міри безпеки для забезпечення збереження платіжного пристрою та засобів (таких, як персональний ідентифікаційний номер або код), які дозволяють ним користуватися; повідомляти емітента або центральне агентство без невинуватених зволікань, після того, як він упевниться в цьому, про факти – загублення ним чи викрадення в нього або копіювання його платіжного пристрою чи засобів, які дозволяють ним користуватися, появу на рахунку контрактного користувача запису стосовно будь-якої несанкціонованої ним трансакції, виникнення будь-якої помилки або іншої невідповідності в тому, що стосується обслуговування цього рахунку емітентом; не записувати на платіжному пристрої персональний ідентифікаційний номер або код контрактного користувача, за умови наявності цього, а також не записувати їх на чомусь, що він зазвичай тримає або носить разом із платіжним пристроєм⁴³⁶.

⁴³⁶ Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових
284

Для визначення *рівня інформованості клієнта* щодо умов та результатів здійснення транскордонного переказу, установлення основ реалізації клієнтом права на оскарження та права на одержання відшкодування, визначення механізму забезпечення права клієнта на здійснення переказу згідно з його інструкціями тощо була прийнята Директива Європейського Парламенту й Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку та Регламент 2560/2001 Європейського Парламенту й Ради від 19 грудня 2001 року щодо транскордонних платежів у євро⁴³⁷.

Що стосується *санкцій*, держави-члени повинні встановити правила щодо санкцій, які застосовуються до порушень положень їхнього національного законодавства, прийнятого відповідно до цієї Директиви, і повинні вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення їх виконання. Передбачені санкції мають бути ефективними, пропорційними та стримуючими, відповідно до частини 1 статті 24 Директиви 2011/83/ЄС⁴³⁸. Ця Директива включає спеціальні положення щодо накладення штрафів відповідно до статті 21 Регламенту (ЄС) 2017/2394 Європейського Парламенту та Ради (6) для дистанційних контрактів, укладених між продавцем і споживачем на постачання фінансові послуги⁴³⁹. Інші положення

послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

⁴³⁷ Regulation (EC) No 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro. Document 32001R2560 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001R2560> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴³⁸ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. Document 32011L0083. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴³⁹ Regulation (EU) 2017/2394 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2017 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws and repealing Regulation (EC) No 2006/2004. Document 32017R2394. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/2394/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

про штрафи, викладені в статті 24(2)-(5) Директиви 2011/83/ЄС, не застосовуються до дистанційних контрактів, укладених між продавцем і споживачем для надання фінансових послуг⁴⁴⁰.

Директива 2011/7/ЄС встановлює правові способи захисту від затримки платежів у комерційних угодах⁴⁴¹. Вона захищає бізнес (особливо малі підприємства) та державні установи від ситуацій, коли покупці не платять за товари чи послуги вчасно. В Директиві встановлено строки оплати рахунків постачальнику, які мають бути оплачені протягом 30-ти днів. Передбачається можливість збільшення цього строку за домовленістю сторін до 60-ти днів і за умови, що таке збільшення не є несправедливим для постачальника. У випадку, коли покупцем є державний орган, рахунок має бути оплачений в період 30-ти днів. У виняткових випадках строк може становитися до 60-ти днів. Якщо покупець затримує платіж, постачальник має право вимагати штраф у фіксованій сумі на покриття витрат на стягнення боргу, а також відсотки за кожен день прострочення.

Висновки

Правове регулювання договірних відносин у сфері надання послуг є одним із ключових елементів функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу. Свобода надання послуг, закріплена установчими договорами ЄС, забезпечує можливість суб'єктам господарювання здійснювати економічну діяльність на всій території Союзу без необґрунтованих обмежень, сприяючи розвитку конкуренції, інновацій та економічної

⁴⁴⁰ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. Document 32011L0083. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 11.05.2026).

⁴⁴¹ Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions (recast) Text with EEA relevance. Document 32011L0007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1413903005068&uri=CELEX%3A32011L0007> (дата звернення: 11.05.2026).

інтеграції.

Система правового регулювання послуг у ЄС базується на поєднанні норм первинного права, насамперед положень Договору про функціонування Європейського Союзу, та широкого комплексу актів вторинного права, серед яких особливе значення мають директиви щодо послуг, цифрового контенту, прав споживачів, фінансових послуг, електронної комерції та інших спеціалізованих сфер. Такий комплексний підхід дозволяє забезпечити єдині стандарти договірної регуляції при збереженні певних особливостей національних правових систем держав-членів.

Європейське договірне право ґрунтується на фундаментальних принципах свободи договору, добросовісності, справедливості, прозорості договірних умов, належного виконання зобов'язань, захисту слабшої сторони договору та ефективного судового захисту. Особлива увага приділяється забезпеченню високого рівня захисту прав споживачів, особливо при укладенні дистанційних договорів, договорів щодо цифрових послуг і фінансових продуктів.

Право ЄС встановлює загальні вимоги до виконання договорів про надання послуг, включаючи належну якість послуг, відповідність результату договору законодавчим вимогам, своєчасність виконання, інформування сторін, відповідальність за неналежне виконання та ефективні механізми відшкодування збитків. При цьому дедалі більшого значення набувають цифровізація договірних відносин, електронне укладення договорів, використання електронної ідентифікації та цифрових доказів.

Особливості окремих видів договорів про надання послуг свідчать про високий рівень спеціалізації європейського договірної права. Договори будівельних робіт, переробки, зберігання, перевезення, договори щодо цифрового контенту та цифрових послуг, а також договори про надання фінансових послуг мають власні спеціальні правила, які враховують специфіку відповідних правовідносин, рівень професійного ризику, інформаційної асиметрії та необхідність додаткових гарантій для замовників і споживачів.

Для України особливого значення набуває гармонізація національного законодавства із правом Європейського Союзу відповідно до міжнародних зобов'язань у межах європейської інтеграції. Імплементация європейських стандартів договірного права у сфері послуг сприятиме підвищенню правової визначеності, розвитку внутрішнього ринку, зміцненню довіри учасників цивільного обороту, забезпеченню належного рівня захисту прав споживачів та підвищенню конкурентоспроможності української економіки.

Таким чином, сучасне європейське договірне право у сфері надання послуг характеризується комплексністю, високим рівнем уніфікації основних принципів, цифровою орієнтацією та постійним розвитком відповідно до нових економічних і технологічних викликів. Його вивчення є необхідною складовою професійної підготовки юристів, оскільки дозволяє ефективно застосовувати європейські правові стандарти в умовах адаптації українського законодавства до *acquis* Європейського Союзу.

Контрольні питання

1. В чому полягає свобода руху капіталу? Порівняйте Директиви ЄЕС88/361 та Додаток I до Директиви 73/183/ЄЕС. В чому проявляється різниця регулювання цими Директивами?
2. Які класифікації послуг існують в правових актах ЄС?
3. Які особливості регулювання цифрових послуг?
4. Які особливості принципів надання послуг за договірним правом ЄС
5. Що таке платіжні послуги? Які особливості їх договірного регулювання цих видів послуг?
6. Які види фінансових послуг виділяються в нормативних актах ЄС?

Використана та рекомендована література

1. Case 26-62, [1963]. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61962CJ0026> (дата звернення: 13.05.2026).

2. Case 286/82 un 26/83, [1983]. Graziana Luisi un Giuseppe Carbone pret Ministero del Tesoro. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:61982CC0286> (дата звернення: 13.05.2026).

3. Cases 110 and 111/78, [1979]. Ministère public and «Chambre syndicale des agents artistiques et impresarii de Belgique» ASBL v Willy van Wesemael and others. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61978CJ0110> (дата звернення: 13.05.2026).

4. Communication COM (2003) 747 final, ‘The Competitiveness of Business-related Services and their Contribution to the Performance of European Enterprises’; and Communication COM (2004). 83 final, ‘Report on Competition in Professional Services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-competitiveness-of-business-related-services.html> (дата звернення: 13.05.2026).

5. Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/languageen>. (дата звернення 20.05.2026)

6. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 13.05.2026).

7. Council Directive 73/183/EEC of 28 June 1973 on the abolition of restrictions on freedom of establishment and freedom to provide services in respect of self- employed activities of banks and other financial institutions. Document 31973L0183. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1973/183/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

8. Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty. Document 31988L0361. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1988/361/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

9. Commission Delegated Regulation (EU) 2023/137 of 10 October 2022 amending Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council laying down the statistical classification of economic activities NACE Rev. 2. Document

32023R0137. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2023/137/oj/fra?eliuri=eli%3Areg_del%3A2023%3A137%3Aoj&locale=en (дата звернення: 13.05.2026).

10. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. Document 32015L2366. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

11. Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?toc=OJ:L:2016:194:TOC&uri=uriserv:OJ.L_.2016.194.01.0001.01.ENG. (дата звернення: 13.05.2026).

12. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (Unfair Commercial Practices Directive). Document 02005L0029-20220528. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/29/2022-05-28/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

13. Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising (codified version). Document 32006L0114. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32006L0114&qid=1781952543177> (дата звернення: 13.05.2026).

14. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. Document 32011L0083. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення:

13.05.2026).

15. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance. Document 32013L0036. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj/eng> (дата звернення 20.05.2026)

16. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance. Document 32014L0065. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

17. Espinosa A. G. Council adopts legislation that makes it safer to contract financial services online or by phone. 23 October 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/23/council-adopts-legislation-that-makes-it-safer-to-contract-financial-services-online-or-by-phone/> (дата звернення: 13.05.2026).

18. Hatzopoulos V. Regulating Services in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2012. 470 p.

19. Information From European Union Institutions, Bodies, Offices And Agencies European Commission. Commission Notice. on interpretative guidelines concerning Regulation (EC) No 1370/2007 on public passenger transport services by rail and by road.(2023/C 222/01) URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023XC0626\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023XC0626(01)) (дата звернення: 13.05.2026).

20. Introduction of the Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Revision 5 (ISIC Rev.5). Prepared by the Task Team on ISIC. 11 March 2024. URL: https://unstats.un.org/unsd/classifications/Econ/Download/In%20Text/ISIC5_Intro_11Mar2024.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

21. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Classification of Services. Paris, 1990 (Voorburg Group Papers). URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/>

publications/reports/1990/12/oecd-economic-outlook-volume-1990-issue-2_glg2e301/eco_outlook-v1990-2-en.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

22. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. URL: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dcfcr.pdf> (дата звернення: 13.05.2026).

23. Principles, Definitions And Model Rules Of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Articles and Comments [Interim Edition, to be completed] Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Based in part on a revised version of the Principles of European Contract Law Edited by Christian von Bar, E. Clive and H. Schulte-Nölke and H. Beale, J. Herre, J. Huet, P. Schlechtriem†, M. Storme, S. Swann, P. Varul, A. Veneziano and F. Zoll URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 11.05.2026).

24. Regulation (EC) No 1071/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 establishing common rules concerning the conditions to be complied with to pursue the occupation of road transport operator and repealing Council Directive 96/26/EC. Document 32009R1071. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1071/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

25. Regulation (EC) No 1072/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on common rules for access to the international road haulage market. Document 32009R1072. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1072/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

26. Regulation (EC) No 1073/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on common rules for access to the international market for coach and bus services, and amending Regulation (EC) No 561/2006. Document 32009R1073. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2009/1073/oj/eng> (дата

звернення: 13.05.2026).

27. Regulation (EC) No 1893/2006 of the European Parliament and of the Council of 20 December 2006 laying down the statistical nomenclature for economic activities NACE Rev. 2 and amending Council Regulation (EEC) No 3037/90 and certain Regulations (EC) relating to specific statistical areas. Text with EEA relevance. Document 32006R1893. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1893/oj/fra?eliuri=eli%3Areg%3A2006%3A1893%3Aoj&locale=en> (дата звернення: 13.05.2026).

28. Regulation (EC) No 2195/2002 of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 on the Common Procurement Vocabulary (CPV). Document 32002R2195. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2002/2195/oj> (дата звернення: 13.05.2026).

29. Regulation (EC) No 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro. Document 32001R2560. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001R2560>

30. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). Document 32008R0593. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 13.05.2026).

31. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.ENG

32. Regulation (EU) 2021/782 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 on rail passengers' rights and obligations (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/782/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

33. Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. Document 32013R0549. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/>

reg/2013/549/oj/eng (дата звернення: 13.05.2026).

34. Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. Document 32013R0575. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/575/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

35. Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. Document 32014R0600. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/600/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

36. Rubalcaba, L. The New Service Economy: Challenges and Policy Implications for Europe. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar Publishing, 2007. P.p. 16–17.

37. Statistical Classification of Economic Activities – NACE Revision 2.1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/FR/legal-content/summary/statistical-classification-of-economic-activities-nace-revision-2-1.html> (дата звернення: 13.05.2026).

38. The WTO Agreements. ANNEX 1B. General Agreement on Trade in Services. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gats_e.htm (дата звернення: 13.05.2026).

39. Tomášek M., Šmejkal V. та ін. Коментар до Договору про функціонування ЄС, Договору про ЄС та Хартії основоположних прав ЄС. Прага: Wolters Kluwer ČR, 2024. 1780 с.

40. Service. Oxford learner's dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/service_1 (дата звернення: 13.05.2026).

41. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 13.05.2026).

42. Директива 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій. 02005L0036 - UA - 24.04.2020 - 014.001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text

(дата звернення: 13.05.2026).

43. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-15#Text (дата звернення: 13.05.2026).

44. Імплементативний регламент Комісії (ЄС) 2018/1795 від 20 листопада 2018 року, що встановлює процедуру та критерії для застосування тесту економічної рівноваги відповідно до статті 11 Директиви 2012/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради (Текст стосується ЄЕЗ) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32018R1795> (дата звернення: 13.05.2026).

45. Консолідована версія Договору про Функціонування Європейського Союзу. Рим, 25 березня 1992 року. станом на 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 13.05.2026).

46. Плотнікова М. В. Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг: навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. Суми: Сумський державний університет, 2023. 329 с.

47. Пропозиція щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради, що встановлює узгоджені умови для продажу будівельних виробів, вносить зміни до Регламенту (ЄС) 2019/1020 та скасовує Регламент (ЄС) 305/2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0144> (дата звернення: 13.05.2026).

48. Регламент (ЄС) № 1072/2009 Європейського Парламенту та Ради від 21 жовтня 2009 року про загальні правила доступу до ринку міжнародних автомобільних перевезень вантажів (перероблений). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1072> (дата звернення: 13.05.2026).

49. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1370/2007 від 23 жовтня 2007 року про громадські послуги пасажирських перевезень залізничним і дорожнім транспортом

та скасування регламентів Ради (ЄЕС) № 1191/69 та № 1107/70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-07#Text (дата звернення: 13.05.2026).

50. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 765/2008 про встановлення вимог до акредитації та ринкового нагляду, пов'язаних з реалізацією продуктів, та про скасування Регламенту (ЄЕС) № 339/93 від 9 липня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_938#Text (дата звернення: 13.05.2026).

51. Редзюк Є. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 174–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22 (дата звернення: 13.05.2026).

52. Семеног А. Ю., Пахненко О. М. Аналіз стану та структури ринку фінансових послуг Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 146. (дата звернення: 13.05.2026).

53. Директива (ЄС) 2019/770 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 року про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг (Текст стосується ЄЕЗ) PE/26/2019/REV/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2026).

54. Директиви 2011/83/ЄС щодо контрактів на надання фінансових послуг, укладених на відстань та скасування Директиви 2002/65/ЄС. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0354_EN.html (дата звернення: 13.05.2026).

55. Регламент(ЄС)910/2014ЄвропейськогоПарламенту та Ради від 23.07.2014 р. про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для цілей електронних трансакцій в межах внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. L 257/73. URL: https://czo.gov.ua/download/docs/reg_910_2014_ua.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

ТЕМА 9. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ

Вступ

1. Застосування положень договірної права ЄС при врегулюванні спорів за допомогою APC
2. Договори в процедурі медіації
3. Угода за результатами проведення медіації

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Особливості застосування положень договірної права ЄС при зверненні до способів альтернативного розв'язання спорів (далі – APC) уособлюють собою комплексний баланс між основоположним принципом свободи договору та необхідністю належного забезпечення захисту прав споживачів на внутрішньому ринку.

На сьогодні в ЄС існує велика кількість позасудових органів та інституцій, якими надаються послуги в сфері APC. Звернувшись до останніх, можна отримати доступ до альтернативних способів розв'язання спорів щодо більшості видів товарів або послуг незалежно від того, чи було споживачем обрано товар/послугу онлайн або в магазині, та чи знаходиться продавець у країні покупця або в іншій країні ЄС⁴⁴².

Способи APC відіграють ключову роль у позасудовому врегулюванні спорів, які виникають із договірних зобов'язань, дозволяючи не лише знижувати навантаження на судову систему держав-членів, а й також сприяючи швидкому та конфіденційному вирішенню спорів.

⁴⁴² Alternative dispute resolution for consumers. URL: https://commission.europa.eu/topics/consumers/consumer-rights-and-complaints/resolve-your-consumer-complaint/alternative-dispute-resolution-consumers_en (дата звернення: 19.05.2026)

1. Застосування положень договірної права ЄС при врегулюванні спорів за допомогою APC

Розвиток та поступове впровадження способів APC (традиційно визначаються як способи вирішення спорів без звернення до судового розгляду⁴⁴³) в контексті договірної права ЄС пов'язані з еволюцією політики захисту прав споживачів, передусім, із захистом більш слабкої сторони договору – споживача. У 2013 році, із ухваленням Директиви 2013/11 ЄС про альтернативне вирішення споживчих спорів, остання стала дієвим інструментом вирішення такої категорії спорів (за виключенням спорів в сфері надання медичних послуг та вищої освіти тощо)⁴⁴⁴. В означеній Директиві акцентовано увагу на тому, що APC пропонується як «просте, швидке та недороге» позасудове вирішення для спорів між споживачами та покупцями, у тому числі онлайн (п. (5) Преамбули Директиви). Виходячи з положень Директиви, застосування способів APC не є імперативно обов'язковим для продавців, але, натомість, держави-члени зобов'язані забезпечити наявність суб'єктів, які проводять APC, на умовах незалежності, неупередженості та справедливості.

У контексті договірної права така вимога гармонізації корелює з ключовими обмеженнями принципу свободи договору задля захисту прав споживачів: наприклад, арбітражне застереження в договорі може бути визнано нечесним відповідно до Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах⁴⁴⁵. Так, Суд ЄС у справі C-168/05 Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL. Reference визначив, що національний суд, розглядаючи позов про скасування арбітражного рішення, зобов'язаний перевірити також і справедливість арбітражної

⁴⁴³ ADR. Cornell Law School. URL: <https://www.law.cornell.edu/wex/adr> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁴⁴ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁴⁵ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01993L0013-20220528> (дата звернення: 19.05.2026)

угоди, навіть якщо споживач не посилався на це під час процедури арбітражу⁴⁴⁶. Тобто, можна дійти висновку про те, що способи APC інтегруються певним чином із судовою системою (навіть за відсутності прямої вказівки про це в національному законодавстві), оскільки суди держав-членів зобов'язані перевіряти несправедливість умов договору.

Розвиток регулювання APC у договірному праві ЄС є своєрідним віддзеркаленням адаптації норм класичного договірному права до сучасних швидкозмінних умов цифровізації та існування у віртуальному просторі. Одночасно разом із Директивою 2013/11 ЄС було ухвалено Регламент (ЄС) № 524/2013 про онлайн-розв'язання спорів (ОРС)⁴⁴⁷ (втратив чинність), на підставі якого створювалась єдина онлайн-платформа для можливості застосування APC у трансграничних договорах, що укладались онлайн (більше 24 тис. осіб скористувались послугами платформи упродовж першого року її створення⁴⁴⁸). Статтею 1 означеного Регламенту визначалася його мета як незалежного, неупередженого, прозорого, ефективного, швидкого та справедливого позасудового механізму вирішення спорів між сторонами договору онлайн. Утім, внаслідок низької ефективності онлайн-платформи (вирішення лише 2 % від загальної кількості звернень) та потреби у її фундаментальній модернізації у 2025 році було ухвалено рішення про закриття платформи⁴⁴⁹.

⁴⁴⁶ Case, C-168/05, [2006]. Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL. Reference for a preliminary ruling: Audiencia Provincial de Madrid - Spain. Directive 93/13/EEC - Unfair terms in consumer contracts - Failure to raise the unfair nature of a term during arbitration proceedings - Possibility of raising that objection in the context of an action brought against the arbitration award (C-87/09). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62005CJ0168> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁴⁷ Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/524/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁴⁸ Buying online and solving disputes online: 24.000 consumers used new European platform in first year (24.03.2017) URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_17_727 (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁴⁹ Regulation (EU) 2024/3228 of the European Parliament and of the Council of 19

При цьому Директивою 2025/2647 ЄС про внесення змін до Директиви 2013/11 ЄС щодо альтернативного вирішення споживчих спорів та до Директив 2015/2302 ЄС, 2019/2161 ЄС та 2020/1828 ЄС у зв'язку із припиненням роботи Європейської онлайн-платформи вирішення спорів було внесено доволі суттєві зміни в договірній частині способів та процедур APC⁴⁵⁰.

Так, положення нової Директиви розширюють сферу застосування Директиви 2013/11 ЄС на договори про цифровий контент і послуги (у тому числі щодо укладення договорів з продавцями з третіх країн), відповідно до умов, в яких споживач вносить оплату або зобов'язується зробити це, у тому числі у випадках, коли продавець постачає або зобов'язується постачати споживачеві цифровий контент, який не надається на матеріальному носіїві або у вигляді цифрової послуги, а споживач надає або зобов'язується надавати продавцю персональні дані. Директива дозволяє державам-членам робити доступ до APC більш спрощеним та інклюзивним, базуючись на згоді сторін щодо певних процедур, але, водночас, вимагає кращої інтеграції з цифровим (віртуальним) інструментарієм та підвищення обізнаності щодо них. У контексті договірного права наведене означає посилення ролі способів APC як механізму, який доповнює обов'язкові норми Директиви 2011/83 ЄС про права споживачів⁴⁵¹, забезпечуючи таким чином цілісність

December 2024 repealing Regulation (EU) No 524/2013, and amending Regulations (EU) 2017/2394 and (EU) 2018/1724 with regard to the discontinuation of the European Online Dispute Resolution Platform URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202403228; Discontinuation of the European Online Dispute Resolution (ODR) Platform URL: <https://www.eccgreece.gr/current-issues/announcements/discontinuation-european-online-dispute-resolution-odr-platform> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁰ Directive (EU) 2025/2647 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2025 amending Directive 2013/11/EU on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Directives (EU) 2015/2302, (EU) 2019/2161 and (EU) 2020/1828 following the discontinuation of the European Online Dispute Resolution Platform URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/2647/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵¹ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council

та більшу осяжність правового регулювання в договірній сфері.

Доцільним буде зауважити, що договірне регулювання щодо вирішення спорів саме онлайн, є швидко зростаючою сферою договірного права ЄС, що відображає загальну тенденцію до цифровізації договірних відносин. Договори про застосування OPC є окремим видом договорів в сфері APC та можуть включати умови щодо вибору технічної платформи (наприклад, спеціалізовані платформи приватних провайдерів⁴⁵²); захисту персональних даних сторін відповідно до GDPR⁴⁵³; правил проведення онлайн-сесій APC тощо.

Також окремо слід зауважити про взаємозв'язок APC з положеннями міжнародного приватного права: Регламентом ЄС №1215/2012⁴⁵⁴ врегульовується юрисдикція в цивільних і комерційних справах (у тому числі в сфері споживчих договорів), відповідно до положень якого споживач має право подавати позов за місцем свого проживання незалежно від того, до громадянства якої країни він належить. У контексті з правом скористуватися можливістю звернення до APC у зазначеній категорії справ це надає сторонам право передбачити таку можливість у договорі, що укладається ними, за умови, що це не суперечить принципу захисту прав споживачів (за аналогією із застосуванням положень ст. 9 Регламенту Рим I⁴⁵⁵, яка дозволяє обирати норми права держа-

Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵² ODReurope URL: <https://www.odreurope.com/>; Platform to Business (P2B) Mediation Services URL: <https://www.cedr.com/mediation-services/schemes/platform-to-business-services> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵³ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016R0679-20160504> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁴ Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁵ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17

ви суду).

Принцип автономії сторін договору, у тому числі у виборі способу APC та, відповідно, формуванні відповідного договірного регулювання, є фундаментальним у договірному праві. Положення Регламенту Рим I, як вже зазначалося, дозволяють сторонам обирати застосовне право до їхнього договору, у тому числі, до договору про проведення процедури APC та угоди за результатами її проведення.

У договірній сфері активно застосовується значна кількість способів APC, найбільш відомими та розповсюдженими з яких є арбітраж, нейтральна оцінка/експертиза, переговори за участю посередника, медіація (див. наступний підрозділ) тощо та їх комбіновані форми. Кожен з наведених способів APC передбачає обов'язковість договірного оформлення і створює власну унікальну «систему договірних конструкцій», що відрізняються за правовою природою та обов'язковістю.

Арбітраж (внутрішній та міжнародний) є одним із найбільш відомих та найбільш законодавчо врегульованих способів APC, у тому числі в договірному праві ЄС, оскільки традиційно арбітражна угода є фундаментальним договірним інструментом, що визначає юрисдикцію арбітражного трибуналу (див. наступний розділ). Арбітражна угода укладається в письмовій формі або (1) в формі арбітражного застереження в основному договорі, або (2) як окрема угода, при цьому арбітражне застереження може бути цілком автономним від основного договору і зберігає силу навіть при визнанні основного договору недійсним⁴⁵⁶. Варто зазначити, що віднесення саме класичного арбітражу до способів APC на сьогодні є предметом наукових дискусій, оскільки за усталеною практикою способи APC розглядаються «під егідою» примирення сторін, що не є метою застосування процедур арбітражу⁴⁵⁷. Наразі

June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/2008-07-24> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁶ Arbitration Law (National) Max Planck Encyclopedia of European Private Law – online. 2012. URL: [https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Arbitration_Law_\(National\)](https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Arbitration_Law_(National)) (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁷ Unidroit Principles Of International Commercial Contracts URL: <https://www.>

договірне регулювання процедур арбітражу у комерційній практиці ЄС продовжує розвиватися відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів.

Нейтральна оцінка/експертиза є способом APC, що застосовується у комерційних спорах, які стосуються сфери технічних або вузькоспеціалізованих питань: будівництва, ціноутворення, ІТ, фінансів та ін. Незалежний експерт/оцінювач, як правило, призначається для вирішення конкретного вузькоспеціалізованого питання (наприклад, оцінки ринкової вартості майна) й виносить рішення, яке має обов'язкову силу для сторін, якщо ними про таке визначено в умовах договору. Договір про незалежну експертизу/оцінку є важливим інструментом, використання результатів якого дозволяє, по-перше, «заповнювати прогалини в договорах», наприклад, шляхом встановлення чи перегляду договірної ціни, визначення строків виконання чи аспектів відповідності товару у договорі купівлі-продажу⁴⁵⁸, по-друге, визначати, наприклад, обсяг кінцевої фінансової звітності та суму вартості акцій при їх примусовому продажі тощо⁴⁵⁹.

Переговори як основа договірного регулювання у сфері APC є самостійним способом вирішення спорів, хоча слід констатувати, що наразі щодо переговорів сторін договору без участі третьої сторони – посередника – відсутня єдність доктринальних позицій в частині віднесення їх саме до APC. Договір про порядок переговорів дозволяє належним чином їх структурувати: встановлює строки та формат переговорів; рівень уповноважених суб'єктів (наприклад, зобов'язання залучити експертів); конфіденційність проведення процедури переговорів; умови завершення переговорів тощо⁴⁶⁰.

unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf P. 369 (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁸ Saidov, D. An international convention on expert determination and dispute boards? *International & Comparative Law Quarterly*, 2022. Volume 71, Issue 3, P. 699 DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589322000185> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁵⁹ Judkins A. Use of expert determination mechanisms. July 2023. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en-gb/knowledge/publications/470a3448/use-of-expert-determination-mechanisms> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶⁰ Alnumani, N. J. N. The Legal Nature of Pre-Contract Negotiations. *Journal of Law and Sustainable Development*, 2023. 11(6), P. 13. URL: <https://doi.org/10.55908/sdgs>.

Виконання рішень та угод, що були досягнуті внаслідок застосування різних способів АРС, є однією з практичних проблем договірної права ЄС у цій сфері: (1) арбітражні рішення виконуються відповідно до Нью-Йоркської конвенції 1958 р.⁴⁶¹; (2) рішення незалежних експертів (оцінювачів) виконуються як договірні зобов'язання; (3) медіаційні угоди – на підставі ст. 6 Директиви 2008/52/ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та господарських справах⁴⁶².

У контексті обов'язковості виконання рішень, прийнятих за результатами проведення АРС, варто вказати таке. У науковій літературі поширеною є думка щодо того, що одним із головних недоліків ОРС є відсутність механізмів примусового виконання та, відповідно, недовіра як сторін до постачальників послуг з ОРС, так і, дзеркально, платформ з ОРС до сторін. У результаті, на сьогоднішній день постачальники послуг з ОРС в основному покладаються на механізми «самозастосування», такі як «знаки довіри», чорні списки, депозити тощо. «Знаки довіри» (печатки довіри) були розроблені з метою відрізнити надійних продавців – це різні слова, що позначають протоколи або стандарти належної практики в галузі конфіденційності, вирішення спорів та електронної комерції. Активно висловлюються також пропозиції щодо доповнення таких механізмів державною системою забезпечення примусового виконання, яка б гарантувала виконання рішень ОРС у національних судах держав-членів⁴⁶³.

Таким чином, необхідно підкреслити, що сфера договірної

v11i6.1227 (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶¹ Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Award. New York, 10 June 1958. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&clang=_en (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶² Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶³ Cortés, Pablo (2010). Online Dispute Resolution for Consumers in the European Union, Routledge Research in IT and E-commerce Law, Routledge, Taylor & Francis Group. P. 62, 204

регулювання APC є надзвичайно динамічною та різноманітною й у перспективі подальшого розвитку положення договірного права ЄС в частині APC ймовірно продовжить еволюціонувати в бік більш повної цифровізації (незважаючи на досвід з Європейською онлайн-платформою вирішення спорів) для автоматизованого розв'язання простих договірних спорів, зберігаючи при цьому контроль з боку людини за дотриманням принципу справедливості.

Загалом, особливості регулювання APC у договірному праві ЄС полягають у його споживчо-орієнтованому векторі, інтеграції з нормами міжнародного приватного права та динамічній адаптації до технологічних змін сьогодення.

2. Договори в процедурі медіації

Медіація як один із найбільш відомих та розповсюджених способів APC займає важливе місце в системі цих способів, оскільки дозволяє сторонам зберігати контроль над процесом та результатами вирішення спору на умовах конфіденційності. Питання про договори, які укладаються сторонами на всіх етапах медіаційної процедури, є доволі значущим аспектом договірного права, оскільки саме вони закладають «юридичний фундамент» для всього медіаційного процесу, а розуміння правової природи означених договорів є необхідною передумовою для ефективного застосування медіації як способу врегулювання спорів, у тому числі договірних.

Основним нормативним актом ЄС в цій сфері є Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/52 ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та господарських справах⁴⁶⁴. Сама процедура *медіації* визначена в Директиві як «структурований процес, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора» (ст. 3). При цьому Директива не містить визначення «договір про медіацію» як такий, але

⁴⁶⁴ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052> (дата звернення: 19.05.2026)

опосередковано визначає договірну природу медіаційних відносин через низку положень, у тому числі щодо конфіденційності. Положення означеної директиви орієнтовані переважно на транскордонні спори, залишаючи питання врегулювання проведення процедур внутрішніх медіацій державам-членам.

Переговорна стадія, що передує безпосередньо самій процедурі медіації, зазвичай не створює для сторін обов'язкових зобов'язань до моменту укладення ними угоди про медіацію, але підпадає під дію принципу добросовісності, інтегрованого у договірне право ЄС. Тобто, хоча зобов'язання врегулювати спір ще немає як такого, поведінка сторін на цій стадії вже регулюється правом, зокрема, відповідно до ст. 2:301 PECL в контексті переговорів це означає, що, якщо одна зі сторін ініціює переговори виключно для того, щоб затягнути час, зупинити перебіг позовної давності або дізнатись конфіденційну інформацію стосовно іншої сторони тощо, це визнається недобросовісною поведінкою. У випадку, якщо одна зі сторін недобросовісно зриває переговори на цій стадії (наприклад, раптово виходить з процесу), виникає відповідальність за принципом *culpa in contrahendo* («переддоговірної відповідальності»): інша сторона має право на відшкодування витрат, які вона понесла, готуючись до проведення процедури медіації (наприклад, оплата консультацій)⁴⁶⁵. Загалом, правова природа переговорів в процедурі медіації з точки зору теорії договірного права виступає окремим предметом дослідження, оскільки їм притаманні специфічні риси, які відрізняють їх від традиційних переддоговірних переговорів. Так, медіаційні переговори відбуваються в умовах достатньо формалізованої процедури, яка визначається медіаційним договором, в них бере участь третя особа – медіатор, яка не є при цьому стороною договору, а суто визначає справжній намір сторін («збіг воль»).

Переговорна стадія укладення договорів в процедурі медіації є важливим елементом цього процесу, в якій, зазвичай, виділяють такі основні «договірні інструменти», кожен з яких має власну правову природу: (1) угода про медіацію, яка визначає

⁴⁶⁵ Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, Pp. 360-364.

зобов'язання сторін звернутися до процедури медіації; (2) договір про проведення медіації, яка врегульовує сам регламент медіаційного процесу.

Угода про медіацію (*mediation agreement*) є першим договірним інструментом переговорної стадії, який може як включатися до основного договору у вигляді медіаційного застереження, так і укладатися у вигляді самостійного договору. Медіаційне застереження має превентивний функціонал: сторони погоджуються, що при виникненні спору або непорозуміння у майбутньому вони спочатку звернуться до процедури медіації до або замість звернення до суду чи класичного арбітражу.

Угода про медіацію, укладена до виникнення спору. Сторонам рекомендується включати до свого договору положення про медіацію, яке буде застосоване у випадку виникнення спору в майбутньому. Як правило, завдяки цьому презюмується, що сторони будуть прагнути до врегулювання будь-якого спору або невідзначеності, пов'язаних із договором, за допомогою звернення до процедури медіації. Сторони формулюють положення про медіацію з урахуванням своїх потреб: вони можуть ухвалити рішення послатися на певні правила щодо медіації, вказати мову медіації та місце проведення будь-якої медіаційної сесії медіації. Зазвичай при такому багаторівневому врегулюванні сторонам рекомендується визначити строки, упродовж яких вони зобов'язуються виконувати певні дії, вказати конкретні етапи щодо визначення процедур медіаційних сесій абоощо.

Угода про медіацію щодо вже існуючого спору. За відсутності вже укладеної угоди про медіацію будь-яка сторона може просити про проведення процедури медіації на будь-якому етапі, навіть під час арбітражного, судового чи будь-якого іншого розгляду спору. У тих випадках, коли медіація проводиться на етапі арбітражного або судового розгляду, арбітражне або судове провадження може бути призупинене для того, щоб надати час для проведення медіації, якщо це не заборонено законодавством, що застосовується. В окремих випадках сторони можуть домовитися про проведення медіації паралельно з арбітражним чи судовим

Договір про проведення медіації (медіаційний договір, mediation contract) є наступним після угоди про медіацію інструментом договірнього регулювання і охоплює всі умови медіаційного процесу, який буде проводитися. Він, як правило, укладається між сторонами і медіатором (або між сторонами і медіаційним центром/асоціацією медіаторів) й містить конкретизацію щодо кандидатури медіатора, умов призначення медіатора, оплати його послуг та розподілу витрат між сторонами, медіаційний регламент (строки, місце, формат проведення медіаційних сесій), а також правило про те, в який спосіб досягнута сторонами угода має виконуватись.

Правова природа медіаційного договору є змішаною: здебільшого його можна охарактеризувати як вид договору про надання послуг (медіатора сторонам), проте в науковій літературі містяться точки зору щодо віднесення такого договору до договорів зі спеціальним «процесуальним режимом», у тому числі в частині законодавчих норм ЄС щодо принципу конфіденційності – положення Директиви 2008/52 ЄС містять норми про те, що медіатора або суб'єкти, що адмініструють процедуру медіації, не можуть бути примушені свідчити у цивільних або господарських справах щодо інформації, отриманої під час медіації, за винятком випадків, коли це необхідно з міркувань захисту публічного порядку, найкращих інтересів дитини або запобігання спричиненню шкоди.

Варто окремо зазначити про роль медіаційних інституцій у формуванні стандартних умов медіаційних договорів. Провідними медіаційними інституціями ЄС: Міжнародною торговою палатою (ICC Mediation Rules⁴⁶⁷), Віденським міжнародним арбітражним центром (Mediation Agreement for Integration into a Contract)⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ United Nations Commission On International Trade Law Uncitral Notes on Mediation (2021). Pp. 7-8 URL: https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/mediation_notes.pdf (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶⁷ International Chamber of Commerce URL: <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/adr/mediation/mediation-rules/> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁶⁸ VIAC URL: <https://www.viac.eu/en/mediation-basics/mediation-clauses/model-clause-1-mediation-agreement-to-be-inserted-into-a-contract/> (дата звернення:

тощо було розроблено типові медіаційні договори, які виступають фактичними стандартами для проведення медіації у ЄС. Ці «рамкові договори» містять достатньо типові умови щодо конфіденційності, оплати послуг медіатора та виключення відповідальності медіатора за дії у межах медіаційної процедури (за виключенням грубої необережності або умислу), підстав відмови від процедури медіації тощо, що сприяє зниженню відповідних витрат сторонами та підвищує передбачуваність процесу медіації.

Щоб фінальний результат переговорів мав юридичну силу, весь процес медіації спрямований на послідовне формування трьох базових елементів договірної угоди: оферти, акцепту та зустрічного задоволення (*consideration*)⁴⁶⁹.

3. Угода за результатами проведення медіації

Медіаційна процедура у договірному праві ЄС є так званим «гібридним» правовим явищем, яке поєднує як матеріальні, так і процесуальні аспекти, створюючи доволі специфічну царину взаємодії між автономією волі сторін та нормативними вимогами до самої процедури. Центральним, ключовим елементом цієї процедури з точки зору договірної угоди є медіаційна угода (угода за результатами медіації, *mediation settlement agreement*), яка укладається сторонами за результатами успішного завершення медіаційного процесу. Фактично укладення такої угоди дорівнює вирішенню основних завдань медіації: письмова фіксація погоджених сторонами умов та взаємних зобов'язань; констатація факту примирення сторін та відсутності взаємних претензій; встановлення правового режиму виконання визначених угодою зобов'язань сторін.

Варто зазначити також про статус угоди про врегулювання спору, укладеної в результаті медіації, яка є договором за своєю правовою природою та підлягає виконанню відповідно до положень ст. 6 Директиви 2008/52 ЄС, згідно якої держави-

19.05.2026)

⁴⁶⁹ Giordano Ciancio, A. (2013). Mediation at the Intersection with Contract Law: The Settlement Agreement. *SSRN Electronic Journal*. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2272989> P. 15 (дата звернення: 19.05.2026)

ТЕМА 9

члени зобов'язані забезпечити можливість для сторін (або для однієї з них) звернутися з проханням про надання обов'язковості письмовій угоді, укладеній за результатами проведення медіації, якщо її зміст не суперечить праву держави подання запиту.

Медіаційна угода – це цивільно-правовий договір, укладений між сторонами в результаті переговорів за сприяння незалежного суб'єкта – медіатора, що підпорядковується загальним нормам договірної права: вимогам щодо діє- та правоздатності сторін, законності предмета договору, свободи волевиявлення сторін тощо.

Медіаційна угода має низку характерних ознак: (1) це результат структурованого переговорного процесу за участю нейтральної третьої особи; (2) може виступати «симбіозом» окремих елементів різних цивільно-правових конструкцій: мирової угоди, відступного, визнання боргу та ін.; (3) може набувати особливого процесуально-правового статусу, пов'язаного з можливістю надання їй виконавчої сили.

Питання виконання медіаційної угоди є надзвичайно важливим в системі правового регулювання медіації у ЄС – як вже зазначалось, ст. 6 Директиви 2008/52 ЄС зобов'язує держав-членів забезпечити можливість надання медіаційній угоді виконавчої сили за бажанням сторін. Утім при цьому сам механізм («юридична оболонка») надання виконавчої сили медіаційній угоді визначається державою-членом самостійно – це може відбуватись шляхом:

- нотаріального посвідчення. В окремих державах-членів ЄС нотаріус має право посвідчити медіаційну угоду як автентичний документ, якому автоматично надається виконавча сила без необхідності звернення до суду. Регламент ЄС № 650/2012 про юрисдикції, застосовне право, визнання та виконання рішень, а також про прийняття та виконання справжніх документів у питаннях спадкування⁴⁷⁰ закріплює у ст. 59 концепцію

⁴⁷⁰ Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession URL: <https://eur-lex.europa.eu/>

«автентичного документа» (*authentic instrument*) і передбачає трансграничне визнання виконавчої сили таких документів у ЄС, що є свідченням процесу уніфікації норм про виконання медіаційних угод;

- включення до судового рішення;
- видачі судом виконавчого листа на підставі медіаційної угоди тощо, що на практиці призводить до ускладнень трансграничного виконання медіаційних угод.

У 2019 році було прийнято Конвенцію ООН про міжнародні угоди, досягнуті за результатами медіації (Сінгапурську конвенцію)⁴⁷¹, якою визначається режим прямого виконання міжнародних медіаційних угод (на кшталт положень Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркської конвенції)⁴⁷²), але на сьогодні ЄС як союзне утворення ще не приєднався до означеної конвенції.

Зміст медіаційної угоди визначається виключно домовленістю сторін і не обмежуються (на противагу судовому рішення) предметом первісного спору між сторонами, тобто медіаційна угода може охоплювати не лише ті правові питання, що стали предметом спору, але й також такі питання, що виходять за його межі (наприклад, умови майбутніх відносин між сторонами, взаємні поступки абощо). У контексті договірної права можна вести мову про те, що медіаційна угода може також містити умови про визнання боргу, погодження плану розстрочки виплат; зміну умов договору та ін.

Форма медіаційної угоди також є важливим практичним питанням, оскільки, за загальним правилом, медіаційна угода не вимагає окремої фіксованої специфічної форми і може бути

legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32012R0650 (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁷¹ United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. New York, 20 December 2018 URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-4&chapter=22&clang=_en (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁷² Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. New York, 10 June 1958 URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&clang=_en (дата звернення: 19.05.2026)

ТЕМА 9

укладена в усній або письмовій формі. Втім, відповідно до рекомендацій провідних медіаційних центрів, медіаційну угоду слід укладати у письмовій формі, у тому числі підписувати усіма сторонами процедури медіації та медіатором (включаючи умову щодо письмової форми медіаційної угоди ще на переговорній стадії). Наведене аргументується тим, що письмова форма медіаційної угоди надає їй виконавчої сили у переважній більшості держав-членів.

Правова природа медіаційної угоди з точки зору договірного права є доволі дискусійним питанням. Більшість дослідників кваліфікують медіаційну угоду як різновид відплатного двостороннього договору, за допомогою якого сторони шляхом взаємних поступок усувають невідповідність та/або невизначеність у правовідносинах. Водночас окрема частина науковців вважає, що медіаційна угода є різновидом мирової угоди або договором, що має окремий статус, який «не вписується» повною мірою в класичні класифікації договорів, оскільки процес її укладення передбачає обов'язкову участь медіатора.

Підстави оспорювання медіаційної угоди аналогічні загальним підставам недійсності договорів: укладення внаслідок помилки, введення в обману, із застосуванням насильства тощо. Водночас специфіка процесу медіації обумовлює можливість виникнення низки додаткових питань: наприклад, чи може сторона оспорити медіаційну угоду на підставі упередженості медіатора? За загальним правилом, судові рішення, яке набрало законної сили, унеможливорює повторне звернення тими самими сторонами до суду з тим самим позовом. Аналогічно у більшості правових систем держав-членів медіаційна угода, яка набула виконавчої сили через судове або нотаріальне підтвердження, прирівнюється за своєю правовою природою до судового рішення і робить неможливим повернення до спору по суті (на противагу угоді, яка не набула виконавчої сили, є за своєю сутністю договором і може бути оспорена на загальних підставах недійсності договору).

На відміну від судового рішення, яке є переважно «публічним» документом (база даних HUDOC практики

Європейського суду з прав людини⁴⁷³; база даних CURIA European Union⁴⁷⁴ тощо), медіаційна угода є *конфіденційним* договором між сторонами та не підлягає автоматичному оприлюдненню – умови медіаційної угоди залишаються відомими лише самим сторонам і медіатору, якщо останній виступає свідком її підписання. Разом з тим виникають ситуації, коли принцип конфіденційності медіаційної угоди вступає у конфлікт із вимогами публічного права: наприклад, у випадку, якщо медіаційна угода містить умови, що потенційно можуть порушувати антимонопольне законодавство ЄС, що тягне за собою обмеження конфіденційності медіаційної угоди.

Наслідки порушення медіаційної угоди регулюються загальними нормами договірного права держав-членів з урахуванням специфіки предмета угоди. Як правило, порушення медіаційної угоди може тягнути за собою примусове виконання у натурі (якщо таке є можливим з огляду на характер відповідних зобов'язань); відшкодування збитків, завданих означеним порушенням; відновлення первісного стану (якщо медіаційна угода визнається недійсною).

Існують два основні підходи до визначення права угоди про медіацію. Перший передбачає, що угоди про медіацію можуть розглядатися як один із видів угод про вирішення спорів й трактуватись як аналоги угод про арбітраж. Зокрема, Регламентом Рим I виключено угоди про арбітраж зі сфери його дії, але при цьому нічого не зазначено про інші угоди, які укладаються за результатами вирішення спорів. Другий підхід полягає в тому, щоб розглядати угоди про медіацію як такі, що підпорядковуються застосовному праву договору. Обидва означені підходи призводять до звернення до положень Регламенту Рим I для визначення застосовного права до угоди про медіацію, тобто, якщо сторони орієнтуються на місце проживання споживача, застосовується застереження про застосовне право, натомість право звичайного

⁴⁷³ HUDOC database URL: <https://www.echr.coe.int/hudoc-database-ukr> (дата звернення: 19.05.2026)

⁴⁷⁴ Court of Justice of the EU URL: https://curia.europa.eu/site/jcms/d2_5085/en/main-navigation (дата звернення: 19.05.2026)

місця проживання споживача застосовується без угоди сторін про вибір права⁴⁷⁵.

Таким чином, медіаційну угоду за результатами проведення медіації в договірному праві ЄС слід розцінювати як особливий вид договору, який виникає внаслідок звернення сторін до процедури позасудового врегулювання спору й підпадає під загальнодоговірні принципи автономії волі сторін, добросовісності, захисту більш слабкої сторони тощо. Медіаційна угода фіксує не тільки факт досягнення сторонами домовленості, але й фактично інтеграцію вищезазначених положень в *acquis communautaire*, забезпечуючи розумний баланс між добровільністю медіації та необхідністю виконання рішень, прийнятих за результатами її проведення. Тобто, як вже зазначалось, мова йде про гібридний характер медіаційної угоди: з одного боку, вона є результатом добровільного процесу медіації, а з іншого – набуває виконавчої сили через національні механізми, такі як судові рішення, рішення компетентного органу або автентичний інструмент відповідно до законодавства держави-члена, де подається запит.

Особливості укладання договорів у випадку застосування *обов'язкової медіації* в договірному праві ЄС визначаються тим, що на рівні права ЄС медіація залишається добровільною процедурою, але положення Директиви 2008/52 ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та господарських справах⁴⁷⁶ надають дозвіл державам-членам запроваджувати обов'язкову медіацію за умови, що це не перешкоджатиме доступу сторін до «класичного» правосуддя. Це створює унікальний правовий режим, у якому укладання договорів, а саме медіаційних угод за результатами проведення обов'язкової медіації врегульовуються нормами договірного права ЄС, але, водночас, пов'язуються із додатковими гарантіями в частині обов'язковості процедури. Обов'язкова

⁴⁷⁵ Tang, Z. S. (2018). *Electronic consumer contracts in the conflict of laws* (2nd ed.). Hart Publishing. P. 304

⁴⁷⁶ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052>. (дата звернення: 19.05.2026)

медіація в практиці держав-членів найчастіше застосовується в сфері, пов'язаній із договірними відносинами (наприклад, страхові або споживчі договори), де національне законодавство вимагає проходження медіаційної процедури перед поданням позову до суду.

Так звана договірна обов'язкова медіація відрізняється від законодавчої обов'язкової медіації та є доволі поширеною у комерційній практиці ЄС. Сторони самі визначають обов'язковість проведення такої медіації перед зверненням до суду (арбітражу) через медіаційні застереження у договорах, що укладають. Підґрунтя допустимості обов'язкової медіації у праві ЄС базується на кількох аргументах: звернення до цієї процедури не позбавляє сторін права на звернення до суду; в процесі обов'язкової медіації можливим є добровільне врегулювання спору та пошук сторонами компромісу; збереження сторонами автономії волі щодо умов договору: вибору медіатора, строків проведення процедури медіації тощо.

Підсумовуючи аналіз договорів у процедурі медіації та угод за результатами медіаційної процедури, необхідно підкреслити, що система договірного регулювання медіації у ЄС перебуває у стані активного розвитку. Директивою 2008/52 ЄС було закладено базові принципи в означеній сфері, але на практиці законодавство держав-членів містить значне різноманіття підходів до таких ключових аспектів як форма медіаційної угоди, механізми надання обов'язковості прийнятому рішення, особливості та порядок його оспорування або що. Розвиток уніфікованих стандартів щодо такого роду договорів та угод, вироблення загальноєвропейської практики умов та підстав їх виконання є ключовими векторами розвитку в окресленій царині.

Висновки

Таким, чином, особливості регулювання договорів у процедурах АРС у договірному праві ЄС відображають баланс між принципом автономії волі сторін, захистом прав слабшої сторони, зокрема споживачів, та забезпеченням потреби ефективності позасудового врегулювання спорів між сторонами договору на

ТЕМА 9

внутрішньому ринку.

Договірне право ЄС, як частина *acquis communautaire*, не містить єдиного кодифікованого акту, який би вичерпно врегулював процедури APC, у тому числі медіацію, але інтегрує їх через норми вторинного законодавства, насамперед Директиву 2008/52 ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних та господарських справах та Директиву 2013/11 ЄС щодо альтернативного вирішення споживчих спорів.

Аналіз положень означених нормативних актів дозволяє дійти висновку про те, що договори, укладені при застосуванні сторонами способів APC, підпадають під дію загальних принципів договірного права ЄС, включаючи свободу договору, добросовісність тощо.

Контрольні питання

1. Якими нормативними актами врегульовується альтернативне розв'язання спорів за правом ЄС, у тому числі процедура медіація?
2. Які існують види договорів в процедурі медіації?
3. Що таке медіаційна угода?
4. Які договори укладаються у випадку застосування обов'язкової медіації?

Використана та рекомендована література

1. Alnumani, N. J. N. The Legal Nature of Pre-Contract Negotiations. *Journal of Law and Sustainable Development*, 2023. 11(6). URL: <https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i6.1227> (дата звернення: 19.05.2026).
2. Arakelian M., Ivanchenko O., Todoshchak O. Alternative dispute resolution procedures using information technologies: legal regulation in the European Union and the USA. *Amazonia Investiga*. 2020. V. 9 (26). P. 60–67. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1107> (дата звернення: 19.05.2026).
3. Case, C-168/05, [2006]. Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL. Reference for a preliminary ruling:

Audiencia Provincial de Madrid - Spain. Directive 93/13/EEC - Unfair terms in consumer contracts - Failure to raise the unfair nature of a term during arbitration proceedings - Possibility of raising that objection in the context of an action brought against the arbitration award (C-87/09). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62005CJ0168> (дата звернення: 19.05.2026).

4. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. New York, 10 June 1958 URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-1&chapter=22&clang=_en (дата звернення: 19.05.2026).

5. Commentaries on European Contract Laws. Ed. by Nils Jansen, Reinhard Zimmermann. Oxford: University Press 2018. CLX, 2218 pp.

6. Cortés, Pablo. Online Dispute Resolution for Consumers in the European Union, Routledge Research in IT and E-commerce Law, Routledge, Taylor & Francis Group. 2010. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203847756> (дата звернення: 19.05.2026).

7. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32008L0052> (дата звернення: 19.05.2026).

8. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026).

9. Directive (EU) 2025/2647 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2025 amending Directive 2013/11/EU on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Directives (EU) 2015/2302, (EU) 2019/2161 and (EU) 2020/1828 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2025/2647/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026).

10. G. De Palo and M.B. Trevor. EU Mediation Law and Practices, Oxford, Oxford University Press, 2012. 656 p.

11. Giordano Ciancio, A. Mediation at the Intersection with Contract Law: The Settlement Agreement. *SSRN Electronic Journal*.

2013. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2272989> (дата звернення: 19.05.2026).

12. Lazić, V., & Stuij, S. (Eds.). *International Dispute Resolution: Selected Issues in International Litigation and Arbitration* (Vol. 2). 2018. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-6265-252-1> (дата звернення: 19.05.2026).

13. Loos, M. B. M. Consumer ADR after implementation of the ADR Directive: enforcing European consumer rights at the detriment of European consumer law. *European Review of Private Law*. 2016. № 1. Pp. 61-80. URL: https://www.researchgate.net/publication/283496771_Consumer_ADR_after_implementation_of_the_ADR_Directive_enforcing_European_consumer_rights_at_the_detriment_of_European_consumer_law (дата звернення: 19.05.2026).

14. Nazzini, R. (Ed.). *Construction arbitration and alternative dispute resolution: Theory and practice around the world*. 2021. 1st Edition. Routledge. 456 p.

15. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj/eng> (дата звернення: 19.05.2026).

16. Saidov, D. An international convention on expert determination and dispute boards? *International & Comparative Law Quarterly*, 2022. Volume 71, Issue 3, pp. 697-726 DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589322000185> (дата звернення: 19.05.2026).

17. Tang, Z. S. *Electronic consumer contracts in the conflict of laws* (2nd ed.). 2018. Hart Publishing. 432 p.

18. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation. New York, 20 December 2018 URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-4&chapter=22&clang=_en (дата звернення: 19.05.2026).

19. *Unidroit Principles Of International Commercial Contracts* URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf> (дата звернення: 19.05.2026).

ТЕМА 10. ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН СФЕРИ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН У МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ

Вступ

1. Поняття та правова природа міжнародного комерційного арбітражу в контексті захисту прав учасників приватноправових відносин ЄС
2. Арбітражна угода як договірний інститут: особливості правового регулювання в праві ЄС. Принцип автономії волі сторін
3. Захист прав учасників приватноправових відносин в арбітражному провадженні: взаємодія *acquis communautaire* та арбітражу
4. Публічний порядок ЄС як межа арбітражної автономії: доктрина та судова практика
5. Визнання та виконання арбітражних рішень у державах-членах ЄС: механізми захисту прав сторін

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Міжнародний комерційний арбітраж посідає особливе місце в системі вирішення транскордонних спорів, слугуючи основним механізмом врегулювання конфліктів між учасниками міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності. Розвиток єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу і пов'язана з ним інтенсифікація транскордонних комерційних відносин між приватними особами різних держав-членів суттєво актуалізують питання взаємодії між правовою системою ЄС та інституцією міжнародного комерційного арбітражу. Про масштаб цього явища свідчить і кількісна динаміка: провідні арбітражні центри – Міжнародна торгова палата (ICC), Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA) та інші – щорічно розглядають тисячі

справ, значна частина яких виникає безпосередньо з відносин між учасниками ринку ЄС⁴⁷⁷.

На перший погляд, арбітраж і європейське договірне право можуть видаватися різними правопорядками: перший традиційно розглядається як автономна недержавна система вирішення спорів, тоді як Європейське договірне право є частиною наднаціонального правопорядку ЄС із чіткою ієрархією норм та інституційними механізмами примусового виконання. Однак ця уявна автономія арбітражу неминуче стикається зі зростаючим обсягом обов'язкових норм права ЄС, що встановлюють невід'ємні права учасників приватноправових відносин і не можуть бути усунуті навіть угодою сторін про передачу спору на розгляд арбітражного трибуналу⁴⁷⁸.

Практика Суду Справедливості ЄС виробила цілий масив рішень, що регулюють взаємодію арбітражу та права ЄС, від заборони *anti-suit injunctions* у справі *West Tankers* до захисту прав споживачів в арбітражному провадженні у справах *Mostaza Claro* та *Asturcom*. Дискусія щодо виключення арбітражу зі сфери дії Регламенту Брюссель I bis не лише не вщухає, а й набуває нових вимірів у зв'язку з тривалим реформуванням правової бази ЄС у галузі приватного міжнародного права. Рішення у справі *Achmea* поставило під сумнів саму прийнятність арбітражного вирішення інвестиційних спорів, що спричинило широку академічну дискусію про межі арбітражного суверенітету в умовах превалюючого регіонального правопорядку. Для України, яка є кандидатом на вступ до ЄС та учасницею Нью-Йоркської конвенції і Регламенту ЮНКТАД, питання взаємодії арбітражного права з *acquis communautaire* має пряме практичне значення⁴⁷⁹.

Метою розгляду цієї теми є системний аналіз особливостей

⁴⁷⁷ Born G. B. *International Commercial Arbitration*. 3rd ed. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. Vols. 1–3. 4250 p.

⁴⁷⁸ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. *Redfern and Hunter on International Arbitration*. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, 2015. 900 p. DOI: 10.1093/law/9780198714248.001.0001 (дата звернення: 11.05.2026)

⁴⁷⁹ Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. M. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 954 p.

Європейського договірному права у сфері регулювання захисту прав учасників приватноправових відносин в міжнародному комерційному арбітражі. Відповідно до цієї мети в цій темі будуть розглядатись: поняття та правова природа міжнародного комерційного арбітражу в контексті права ЄС; специфіка арбітражної угоди як договірної інституції; проблема збереження автономії волі сторін в умовах дії надімперативних норм ЄС; захист прав учасників арбітражного провадження, зокрема споживачів та структурно слабших сторін; концепція публічного порядку ЄС як обмеження арбітражної автономії; механізми визнання та виконання арбітражних рішень у державах-членах. Розгляд цих питань ґрунтується на аналізі нормативних актів ЄС, судової практики Суду Справедливості, положень провідних арбітражних конвенцій і актуальної доктрини міжнародного арбітражного та договірному права.

1. Поняття та правова природа міжнародного комерційного арбітражу в контексті захисту прав учасників приватноправових відносин ЄС

Міжнародний комерційний арбітраж є одним зі способів захисту прав, за якого спори, що виникають із транскордонних комерційних правовідносин, передаються на розгляд одного або декількох приватних осіб – арбітрів, які не пов’язані з жодною державною судовою системою і діють на підставі домовленості сторін. Фундаментальною рисою арбітражу є поєднання двох взаємодоповнюючих елементів: договірної (арбітраж засновується на угоді сторін, яка виражається в арбітражному застереженні або арбітражній угоді) та юрисдикційного (арбітражне рішення має обов’язкову силу для сторін і підлягає примусовому виконанню на підставі міжнародних конвенцій та національного законодавства). Ця подвійна природа є джерелом численних дискусій щодо місця арбітражу в системі правопорядків⁴⁸⁰.

У теоретичному плані доктрині міжнародного комерційного

⁴⁸⁰ Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10 June 1958). UN *Treaty Series*. Vol. 330. P. 3. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (дата звернення: 19.05.2026).

права виокремлюють кілька підходів до розуміння правової природи арбітражу. *Контрактуалістичний* підхід розглядає арбітраж як суто договірне явище, що набуває юрисдикційної сили виключно через визнання з боку держави. *Юрисдикційний* (процесуальний) підхід, навпаки, акцентує на тому, що арбітраж є квазісудовою інституцією, яка здійснює правосуддя в межах, дозволених *lex arbitri*. Автономний (транснаціональний) підхід, запропонований, зокрема, Е. Гайяром, стверджує, що арбітраж є самостійною системою, яка функціонує поза межами будь-якого конкретного національного правопорядку і черпає легітимність із самого міжнародного арбітражного правопорядку⁴⁸¹.

У контексті права ЄС особливого значення набуває питання про те, в якій мірі арбітражний трибунал є «судом» для цілей права ЄС і, відповідно, чи зобов'язаний він застосовувати матеріальне та процесуальне право ЄС. Правовий порядок ЄС ставиться до арбітражу з певною стриманістю, зберігаючи формальну нейтральність і водночас встановлюючи суттєві змістовні обмеження. З одного боку, Регламент ЄС № 1215/2012 (Брюссель *I bis*) прямо виключає арбітраж зі своєї сфери дії (стаття 1(2)(d)). Це виключення є традиційним з часів Брюссельської конвенції 1968 року і відображає усталену позицію, відповідно до якої арбітраж регулюється спеціальними міжнародними договорами, насамперед Нью-Йоркською конвенцією 1958 року⁴⁸².

Виключення арбітражу з Регламенту Брюссель *I bis* є виключенням *ratione materiae*, проте воно не є абсолютним. Суд Справедливості ЄС у справі C-190/89 *Marc Rich v Italimpianti* уточнив, що виключення поширюється лише на саме арбітражне провадження і не охоплює супроводжувальні судові процедури, наприклад, щодо призначення арбітрів або скасування арбітражних

⁴⁸¹ Gaillard E., Savage J. (eds.). Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 1999. 1280 p.

⁴⁸² Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Brussels I bis). OJ L 351, 20.12.2012. P. 1–32. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215> (дата звернення: 19.05.2026).

рішень⁴⁸³. Ця позиція сформувала підхід «функціонального» розуміння арбітражного виключення, відповідно до якого критерієм для застосування виключення є предмет відповідного судового провадження, а не фактична наявність арбітражної угоди між сторонами. Так, якщо предметом державного судового провадження є допоміжні заходи, що безпосередньо підтримують арбітраж, наприклад, забезпечення доказів або попередні заходи, суд ЄС застосовує різні підходи залежно від ступеня зв'язку заходу з самим арбітражем.

Питання про те, чи є арбітражний трибунал «судом держави-члена» у сенсі статті 267 ДФЄС щодо права на звернення з преюдиційним запитом, Суд Справедливості вирішив негативно ще у ранній практиці і послідовно підтримує цю позицію. У справі C-102/81 Nordsee Суд встановив, що приватний арбітраж, заснований на арбітражній угоді сторін, не є «судом держави-члена», оскільки держава не «нав'язує» арбітраж сторонам і державні органи не беруть участі у виборі арбітражної процедури⁴⁸⁴. Водночас Суд підкреслив, що державні суди, які здійснюють контроль над арбітражними рішеннями, зобов'язані перевіряти їх відповідність праву ЄС. Ця позиція має принципове значення: арбітри фактично зобов'язані застосовувати право ЄС, не маючи при цьому механізму безпосереднього звернення до Суду ЄС, що покладає на арбітражну спільноту підвищену відповідальність за самостійне тлумачення норм ЄС.

Хоча *de jure* арбітраж виведений за межі правопорядку Європейського Союзу, він неминуче функціонує в середовищі, глибоко інтегрованому в нормативний простір ЄС. Конвергенція арбітражу та права ЄС створює особливий режим захисту прав учасників приватноправових відносин, що є характерною рисою сучасних транскордонних спорів. Арбітражний трибунал не

⁴⁸³ Case C-190/89, [1991]. Marc Rich and Co. AG v Società Italiana Impianti PA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61989CJ0190> (дата звернення: 19.05.2026).

⁴⁸⁴ Case C-102/81, [1982]. Nordsee Deutsche Hochseefischerei GmbH v Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:61981CJ0102> (дата звернення: 19.05.2026).

зобов'язаний і не може направляти преюдиційні запити до Суду ЄС, однак це не звільняє арбітрів від обов'язку застосовувати право ЄС, включаючи норми конкурентного права та споживчого захисту. Якщо арбітри цього не роблять, державний суд, що розглядає питання про виконання або скасування рішення, може відмовити у виконанні або скасувати рішення на підставі його невідповідності публічному порядку ЄС.

Окремо слід зупинитися на понятті арбітрабельності (*arbitrability*) спорів, тобто властивість певних категорій правових суперечок бути предметом арбітражного розгляду. Арбітрабельність обмежує автономію сторін у виборі арбітражного форуму: навіть якщо сторони уклали арбітражну угоду, спори, що стосуються виключної компетенції державних судів або зачіпають інтереси третіх осіб чи суспільства в цілому, можуть бути визнані неарбітрабельними. У праві ЄС категорія неарбітрабельних спорів традиційно включала питання реєстрації прав інтелектуальної власності, деякі питання конкурентного права, а також спори щодо виключних прав, пов'язаних з публічним реєстром. Проте сучасна тенденція свідчить про поступове розширення арбітрабельності у таких сферах, як конкурентне право, інтелектуальна власність та корпоративні спори, що відображає загальну еволюцію у напрямку ширшого визнання арбітражу як рівноцінної альтернативи судовому розгляду⁴⁸⁵.

2. Арбітражна угода як договірний інститут: особливості правового регулювання в праві ЄС. Принцип автономії волі сторін

Арбітражна угода є правовою підставою арбітражного провадження та вихідним пунктом аналізу всього комплексу правовідносин, що виникають у зв'язку з міжнародним комерційним арбітражем. Незважаючи на свою процесуальну функцію – передачу спору на розгляд приватного трибуналу – арбітражна угода є договором у матеріально-правовому сенсі та підпорядковується загальним принципам договірного права щодо

⁴⁸⁵ Mistelis L. A., Brekoulakis S. L. (eds.). *Arbitrability: International and Comparative Perspectives*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. 480 p.

умов дійсності правочину: наявності правоздатності та дієздатності сторін, вільного волевиявлення, визначеності предмета, а також допустимості з точки зору права. Через цю договірну природу Європейське договірне право і просочується у сферу арбітражного процесу як система нормативних обмежень, що встановлює мінімальні стандарти захисту прав учасників⁴⁸⁶.

Загальновизнаним у доктрині та практиці є принцип автономності (*separability*) арбітражного застереження від основного договору. Відповідно до нього, арбітражне застереження розглядається як самостійний договір, дійсність якого не залежить від дійсності основного договору. Якщо основний договір є недійсним, нікчемним або оспорованим, це не тягне за собою автоматично недійсності арбітражного застереження – арбітражний трибунал зберігає компетенцію розглянути питання про дійсність самого основного договору. Принцип автономності закріплений у статті 16 (1) Типового закону ЮНСІТРАЛ, відтворений у численних національних законодавствах і визнаний у практиці провідних арбітражних центрів – ICC, LCIA, SCC, VIAC⁴⁸⁷.

З точки зору вибору права, що застосовується до арбітражної угоди, ситуація у праві ЄС є складнішою, ніж може видаватися. Регламент Рим I (ЄС № 593/2008), що регулює вибір права для договірних зобов'язань, прямо виключає зі своєї сфери дії «арбітражні угоди та угоди про вибір суду» (стаття 1(2)(е))⁴⁸⁸. Це означає, що питання про право, застосовне до арбітражної угоди, вирішується поза Регламентом Рим I, відповідно до *lex arbitri* (права місця арбітражу), або за правом, обраним сторонами для основного договору, або відповідно до колізійних норм, що застосовуються

⁴⁸⁶ Moss G. C. *International Commercial Arbitration: Party Autonomy and Mandatory Rules*. Oslo: Tano Aschehoug, 1999. 360 p.

⁴⁸⁷ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, 1985 (with amendments as adopted in 2006). New York: United Nations, 2008. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration (дата звернення: 19.05.2026).

⁴⁸⁸ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). OJ L 177, 4.7.2008. P. 6–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 19.05.2026).

судом чи арбітражем. Такий стан правової невизначеності є усвідомленим законодавчим вибором, обумовленим спеціальним характером арбітражних угод і їх тісним зв'язком з міжнародними конвенціями у цій сфері.

Формальні вимоги до арбітражної угоди визначаються насамперед статтею II Нью-Йоркської Конвенції 1958 року, яка вимагає письмової форми, з урахуванням широкого тлумачення цього поняття у сучасній практиці. Рекомендація ЮНСІТРАЛ 2006 року щодо тлумачення статті II (2) зазначеної Конвенції роз'яснила, що поняття «письмова форма» слід тлумачити розширено, охоплюючи й електронні комунікації. Ліберальний підхід підтримується й у практиці національних судів держав-членів ЄС, хоча між ними збереглися певні відмінності у тому, що саме вважати достатнім виразом письмової форми. Зокрема, дискусійним залишається питання про дійсність арбітражної угоди, що виникла шляхом обміну електронними повідомленнями, або ж угоди, включеної до стандартних умов договору методом відсилання⁴⁸⁹.

Особливого значення у контексті Європейського договірної права набуває питання про дійсність арбітражної угоди в споживчих відносинах. Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах потенційно застосовується до арбітражних застережень, включених до шаблонних договорів між підприємцями та споживачами. Суд Справедливості ЄС у справах *Océano Grupo Editorial SA v Murciano Quintero* і пов'язаних справах C-240/98 – C-244/98 визнав, що умова договору, яка надає виключну юрисдикцію суду, що знаходиться у місці осідку підприємця, а не у місці проживання споживача, є несправедливою за своєю природою, оскільки вона може ускладнити доступ споживача до правосуддя⁴⁹⁰. Аналогічна логіка застосовується до арбітражних

⁴⁸⁹ Poudret J.-F., Besson S. *Comparative Law of International Arbitration*. London: Sweet & Maxwell, 2007. 998 p.

⁴⁹⁰ Case C-240/98 to C-244/98, [2000]. *Océano Grupo Editorial SA v Roío Murciano Quintero and others*. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-240%2F98%22&publishedId=C-240%2F98 (дата звернення: 19.05.2026).

застережень: якщо арбітражна угода фактично позбавляє споживача доступу до правосуддя або перекладає на нього надмірні витрати, наприклад, через зобов'язання брати участь у дорогому арбітражі у далекому місці, вона може бути визнана несправедливою умовою в сенсі Директиви 93/13/ЄЕС.

У площині практичного застосування особливої уваги заслуговує проблема чинності арбітражних застережень у ситуаціях взаємопов'язаних договорів (*multicontract scenarios*), коли лише один із них містить відповідне застереження, тоді як в інших – вони відсутні. Чи поширюється воно на спори з тих договорів, що не містять застереження, але що перебувають у функціональному зв'язку з тим, де воно є? Це питання вирішується у доктрині та практиці по-різному і залежить від тлумачення предметного охопту застереження. В академічній літературі підкреслюється, що ця проблема є особливо актуальною у складних комерційних транзакціях – злиттях та поглинаннях, проєктному фінансуванні, угодах у сфері міжнародного постачання, де одна угода зазвичай реалізується через цілу низку взаємопов'язаних контрактів⁴⁹¹.

Питання про здатність третіх осіб (осіб, що не є сторонами арбітражної угоди) бути пов'язаними арбітражним застереженням або, навпаки, посилатися на нього у свою користь є одним із найскладніших у сучасному міжнародному арбітражному праві. Традиційний принцип причетності до договору «*privity of contract*» обмежує чинність договору виключно його сторонами, проте арбітражна практика виробила ряд доктрин, що дозволяють залучати до арбітражу третіх осіб, зокрема, мова йдеться про доктрину «групи компаній» (*group of companies doctrine*), доктрину «*alter ego*», а також механізм уступки прав (*assignment*)⁴⁹².

Принцип автономії волі сторін (*party autonomy*) є наріжним каменем міжнародного комерційного арбітражу і відображає глибинну логіку приватноправового регулювання, за

⁴⁹¹ Hanotiau B. Complex Arbitrations: Multiparty, Multicontract, Multi-issue and Class Actions. The Hague: Kluwer Law International, 2006. 338 p.

⁴⁹² Brekoulakis S. L. Third Parties in International Commercial Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2010. 386 p. DOI: 10.1093/law/9780199573462.001.0001 (дата звернення: 19.05.2026).

якою учасники відносин самостійно визначають умови власного правового становища. Сторони вільні обирати арбітражний форум та інституційні правила, склад трибуналу, місце арбітражу, мову провадження та право, що застосовується до суті спору. Ця свобода є значно ширшою, ніж та, що традиційно пов'язується зі свободою договору у внутрішньому праві: сторони можуть погодитися на застосування норм *lex mercatoria*, принципів УНІДРУА або уповноважити арбітрів вирішувати спір *ex aequo et bono* – за принципами справедливості без прив'язки до будь-якої конкретної правової системи⁴⁹³.

Разом з тим автономія волі сторін в арбітражі не є абсолютною. Вона обмежується трьома категоріями правових норм. По-перше, нормами *lex arbitri* – права місця арбітражу (а якщо місцем арбітражу є держава-член ЄС, то й нормами права ЄС, які є частиною правового порядку цієї держави). По-друге, «надімперативними» нормами (*overriding mandatory provisions*, у французькій традиції – *lois de police*), що застосовуються безвідносно до вибору права, здійсненого сторонами. По-третє, обмеженнями, що випливають з публічного порядку держави, в якій сторона прагне виконати арбітражне рішення. Ці три рівні обмежень утворюють своєрідну «правову рамку», в межах якої лише й може реалізовуватися автономія волі у міжнародному арбітражі⁴⁹⁴.

Концепцію надімперативних норм у міжнародному приватному праві ЄС формалізовано у статті 9 Регламенту Рим I, де вони визначаються як положення, дотримання яких є таким важливим для охорони публічних інтересів держави, що вони застосовуються незалежно від вибору права сторонами⁴⁹⁵. Хоча Регламент Рим I формально не поширюється на арбітражні угоди,

⁴⁹³ Gaillard E., Savage J. (eds.). Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 1999. 1280 p.

⁴⁹⁴ Born G. B. International Arbitration: Law and Practice. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. 4250 p.

⁴⁹⁵ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). OJ L 177, 4.7.2008. P. 6–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 19.05.2026).

концепція надімперативних норм є релевантною і для арбітражного провадження: арбітри зобов'язані враховувати такі норми тієї держави, право якої застосовується до суті спору, а також, у певних випадках, надімперативні норми третьої держави, з якою ситуація тісно пов'язана. Нехтування цими нормами з боку арбітрів несе ризик скасування або невиконання рішення на стадії судового контролю.

Класичним прикладом зіткнення між вибором права сторонами та надімперативними нормами ЄС є рішення Суду Справедливості у справі C-381/98 *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc.* У цій справі британський торговий агент, що здійснював свою діяльність на ринку ЄС, уклав агентський договір із американською компанією з умовою про застосування права штату Каліфорнія. Суд ЄС постановив, що норми Директиви 86/653/ЄЕС про торгових агентів застосовуються незалежно від вибору права, здійсненого сторонами, якщо агент здійснює свою діяльність на ринку держави-члена ЄС⁴⁹⁶. Директива 86/653/ЄЕС містить обов'язкові мінімальні стандарти захисту прав торгового агента, зокрема право на відшкодування при припиненні відносин⁴⁹⁷, і ці стандарти є надімперативними у сенсі права ЄС. Для арбітражу практичний висновок є очевидним, якщо арбітражний трибунал, дотримуючись вибору права сторонами, ігнорує захисні норми ЄС, рішення може бути оскаржено або не виконано.

Ще більш принциповим у контексті взаємодії автономії волі та права ЄС є питання про застосування конкурентного права ЄС арбітражними трибуналами. У справі C-126/97 *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV* Суд Справедливості встановив, що норми конкурентного права ЄС (зокрема, стаття 101 ДФЄС про заборону антиконкурентних угод) є нормами публічного порядку, і їхнє порушення є підставою для скасування

⁴⁹⁶ Case C-381/98, [2000]. *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 19.05.2026).

⁴⁹⁷ Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents. OJ L 382, 31.12.1986. P. 17–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31986L0653> (дата звернення: 19.05.2026).

арбітражного рішення чи відмови у його виконанні⁴⁹⁸. Це рішення мало революційне значення для арбітражної практики: воно підтвердило, що арбітражний трибунал, розглядаючи комерційний спір, зобов'язаний самостійно виявляти і застосовувати норми конкурентного права ЄС, навіть якщо сторони не посилалися на них у своїх вимогах. Схожий підхід актуальний і стосовно норм про захист персональних даних, державної допомоги та регуляторних заборон у специфічних секторах.

Питання про те, якою мірою арбітражний трибунал зобов'язаний застосовувати право ЄС проактивно (*ex officio*), залишається дискусійним. З одного боку, принцип диспозитивності арбітражного процесу та автономія сторін передбачають, що арбітри вирішують спір у межах предмета вимог сторін. З іншого боку, якщо застосовне право ЄС є надімперативним або є нормою публічного характеру, арбітри не можуть ігнорувати його лише на тій підставі, що жодна зі сторін на нього не посилається. Академічна доктрина запропонувала низку рішень цього протиріччя: зокрема, так зване «м'яке *ex officio*», відповідно до якого арбітри можуть поставити сторонам запитання про наявність відповідних обставин, не застосовуючи норму автоматично⁴⁹⁹.

Проблема дотримання норм ЄС у транскордонному контексті набуває додаткового виміру, коли сторони обрали місцем арбітражу державу, що не є членом ЄС. У такому випадку місцевий суд, здійснюючи судовий контроль над рішенням, може не застосовувати стандарти публічного порядку ЄС. Однак якщо надалі сторона прагне виконати рішення в одній із держав-членів ЄС, суд цієї держави буде застосовувати власний публічний порядок. Ця асиметрія між контролем у місці арбітражу та умовами виконання рішення у місці активів є однією з особливостей «архітектури» міжнародного арбітражного права і вимагає від арбітрів попереднього осмислення правових ризиків, пов'язаних

⁴⁹⁸ Case C-126/97, [1999]. *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV*
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0126&qid=1745783922778> (дата звернення: 19.05.2026).

⁴⁹⁹ Born G. B. *International Commercial Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. Vols. 1–3. 1200 p.

із виконанням, ще на стадії провадження. Практично це означає, що сторони, пов'язані ринком ЄС, мають передбачати відповідні ризики вже на стадії укладення арбітражного застереження⁵⁰⁰.

3. Захист прав учасників приватноправових відносин в арбітражному провадженні: взаємодія *acquis communautaire* та арбітражу

Найбільш гострим питанням взаємодії між правом ЄС та міжнародним комерційним арбітражем є захист прав слабшої сторони – насамперед споживачів, але також малих і середніх підприємств та інших учасників відносин, що характеризуються структурною асиметрією переговорної сили та інформаційного доступу. У контексті споживчих відносин захисні норми *acquis communautaire* є загальновизнаними нормами публічного порядку в розумінні арбітражного права, і це суттєво обмежує здатність арбітражного застереження у споживчому договорі позбавити споживача захисту, гарантованого правом ЄС.

Ключовим у розумінні цього виміру проблематики є рішення Суду Справедливості у справі C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL*. У цій справі іспанська споживачка уклала договір про мобільний зв'язок зі стандартним арбітражним застереженням. Коли компанія ініціювала арбітражне провадження і отримала рішення на свою користь, споживачка оскаржила арбітражне рішення у суді, вперше висунувши аргумент про несправедливість арбітражного застереження. Суд Справедливості встановив, що національний суд зобов'язаний оцінити несправедливість арбітражного застереження за Директивою 93/13/CEE, навіть якщо споживач не заявляв цього аргументу в арбітражному провадженні і навіть якщо за національним процесуальним правом такий аргумент вважався б запізнитим⁵⁰¹.

⁵⁰⁰ Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2015. 900 p. DOI: 10.1093/law/9780198714248.001.0001(дата звернення: 19.05.2026).

⁵⁰¹ Case C-168/05, [2006]. *Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL*. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-

Логіка суду ґрунтувалася на принципі ефективності захисного законодавства ЄС, якщо споживач не знав про несправедливість застереження або не міг реально ним скористатися під час арбітражу, обмеження його права оскаржити рішення в суді означало б повне знешкодження захисту, наданого Директивою 93/13/ЄЕС. Справа *Mostaza Claro* відкрила дискусію про те, якою мірою захист споживача може «проникати» в арбітражні рішення через судовий контроль і яке значення має «остаточність» арбітражного рішення у відносинах зі споживачем⁵⁰².

Суд Справедливості поглибив і уточнив цю логіку у справі *C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira*. У ній споживачка не лише не заперечувала арбітражного рішення в установленний строк, а й взагалі не з'явилася в арбітражне провадження. Коли компанія звернулася до суду за виконавчим листом, Суд ЄС постановив, що національний суд зобов'язаний *ex officio* перевіряти несправедливість арбітражного застереження навіть у цьому контексті – за умови що він має необхідні процесуальні засоби для такої перевірки та що аналогічна перевірка здійснюється стосовно норм внутрішнього публічного порядку⁵⁰³. Принцип ефективності, таким чином, вимагає певної проактивної ролі суду навіть при розгляді питань виконання арбітражних рішень проти споживачів. Разом з тим Суд встановив баланс: обов'язок *ex officio* застосовується лише тоді, коли його виконання не ускладнює і не унеможлиблює виконання самого рішення, тобто коли суд має реальний процесуальний простір для такої перевірки.

Описана практика має принципово важливі наслідки для захисту прав учасників. По-перше, вона свідчить про те, що арбітражний процес не є «вакуумом», ізольованим від захисних норм ЄС. По-друге, навіть остаточність арбітражного рішення,

DESC&searchTerm=%22C-168%2F05%22&publishedId=C-168%2F05 (дата звернення: 19.05.2026).

⁵⁰² van den Berg A. J. *The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation*. Deventer: Kluwer Law International, 1981. 466 p.

⁵⁰³ Case C-40/08, [2009]. *Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:62008CJ0040> (дата звернення: 19.05.2026).

яка є однією з ключових переваг арбітражу порівняно з судовим розглядом, не є абсолютною щодо споживчих відносин. По-третє, ця практика ставить питання про те, якою мірою арбітражний трибунал зобов'язаний проактивно виявляти та застосовувати захисні норми ЄС під час самого провадження, зокрема, інформувати споживача про несправедливість умов і пропонувати йому відмовитися від продовження провадження на підставі такого застереження.

Окремою та надзвичайно важливою проблемою є захист прав інвесторів-приватних осіб у інвестиційному арбітражі в межах ЄС. У знаковому рішенні у справі C-284/16 *Achmea* (2018) Суд Справедливості ЄС постановив, що арбітражне застереження у двосторонній інвестиційній угоді між двома державами-членами ЄС є несумісним із правом ЄС⁵⁰⁴. Логіка Суду полягала в тому, що арбітражний трибунал, заснований на підставі такого застереження, не є «судом держави-члена» і не може направляти преюдиційні запити до Суду ЄС, що підриває автономію та ефективність правопорядку ЄС. Хоча рішення у справі *Achmea* безпосередньо стосується інвестиційного арбітражу в межах ЄС, а не міжнародного комерційного арбітражу загалом, воно суттєво вплинуло на дискусію про місце арбітражу в правовій системі ЄС і про межі, в яких держави-члени можуть передавати спори, що стосуються права ЄС, на арбітражний розгляд.

Щодо захисту прав підприємців у арбітражному провадженні, окремої уваги заслуговують гарантії справедливого судового розгляду (*due process*) у широкому сенсі. Такі гарантії охоплюють право бути почутим, принцип рівності сторін, незалежність та неупередженість арбітрів, а також мотивованість рішення. Ці вимоги закріплені у Типовому законі ЮНСІТРАЛ (статті 18, 31) і є загальновизнаними стандартами міжнародного арбітражу⁵⁰⁵. 3

⁵⁰⁴ Case C-284/16, [2018]. *Slowakische Republik (Slovak Republic) v Achmea BV*. URL: <https://cjc.eui.eu/data/data/data?idPermanent=112&trial=1> (дата звернення: 19.05.2026).

⁵⁰⁵ UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, 1985 (with amendments as adopted in 2006). New York: United Nations, 2008. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration (дата звернення:

точки зору права ЄС, порушення гарантій справедливого розгляду може також розглядатися як порушення ст. 6 ЄКПЛ про право на справедливий суд, яке є загальним принципом права ЄС і закріплене у ст. 47 Хартії основних прав ЄС. Ця конституційна вимога щодо справедливого судового розгляду є вагомим аргументом на користь того, що арбітраж, у якому систематично порушуються права слабшої сторони, не може користуватися правовим захистом з боку правопорядку ЄС.

4. Публічний порядок ЄС як межа арбітражної автономії: доктрина та судова практика

Концепція публічного порядку (*public policy*) є одним із ключових механізмів взаємодії між міжнародним арбітражем та правовою системою держави, в якій здійснюється виконання арбітражного рішення. У контексті права ЄС публічний порядок набуває специфічного «наднаціонального» виміру: поряд із національним публічним порядком кожної держави-члена існує поняття «публічного порядку ЄС» (*EU public policy*), що охоплює фундаментальні принципи та норми правового порядку ЄС, дотримання яких є обов'язковим навіть у ситуаціях, коли арбітраж відбувався поза межами ЄС і до нього застосовувалося право третьої держави⁵⁰⁶.

Традиційно в арбітражному праві публічний порядок тлумачиться виходячи із вузького сприйняття. У цьому ракурсі, під порушенням публічного порядку розуміється лише як виразне, грубе порушення фундаментальних принципів, а не будь-яка невідповідність конкретним нормам. Таке вузьке тлумачення підтримується Нью-Йоркською конвенцією 1958 року (стаття V(2) (b)), яка дозволяє відмовити у виконанні арбітражного рішення лише тоді, коли воно суперечить публічному порядку держави виконання⁵⁰⁷. У міжнародній практиці загальновизнаним є також

19.05.2026).

⁵⁰⁶ Schultz T. Transnational Legality: Stateless Law and International Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2014. 224 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198728627.001.0001 (дата звернення: 19.05.2026).

⁵⁰⁷ van den Berg A. J. The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation. Deventer: Kluwer Law International, 1981. 466 p.

принцип, відповідно до якого національний суд не здійснює перегляду арбітражного рішення по суті, а перевіряє лише його відповідність мінімальним стандартам процесу та публічного порядку. Ця «ощадливість» судового контролю є невід’ємною умовою ефективності арбітражу: якби суди могли переглядати суть спору, будь-яка перевага арбітражу у порівнянні з повноцінним апеляційним провадженням зникла б.

Проте в правовому просторі ЄС ці загальновизнані принципи зіштовхуються з властивою праву ЄС ідеєю «автономії правопорядку» та «ефективності» норм ЄС. Суд Справедливості ЄС у вже згаданій справі C-126/97 *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV* сформулював революційну для арбітражної практики тезу: норми конкурентного права ЄС є нормами публічного порядку у сенсі статті V(2)(b) Нью-Йоркської конвенції, зокрема стаття 101 ДФЄС, що встановлює заборону антиконкурентних угод між підприємцями⁵⁰⁸. Відповідно до цього, якщо арбітражне рішення порушує ці норми, наприклад, коли ухвалюється рішення на підставі договору, що порушує конкурентне право ЄС, державний суд зобов’язаний відмовити у його виконанні або скасувати його. Ця позиція мала далекосяжні наслідки, бо нормам конкурентного права ЄС притаманний широкий предметний діапазон: вони застосовуються до більшості угод між підприємцями, що можуть обмежувати конкуренцію на ринку ЄС.

Справа C-185/07 *Allianz SpA i Generali Assicurazioni Generali SpA v West Tankers Inc* є другим поворотним пунктом у розвитку доктрини публічного порядку ЄС в контексті арбітражу. Суд Справедливості постановив, що заборонний припис (*anti-suit injunction*), виданий англійським судом з метою забезпечення виконання арбітражної угоди шляхом заборони стороні порушувати позов в іншій державі-члені, є несумісним із Регламентом Брюссель I⁵⁰⁹. Суд обґрунтував цю позицію тим, що такий припис

⁵⁰⁸ Case C-126/97, [1999]. *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV*
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0126&qid=1745783922778> (дата звернення: 19.05.2026).

⁵⁰⁹ Case C-185/07, [2009]. *Allianz SpA and Generali Assicurazioni Generali*

перешкоджає суду держави-члена здійснювати юрисдикцію, визначену Регламентом, і тим самим підриває принцип взаємної довіри між судовими системами держав-членів. Хоча рішення стосується процесуального аспекту, воно також відображає ширший принцип: арбітражна автономія не може слугувати підставою для блокування юрисдикційних механізмів, встановлених правом ЄС. Разом з тим критики зазначали, що це рішення відкрило можливості для *forum shopping* свідомого порушення судових позовів у державах-членах із метою уникнення арбітражу.

Рішення у справі West Tankers стало предметом широкої критики. Реформа Регламенту Брюссель I, що привела до прийняття Регламенту Брюссель I bis у 2012 році, спробувала зменшити цю проблему через запровадження правил щодо *lis pendens* із пріоритетом суду, до якого позов поданий першим. Проте питання залишається відкритим. Уточнення арбітражного виключення у новому Регламенті виявилися лише частковим заходом і не дозволили повністю усунути наявну проблем⁵¹⁰.

У справі C-536/13 Gazprom OAO Суд Справедливості мав можливість уточнити підхід West Tankers. У цій справі литовський суд відмовив у визнанні арбітражного рішення, яке містило наказ стороні відкликати певні позови у литовських судах. Суд ЄС постановив, що відмова у визнанні такого рішення, яке є різновидом *anti-suit injunction*, не є порушенням Регламенту Брюссель I, оскільки питання про визнання арбітражних рішень перебуває поза сферою цього Регламенту⁵¹¹. При цьому Суд виразно залишив питання про відповідність рішення публічному порядку ЄС на розсуд національного суду відповідно до Нью-Йоркської конвенції. Справа Gazprom, таким чином, є певним кроком назад від максималістського підходу West Tankers, хоча загальна доктрина залишається суперечливою і не дає сторонам повної правової

SpA v West Tankers Inc. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:62007CJ0185> (дата звернення: 19.05.2026).

⁵¹⁰ Born G. B. International Arbitration: Law and Practice. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. 1200 p.

⁵¹¹ Case C-536/13, [2015]. Gazprom OAO URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-536%2F13%22&publishedId=C-536%2F13 (дата звернення: 19.05.2026).

визначеності.

Публічний порядок ЄС у контексті захисту прав споживачів має свою специфіку. Як розглянуто вище, Суд Справедливості у справах *Mostaza Claro* та *Asturcom* визнав, що норми Директиви 93/13/ЄЕС відповідають вимогам публічного порядку, і національний суд зобов'язаний їх застосовувати *ex officio*. Це означає, що якщо арбітражне рішення ґрунтується на арбітражному застереженні, визнаному несправедливим, або якщо у провадженні порушено захист споживача, гарантований правом ЄС, суд держави-члена має повноваження і зобов'язання відмовити у виконанні такого рішення. Практичний наслідок для підприємців, що ведуть транскордонний бізнес у ЄС, полягає у необхідності ретельної перевірки стандартних арбітражних застережень у споживчих договорах на відповідність *acquis* ЄС.

Новим і ще остаточно не вирішеним виміром публічного порядку ЄС є питання про норми GDPR у контексті арбітражу. З набранням чинності Регламентом (ЄС) 2016/679 у 2018 році виникло питання про те, чи можуть норми GDPR розглядатися як надімперативні або норми публічного порядку в контексті арбітражу⁵¹². Масштабне розкриття документів та обмін персональними даними в арбітражному провадженні можуть вступати в суперечність із нормами GDPR, які встановлюють вимоги до законних підстав обробки та умов транскордонної передачі персональних даних. Сьогодні переважає думка про те, що принаймні ключові норми GDPR мають характер надімперативних норм публічного порядку, хоча практика поки що лише формується.

5. Визнання та виконання арбітражних рішень у державах-членах ЄС: механізми захисту прав сторін

Визнання та виконання арбітражних рішень є заключним і найбільш практично значущим аспектом захисту прав учасників

⁵¹² Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). OJ L 119, 4.5.2016. P. 1–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679> (дата звернення: 19.05.2026).

арбітражного провадження. Ефективність арбітражу як механізму вирішення спорів залежить від реальної можливості виконання рішення проти сторони, що програла, адже рішення, яке не може бути виконано, є лише декларацією без юридичних наслідків. Цей аспект регулюється насамперед Нью-Йоркською Конвенцією 1958 року – найбільш значущим міжнародним договором у сфері арбітраж. Станом на сьогодні її ратифікували понад 170 держав, включаючи всі держави-члени ЄС та Україну⁵¹³.

Нью-Йоркська Конвенція встановлює принцип, за яким арбітражні рішення підлягають визнанню та виконанню у всіх договірних державах у спрощеному порядку, а підстави для відмови є вичерпно перерахованими у статті V Конвенції⁵¹⁴. Підстави відмови поділяються на дві групи: (1) ті, що заявляються стороною, проти якої спрямоване виконання (зокрема, недійсність арбітражної угоди, порушення процесуальних прав сторони, вихід арбітрів за межі компетенції, скасування рішення у державі місця арбітражу); та (2) ті, що застосовуються *ex officio* судом держави виконання: неарбітрабельність спору за її правом та несумісність рішення з публічним порядком. Ця система є наріжним каменем міжнародного арбітражу, і її уніфіковане застосування є запорукою транскордонного визнання арбітражних рішень.

У державах-членах ЄС положення Нью-Йоркської Конвенції застосовуються в контексті правопорядку ЄС, що має додаткові нюанси. По-перше, підставою для відмови у виконанні може бути не лише порушення національного публічного порядку, але й порушення «публічного порядку ЄС» у сенсі, сформульованому Судом Справедливості. По-друге, якщо сторона прагне виконати арбітражне рішення в декількох державах-членах ЄС, вона стикається з відсутністю уніфікованого механізму. Регламент Брюссель I bis не застосовується до арбітражних рішень, а Нью-Йоркська Конвенція залишає значні питання на

⁵¹³ Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10 June 1958). UN Treaty Series. Vol. 330. P. 3. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (дата звернення: 19.05.2026).

⁵¹⁴ van den Berg A. J. The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation. Deventer: Kluwer Law International, 1981. 466 p.

розсуд національного права. По-третє, реформи у сфері приватного міжнародного права ЄС відображають прагнення до більшої уніфікації, проте жодного спеціального регламенту ЄС з арбітражу досі не прийнято⁵¹⁵.

Одним із ключових питань у контексті виконання арбітражних рішень у ЄС є взаємодія між принципом взаємного визнання судових рішень (*mutual recognition*) та відмовою у виконанні арбітражних рішень на підставі публічного порядку. Принцип взаємного визнання є наріжним каменем правопорядку ЄС у сфері цивільного судочинства і передбачає, що рішення суду однієї держави-члена виконується в іншій без повторного розгляду по суті. Щодо арбітражних рішень такий принцип не передбачений: кожна держава-член застосовує власне право і власне розуміння публічного порядку. Це може призводити до ситуацій, коли одна держава-член виконує арбітражне рішення, тоді як інша відмовляє в його виконанні – що суперечить ідеї уніфікованого правового простору ЄС⁵¹⁶.

Проблема «подвійної екзекватури» (*double exequatur*) в ЄС є додатковим джерелом складнощів. Якщо рішення суду держави-члена автоматично визнається в іншій державі-члені відповідно до Регламенту Брюссель I bis, то арбітражне рішення, виконане в одній державі-члені (тобто таке, щодо якого суд однієї держави видав екзекватур), при виконанні в іншій державі-члені повинне пройти нову процедуру визнання за Нью-Йоркською Конвенцією. Це суттєво ускладнює транскордонне виконання, збільшує витрати і час процедур для сторін, що підриває одну з ключових переваг арбітражу – його ефективність.

Важливою складовою у сфері захисту прав учасників приватноправових відносин є система альтернативного вирішення спорів (ADR), яку Директива ЄС 2013/11/ЄС запровадила у сфері споживчих спорів. Ця Директива зобов'язує держав-членів забезпечити доступ споживачів до сертифікованих органів ADR

⁵¹⁵ Poudret J.-F., Besson S. *Comparative Law of International Arbitration*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2007. 998 p.

⁵¹⁶ Born G. B. *International Commercial Arbitration*. 3rd ed. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. Vols. 1–3.

для вирішення спорів із підприємцями в позасудовому порядку⁵¹⁷. Паралельно Регламент (ЄС) № 524/2013 встановив Платформу онлайн-вирішення спорів (ODR), доступну для споживачів у всіх державах-членах⁵¹⁸. Хоча механізми ADR і ODR не є арбітражем у класичному сенсі (рішення органу ADR, як правило, не є обов'язковим без згоди споживача), вони відображають загальну тенденцію ЄС до розширення доступу до позасудового врегулювання спорів та захисту слабшої сторони. Успіх цих механізмів є однією з умов зниження тиску на класичний арбітраж у питаннях споживчих спорів.

Регламент Брюссель I bis (стаття 73(2)) прямо підтверджує пріоритет Нью-Йоркської конвенції у відносинах між її учасниками щодо визнання та виконання арбітражних рішень⁵¹⁹. Це означає, що навіть у ситуаціях, коли обидві сторони є резидентами держав-членів ЄС, Нью-Йоркська Конвенція залишається основним інструментом, і жоден регламент ЄС не замінює її щодо арбітражних рішень. Цей підхід демонструє готовність ЄС поважати усталені міжнародно-правові механізми у сфері арбітражу, хоча й за умови дотримання основних принципів правопорядку ЄС. Разом з тим він підтверджує структурну «прогалину» у праві ЄС: єдиний ринок не має єдиного механізму виконання арбітражних рішень, відмінного від механізму Нью-Йоркської конвенції.

Аналіз судової практики та законодавчих реформ у державах-членах ЄС дозволяє простежити поступове зближення

⁵¹⁷ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes. OJ L 165, 18.6.2013. P. 63–79. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0011> (дата звернення: 19.05.2026).

⁵¹⁸ Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes. OJ L 165, 18.6.2013. P. 1–11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524> (дата звернення: 19.05.2026).

⁵¹⁹ Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Brussels I bis). OJ L 351, 20.12.2012. P. 1–32. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215> (дата звернення: 19.05.2026).

національних підходів до правового регулювання арбітражу. Франція, Бельгія, Нідерланди, Швеція та інші держави прийняли або реформували своє арбітражне законодавство у напрямку лібералізації та уніфікації, значною мірою орієнтуючись на Типовий закон ЮНСІТРАЛ. Разом з тим в окремих державах-членах зберігаються відмінності у підходах до оцінки допустимості арбітражних застережень у споживчих договорах, арбітрабельності спорів у сфері трудового та корпоративного права, а також у стандартах судового контролю над арбітражними рішеннями. Ця «фрагментарність» є реальним викликом для учасників транскордонних відносин, які прагнуть передбачуваності правового середовища⁵²⁰.

У контексті євроінтеграційних прагнень України слід окремо відзначити стан національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» 1994 року ґрунтується на Типовому законі ЮНСІТРАЛ і в цілому відповідає міжнародним стандартам⁵²¹. Разом з тим, судова практика українських судів у питаннях арбітражу потребує подальшого розвитку в напрямку сприятливішого ставлення до арбітражу та більш чіткого і передбачуваного розуміння меж публічного порядку як підстави для відмови у визнанні іноземних арбітражних рішень. Зокрема, важливою є гармонізація розуміння «публічного порядку» із практикою Суду Справедливості ЄС у справах *Eco Swiss*, *West Tankers*, *Mostaza Claro* та *Asturcom*, адже ці рішення формують «*acquis* арбітражу», яке Україна повинна враховувати у межах наближення до стандартів ЄС.

Висновки

Проведений аналіз особливостей Європейського договірної права у сфері регулювання захисту прав учасників

⁵²⁰ Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. M. *Comparative International Commercial Arbitration*. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 954 p.

⁵²¹ Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. Ст. 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12> (дата звернення: 19.05.2026).

приватноправових відносин в міжнародному комерційному арбітражі дозволяє сформулювати низку узагальнень, що мають як теоретичне, так і практично-прикладне значення.

По-перше, міжнародний комерційний арбітраж не є автономною системою, «імунною» від права ЄС. Хоча арбітраж формально виключений зі сфери дії ключових регламентів ЄС (насамперед Брюссель I bis і Рим I), він функціонує в середовищі, просоченому нормами ЄС. Ці норми впливають на арбітраж опосередковано – через вимоги до арбітражної угоди як договору (зокрема, через захист споживача від несправедливих умов), через обов'язок арбітрів застосовувати надімперативні норми та норми публічного порядку ЄС, а також через судовий контроль на стадії визнання та виконання арбітражних рішень.

По-друге, захист прав структурно слабших учасників приватноправових відносин, насамперед споживачів, є тим аспектом, у якому взаємодія між арбітражем та правом ЄС є найбільш інтенсивною та практично значущою. Справи *Mostaza Claro* та *Asturcom* сформували доктрину про обов'язок національного суду *ex officio* перевіряти несправедливість арбітражного застереження навіть на стадії виконання рішення. Ця доктрина є критичним обмеженням традиційного принципу «остаточності» арбітражного рішення у споживчих відносинах.

По-третє, концепція публічного порядку ЄС набула самостійного змісту, що відрізняється від національних концепцій публічного порядку. Норми конкурентного права ЄС (справа *Eco Swiss*) та норми споживчого захисту (Директива 93/13/ЄЕС) є визнаними складовими публічного порядку ЄС, порушення яких є безумовною підставою для скасування або невиконання арбітражного рішення. Розвиток цієї концепції в практиці Суду Справедливості ЄС відображає стійку тенденцію до підпорядкування арбітражу фундаментальним цінностям правопорядку ЄС.

По-четверте, рішення у справі *Achmea* виявило глибинну напругу між логікою арбітражу як автономної системи та вимогами автономії та ефективності правопорядку ЄС. Ця напруга є системною і не може бути усунена лише через ревізію окремих правил: вона відображає фундаментальне питання про те, яке

місце займає арбітраж у конституційному устрої ЄС.

По-п'яте, для України гармонізація арбітражного законодавства та судової практики з *acquis* ЄС у цій сфері є не лише технічним завданням, а й умовою ефективного включення вітчизняних суб'єктів у систему транскордонних комерційних відносин ЄС. Це передбачає не лише удосконалення нормативної бази, але й розвиток правової культури суддів та практикуючих юристів у розумінні взаємодії між міжнародним арбітражем та правопорядком ЄС.

Контрольні питання

1. Як співвідносяться контрактualістичний, юрисдикційний та автономний (транснаціональний) підходи до розуміння правової природи міжнародного комерційного арбітражу? Який з цих підходів найкраще пояснює взаємодію арбітражу з правом ЄС?

2. Що таке «арбітрабельність» спору та як змінюється підхід до арбітрабельності у сферах конкурентного права та інтелектуальної власності в ЄС?

3. Як принцип автономності (*separability*) арбітражного застереження впливає на компетенцію арбітражного трибуналу у випадку, якщо основний договір визнається недійсним?

4. Чому питання про право, застосовне до арбітражної угоди, виведене з-під дії Регламенту Рим I, і як воно вирішується на практиці?

5. Як Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах впливає на чинність арбітражних застережень (проаналізуйте на прикладі логіки у справі *Oséano Grupo Editorial*)?

6. Які наслідки для інвестиційного арбітражу в межах ЄС мало рішення у справі *Achmea*, і чим Суд ЄС обґрунтував несумісність таких арбітражних застережень із правопорядком ЄС?

7. У чому полягає специфіка «наднаціонального» публічного порядку ЄС порівняно з традиційним (національним) вузьким тлумаченням публічного порядку в арбітражному праві?

8. Які існують дискусії щодо визнання норм GDPR (Регламенту 2016/679) надімперативними нормами або нормами

публічного порядку в контексті арбітражного провадження?

9. Як співвідносяться механізми Нью-Йоркської конвенції 1958 року та Регламенту Брюссель I bis щодо визнання та виконання арбітражних рішень в ЄС?

10. Яку роль відіграють механізми ADR (альтернативного вирішення спорів) та ODR (онлайн-вирішення спорів) у зменшенні навантаження на класичний арбітраж у споживчих правовідносинах?

Використана та рекомендована література

1. Blackaby N., Partasides C., Redfern A., Hunter M. Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2015. 900 p. DOI: 10.1093/law/9780198714248.001.0001 (дата звернення: 19.05.2026).

2. Born G. B. International Commercial Arbitration. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2021. Vols. 1–3. 4250 p.

3. Brekoulakis S. L. Third Parties in International Commercial Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2010. 386 p. DOI: 10.1093/law/9780199573462.001.0001 (дата звернення: 19.05.2026).

4. Case C-40/08, [2009]. Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:62008CJ0040> (дата звернення: 19.05.2026).

5. Case C-102/81, Nordsee Deutsche Hochseefischerei GmbH v Reederei Mond Hochseefischerei Nordstern AG & Co. KG [1982]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:61981CJ0102> (дата звернення: 19.05.2026).

6. Case C-126/97, [1999]. Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0126&qid=1745783922778Case> (дата звернення: 19.05.2026).

7. C-168/05, [2006]. Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-

168%2F05%22&publishedId=C-168%2F05 (дата звернення: 19.05.2026).

8. Case C-185/07, [2009]. Allianz SpA and Generali Assicurazioni Generali SpA v West Tankers Inc. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:62007CJ0185> (дата звернення: 19.05.2026).

9. Case C-190/89, [1991]. Marc Rich and Co. AG v Società Italiana Impianti PA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61989CJ0190> (дата звернення: 19.05.2026).

10. Case C-240/98 to C-244/98, [2000]. Océano Grupo Editorial SA v Roció Murciano Quintero and others. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-240%2F98%22&publishedId=C-240%2F98 (дата звернення: 19.05.2026).

11. Case C-284/16, [2018]. Slowakische Republik (Slovak Republic) v Achmea BV URL: <https://cjc.eui.eu/data/data/data?idPermanent=112&trial=1>

12. Case C-381/98, Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0381> (дата звернення: 19.05.2026).

13. Case C-536/13, [2015]. Gazprom OAO. URL: https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?sort=AFF_NUM-DESC&searchTerm=%22C-536%2F13%22&publishedId=C-536%2F13 (дата звернення: 19.05.2026).

14. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 10 June 1958). UN Treaty Series. Vol. 330. P. 3. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/conventions/foreign_arbitral_awards (дата звернення: 19.05.2026).

15. Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents. OJ L 382, 31.12.1986. P. 17–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31986L0653> (дата звернення: 19.05.2026).

16. Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. OJ L 95, 21.4.1993. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31993L0013> (дата

звернення: 19.05.2026).

17. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes. OJ L 165, 18.6.2013. P. 63–79. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0011> (дата звернення: 19.05.2026).

18. Gaillard E., Savage J. (eds.). Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration. The Hague : Kluwer Law International, 1999. 1280 p.

19. Hanotiau B. Complex Arbitrations: Multiparty, Multicontract, Multi-issue and Class Actions. The Hague: Kluwer Law International, 2006. 338 p.

20. Lew J. D. M., Mistelis L. A., Kröll S. M. Comparative International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 954 p.

21. Mistelis L. A., Brekoulakis S. L. (eds.). Arbitrability: International and Comparative Perspectives. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009. 480 p.

22. Moss G. C. International Commercial Arbitration: Party Autonomy and Mandatory Rules. Oslo: Tano Aschehoug, 1999. 360 p.

23. Poudret J.-F., Besson S. Comparative Law of International Arbitration. London: Sweet & Maxwell, 2007. 998 p.

24. Regulation(EC)No593/2008oftheEuropeanParliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). OJ L 177, 4.7.2008. P. 6–16. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008R0593> (дата звернення: 19.05.2026).

25. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Brussels I bis). OJ L 351, 20.12.2012. P. 1–32. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012R1215> (дата звернення: 19.05.2026).

26. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution

for consumer disputes. OJ L 165, 18.6.2013. P. 1–11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0524> (дата звернення: 19.05.2026).

27. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). OJ L 119, 4.5.2016. P. 1–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679> (дата звернення: 19.05.2026).

28. Schultz T. Transnational Legality: Stateless Law and International Arbitration. Oxford: Oxford University Press, 2014. 224 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198728627.001.0001 (дата звернення: 19.05.2026).

29. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, 1985 (with amendments as adopted in 2006). New York: United Nations, 2008. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration (дата звернення: 19.05.2026).

30. van den Berg A. J. The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation. Deventer: Kluwer Law International, 1981. 466 p.

31. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4002-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. Ст. 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12> (дата звернення: 19.05.2026).

ТЕМА 11. КОМПЕТЕНЦІЯ ЄС ТА СПОЖИВЧІ ДОГОВОРИ

Вступ

1. Розвиток договірної права ЄС
2. Компетенція ЄС: ст. 114 ДФЄС (TFEU)
3. «Споживче» договірне право ЄС: Директива 93/13/ЄС

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Приватне право ЄС відрізняється від архітектури національної правової системи. У суверенній державі законодавчий орган зазвичай має загальну компетенцію щодо регулювання цивільних відносин (договори, делікти та речові права), виходячи з широкого розуміння справедливості, соціального порядку та економічної ефективності. Правотворчі органи Європейського Союзу, навпаки, діють у межах наданих повноважень (ст. 5(2), Договір про заснування Європейської Спільноти⁵²²). Він не має невід'ємного загального мандату кодифікувати «Європейський цивільний кодекс» або регулювати приватне право виключно заради справедливості⁵²³.

Натомість підставою для переважної більшості втручань ЄС у приватне право є внутрішній ринок. Визначений у статті 26 (2) Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) як «...простір без внутрішніх кордонів, в якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу», внутрішній ринок

⁵²² Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11957E%2FTXT> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵²³ Mańko R. EU competence in private law: The Treaty framework for a European private law and challenges for coherence. *European Parliamentary Research Service*. 2015. 34 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/545711/EPRS_IDA%282015%29545711_REV1_EN.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

є динамічною правовою метою⁵²⁴. Коли ЄС приймає нормативні акти щодо споживчих гарантій, несправедливих умов або цифрового контенту, він робить це для усунення «бар'єрів у торгівлі», які фрагментують цей ринок, а не для створення системи соціального захисту як такої⁵²⁵.

З одного боку, ЄС не має безмежних повноважень щодо уніфікації договірного права. З іншого – розбіжності національного договірного права (*lex causae*) діють як певний бар'єр для торгівлі. Наприклад, якщо німецький продавець товару має дотримуватися понад двадцять різних режимів щодо гарантійних строків, обмежень строків давності або несправедливих умов, він виходить за національні кордони, що фактично фрагментує єдиний ринок.

Щоб вирішити цю проблему, ЄС використовує функціоналістські правові бази (насамперед ст. 114 ДФЄС) для гармонізації окремих аспектів приватного права. Результатом є не узгоджений кодекс, а сукупність директив, які створюють окремі гармонізовані правила в різноманітному національному цивільно-правовому законодавстві.

1. Розвиток договірного права ЄС

Європейське договірне право виникло як побічний продукт «негативної гармонізації» 1970-х і 1980-х років. Спочатку Суд ЄС (СЄС) агресивно скасовував національні правила, що перешкоджали торгівлі. Однак скасування національних правил створювало регуляторний вакуум, який загрожував таким цілям як захист прав споживачів.

Щоб заповнити ці прогалини, Європейське Співтовариство почало законодавчо запроваджувати заходи «позитивної гармонізації». Обґрунтування полягало в тому, що якщо різні національні договірні правила перешкоджають «чотирьом

⁵²⁴ Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13.12.2007. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵²⁵ Micklitz H.-W. On the Intellectual History of Freedom of Contract and Regulation. *Penn State Journal of Law & International Affairs*. 2015. Vol. 4, iss. 1. P. 1–32. URL: <https://insight.dickinsonlaw.psu.edu/jlia/vol4/iss1/3> (дата звернення: 18.06.2026).

свободам» (товари, послуги, особи, капітал), то ЄС повинен наблизити їх, щоб зрівняти правила. Так, договірне право стало інструментом ринкової інтеграції, а не самоціллю⁵²⁶.

Перше покоління директив у сфері споживчого права, таких як Директива 85/577/ЄС⁵²⁷ та Директива 93/13/ЄС⁵²⁸, функціонувало за принципом мінімальної гармонізації. Згідно з цією моделлю, ЄС встановив «нижній рівень» захисту (мінімальний стандарт), а держави-члени були зобов'язані дотримуватися його, проте могли вільно впроваджувати або зберігати більш суворі правила. Такий підхід відповідав принципу субсидіарності, дозволяючи державам-членам зберігати свої різні правові культури та рівні соціального захисту⁵²⁹.

Хоча мінімальна гармонізація поважала суверенітет, вона призвела до значних національних відмінностей, які не змогли усунути правову фрагментацію. Торговці все ще стикалися з 27-ми різними правовими режимами, оскільки нижня межа була єдиною, а «стеля» різнилася.

Розглянемо кілька прикладів. Імплементация Директиви 93/13/ЄС була інтегрована до Цивільного кодексу Німеччини (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB) через *AGB-Gesetz*. Німецьке законодавство вже має надійний контроль над стандартними умовами завдяки концепції *Treu und Glauben* (§ 242 BGB –

⁵²⁶ Bacharis G., Osmola S. Bridging the gap(s): the importance of private law theory in the EU context. *Common Market Law Review*. 2024. Vol. 61. P. 1315–1344. URL: <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/125664/1/COLA2024083.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵²⁷ Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in respect of contracts negotiated away from business premises. *Official Journal of the European Communities*. 1985. L 372. P. 31–33. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/577/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵²⁸ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. *Official Journal of the European Communities*. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵²⁹ Kunnecke A. New standards in EU consumer rights protection? The New Directive 2011/83/EU. *European Scientific Journal*. 2014. Vol. 1 (Special ed.). P. 426–437. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n7p%25p> (дата звернення: 18.06.2026).

добросовісність⁵³⁰). Вимога Директиви щодо «добросовісності» була легко імплементована, оскільки вона відображала наявну німецьку правову традицію контролю за справедливістю в договірних відносинах за допомогою загальних положень. BGB міг би, можливо, запропонувати вищий рівень захисту, ніж передбачено Директивою 93/13/ЄС.

Проте англійське загальне право історично наголошувало на визначеності та свободі договору, а не на широких поняттях «добросовісності», які англійські судді часто розглядали як аморфне континентальне поняття. Імплементация через Правила про недобросовісні умови в споживчих договорах 1994⁵³¹ та 1999⁵³² років запровадила «добросовісність» як законодавчий тест, створивши подвійний режим поряд із національним Законом 1977 року «Про недобросовісні умови договорів»⁵³³. Ця подвійність призвела до судових процесів щодо того, чи відрізняється європейське поняття «добросовісності» від англійського поняття «розумності», що ілюструє складність перенесення континентальних концепцій у загальне право шляхом мінімальної гармонізації⁵³⁴.

Стаття 3(1) Директиви 93/13/ЄС закріплює, що умова є несправедливою, якщо вона спричиняє суттєвий дисбаланс, незважаючи на вимогу добросовісності.

Німеччина (§ 242 BGB): Концепція *Treu und Glauben* вже була частиною німецького приватного права. Впровадження

⁵³⁰ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB): [Civil Code of Germany]. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³¹ Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1994 (SI 1994/3159). URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1994/3159/made> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³² Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999 (SI 1999/2083). URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1999/2083/contents/made?view=plain> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³³ Unfair Contract Terms Act 1977. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/50> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³⁴ Loos M., Luzak J. Update the Unfair Contract Terms directive for digital services. *Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs*. 2021. 95 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/676006/IPOL_STU\(2021\)676006_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/676006/IPOL_STU(2021)676006_EN.pdf) (дата звернення: 18.06.2026).

Директиви 93/13/ЄС значною мірою підтвердило наявність судового контролю над стандартними діловими умовами (AGB).

Велика Британія: Лорд Бінгем у справі *Interfoto v Stiletto* (1989) відомий своїм зауваженням, що англійське право «...не зобов'язується дотримуватися переважаючого принципу добросовісності й розробило фрагментарні рішення»⁵³⁵. Директива змусила англійські суди боротися з принципом, несумісним із традицією змагального процесу загального права.

Таким чином, *мінімальна гармонізація* дозволяє правовим культурам імплементувати правила ЄС у власному темпі, але водночас зберігає правове розмаїття, яке внутрішній ринок прагне зменшити.

До середини 2000-х років Європейська Комісія стверджувала, що мінімальна гармонізація не змогла достатньо сприяти створенню справжнього внутрішнього ринку. Відповіддю став стратегічний перехід до *повної (максимальної) гармонізації*, що забороняє державам-членам зберігати будь-які нормативні положення, які відхиляються від Директиви⁵³⁶.

Ключовим етапом цієї зміни стало ухвалення Директиви про права споживачів (CRD)⁵³⁷. Спочатку вона була запропонована у 2008 році як комплексний закон, що об'єднує чотири наявні директиви, але політичний опір змусив її до цільового інструменту майнової гармонізації. CRD повністю гармонізує обов'язки щодо переддоговірної інформації та право на відмову від договору для

⁵³⁵ Case, [1989]. *Interfoto Picture Library Ltd v Stiletto Visual Programmes Ltd* URL: <https://vlex.co.uk/vid/interfoto-picture-library-ltd-793832125> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³⁶ Reich N. From minimal to full to 'half' harmonisation. *European Consumer Protection: Theory and Practice* / ed. by J. Devenney, M. Kenny. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 3–5. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/european-consumer-protection/from-minimal-to-full-to-half-harmonisation/8944D912445B0FBB8D8B7913960D81A0> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC. Official Journal of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

дистанційних договорів і договорів, укладених поза торговими приміщеннями.

У Директиві 2011/83/ЄС чітко зазначено, що «непропорційна фрагментація» підриває довіру споживачів та збільшує витрати на дотримання вимог договору, тому для завершення формування внутрішнього ринку необхідний єдиний стандарт. Така позиція зазнала критики, адже якщо держава-член раніше дозволяла 30-денний період відмови, CRD змусила її скоротити його до 14-ти днів. Логіка внутрішнього ринку (єдність) переважила логіку добробуту споживачів (найвищий можливий захист)⁵³⁸. Паралельно із законодавчими діями виник «Третій шлях»: академічна кодифікація. Визнаючи відсутність політичного консенсусу щодо прийняття єдиного Цивільного кодексу, ЄС фінансував академічні групи для розробки модельних правил.

Комісія Ландо розробила звід принципів Принципи європейського договірної права (PECL), призначений для переформулювання європейського договірної права. Це були правила, отримані в результаті порівняльного аналізу всіх держав-членів і які функціонують як «м'яке право»⁵³⁹.

DCFR (Проект Загальної системи відліку) містить визначення, принципи та типові правила, що охоплюють не лише договори, а й необґрунтоване збагачення та делікти. Хоча формально DCFR є «м'яким правом», він слугує джерелом натхнення для Суду ЄС і національних законодавців під час модернізації цивільних кодексів. DCFR є науковим консенсусом щодо того, як має виглядати європейське приватне право⁵⁴⁰.

⁵³⁸ Flexible Implementation and the Consumer Rights Directive / H. Smekal, A. Hoppe, M. Hübner et al. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies*. 2022. 26 p. (RSC Working Paper; 2022/24). URL: https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/423849/RSC_2022_24.pdf?sequence=1 (дата звернення: 18.06.2026).

⁵³⁹ Varul P. Performance and Remedies for Non-performance: Comparative Analysis of the PECL and DCFR. *Juridica International*. 2008. Vol. XIV. P. 104–110. URL: https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2008_XIV_104_performance-and-remedies-for-non-performance-comparative-analysis-of-the-pecl-and-dcfr (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴⁰ Bertolini A. *European Commercial Contract Law. Policy Department for Citizens'*

Наступним кроком стало прийняття *Загальноєвропейського права купівлі-продажу (CESL)*. Замість гармонізації національних законів CESL запропонував паралельний, факультативний «28-й режим». Тепер французький торговець, який продає товар польському споживачеві, міг би скористатися CESL. Якщо споживач погоджувався, договір регулювався б цим єдиним європейським законодавством, оминаючи національні колізійні норми⁵⁴¹.

Проте CESL було відкликано Комісією Юнкера у 2014 році, що стало важливим уроком щодо обмежень компетенції та політичної волі ЄС. З цієї ситуації можна зробити такі висновки:

1. Держави-члени розглядали договірне право як ключовий компонент національної ідентичності та суверенітету. Вони чинили опір ідеї єдиного європейського режиму, який міг би замінити національні цивільні кодекси.

2. Критики стверджували, що створення факультативного паралельного режиму не гармонізує національне законодавство, а створює нові норми, які можуть перевищувати повноваження ЄС.

3. Представники бізнесу стверджували, що необов'язковий інструмент додає складності, а витрати на пояснення споживачам принципу «Синьої кнопки» (підтримки) та дотримання двох правових систем (національної для внутрішнього ринку, CESL для експорту) переважали його переваги⁵⁴².

2. Компетенція ЄС: ст. 114 ДФЄС (TFEU)

Стаття 114 (1) ДФЄС уповноважує Парламент і Рад

Rights and Constitutional Affairs. 2023. 104 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/753420/IPOL_STU\(2023\)753420_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/753420/IPOL_STU(2023)753420_EN.pdf) (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴¹ Posner E. The Questionable Basis of the Common European Sales Law: The Role of an Optional Instrument in Jurisdictional Competition. *Common Market Law Review*. 2013. Vol. 50. P. 261–275. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7878&context=journal_articles (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴² An Optional Common European Sales Law: Advantages and Problems. Advice to the UK Government / The Law Commission, The Scottish Law Commission. London: The Law Commission; Edinburgh: The Scottish Law Commission, 2011. 141 p. URL: https://www.scotlawcom.gov.uk/files/6413/2205/8433/Common_European_Sales_Law_Advice.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

вживати заходів для наближення положень, встановлених законами, нормативними актами або адміністративними актами держав-членів, метою яких є створення та функціонування внутрішнього ринку. Якби наявність розбіжностей між національними законами виправдовувала гармонізацію, стаття 114 ДФЄС була б загальною нормою, що скасовує принцип делегування повноважень. Наприклад, якщо Франція вимагає використовувати червоні чорнила для підпису контрактів, а Німеччина – сині, уніфікація була б виправданою, але якщо розбіжність незначна, втручання ЄС є незаконним.

Судова практика дає приклади застосування цієї статті в ЄС. Відповідно до фабули справи C-376/98 (*Tobacco Advertising*)⁵⁴³ у 1998 році ЄС ухвалив Директиву 98/43/ЄС, яка забороняє будь-яку рекламу та спонсорство тютюнових виробів. Німеччина, попри голосування за Директиву, оскаржила її, стверджуючи, що це замаскований захід у сфері охорони здоров'я (ст. 129 забороняла гармонізацію в галузі охорони здоров'я), а виправдання внутрішнього ринку було фіктивним. Суд ЄС скасував Директиву 98/43/ЄС, встановивши, що ст. 114 ДФЄС не є загальним регуляторним повноваженням.

Справа C-58/08 (*Vodafone*)⁵⁴⁴ описує подібну ситуацію. У 2007 році ЄС ухвалив Регламент, що обмежує тарифи за роумінг. Vodafone оскаржив це як фіксацію цін, стверджуючи, що роздрібні ціни є національною справою, а не бар'єром для торгівлі. Суд визнав, що надзвичайна різниця в цінах та громадський протест створюють ризик того, що держави-члени в майбутньому ухвалить різні національні закони. Суд пов'язав захист прав споживачів із внутрішнім ринком, аргументуючи, що висока плата за роумінг відбиває бажання споживачів користуватися телефонами за кордоном, тим самим перешкоджаючи розвитку транскордонного

⁵⁴³ Case C-376/98, [2000]. *Germany v Parliament and Council* («*Tobacco Advertising I*»). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0376> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴⁴ Case C-58/08, [2010]. *Vodafone Ltd and Others v Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0058> (дата звернення: 18.06.2026).

ринку телекомунікаційних послуг.

Навіть за наявності правової основи, дії ЄС повинні відповідати принципам **субсидіарності та пропорційності**. **Субсидіарність** полягає в тому, що ЄС повинен діяти лише тоді, коли цілі не можуть бути достатнім чином досягнуті державами-членами. **Пропорційність** передбачає, що у випадку, коли «нижнього рівня» (мінімальної гармонізації) достатньо для захисту споживачів, то встановлення більш суворих національних вимог може бути непропорційним меті інтеграції ринку⁵⁴⁵.

3. «Споживче» договірне право ЄС: Директива 93/13/ЄС

Директива 93/13/ЄС знаменує перехід від класичної ліберальної догми XIX-го століття *pacta sunt servanda* (угоди повинні дотримуватися), яка передбачала формальну рівність між сторонами, до «суспільного договірного права», що визнає структурну нерівність, властиву сучасному споживчому ринку.

У класичному договірному праві підпис був остаточним доказом згоди. Закон передбачав, що якщо сторона підписала документ, вона прочитала, зрозуміла та погодилася з його умовами, а втручання в договір було порушенням приватної автономії. Однак зростання масового виробництва та «стандартна форма договору» (SFC) зруйнували це припущення.

Директива 93/13/ЄС ґрунтується на подвійній правовій основі, що відображає суперечність між ринковою інтеграцією та соціальним захистом, яка характеризує законодавство ЄС. Основним обґрунтуванням необхідності прийняття Директиви 93/13/ЄС була уніфікація законодавств держав-членів. До 1993 року розбіжності в національних законодавствах щодо несправедливих умов (наприклад, суворе німецьке *AGB-Gesetz* проти ліберального англійського підходу) створювали бар'єри для торгівлі. Продавці стикалися з витратами на дотримання вимог під час транскордонного продажу, а споживачі не мали впевненості

⁵⁴⁵ Marquardt P. D. Subsidiarity and Sovereignty in the European Union. *Fordham International Law Journal*. 1994. Vol. 18, iss. 2. P. 616–640. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1414&context=ilj/> (дата звернення: 18.06.2026).

для здійснення покупок в інших державах-членах, побоюючись, що стикнуться з незнайомими суворими умовами⁵⁴⁶. Директива 93/13/ЄС спрямована на забезпечення високого рівня захисту прав споживачів. Вона запроваджує низку прав, від яких не можна відступити за договором.

Завдяки серії знакових рішень Суду Європейського Союзу (ЄСЄ), починаючи з *Océano Grupo*⁵⁴⁷ і продовжуючи *Aziz*⁵⁴⁸, *Kásler*⁵⁴⁹ та *Gutiérrez Naranjo*⁵⁵⁰, ЄСЄ підвищив процесуальні вимоги Директиви 93/13/ЄС, фактично переписавши цивільні процесуальні кодекси держав-членів, щоб забезпечити «практичність та ефективність» прав споживачів.

Директива 93/13/ЄС визначає *споживача* як будь-яку фізичну особу, яка діє з метою, що виходить за межі її торгівлі, бізнесу чи професійної діяльності. На відміну від деяких національних законів (наприклад, у Франції), визначення ЄС виключає юридичних осіб зі статусу споживача. Проте проблема виникає в договорах з «подвійною метою» (наприклад, автомобіль, що використовується як для поїздок за допомогою Uber, так і для сімейних перевезень). У справі C-464/01 (*Gruber*) Суд ЄС встановив, що якщо ділова мета не є незначною, особа не може поклада-

⁵⁴⁶ Beale H. European contract law: The Common Frame of Reference and beyond. *The Cambridge Companion to European Union Private Law* / ed. by C. Twigg-Flesner. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 116–130. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-companion-to-european-union-private-law/european-contract-law/0518A585417C33EF7449C383B26EF11C> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴⁷ Case C-240/98, [2000]. *Océano Grupo Editorial SA v Rocio Murciano Quintero* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0240> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴⁸ Case C-415/11, [2013]. *Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁴⁹ Case C-26/13, [2014]. *Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt.*, ECLI:EU:C:2014:282. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁵⁰ Case C-154/15, [2016]. *Francisco Gutiérrez Naranjo v Cajasur Banco* ECLI:EU:C:2016:980. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0154> (дата звернення: 18.06.2026).

тися на правила захисту прав споживачів⁵⁵¹.

Продавець або постачальник (трейдер) – це будь-яка фізична або юридична особа, яка діє з метою, пов’язаною зі своєю торгівлею, бізнесом або професійною діяльністю, незалежно від того, чи є вона державною чи приватною.

Директива 93/13/ЄС застосовується до держави, коли вона укладає споживчі договори. Наприклад, муніципальна житлово-комунальна служба або державне комунальне підприємство є постачальником, на якого поширюються умови щодо недобросовісності. Лікарі, юристи та архітектори також є постачальниками споживчих послуг під час укладення договорів з клієнтами. Ідея про те, що «вільні професії» відрізняються від «торгівлі», була відхилена в контексті захисту прав споживачів.

Хоча Директива 93/13/ЄС застосовується до «всіх договорів», існують важливі винятки згідно зі ст. 1 (2). Зокрема, умови договору, що відображають обов’язкові норми національного законодавства, звільняються від перевірки на справедливість. Обґрунтування полягає в тому, що національний законодавчий орган вже збалансував інтереси сторін. Наприклад, якщо Цивільний кодекс Німеччини передбачає певний строк попередження про розірвання договору оренди, умова договору, що копіює цей законодавчий строк, не може бути оскаржена як несправедлива, навіть якщо споживач вважає її суворою.

Стаття 3 (1) Директиви 93/13/ЄС встановлює критерій для визначення того, чи є умова договору несправедливою: «Умова договору, яка не була індивідуально узгоджена, вважається несправедливою, якщо, всупереч вимозі добросовісності, вона спричиняє суттєвий дисбаланс у правах та обов’язках сторін, що виникають з договору, на шкоду споживачеві». Це визначення містить три основні елементи: 1) відсутність індивідуальних переговорів; 2) порушення принципу добросовісності; 3) суттєвий дисбаланс.

Директива 93/13/ЄС в першу чергу спрямована на

⁵⁵¹ Case C-464/01, [2005]. Gruber v Bay Wa AG ECR I-00439. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62001CJ0464> (дата звернення: 18.06.2026).

«стандартні договори». Стаття 3 (2) передбачає, що умова вважається неузгодженою індивідуально, якщо вона була складена заздалегідь і споживач не мав можливості вплинути на її зміст. Якщо трейдер стверджує, що така умова була узгоджена, тягар доказування лежить на ньому. Той факт, що один аспект договору (наприклад, ціна) був узгоджений, не звільняє решту умов від перегляду.

Вимога добросовісності (*bona fides*) розглядається Судом ЄС як об'єктивний стандарт чесної угоди. Він вимагає від національного суду оцінити, чи повадився продавець або постачальник чесно та справедливо щодо споживача. Добросовісність запобігає зловживанням сильнішою переговорною позицією. Договірна умова може бути економічно ефективною, але юридично несправедливою, якщо вона «несподівана» або зафіксована дрібним шрифтом.

Поняття «суттєвого дисбалансу» є найбільш обговорюваним аспектом Директиви 93/13/ЄС. Це не економічний дисбаланс (тобто ціна занадто висока), оскільки ст. 4(2) загалом виключає «адекватність ціни» з розгляду. Натомість це юридичний дисбаланс – нерівність у юридичних правах та обов'язках сторін.

Судова практика має приклади застосування добросовісності як стандарту чесної угоди. Зокрема, у справі C-415/11 (*Aziz*)⁵⁵² умови іпотечного договору дозволяли банку достроково погасити весь кредит після одного пропущеного платежу. Національне процесуальне право Іспанії щодо невиконання зобов'язань зазвичай вимагало набагато тривалішого строку прострочення, перш ніж можна було вжити таких радикальних заходів. Знижуючи захист споживача нижче встановленого законом базового рівня, ця умова створила значний дисбаланс⁵⁵³. Суд ЄС запропонував остаточну методологію для визначення суттєвого

⁵⁵² Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya ECLI:EU:C:2013:164. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁵³ Sein K., Lilleholt K. Enforcement of Security Rights in Residential Immovable Property and Consumer Protection: An Assessment of Estonian and Norwegian Law. *Oslo Law Review*. 2014. Vol. 1, Iss. 1. P.p. 20–46. URL: <https://doi.org/10.5617/oslaw978> (дата звернення: 18.06.2026).

дисбалансу. Суд постановив, що національний суддя повинен провести аналіз договірного регулювання відносин із таких питань: встановити, яким би було правове становище споживача згідно з національним законодавством, якби ця конкретна умова договору була відсутня; порівняти, чи ставить умова договору споживача у менш сприятливе правове становище, ніж те, що передбачено національними нормами про невиконання зобов'язань; визначити, чи є це відхилення «значним».

Стаття 5 Директиви 93/13/ЄС встановлює **принцип прозорості**, який вимагає, щоб умови договору були складені простою та зрозумілою мовою. Наприклад, у справах C-26/13 (Kásler)⁵⁵⁴ та C-186/16 (Andriciuc)⁵⁵⁵ суд постановив, що прозорість вимагає більше, ніж простої граматичної ясності. Споживач повинен мати можливість оцінити економічні наслідки на основі чітких і зрозумілих критеріїв, що впливають з умов договору. У випадку сумнівів щодо значення договірної умови домінує тлумачення, найбільш сприятливе для споживача (*contra proferentem*).

Додаток до Директиви 93/13/ЄС містить невичерпний перелік 17 типів умов, які можуть вважатися несправедливими. Ключовими прикладами цих умов можуть бути такі: 1) умови, що вимагають від будь-якого споживача, який не виконує свого зобов'язання, сплатити непропорційно високу суму компенсації; 2) надання продавцю або постачальнику можливості змінювати умови договору в односторонньому порядку без поважної причини, зазначеної в договорі; 3) виключення або перешкоджання праву споживача звертатися до суду або використовувати будь-який інший засіб правового захисту.

Нещодавня «Перевірка придатності» законодавства ЄС про захист прав споживачів (2024 р.) підтвердила, що Директива 2005/29/ЄС (UCTD) залишається основним інструментом контро-

⁵⁵⁴ Case C-26/13, [2014]. Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt., ECLI:EU:C:2014:282. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁵⁵ Case C-186/16 [2017]. Ruxandra Paula Andriciuc and Others v Banca Românească SA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62016CJ0186> (дата звернення: 18.06.2026).

лю за умовами надання послуг (ToS)⁵⁵⁶.

Історично захист прав споживачів зосереджувався на грошових операціях. Однак у цифровій економіці споживачі платять своїми даними. Прийняття Директиви 2019/2161/ЄС дозволило застосовувати норми UCTD у договорах, за якими споживач надає персональні дані як зустрічне виконання зобов'язання⁵⁵⁷. Наприклад, умова в договорі про використання соціальних мереж, яка надає платформі «безстрокову, всесвітню, безвідкличну ліцензію» на весь контент, створений користувачем, навіть після того, як користувач видалить свій обліковий запис, ймовірно, не пройде тест на дисбаланс. Це виходить за межі необхідного для надання відповідного сервісу та використовує відсутність у споживача можливості вести переговори. Постачальники цифрових послуг (DSP), такі як Netflix або Spotify, часто включають умови, що дозволяють їм будь-коли змінювати бібліотеку контенту або ціну підписки. Такі умови є несправедливими, якщо споживачеві не надається належне повідомлення та не надається реальне право безкоштовно розірвати договір.

Стратегія «Мотелю Таргана». Умови, які спрощують реєстрацію до одного кліку, але ускладнюють її скасування (наприклад, вимагають телефонного дзвінка або фізичного листа), дедалі ретельніше перевіряються. Хоча Директива про права споживачів стосується «кнопки скасування», UCTD забезпечує захист. Умова, що накладає непропорційний тягар на здійснення права на розірвання договору, є несправедливою, а умови, які автоматично поновлюють підписку на тривалий період (наприклад, на наступний рік) без чіткого та помітного повідомлення споживача до закінчення терміну поновлення, часто визнаються непрозорими та несправедливими.

⁵⁵⁶ Fitness check of EU consumer law – digital fairness : Commission staff working document. Brussels : European Commission, 2024. URL: https://commission.europa.eu/law/law-topic/consumer-protection-law/review-eu-consumer-law_en (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁵⁷ Mak V. Contract and consumer law. *Research handbook in data science and law* / ed. by V. Mak, E. Tjong Tjin Tai, A. Berlee. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing, 2018. P.p. 17–38. URL: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/230e1c60-2bb1-44ea-86eb-b0df9f365bd7> (дата звернення: 18.06.2026).

Механізм забезпечення виконання, передбачений UCTD, є унікальним за своєю суворістю. На відміну від загального договірної права, яке може дозволити судді внести зміни до договору для забезпечення принципу справедливості, UCTD застосовує стримувальний підхід. Стаття 6 (1) зазначає, що несправедливі умови не є обов'язковими для споживача. Суд ЄС тлумачить це положення таким чином, що несправедливу умову слід розглядати так, ніби вона ніколи не існувала (*quod nullum est*).

У справі C-618/10 (Banco Español de Crédito) Суд ЄС прямо заборонив національним судам змінювати або «зменшувати значення» несправедливої умови, щоб зробити її прийнятною⁵⁵⁸. Якби суду було дозволено зменшити ставку штрафних відсотків з 25% (несправедливо) до 10% (справедливий, встановлений законом ліміт), продавці не мали б стимулу припинити використовувати умову про 25%. У них виникла б спокуса використовувати несправедливу умову, знаючи, що в найгіршому випадку вона просто буде зменшена до тієї суми, яку вони мали б стягнути в будь-якому випадку. Щоб забезпечити стримуючий ефект Директиви 2019/2161/ЄС, таку умову необхідно повністю виключити, залишивши споживача без обов'язку сплачувати штрафні відсотки.

Судова практика щодо несправедливих умов має доволі широкий спектр. У справі C-26/13 (Kásler)⁵⁵⁹ Суд ЄС зіткнувся з дилемою. Якщо несправедливу умову буде вилучено, весь кредитний договір може бути розірваний, і тоді споживач має негайно повернути всю основну суму, що матиме катастрофічні наслідки. Суд постановив, що в цьому конкретному випадку анулювання договору завдає шкоди споживачу, і національний суд може замінити несправедливу умову договору додатковим положенням національного законодавства, щоб зберегти договір

⁵⁵⁸ Case C-618/10, [2012]. Banco Español de Crédito S.A. v Joaquín Calderón Camino. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62010CJ0618> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁵⁹ Case C-26/13, [2014]. Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt.. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 18.06.2026)

чинним⁵⁶⁰.

У справі C-260/18 (Dziubak)⁵⁶¹ суд уточнив, що якщо споживач погоджується на недійсність усього договору (віддаючи перевагу звільненню від іпотеки, навіть з ризиком реституції), суд не може продовжити дію договору, адже інтерес споживача є вирішальним чинником.

Суд ЄС у справі C-154/15 (Naranjo)⁵⁶² розглянув питання часових наслідків недійсності та постановив, що визнання несправедливості має реститутивний ефект. Споживача має бути поставлено у стан, у якому він би опинився, якби ця умова ніколи не існувала. Тому банки повинні повернути всі кошти, які стягуються за несправедливими умовами (наприклад, «клаузули про мінімальну ставку» в Іспанії), і національні суди не можуть встановлювати часові обмеження на цю реституцію задля захисту стабільності банківського сектору.

У справі C-240/98 (Océano Grupo)⁵⁶³ Суд ЄС постановив, що захисна мета Директиви 2019/2161/ЄС буде порушена, якщо споживачеві доведеться самотійно подати позов про несправедливість умов договору. Споживачі часто не знають про свої права, не мають представника або їх стримують витрати на судовий процес. Тому національні суди мають перевіряти справедливість умов договору за власною ініціативою (*ex officio*), коли мають для цього правові та фактичні підстави. Суд ЄС послідовно постановив, що національні процесуальні правила не повинні «надмірно ускладнювати» здійснення прав споживачів

⁵⁶⁰ Busch D. Make It Stringent. A Plea for an Unfair Terms Regulation. *European Review of Private Law*. 2023. Vol. 31. Iss. 6. P. 1175–1196. URL: <https://doi.org/10.54648/erpl2023061> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶¹ Case C-260/18, [2019]. Kamil Dziubak and Justyna Dziubak v Raiffeisen Bank International AG URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62018CJ0260> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶² Case C-154/15, [2016]. Francisco Gutiérrez Naranjo v Cajasur Banco. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0154> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶³ Case C-240/98, [2000] Océano Grupo Editorial SA v Rocio Murciano Quintero. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0240> (дата звернення: 18.06.2026).

(принцип ефективності).

У справі C-473/00 (Cofidis)⁵⁶⁴ суд постановив, що національне правило, яке встановлює строковий термін для подання позовів про несправедливість (наприклад, 2 роки), є несумісним із Директивою 2019/2161/ЄС, і позов про несправедливість умов може бути поданий у будь-який час.

Справа C-618/10 (Banco Español)⁵⁶⁵ фіксує положення, відповідно до якого навіть у спрощеному провадженні щодо виконання (наприклад, платіжного наказу) суддя повинен перевірити наявність несправедливих умов перед ухваленням рішення. Якщо попередній суд виніс рішення заочно, не перевіривши наявності несправедливості, інший суд може бути зобов'язаний втрутитися для захисту споживача та розірвати *res judicata*.

Справа C-119/17 (Lupean)⁵⁶⁶ стосувалася того, чи може національний суд, розглядаючи оскарження щодо правозастосування, оцінювати несправедливість умов договору, навіть якщо споживач не оскаржував їх на попередній стадії розгляду. Суд ЄС повторив, що положення національного законодавства не можуть перешкоджати суду оцінювати несправедливість на стадії правозастосування, якщо споживач не мав належної можливості порушити це питання раніше. Це гарантує, що контроль *ex officio* застосовується аж до останнього моменту, а споживач не буде позбавлений судового захисту.

Оскільки Україна гармонізує своє законодавство з *acquis* ЄС, її законодавство у сфері захисту прав споживачів зазнало значної реформи. Основним нормативним актом є Закон України «Про захист прав споживачів»⁵⁶⁷, який буде суттєво оновлено но-

⁵⁶⁴ Case C-473/00, [2002]. Cofidis SA v Jean-Louis Fredout. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62000CJ0473> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶⁵ Case C-618/10, [2012]. Banco Español de Crédito S.A. v Joaquín Calderón Camino URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62010CJ0618> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶⁶ Case C-119/17, [2017]. Liviu Petru Lupean and Oana Andreea Lupean v OTP Bank Nyrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:62017CN0119> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶⁷ Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL:

вим Законом України № 3153-IX⁵⁶⁸ (набрання чинності відбудеться пізніше) для забезпечення тісної відповідності стандартам ЄС.

Стаття 18 Закону України «Про захист прав споживачів» (у редакції 1991 року зі змінами та доповненнями), положення якої за своєю суттю відтворені в Законі України № 3153-IX, функціонує як прямий аналог ст. 3 та Додатка до UCTD. Однак існує суттєва різниця в юридичній техніці. Хоча Додаток ЄС є «орієнтовним» (сірим списком), ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» часто тлумачиться як «чорний список» заборонених термінів. У ній прямо зазначено, що умови є недійсними, якщо вони містять певні положення.

Українське законодавство відображає визначення, наведене у законодавстві ЄС, зазначаючи, що умова є несправедливою, якщо вона спричиняє суттєвий дисбаланс у правах та обов'язках, завдає шкоди споживачеві та порушує принцип рівності⁵⁶⁹.

Перелік недійсних умов (ст. 18 ЗУ «Про захист прав споживачів»):

1. умови, що звільняють або обмежують відповідальність продавця за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю чи майну;
2. умови, що обмежують право споживача на звернення до суду (поширені в договорах США, але суворо заборонені в Україні та ЄС);
3. умови, що дозволяють продавцю змінювати ціну або умови без згоди споживача чи права на відмову від договору;
4. умови, що дозволяють продавцю утримувати платежі, якщо споживач скасовує договір, без відповідальності для продавця у випадку скасування ним договору (принцип взаємності).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶⁸ Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX (набирає чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁶⁹ Гаргат І. М. Несправедливі умови в договорах за участю споживачів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Т. 1, № 76. С. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.22> (дата звернення: 18.06.2026).

Верховний Суд активно застосовував ці принципи, часто посилаючись на судову практику Суду ЄС як на переконливий авторитет. Зокрема, у рішенні 2022 року (Справа «Комісії за управління кредитом» № 363/1834/17) Велика палата Верховного Суду постановила, що кредитні договори, за якими стягується комісія за управління або комісія за обслуговування є несправедливими та недійсними⁵⁷⁰. Суд обґрунтував це тим, що це не послуги, що надаються споживачеві, а внутрішні банківські процедури, і тому стягнення плати з адміністративної зручності банку призводить до значного дисбалансу. Це міркування відображає практику Суду ЄС у справі *Bogdan Matei and Ioana Ofelia Matei v SC Volksbank România SA* щодо «фантомних послуг»⁵⁷¹.

Новий Закон України «Про захист прав споживачів» 2023 року⁵⁷² модернізує законодавство, запроваджуючи спеціальні правила для електронної комерції, створюючи верифікований портал «Електронний споживач» та усуваючи дисбаланс на цифрових ринках.

Судова практика. У справі C-26/13 (*Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt.*)⁵⁷³ угорський споживач взяв кредит, деномінований у швейцарських франках (CHF). У договорі розраховувалися платежі за кредитом з використанням банківського курсу продажу CHF, тоді як аванс кредиту розраховувався з використанням курсу купівлі. Споживач стверджував, що це несправедливо. Банк стверджував, що це була основна умова щодо ціни, і тому вона звільнялася від перегляду. Суд ЄС постановив, що звільнення від основної умови застосовується лише за умови її прозорості, тобто

⁵⁷⁰ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 липня 2022 року у справі № 363/1834/17 (провадження № 14-53цс21). URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/105852863> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁷¹ Case C-143/13 *Bogdan Matei and Ioana Ofelia Matei v SC Volksbank România SA*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0143> (дата звернення: 18.06.2026).

⁵⁷² Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>

⁵⁷³ Case C-415/11, [2013]. *Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 18.06.2026).

споживач має розуміти економічні наслідки цієї умови. Якщо механізм обміну валют є непрозорим, суд може перевірити його на предмет несправедливості. Крім того, якщо видалення умови робить виконання договору неможливим, суд може замінити її національним правилом за замовчуванням, щоб запобігти розірванню договору. Це рішення відкрило можливості для перегляду положень щодо кредитів в іноземній валюті по всій Європі.

Висновки

Приватне право ЄС пройшло шлях від фрагментарних спроб усунення торговельних бар'єрів до формування цілісної доктрини «соціального договірної права».

На відміну від національних систем, ЄС не має загального мандату на регулювання приватного права заради «абсолютної справедливості». Кожне втручання (через ст. 114 ДФЄС) обґрунтовується виключно потребами внутрішнього ринку, а тому договірне право стає інструментом забезпечення чотирьох свобод (руху товарів, осіб, послуг і капіталу).

Еволюція законодавчої техніки ЄС демонструє перехід від стратегії «нижнього порогу» (мінімальна гармонізація) до «єдиного стандарту» (повна гармонізація). Мінімальна гармонізація дозволяла країнам зберігати вищий рівень захисту, але не усувала правову фрагментацію. Повна гармонізація (як у Директиві 2011/83/ЄС) створює єдине правове поле, де «єдність ринку» іноді превалює над прагненням окремих держав надати споживачам ще більше пільг.

Директива 93/13/ЄС здійснила революцію, відмовившись від формального підходу «*pacta sunt servanda*» у відносинах B2C. Вона визнала, що в сучасному світі споживач не має реальної можливості вести переговори щодо «стандартних умов» (SFC). Критерій несправедливості передбачає поєднання відсутності переговорів, порушення добросовісності та суттєвого юридичного дисбалансу. Принцип прозорості передбачає, що умова повинна бути не просто граматично ясною, а й дозволяти споживачеві оцінити її економічні наслідки (справа Kásler).

Суд ЄС своєю практикою фактично переписав національні процесуальні правила країн-членів. Судді зобов'язані перевіряти умови договору на несправедливість за власною ініціативою, захищаючи споживача від його власної інертності чи правової необізнаності (справа *Océano Grupo*). Судам заборонено виправляти несправедливі умови, щоб робити їх прийнятними. Такі умови мають бути повністю анульовані (*quod nullum est*), щоб продавець не використовував їх надалі.

Сучасне право ЄС (Директиви 2019 року) адаптувалося до реалій, у яких персональні дані виконують роль платіжних засобів. Захист від несправедливих умов тепер поширюється на умови надання послуг (ToS) соціальних мереж і платформ, обмежуючи стратегії «Мотелю Таргана» (легко увійти, важко вийти) та експлуатацію контенту користувачів.

Україна демонструє високий темп гармонізації. Новий Закон України «Про захист прав споживачів» та практика Верховного Суду (зокрема щодо несправедливих банківських комісій) свідчать про перехід до європейської моделі «сутність над формою». Використання практики Європейського суду дозволяє українським суддям уже зараз застосовувати стандарти захисту, що відповідають *acquis* ЄС.

Контрольні питання

1. Адвокат купує спеціалізовану кавоварку для свого офісу, але іноді використовує її для приготування кави для своєї родини, яка приїжджає до нього на вихідні. Чи є адвокат «споживачем» згідно з тестом Грубера?

2. Поясніть «контрфактичний» аналіз, встановлений у справі C-415/11 (*Aziz*). Чому національний закон про невиконання зобов'язань є таким важливим для визначення того, чи існує значний дисбаланс?

3. У справі C-26/13 (*Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt*) банк стверджував, що валютне застереження було «ключовою умовою» щодо ціни. Чому Суд ЄС відхилив цей аргумент і дозволив оцінку несправедливості?

4. Якщо національний суд визнає, що пункт про

штраф, який передбачає 20%, є несправедливим, чому суду заборонено знижувати відсотки до встановленої законом ставки 5%? Поясніть обґрунтування «стримування» на основі *Banco Español de Crédito*.

5. Чому Суд ЄС у справі C-240/98 (*Océano Grupo*) вирішив, що судді повинні порушувати питання про несправедливі умови з власної ініціативи (*ex officio*)? Яку проблему «доступу до правосуддя» це вирішує?

6. Порівняйте ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів» з Додатком до Директиви 93/13/ЄС. Чи є український перелік лише орієнтовним чи заборонним? Як Верховний Суд розглядає «комісію за управління кредитом»?

Використана та рекомендована література

1. An Optional Common European Sales Law: Advantages and Problems. Advice to the UK Government / The Law Commission, The Scottish Law Commission. London: The Law Commission; Edinburgh: The Scottish Law Commission, 2011. 141 p. URL: https://www.scotlawcom.gov.uk/files/6413/2205/8433/Common_European_Sales_Law_Advice.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

2. Bacharis G., Osmola S. Bridging the gap(s): the importance of private law theory in the EU context. *Common Market Law Review*. 2024. Vol. 61. P. 1315–1344. URL: <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/125664/1/COLA2024083.pdf> (дата звернення: 18.06.2026).

3. Beale H. European contract law: The Common Frame of Reference and beyond. *The Cambridge Companion to European Union Private Law* / ed. by C. Twigg-Flesner. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. P. 116–130. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-companion-to-european-union-private-law/european-contract-law/0518A585417C33EF7449C383B26EF11C> (дата звернення: 18.06.2026).

4. Bertolini A. European Commercial Contract Law. *Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs*. 2023. 104 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/753420/IPOL_STU\(2023\)753420_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/753420/IPOL_STU(2023)753420_EN.pdf) (дата

звернення: 18.06.2026).

5. Busch D. Make It Stringent. A Plea for an Unfair Terms Regulation. *European Review of Private Law*. 2023. Vol. 31, Iss. 6. P. 1175–1196. DOI: <https://doi.org/10.54648/erpl2023061> (дата звернення: 18.06.2026).

6. Case 120/78, [1979]. Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein («Cassis de Dijon»). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61978CJ0120> (дата звернення: 18.06.2026).

7. Case C-154/15, [2016]. Francisco Gutiérrez Naranjo v Cajasur Banco. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62015CJ0154> (дата звернення: 18.06.2026).

8. Case C-168/05, [2006]. Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62005CC0168> (дата звернення: 18.06.2026).

9. Case C-240/98, [2000]. Océano Grupo Editorial SA v Rocio Murciano Quintero. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0240> (дата звернення: 18.06.2026).

10. Case C-26/13, [2014]. Árpád Kásler v OTP Jelzálogbank Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62013CJ0026> (дата звернення: 18.06.2026).

11. Case C-260/18, [2019]. Kamil Dziubak and Justyna Dziubak v Raiffeisen Bank International AG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62018CJ0260> (дата звернення: 18.06.2026).

12. Case C-376/98, [2000]. Germany v Parliament and Council («Tobacco Advertising I»). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61998CJ0376> (дата звернення: 18.06.2026).

13. Case C-40/08, [2009]. Asturcom Telecomunicaciones SL v Cristina Rodríguez Nogueira. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0040> (дата звернення: 18.06.2026).

14. Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa

d'Estalvis de Catalunya. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62011CJ0415> (дата звернення: 18.06.2026).

15. Case C-464/01, [2005]. Gruber v Bay Wa AG. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62001CJ0464> (дата звернення: 18.06.2026).

16. Case C-473/00, [2002]. Cofidis SA v Jean-Louis Fredout. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62000CJ0473> (дата звернення: 18.06.2026).

17. Case C-547/14, [2016]. Philip Morris Brands SARL and Others. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62014CJ0547> (дата звернення: 18.06.2026).

18. Case C-565/22, [2023]. Verein für Konsumenteninformation v Sofatutor GmbH. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62022CJ0565> (дата звернення: 18.06.2026).

19. Case C-58/08, [2010]. Vodafone Ltd and Others v Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0058> (дата звернення: 18.06.2026).

20. Case C-618/10, [2012]. Banco Español de Crédito S.A. v Joaquín Calderón Camino. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62010CJ0618> (дата звернення: 18.06.2026).

21. Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in respect of contracts negotiated away from business premises. *Official Journal of the European Communities*. 1985. L 372. P. 31–33. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1985/577/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

22. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. *Official Journal of the European Communities*. 1993. L 95. P. 29–34. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1993/13/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

23. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC. *Official Journal*

of the European Union. 2011. L 304. P. 64–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

24. Fitness Check of EU Consumer Law on Digital Fairness: Report from the European Commission. Brussels, 2024. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/consumer-protection-law/review-eu-consumer-law-digital-fairness_en (дата звернення: 18.06.2026).

25. Flexible Implementation and the Consumer Rights Directive / H. Smekal, A. Hoppe, M. Hübner et al. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies*. 2022. 26 p. (RSC Working Paper; 2022/24). URL: https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/423849/RSC_2022_24.pdf?sequence=1 (дата звернення: 18.06.2026).

26. Guidance on the interpretation and application of Council Directive 93/13/EEC : Notice of the European Commission. *Official Journal of the European Union*. 2019. C. 323. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XC0927%2801%29> (дата звернення: 18.06.2026).

27. Hesselink M. The Case for a Common European Sales Law in an Age of Rising Nationalism. *European Review of Contract Law*. 2012. Vol. 8. Iss. 3. P. 343–366 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1998174> (дата звернення: 18.06.2026).

28. Kunnecke A. New standards in EU consumer rights protection? The New Directive 2011/83/EU. *European Scientific Journal*. 2014. Vol. 10. Iss. 7. P. 426–437. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n7p%25p> (дата звернення: 18.06.2026).

29. Loos M., Luzak J. Update the Unfair Contract Terms directive for digital services. *Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs*. 2021. 95 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/676006/IPOL_STU\(2021\)676006_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/676006/IPOL_STU(2021)676006_EN.pdf) (дата звернення: 18.06.2026).

30. Mak V. Contract and consumer law. *Research handbook in data science and law* / ed. by V. Mak, E. Tjong Tjin Tai, A. Berlee. Cheltenham ; Northampton: Edward Elgar Publishing, 2018. P. 17–38. URL: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/230e1c60-2bb1-44ea-86eb-b0df9f365bd7> (дата звернення: 18.06.2026).

31. Maňko R. EU competence in private law: The Treaty

framework for a European private law and challenges for coherence. *European Parliamentary Research Service*. 2015. 34 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/545711/EPRS_IDA%282015%29545711_REV1_EN.pdf (дата звернення: 18.06.2026).

32. Micklitz H.-W. On the Intellectual History of Freedom of Contract and Regulation. *Penn State Journal of Law & International Affairs*. 2015. Vol. 4. Iss. 1. P.p. 1–32. URL: <https://insight.dickinsonlaw.psu.edu/jlia/vol4/iss1/3> (дата звернення: 18.06.2026).

33. Micklitz H.-W. The Politics of Judicial Co-operation in the EU: Sunday Trading, Equal Treatment and Good Faith. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 464 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511495021> (дата звернення: 18.06.2026).

34. Petrov R., Van der Loo G., Van Elsuwege P. The EU-Ukraine Association Agreement: A New Legal Instrument of Integration Without Membership? *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2015. Vol. 1. P. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.18523/kmlpj52678.2015-1.1-19> (дата звернення: 18.06.2026).

35. Posner E. The Questionable Basis of the Common European Sales Law: The Role of an Optional Instrument in Jurisdictional Competition. *Common Market Law Review*. 2013. Vol. 50. P. 261–275. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7878&context=journal_articles (дата звернення: 18.06.2026).

36. Regulation (EC) No 717/2007 of the European Parliament and of the Council of 27 June 2007 on roaming on public mobile telephone networks within the Community and amending Directive 2002/21/EC. *Official Journal of the European Union*. 2007. L 171. P. 32–40. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/717/oj/eng> (дата звернення: 18.06.2026).

37. Reich N. From minimal to full to ‘half’ harmonisation. *European Consumer Protection: Theory and Practice* / ed. by J. Devenney, M. Kenny. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 3–5. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/european-consumer-protection/from-minimal-to-full-to-half-harmonisation/8944D912445B0FBB8D8B7913960D81A0> (дата звернення: 18.06.2026).

38. Savchenko V. Freedom of will is the fundamental

legal value of the European Union. *Juris Europensis Scientia*. 2025, no. 2. P. 22–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.4> (дата звернення: 18.06.2026).

39. Schillig M. Directive 93/13 and the «price term» exemption: a comparative analysis in the light of the ‘market for lemons’ rationale. *International and Comparative Law Quarterly*. 2011. Vol. 60. Iss. 4. P. 933–964. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589311000443> (дата звернення: 18.06.2026).

40. Sein K., Lilleholt K. Enforcement of Security Rights in Residential Immovable Property and Consumer Protection: An Assessment of Estonian and Norwegian Law. *Oslo Law Review*. 2014. Vol. 1. Iss. 1. P. 20–46. DOI: <https://doi.org/10.5617/oslaw978> (дата звернення: 18.06.2026).

41. Smyrnova K. Enforcement of Competition Rules in the Association Agreement between the EU & Ukraine. *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*. 2014. Vol. 7, no. 10. P. 201–226. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2741604> (дата звернення: 18.06.2026).

42. Varul P. Performance and Remedies for Non-performance: Comparative Analysis of the PECL and DCFR. *Juridica International*. 2008. Vol. XIV. P. 104–110. URL: https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2008_XIV_104_performance-and-remedies-for-non-performance-comparative-analysis-of-the-pecl-and-dcfr (дата звернення: 18.06.2026).

43. Weatherill S. *EU Consumer Law and Policy*. 2nd ed. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2013. 352 p.

44. Weatherill S. *Law and Values in the European Union*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 496 p.

45. Гаргат І. М. Несправедливі умови в договорах за участю споживачів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Т. 1, № 76. С. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.22> (дата звернення: 18.06.2026).

46. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. *Official Journal of the European Union*. 2012. С 326. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj/eng (дата звернення: 18.06.2026).

ТЕМА 12. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Вступ

1. Договірне право ЄС як спосіб гармонізації внутрішнього ринку
2. Договірне право ЄС і роль Суду Справедливості ЄС
3. Роль принципів DCFR у гармонізації Європейського договірного права
4. Common European Sales Law (CESL): характеристика та перспективи застосування
5. Директива Ради ЄС 86/653/ЄЕС і її роль у гармонізації Європейського договірного права
6. Директива 2007/36/ЄС про реалізацію певних прав акціонерів компаній, акції яких котируються на біржі

Висновки

Контрольні питання

Використана та рекомендована література

Вступ

Гармонізація договірного права є одним із центральних завдань правової інтеграції в Європейському Союзі. Єдиний внутрішній ринок, що охоплює понад 450 мільйонів споживачів та мільйони суб'єктів господарювання у 27 державах-членах, вимагає не лише усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі, але й мінімальної уніфікації правових умов, на яких укладаються та виконуються договори. Різниця між правовими системами держав-членів, а вони охоплюють як романо-германські, так і загальноправові (common law) традиції, є одним із найсуттєвіших чинників, що ускладнюють транскордонну комерційну діяльність і збільшують транзакційні витрати для учасників ринку⁵⁷⁴.

Водночас гармонізація договірного права в ЄС ніколи не зводилася до повної уніфікації, тобто до введення єдиного

⁵⁷⁴ EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and its Transposition in the Member States / ed. by H. Schulte-Nölke, C. Twigg-Flesner, M. Ebers. Munich: Sellier European Law Publishers, 2008. 737 p.

Цивільного кодексу ЄС, який замінив би національне законодавство. Натомість ЄС обрав шлях поступової і секторальної гармонізації через директиви, регламенти та рекомендації, що встановлюють мінімальні або максимальні стандарти у конкретних сферах договірних відносин – споживчих, агентських, фінансових, електронних. Цей підхід зумовив специфічну архітектуру Європейського договірного права: воно не є систематичним зводом норм, а сукупністю «вертикально» гармонізованих секторів на тлі збереженого різноманіття національних правових систем⁵⁷⁵.

Аналіз окремих питань гармонізації Європейського договірного права визначається низкою чинників. По-перше, перманентний розвиток *acquis communautaire* у галузі договірного права вимагає від практиків і науковців постійного оновлення знань. По-друге, такі проєкти як PECL (Принципи Європейського договірного права), DCFR (Загальна довідкова система) та CESL (Загальноєвропейський договір купівлі-продажу), хоча і не стали формально обов’язковими джерелами права, але все ж таки суттєво впливають на розвиток доктрини, судової практики та подальшого нормотворення в ЄС. По-третє, окремі директиви, зокрема Директива 86/653/ЄЕС про торгових агентів та Директива 2007/36/ЄС про права акціонерів, є прикладами успішної секторальної гармонізації, що мають виразну практичну значущість для учасників відповідних ринків⁵⁷⁶.

1. Договірне право ЄС як спосіб гармонізації внутрішнього ринку

Договірне право ЄС сформувалось у нерозривному зв’язку з проєктом спільного внутрішнього ринку – у правовому просторі, у якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу. Правовою основою гармонізаційних заходів у сфері договірного

⁵⁷⁵ Weatherill S. *EU Consumer Law and Policy*. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. 340 р.

⁵⁷⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A more coherent European contract law - An action plan: COM (2003) 68 final / European Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2003_063_R_0001_01 (дата звернення: 08.04.2026).

права є передусім стаття 114 ДФЄС (колишня стаття 95 ДЄС), що уповноважує інститути ЄС вживати заходів щодо зближення національного законодавства в інтересах функціонування внутрішнього ринку. Застосування цього повноваження є підставою для прийняття директив у широкому спектрі галузей договірного права, від споживчих договорів до агентських угод і корпоративних відносин.

Гармонізація договірного права через директиви передбачає, що держави-члени зберігають компетенцію у сфері загальних норм договірного права, тоді як обов'язкові мінімальні або максимальні стандарти встановлюються на рівні ЄС у специфічних секторах. Ця модель «мінімальної» або «максимальної» гармонізації є предметом постійної дискусії в європейській науковому співтоваристві. Мінімальна гармонізація залишає державам-членам право встановлювати більш суворий захист, тоді як максимальна гармонізація (повна уніфікація стандартів) спрямована на усунення залишкових відмінностей між правовими системами, які можуть спотворювати конкуренцію на єдиному ринку. Директива про права споживачів 2011/83/ЄС стала символом переходу до максимальної гармонізації у споживчому праві, хоча й з низкою виключень⁵⁷⁷.

Слід підкреслити, що гармонізація договірного права в ЄС має не суто технічний, але й виразний ціннісний вимір. Ідея єдиного ринку має сутнісно формуючий характер до змісту договірного права – вона передбачає захист слабшої сторони, насамперед споживача, і підтримку добросовісної конкуренції. Тому гармонізаційні норми ЄС майже завжди виконують подвійну функцію – ринкову інтеграцію та економічний захист учасників відносин. Це особливо помітно у таких сферах як несправедливі умови договорів (Директива 93/13/ЄЄС), дистанційні продажі (Директива 2011/83/ЄС), а також у договірних відносинах із

⁵⁷⁷ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 304, 22.11.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng#:~:text=Directive%202011%2F83%2FEU%20of,European%20Parliament%20and%20of%20the> (дата звернення: 08.04.2026).

торговими агентами (Директива 86/653/ЄЕС).

Разом з тим гармонізаційна програма ЄС зіштовхується зі структурними обмеженнями. Договірне право у більшості держав-членів є частиною цивільного чи торгового права, яке формувалося протягом століть і спирається на глибоко вкорінені національні філософські концепції та правові традиції. Уніфікація окремих норм без урахування системного контексту може призводити до «фрагментарності» – ситуації, коли гармонізовані норми вступають у протиріччя або конфлікт із нормами національного договірного права. Для практикуючих юристів це означає необхідність одночасно враховувати норми ЄС і норми національного права, які в окремих аспектах можуть не бути узгодженими між собою⁵⁷⁸.

Важливою ланкою гармонізаційної програми ЄС є *Acquis Group* (*Research Group on EC Private Law*), що заснована у 1998 році, її метою є систематизація існуючого *acquis communautaire* в галузі приватного права з метою виявлення загальних принципів, усунення протиріч та підготовки основи для подальшої уніфікації. Результатом роботи цієї групи став *Acquis Principles*, документ, що містить загальні принципи, виведені з існуючого права ЄС. *Acquis Principles* слугує важливим інструментом для розуміння системної логіки Європейського договірного права і займає своє місце поруч із *DCFR* та *CESL* у спектрі доктринальних та нормативних ресурсів гармонізації⁵⁷⁹.

Максимальна гармонізація суворо забороняє державам-членам відступати від встановлених європейських стандартів як у бік їх зниження, так і в бік їх підвищення. Це забезпечує повну уніфікацію правил на всьому внутрішньому ринку, суттєво зменшує витрати бізнесу на юридичний супровід і надає споживачам однакові права незалежно від місця здійснення покупки. Проте цей підхід не позбавлений критики, оскільки в деяких державах-членах із

⁵⁷⁸ Hesselink M. W. *The New European Contract Law: Ethics, Politics, Ideology. Towards a European Civil Code* / ed. by A. Hartkamp [et al.]. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011. P. 119–139.

⁵⁷⁹ *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition* / Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law (*Acquis Group*). Munich: Sellier, 2008. 420 p.

традиційно дуже високим рівнем соціального захисту (наприклад, у Скандинавських країнах або Німеччині), запровадження єдиного європейського стандарту може призвести до фактичного зниження рівня захисту прав споживачів, що іноді називають негативною спонтанною гармонізацією.

З точки зору методу гармонізації, сучасна практика ЄС демонструє стійку тенденцію до поєднання «горизонтальних» (загальних) та «вертикальних» (секторальних) підходів. Горизонтальні інструменти, такі як Директива про несправедливі умови 93/13/ЄЕС та Директива про права споживачів 2011/83/ЄС, встановлюють загальні стандарти, що застосовуються у широкому спектрі відносин. Вертикальні інструменти, наприклад, Директива 86/653/ЄЕС про торгових агентів або Директива 2007/36/ЄС про права акціонерів, регулюють конкретні типи відносин, встановлюючи спеціальні норми на доповнення загальних стандартів. Для практичного застосування ця архітектура вимагає чіткого розуміння ієрархії та меж кожного із правових інструментів⁵⁸⁰.

2. Договірне право ЄС і роль Суду Справедливості ЄС

Суд Справедливості Європейського Союзу відіграє виняткову роль у формуванні однорідного тлумачення та застосування норм Європейського договірного права на всій території ЄС. На відміну від більшості договірних питань, що вирішуються внутрішніми судами держав-членів, директиви ЄС у галузі договірного права відкривають шлях до преюдиційних запитів (стаття 267 ДФЄС), що дозволяє Суду Справедливості формулювати авторитетне тлумачення, обов'язкове для всіх держав-членів. Через цей механізм Суд перетворився на справжнього «творця» доктрини Європейського договірного права, нерідко розвиваючи її у напрямках, не передбачених буквальною текстом

⁵⁸⁰ Green Paper from the Commission on policy options for progress towards a European Contract Law for consumers and businesses: COM(2010) 348 final / European Commission. Brussels: European Commission, 2010. 26 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010DC0348> (дата звернення: 08.04.2026).

Найбільш резонансним у розвитку договірного права ЄС є масив рішень Суду Справедливості щодо тлумачення Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах. У справі C-26/13 *Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank* Суд дав керівне тлумачення поняття «звичайна мова». У статті 4 (2) Директиви зазначається, що звичайною умовою є умова договору написана звичайною мовою, якщо вона є зрозумілою не лише граматично, але й дозволяє споживачеві оцінити економічні наслідки умови для свого майнового стану⁵⁸². Це рішення мало принципове значення для мільйонів позичальників у державах-членах ЄС, що брали кредити з прив'язкою до курсу іноземної валюти: Суд ЄС визнав, що відсутність такої прозорості може кваліфікуватися як несправедлива умова.

Справа C-415/11 *Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis* розширила практику Суду у контексті захисту споживачів від несправедливих умов у договорах іпотеки. Суд постановив, що іспанська процедура виконавчого провадження на підставі іпотеки, яка не передбачала реальної можливості споживача заперечити несправедливість договірних умов суперечить Директиві 93/13/ЄЕС, оскільки не забезпечує ефективного судового захисту⁵⁸³. Це рішення наочно продемонструвало, що Суд ЄС готовий поширювати тлумачення директив не лише на матеріальне договірне право, але й на процесуальне право держав-членів, якщо воно унеможливило ефективний захист прав, наданих директивою.

⁵⁸¹ Micklitz H.-W., Reich N. The Court and Sleeping Beauty: The Revival of the European Unfair Contract Terms Directive (UCTD). *Common Market Law Review*. 2014. Vol. 51, no. 3. P.p. 771–808. <https://hdl.handle.net/1814/34000> (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁸² Case C-26/13, [2014]. *Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. Judgment of the Court (Grand Chamber)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CA0026&from=CS> (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁸³ Case C-415/11, [2013] *Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*. Judgment of the Court (First Chamber). URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838646065> (дата звернення: 08.04.2026).

Аналогічний методологічний підхід простежується у справі C-618/10 *Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino*, у якій Суд сформулював принцип, що суд держави-члена не може самостійно переглянути несправедливу умову договору таким чином, щоб замінити її іншою умовою і зберегти договір в силі: суд або вилучає несправедливу умову, або, якщо без неї договір не може існувати, визнає його недійсним у цілому⁵⁸⁴. Цим рішенням Суд підкреслив, що частковий перегляд умов означав би виключення стримуючого ефекту, що є центральним у логіці Директиви 93/13/ЄЕС: підприємець має усвідомлювати, що несправедлива умова буде просто вилучена, а не замінена більш помірною.

Роль Суду Справедливості не обмежується тлумаченням правових актів, що регулюють захист прав споживача. У сфері агентського права рішення у справі C-381/98 *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc* встановило, що норми Директиви 86/653/ЄЕС є надімперативними і застосовуються незалежно від вибору права сторонами. У сфері прав акціонерів Суд неодноразово тлумачив поняття «загальні збори» і «права участі» у контексті Директиви 2007/36/ЄС. У справі C-70/03 *Комісія v Іспанія* Суд констатував неналежну транспозицію Директиви 86/653/ЄЕС, підкресливши, що держави-члени не можуть обмежувати обсяг захисту, передбаченого директивою⁵⁸⁵.

Роль Суду є визначальною з огляду на використання ним телеологічного (цільового) методу тлумачення, який дозволяє виводити з текстів директив широкі принципи та процесуальні обов'язки, що прямо і буквально в них не прописані.

Однією з найважливіших функцій СЈЕU є формування автономної європейської правової термінології. Поняття, що використовуються в договірному праві ЄС (наприклад, поняття

⁵⁸⁴ Case C-618/10, [2012]. *Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino*. URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838703677> (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁸⁵ Case C-70/03, [2004]. *Commission of the European Communities v Kingdom of Spain*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62003CJ0070&qid=1779897271524> (дата звернення: 08.04.2026).

споживача, розумного строку, суттєвого порушення, переговорів), не можуть тлумачитися з посиланням на специфічні визначення національних правових систем держав-членів. Застосування національних дефініцій неминуче призвело б до неоднакового застосування права ЄС на території різних держав. Відповідно, Суд Справедливості створює єдиний, автономний понятійний апарат європейського договірної права, який є обов'язковим для всіх національних судів.

Крім того, у випадках, коли директиви залишають державам-членам свободу у виборі засобів правового захисту за порушення договірних зобов'язань, Суд часто заповнює ці прогалини, спираючись на загальні європейські принципи ефективності та пропорційності (*proportionality*), вимагаючи від національних судів забезпечити такий захист, який робить права, надані директивами, реальними, а не ілюзорними.

Для забезпечення принципу дієвості права ЄС пасивна роль суду була визнана категорично недостатньою. У контексті споживчих договорів суддя перетворюється на активного захисника слабшої сторони, компенсуючи договірний дисбаланс процесуальними засобами.

Систематична роль Суду Справедливості у формуванні Європейського договірної права визначає специфічну «конституціоналізацію» цієї галузі – норми директив набувають змісту не з їхнього буквального тексту, а з автентичного тлумачення Суду. Для практикуючих юристів це означає необхідність постійного моніторингу практики Суду ЄС і врахування її у договірній роботі. Для законодавця ЄС рішення Суду нерідко слугують поштовхом до перегляду і вдосконалення існуючих директив: практика щодо Директиви 93/13/ЄЕС є одним із чинників, що спонукали Комісію запропонувати низку реформ у межах *New Deal for Consumers* (2019), а практика щодо Директиви 2007/36/ЄС частково вплинула на прийняття Директиви 2017/828/ЄС⁵⁸⁶.

⁵⁸⁶ Case C-483/16, [2018]. Zsolt Sziber v ERSTE Bank Hungary Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62016CN0483&qid=1779897351586> (дата звернення: 08.04.2026).

3. Роль принципів DCFR у гармонізації Європейського договірнього права

Загальна довідкова система (Draft Common Frame of Reference, DCFR) є найбільш амбітним доктринальним проєктом у сфері Європейського приватного права початку XXI століття. DCFR розроблявся двома академічними групами – Study Group on a European Civil Code та Research Group on EC Private Law (Acquis Group) – за підтримки Комісії ЄС і був опублікований у повній редакції у 2009 році. Він охоплює шість томів принципів, визначень та модельних правил, що регулюють широкий спектр приватноправових відносин: загальне договірне право, окремі види договорів, зобов'язальне право поза договором, право довірчої власності та реєстри майна⁵⁸⁷.

Структурно DCFR будується за схемою Цивільного кодексу і містить загальну частину (принципи, визначення, базові правила для всіх договорів) та особливу частину (модельні правила для конкретних договірних типів – купівлі-продажу, підяду, зберігання, позики, страхування тощо. Загальна частина DCFR в значній мірі побудована на Принципах Європейського договірнього права (PECL), розроблених під керівництвом Оле Ландо у 1994–2003 роках, які, у свою чергу, є синтезом кращих рішень із провідних національних правових систем ЄС⁵⁸⁸.

Структура DCFR виходить далеко за межі договірнього права. Вона охоплює не лише загальні положення про зобов'язання та договори, але й норми щодо конкретних видів договорів (купівля-продаж, оренда, послуги), позадоговірної відповідальності за шкоду, безпідставного збагачення, управління чужим майном без доручення, а також деякі питання речового права (перехід

⁵⁸⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke. Munich: Sellier European Law Publishers, 2009. Vol. I–VI (6445 p.) URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR.pdf (дата звернення: 08.04.26)

⁵⁸⁸ Principles of European Contract Law. Parts I and II / ed. by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.

права власності на рухоме майно, забезпечення виконання зобов'язань). Положення структурно поділяються на загальні принципи, визначення термінів, що мають вирішальне значення для єдиного розуміння та модельні правила. У повній версії вони супроводжуються глибокими та розгорнутими коментарями, а також порівняльно-правовими примітками (notes), які відображають стан законодавства та судової практики у всіх державах-членах ЄС.

Хоча DCFR є лише академічним документом без обов'язкової нормативної сили, його значення для гармонізації Європейського договірної права важко переоцінити. По-перше, DCFR служить «банком ідей» для законодавця ЄС: низка положень, розроблених у рамках DCFR, знайшла відображення у подальших нормативних актах ЄС, зокрема, Директиві 2019/770/ЄС про цифровий контент та Директиві 2019/771/ЄС про купівлю-продаж товарів, при підготовці яких Комісія активно спиралася на термінологію та підходи DCFR⁵⁸⁹. По-друге, DCFR слугує засобом для узгодженого тлумачення існуючого *acquis*. Суди держав-членів та науковці нерідко звертаються до нього для заповнення прогалин у нормах ЄС або для з'ясування значення понять, що використовуються в директивах без визначення. Також DCFR відіграє роль у формуванні «загального юридичного словника» для Євросоюзу. Такі базові поняття, як «розкриття інформації», «розумні строки», «суттєве невиконання», «реституція» та «шкода», набувають в DCFR нормативно визначеного змісту, що сприяє однорідному тлумаченню цих понять у різних державах-членах⁵⁹⁰.

Хоча Суд ЄС не застосовує DCFR як пряме джерело права, він систематично звертається до його модельних правил під час здійснення автономного тлумачення директив. У випадках,

⁵⁸⁹ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁹⁰ Hesselink M. W. The Common Frame of Reference as a Source of European Private Law. *Tulane Law Review*. 2009. Vol. 83, no.4. Pp. 919–971. URL: <https://www.tulanelawreview.org/pub/volume83/issue4/hesselink> (дата звернення: 08.04.2026).

коли текст директиви містить прогалини або оціночні судження, судді CJEU використовують принципи DCFR як доктринальний орієнтир, що відображає спільний знаменник правових традицій держав-членів.

Європейські інституції офіційно визначили потенційну політичну роль DCFR як «набору інструментів» для європейського та національного законодавців. Це означає, що Європейська Комісія, Рада та Парламент ЄС можуть використовувати DCFR як легітимне джерело єдиної концептуальної бази та термінології при розробці нових директив або під час ревізії існуючого *acquis communautaire*.

Однією з найбільш складних і дискусійних новацій є зобов'язання щодо оновлення «розумних» товарів (*the update obligation for smart products*). Відповідно до Директиви, продавець повинен забезпечити надання споживачеві оновлень (зокрема безпекових), необхідних для збереження відповідності товару протягом очікуваного періоду часу.

Вплив DCFR вийшов далеко за межі Брюсселя. Документ став каталізатором реформ цивільного законодавства у самих державах-членах. Наприклад, масштабна реформа французького зобов'язального права була значною мірою інспірована підходами європейського «м'якого права». Національні суди також нерідко використовують модельні правила для заповнення прогалин у внутрішньому законодавстві.

Покладення цього обов'язку на кінцевого продавця, який часто не є розробником програмного забезпечення, створює безпрецедентні виклики у системі розподілу ризиків. Національні суди стикаються з проблемою розмежування суб'єктивних та об'єктивних критеріїв відповідності таких товарів. Саме Суд ЄС через свої преюдиціальні рішення має чітко окреслювати межі відповідальності продавця за відсутність або дефекти програмних оновлень.

Крім того, DCFR відіграє вагомую функцію *soft law* для практикуючих юристів: він пропонує збалансовані, нейтральні типові рішення, які сторони можуть інкорпорувати у свої зовнішньоекономічні контракти шляхом відсилання. Арбітри

в міжнародному комерційному арбітражі також можуть використовувати DCFR для тлумачення або доповнення застосовного права, або як матеріальне право для вирішення спорів, якщо сторони домовилися про застосування загальних принципів права (*lex mercatoria*). Національні суди та законодавці держав-членів часто звертаються до DCFR для натхнення під час реформування власних цивільних кодексів або для заповнення прогалин у національному праві, що сприяє «м'якій» конвергенції європейського приватного права.

Критики DCFR звертають увагу на те, що він є надто абстрактним і академічним документом, що не враховує реалій правозастосування в конкретних правових системах. Інші критики вказують на те, що в його основі лежить переважно романо-германська правова традиція, що робить його менш прийнятним для держав із традицією загального права (зокрема Ірландії та Мальти в ЄС). Дискусія навколо DCFR виявила напругу між ідеєю уніфікованого Європейського приватного права і принципом правового різноманіття держав-членів, що є частиною їхньої культурної ідентичності⁵⁹¹.

З одного боку, базовим принципом залишається приватна автономія та свобода договору. З іншого боку, DCFR глибоко імплементує «соціальні» механізми, органічно запозичені з директив ЄС: встановлює надзвичайно широкі переддоговірні інформаційні обов'язки, містить норми щодо захисту від несправедливої експлуатації, жорсткі вимоги щодо дотримання принципу добросовісності та чесної ділової практики, а також правила щодо зміни обставин.

Незважаючи на критику, DCFR залишається незамінним академічним ресурсом для дослідників і практиків Європейського договірної права. Він демонструє, яким міг би бути єдиний Цивільний кодекс ЄС у всій його складності та повноті. Для України, яка проводить реформу цивільного законодавства в межах євроінтеграції, DCFR є цінним орієнтиром для вдосконалення загальних положень договірної права, зокрема норм щодо

⁵⁹¹ Zimmermann R. The Present State of European Private Law. *The American Journal of Comparative Law*. 2009. Vol. 57, no. 2. P.p. 479–512.

виконання договору, відповідальності за порушення договірних зобов'язань та засобів правового захисту, які мають відповідати стандартам *acquis* ЄС.

4. Common European Sales Law (CESL): характеристика та перспективи застосування

У жовтні 2011 року Комісія ЄС опублікувала Пропозицію щодо Регламенту про Загальноєвропейський договір купівлі-продажу (Common European Sales Law, CESL). CESL представляє спробу щодо створення добровільного «28-го режиму» договірних права в ЄС, тобто єдиний набір правил, якими сторони могли б скористатися за угодою як альтернативою до національного права будь-якої держави-члена. Сфера застосування CESL охоплювала договори купівлі-продажу між підприємцями та споживачами (B2C), а також між малими і середніми підприємствами (B2B), якщо принаймні одна сторона розташована в іншій державі-члені⁵⁹².

CESL складався з Регламенту (який визначав сферу застосування та механізм вибору режиму) та Додатка, власне тексту Загальноєвропейського договору купівлі-продажу, що виступав розгорнутим кодексом правил про укладення договору, інформаційними обов'язками, несправедливими умовами, виконанням, порушенням та засобами правового захисту. Загальний обсяг тексту CESL сягав 186 статей, що робило його зіставним за деталізацією з розгорнутими кодексами договірних права. Конструктивно CESL значно спирався на DCFR і PECL, хоча й зі значними модифікаціями з урахуванням специфіки купівлі-продажу товарів⁵⁹³.

Ключовою характеристикою CESL є концепція «вибору режиму» (*opt-in*): сторони договору вільні обрати CESL як засто-

⁵⁹² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law: COM(2011) 635 final / European Commission. Brussels: European Commission, 2011. 50 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011PC0635> (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁹³ Common European Sales Law (CESL): Commentary / ed. by R. Schulze. Baden-Baden: Nomos, 2012. 930 p. DOI: 10.1628/003372515X14176993262563 (дата звернення: 08.04.2026).

совне право, але вони не зобов'язані цього робити. Вибір режиму має бути виразним і підтвердженим, не може застосовуватися за замовчуванням або впливати з обставин. У випадку договорів за участю споживачів, Пропозиція встановлювала підвищені вимоги – споживач повинен бути чітко поінформований про те, що він обирає CESL замість національного права, і вибір режиму повинен здійснюватися окремо від інших умов договору, що унеможливило його «приховування» у стандартних умовах⁵⁹⁴.

Пропозиція CESL стала предметом широкої академічної та практичної дискусії. Прихильники вважали, що CESL здатний суттєво знизити транзакційні витрати для підприємств, що займаються транскордонною торгівлею, особливо для малого та середнього бізнесу. Критики висловлювали сумніви щодо ефективності моделі добровільного *opt-in*: якщо сторони можуть обрати CESL, але не зобов'язані цього робити, виникає питання, чи буде цей режим реально використовуватися, чи залишиться «мертвою буквою». Додаткові застереження стосувалися недостатньої визначеності CESL у питаннях, що виходять за межі сфери його застосування – наприклад, питаннях дієздатності, представництва, цесії та позовної давності, які залишалися під дією національного права. Представники бізнесу критикували CESL за надмірний патерналізм і перенесення жорстких «споживчих» стандартів поведінки (*good faith and fair dealing*) на комерційні контракти B2B.

У грудні 2014 року Комісія ЄС прийняла рішення відкликати Пропозицію CESL і переглянути підхід до гармонізації договірної права у сфері цифрової економіки. Практично це означало відмову від концепції «28-го режиму» і перехід до «вертикальної» гармонізації через директиви. Результатом стало прийняття у 2019 році двох директив 2019/770/ЄС про цифровий

⁵⁹⁴ Twigg-Flesner C. The Importance of Law-Making by the Market: An Argument for Party Autonomy in European Contract Law/ The Cambridge Companion to European Union Private Law / ed. by C. Twigg-Flesner. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 73–84.

контент⁵⁹⁵ і 2019/771/ЄС про купівлю-продаж товарів⁵⁹⁶, які запровадили максимальну гармонізацію у відповідних секторах. Ці акти є значно скромнішими за охоптом порівняно з CESL, але мають обов'язкову силу, і це є їхньою суттєвою перевагою з практичної точки зору.

Політична відмова від універсального підходу змусила Комісію ЄС повернутися до звичного інструменту – директив максимальної гармонізації. Незважаючи на відкликання, CESL є важливим епізодом у розвитку Європейського договірної права. По-перше, його розробка сприяла поглибленню академічної дискусії щодо оптимальних методів гармонізації. По-друге, значна частина концептуальних рішень CESL, зокрема, стосовно інформаційних обов'язків та засобів захисту при порушенні, знайшла відображення у директивах 2019 року. По-третє, ідея добровільного «28-го режиму» не зникла остаточно: у сфері страхового та фінансового права вона продовжує обговорюватись як можливий інструмент подальшої інтеграції ринку. Таким чином, доля CESL є промовистим прикладом того, як академічні та законодавчі проекти взаємодіють у процесі формування Європейського договірної права.

Вивчення CESL сьогодні має не стільки історичний, скільки прикладний характер. Юристи використовують його підготовчі матеріали для системного тлумачення чинних директив. Наприклад, концепції об'єктивних та суб'єктивних критеріїв відповідності товару, які сьогодні є обов'язковими для всього ЄС, були вперше детально виписані саме в тексті CESL.

У процесі оновлення Цивільного кодексу України український законодавець повинен враховувати європейський

⁵⁹⁵ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. P. 1–27. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj>. (дата звернення: 08.04.2026).

⁵⁹⁶ Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

досвід балансування між уніфікацією та збереженням ефективних національних інститутів.

Знання генезису сучасних європейських директив (шлях від академічного DCFR через опціональний CESL до обов'язкових Директив 2019 року) допомагає українським ІТ-компаніям та експортерам ефективніше розробляти власні Terms and Conditions, гарантуючи їх відповідність не просто букві, а й духу європейського споживчого права.

5. Директива Ради ЄС 86/653/ЄЕС і її роль у гармонізації Європейського договірного права

Директива Ради ЄС 86/653/ЄЕС від 18 грудня 1986 року про координацію законодавства держав-членів щодо незалежних торгових агентів є одним із перших і найбільш значущих інструментів секторальної гармонізації в галузі договірного права ЄС⁵⁹⁷. Вона встановлює загальний правовий режим для відносин між підприємцем (принципалом) і торговим агентом-особою, яка займається посередницькою діяльністю при укладенні торгових договорів від імені та в інтересах принципала на умовах незалежності та ексклюзивності або неексклюзивності. Директива гармонізує право держав-членів у питаннях укладення та припинення агентського договору, винагороди агента, прав та обов'язків сторін, а також компенсації агенту за умови припинення договору.

До прийняття Директиви 86/653/ЄЕС законодавство держав-членів у сфері торгового представництва суттєво відрізнялося. Зокрема, між «романськими» державами (де агент традиційно користувався широким захистом) та «германськими» (де мінімальні стандарти захисту закріплювалися у торговому кодексі) і тим більше державами загального права (де відносини агента і принципала регулювались майже виключно договором) існували значні розбіжності. Ці відмінності ускладнювали укладення транскордонних агентських договорів і створювали

⁵⁹⁷ Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents / Council of the European Communities. - OJ L 382, 31.12.1986. P. 17–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1986/653/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

ризик «економічного демпінгу», використання держав зі слабким захистом агентів для конкурентних переваг.

Різниця в національних правилах захисту агентів (наприклад, у Німеччині агенти мали сильний правовий захист ще з часів Торгового уложення, тоді як у Великій Британії застосовувалася суворі доктрина свободи договору) суттєво перешкоджала принципалам наймати агентів в інших державах-членах, що гальмувало транскордонну торгівлю.

Ключовим нормативним внеском Директиви 86/653/ЄЕС є обов'язкові мінімальні стандарти захисту агента за умови припинення агентського договору. Стаття 17 Директиви надає агенту право або на відшкодування (*indemnity*) за моделлю німецького права, де передбачається одноразова виплата, що відповідає набутій агентом клієнтурі, яка продовжує приносити вигоди принципалу або на компенсацію збитків (*compensation*) – за французькою моделлю, яка передбачає відшкодування реальних збитків агента від припинення договору. Держави-члени можуть надати агентам право вибору між цими моделями або встановити одну з них як обов'язкову. Обидві моделі є імперативними нормами – угода, що виключає або обмежує це право, є нікчемною.

Принципово важливою для розуміння місця Директиви 86/653/ЄЕС у системі Європейського договірної права є вже згадана справа C-381/98 *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc.* У цій справі Суд Справедливості однозначно підтвердив, що мінімальні гарантії Директиви 86/653/ЄЕС мають імперативний характер: вони застосовуються до будь-якого торгового агента, що здійснює діяльність на ринку держави-члена, незалежно від того, яке право обрали сторони⁵⁹⁸. Значення цього рішення виходить за межі агентського права: воно є загальним прецедентом для розуміння того, якою мірою норми директив ЄС мають надімперативну природу, що виключає можливість їх «обходу» через вибір права третьої держави.

У справі C-85/03 *Mavrona & Sia OE v Delta Etaireia Symmetochon AE* Суд Справедливості уточнив персональну сферу

⁵⁹⁸ Case C-381/98, [2000]. *Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc.* URL: <http://data.europa.eu/eli/dec/2000/605/oj>. (дата звернення: 08.04.2026).

застосування Директиви 86/653/ЄЕС, встановивши, що вона поширюється лише на агентів, що укладають правочини від імені принципала, але не на агентів, що лише знаходять клієнтів без повноважень укласти договори від імені принципала⁵⁹⁹. Справа C-19/07 *Chevassus-Marche v Groupe Danone* стосувалася питання про те, чи підпадає під Директиву агент, що діє в межах консорціуму: Суд підтвердив, що Директива застосовується до відносин між агентом і принципалом незалежно від організаційно-правової форми, якщо агент є незалежним і діє від імені принципала⁶⁰⁰.

Компанії з України, які наймають торгових агентів на території ЄС для просування своїх товарів, зобов'язані враховувати, що до їхніх контрактів будуть імперативно застосовуватися правила Директиви 86/653 (включаючи обов'язок виплати «відступного» при розірванні). Вибір українського права у контракті не звільнить від цього обов'язку на території ЄС.

Українське законодавство містить лише рамкові норми, які суттєво поступаються європейським стандартам за рівнем деталізації прав агента та гарантій у разі розірвання договору. У процесі оновлення цивільного законодавства України адаптація інституту комерційного представництва до вимог Директиви 86/653 є логічним кроком для повноцінної інтеграції в єдиний ринок.

Роль Директиви 86/653/ЄЕС у гармонізації Європейського договірного права є унікальною з кількох причин. По-перше, вона є прикладом ранньої та успішної гармонізації у сфері комерційного договірного права, де держави-члени мали діаметрально протилежні традиції. По-друге, обов'язкові мінімальні гарантії агента у разі припинення договору створили «економічний захист» підприємницької діяльності, орієнтованої на єдиний ринок, безпосередньо вплинувши на бізнес-моделі дистрибуції

⁵⁹⁹ Case C-85/03, [2004]. *Mavrona & Sia OE v Delta Etaireia Symmetochon AE*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:62003CO0085> (дата звернення: 08.04.2026).

⁶⁰⁰ Case C-19/07, [2008]. *Paul Chevassus-Marche v Groupe Danone*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62007CJ0019> (дата звернення: 08.04.2026).

на всій території Європейського Союзу ЄС. По-третє, Директива 86/653/ЄЕС стала прецедентом для наступних актів ЄС у сфері захисту «слабшої сторони» у комерційних, а не лише споживчих відносинах, демонструючи, що гармонізаційна функція права ЄС охоплює і відносини між суб'єктами підприємницької діяльності⁶⁰¹.

6. Директива 2007/36/ЄС про реалізацію певних прав акціонерів компаній, акції яких котируються на біржі

Директива 2007/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про реалізацію певних прав акціонерів компаній, акції яких котируються на фондовій біржі, є важливим інструментом гармонізації корпоративного і суміжного договірної права ЄС⁶⁰². Її основна мета – полегшити транскордонне здійснення прав акціонерів у публічних компаніях, що мають лістинг на регульованих ринках ЄС, у тому числі акціонерів, які є резидентами інших держав-членів або здійснюють свої права через ланцюжки посередників (брокерів, номінальних утримувачів).

До прийняття Директиви 2007/36/ЄС транскордонне голосування на загальних зборах акціонерів у країнах ЄС було значно ускладнено через відмінності у національному законодавстві: різні строки повідомлення про збори, різні вимоги щодо блокування акцій, різні форми надання довіреностей та різні механізми дистанційного голосування. Ці відмінності суттєво знижували участь транскордонних акціонерів, зокрема, інституційних інвесторів, у корпоративному управлінні публічних компаній у ЄС, послаблюючи ефективність ринку корпоративного контролю⁶⁰³.

Директива 2007/36/ЄС встановлює низку мінімальних

⁶⁰¹ Case C-15/04, [2005]. Koppensteiner GmbH v Freistaat Bayern. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2005:182:FULL> (дата звернення: 08.04.2026).

⁶⁰² Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies. OJ L 184, 14.7.2007. P. 17–24.

⁶⁰³ Hopt K. J., Wymeersch E. (eds.). Capital Markets and Company Law. Oxford: Oxford University Press, 2003. 590 p.

стандартів у сфері прав акціонерів. По-перше, вона вимагає, щоб повідомлення про скликання загальних зборів направлялося акціонерам принаймні за 21 день до їх проведення (стаття 5(1)), а відповідна інформація розміщувалася на веб-сайті компанії. По-друге, Директива забороняє системи обов'язкового «блокування» акцій (депонування акцій для участі у голосуванні) і натомість вимагає запровадження системи «дати реєстрації», тобто визначення права на участь у голосуванні залежно від стану реєстру на певну дату до зборів (стаття 7). По-третє, Директива гарантує право акціонерів ставити питання правлінню щодо порядку денного (стаття 9) та вносити пропозиції до порядку денного (стаття 6).

Система повноважень і дистанційного голосування є ще одним ключовим блоком Директиви 2007/36/ЄС. Стаття 10 зобов'язує держав-членів забезпечити акціонерам право голосувати через представника без обмеження кількості представників на одного акціонера. Статті 11-12 передбачають, що компанії повинні надати акціонерам можливість голосувати поштою або в електронній формі, якщо компанія вирішила надати таку опцію. Директива не зобов'язує компанії запроваджувати дистанційне голосування в обов'язковому порядку, проте якщо вони його запровадили, повинні дотримуватись встановлених вимог щодо ідентифікації особи акціонера та підтвердження отримання голосу.

У 2017 році Директива 2007/36/ЄС була суттєво доповнена Директивою 2017/828/ЄС про заохочення щодо довгострокового залучення акціонерів⁶⁰⁴. Ці зміни були обумовлені висновками з фінансової кризи 2008-2009 років: стало очевидним, що надмірна орієнтація акціонерів на короткострокові фінансові результати підриває стабільне корпоративне управління. Реформа 2017 року запровадила обов'язок для інституційних інвесторів та тих, хто управляє активами, розкривати свою політику залучення; право

⁶⁰⁴ Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. - OJ L 132, 20.5.2017. P. 1–25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/828/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

акціонерів на голосування щодо винагороди директорів; підвищені вимоги до прозорості посередників у ланцюжку утримання акцій (вимоги щодо ідентифікації акціонерів та передачі інформації).

Якщо початкова редакція 2007 року вирішувала суто процедурні проблеми доступу до зборів, то SRD II стала відповіддю на глобальну фінансову кризу. Вона змістила фокус на стимулювання довгострокового залучення акціонерів. SRD II запровадила механізми ідентифікації прихованих акціонерів, врегулювала діяльність радників з голосування (*proxy advisors*) та надала акціонерам право впливати на політику винагород топ-менеджменту

З метою подолання географічних бар'єрів Директива зобов'язала держави-члени легалізувати технологічні рішення у корпоративному управлінні: держави повинні дозволити компаніям пропонувати акціонерам участь у зборах за допомогою електронних засобів (відеотрансляції, двосторонній зв'язок у реальному часі), а також надавати можливість заочного голосування шляхом листування або через захищені електронні платформи.

Директива радикально спростила процедуру голосування за довіреністю. Було скасовано національні обмеження щодо того, хто може бути представником (*proxy*), та обмеження на кількість осіб, яких може представляти одна довірена особа. Запроваджено можливість видавати та відкликати довіреності в електронній формі.

Директива 2007/36/ЄС і поправки 2017 року мають безпосереднє відношення до договірного права в частині відносин між акціонерами та корпорацією, між акціонерами та посередниками, а також між інституційними інвесторами та управляючими активами. Ці відносини мають яскраво виражений договірний характер і регулюються стандартними умовами угод, які тепер мають відповідати вимогам Директиви щодо прозорості та обов'язкового розкриття. Це є ще одним виявом загальної тенденції Європейського договірного права, таким чином ЄС встановлює обов'язкові мінімальні вимоги щодо змісту договірних відносин у тих секторах, де структурна асиметрія між сторонами або системний ризик вимагають нормативного втручання.

Для публічних компаній з України, що мають або прагнуть отримати лістинг на фондових біржах держав-членів ЄС, Директива 2007/36/ЄС становить пряму регуляторну вимогу. Вимоги щодо строків повідомлення, прав акціонерів та прозорості у питаннях винагороди є частиною умов допуску до регульованих ринків ЄС і умовою отримання відповідних ліцензій. Крім того, у межах євроінтеграційних зобов'язань України гармонізація корпоративного законодавства з *acquis* ЄС передбачає впровадження стандартів, аналогічних тим, що закріплені у Директиві 2007/36/ЄС, у систему вітчизняного законодавства про акціонерні товариства.

Вимоги Директиви 2007/36/ЄС (та її оновленої версії SRD II) є частиною зобов'язань України у сфері корпоративного управління відповідно до Угоди про асоціацію. Новий Закон України «Про акціонерні товариства» (який повноцінно запрацював з 2024 року) концептуально побудований на стандартах цих європейських директив. Зокрема, українське законодавство повністю імплементувало механізм дати фіксації реєстру, легалізувало проведення електронних загальних зборів та запровадило інститут радників з корпоративного управління, що робить правовий режим українських публічних компаній зрозумілим для інвесторів з ЄС.

Висновки

Проведений аналіз окремих питань гармонізації Європейського договірного права дозволяє сформулювати низку узагальнень, що мають як теоретичне, так і практично-прикладне значення для юристів, науковців та представників бізнесу, діяльність яких пов'язана з правопорядком ЄС.

По-перше, гармонізація договірного права є не одноразовим актом, а постійним процесом, що реалізується через взаємодію нормотворчості ЄС, судової практики Суду Справедливості та розвитку доктрини. Цей процес не призвів і до появи єдиного Цивільного кодексу ЄС, натомість він формує складну архітектуру «секторальної» гармонізації, у якій спеціальні норми ЄС існують поруч із загальним договірним правом держав-членів, доповнюючи і коригуючи його у конкретних сферах.

По-друге, роль Суду Справедливості ЄС у розвитку Європейського договірної права є фундаментальною. Суд не лише тлумачить директиви, але й активно формує їхній зміст, розширюючи обсяг захисту споживачів, встановлюючи обов'язки *ex officio* для національних судів, а також визначаючи, норми яких директив мають імперативний характер. Практики, що ігнорують актуальну практику Суду Справедливості, ризикують припуститися принципових помилок у консультуванні клієнтів щодо транскордонних договірних відносин.

По-третє, DCFR, попри відсутність формальної обов'язкової сили, є невід'ємним інструментом для розуміння системної логіки Європейського приватного права. Поняття та принципи, розроблені у DCFR, активно використовуються при підготовці нових актів ЄС, у судовій практиці та у доктрині. Незнання DCFR означає незнання архітектурної логіки сучасного Європейського договірної права.

По-четверте, доля CESL є цінним уроком для розуміння меж та можливостей добровільної гармонізації. Концепція «28-го режиму» добровільного загальноєвропейського договірної права, не набула нормативного втілення, однак її ідеї продовжують впливати на нормотворення. Перехід від CESL до обов'язкових директив максимальної гармонізації (2019/770 та 2019/771) засвідчив пріоритет обов'язкових уніфікаційних підходів над добровільними, принаймні у сфері договорів купівлі-продажу.

По-п'яте, секторальна гармонізація через спеціальні директиви, такі як Директива 86/653/ЄС про торгових агентів та Директива 2007/36/ЄС про права акціонерів, демонструє практичну ефективність підходу «знизу вгору». Замість єдиного кодексу, ЄС поступово створює обов'язкові мінімальні стандарти у конкретних секторах, де відмінності між національними системами найбільш болісні для функціонування єдиного ринку. Ці директиви формують обов'язкову правову рамку для відповідних договірних відносин і не можуть бути не враховані правом третьої держави.

По-шосте, для України євроінтеграційний курс передбачає системну гармонізацію договірної права за *acquis* ЄС у всіх описаних аспектах: від загальних принципів (*acquis* принципи, аналогічні

DCFR) до конкретних секторальних норм (агентське право, права акціонерів, споживчий захист, цифровий контент). Усвідомлення системних зв'язків між цими елементами є необхідною умовою ефективної євроінтеграційної роботи правознавців і законодавця.

Контрольні питання

1. У чому полягає принципова різниця між «мінімальною» та «максимальною» гармонізацією договірного права в ЄС?

2. Як співвідносяться «горизонтальні» (наприклад, Директива 93/13/ЄЕС) та «вертикальні» (наприклад, Директива 86/653/ЄЕС) інструменти гармонізації?

3. Чому механізм преюдиційних запитів (стаття 267 ДФЄС) перетворив Суд ЄС на «творця» доктрини Європейського договірного права?

4. Враховуючи, що DCFR є академічним документом без формально обов'язкової сили, яким чином він функціонує як «набір інструментів» (*toolbox*) для європейського законодавця та національних судів?

5. Які інститути та механізми, запозичені з директив ЄС, імплементує DCFR для балансування принципу приватної автономії (наприклад, інформаційні обов'язки, принцип добросовісності)?

6. У чому полягала концепція «28-го режиму» (*opt-in*), запропонована в CESL, і які вимоги ставилися до вибору цього режиму у договорах зі споживачами?

7. Які основні аргументи критиків (зокрема, щодо надмірного патерналізму в B2B контрактах) призвели до того, що Комісія ЄС відкликала Пропозицію CESL у 2014 році?

8. Які дві альтернативні моделі компенсації для агента при припиненні договору (німецька та французька) закріплює стаття 17 Директиви 86/653/ЄЕС?

9. Які конкретні процедурні бар'єри (наприклад, блокування акцій) Директива 2007/36/ЄС мала на меті усунути для забезпечення транскордонного голосування акціонерів?

10. Яким чином положення Директиви 2007/36/ЄС вплинули на реформування корпоративного законодавства України у межах євроінтеграційних процесів?

Використана та рекомендована література

1. Capital Markets and Company Law / ed. by K. J. Hopt, E. Wymeersch. Oxford: Oxford University Press, 2003. 590 p. DOI: 10.1093/oso/9780199255580.001.0001 (дата звернення: 08.04.2026).
2. Case C-15/04, [2005]. Koppensteiner GmbH v Freistaat Bayern. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2005:182:FULL> (дата звернення: 08.04.2026).
3. Case C-19/07, [2008]. Paul Chevassus-Marche v Groupe Danone. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62007CJ0019> (дата звернення: 08.04.2026).
4. Case C-26/13, [2014]. Árpád Kásler and Hajnalka Káslerné Rábai v OTP Jelzálogbank Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CA0026&from=CS> (дата звернення: 08.04.2026).
5. Case C-381/98, [2000]. Ingmar GB Ltd v Eaton Leonard Technologies Inc. URL: <http://data.europa.eu/eli/dec/2000/605/oj>. (дата звернення: 08.04.2026).
6. Case C-415/11, [2013]. Mohamed Aziz v Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa). URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838646065> (дата звернення: 08.04.2026).
7. Case C-483/16, [2018]. Zsolt Sziber v ERSTE Bank Hungary Zrt. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/?uri=CELEX%3A62016CN0483&qid=1779897351586> (дата звернення: 08.04.2026).
8. Case C-618/10, [2012]. Banco Español de Crédito SA v Joaquín Calderón Camino. URL: <https://eu.vlex.com/vid/judgment-of-the-court-838703677> (дата звернення: 08.04.2026).
9. Case C-70/03, [2004]. Commission of the European Communities v Kingdom of Spain. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62003CJ0070&qid=1779897271524> (дата звернення: 08.04.2026).
10. Case C-85/03, [2004]. Mavrona & Sia OE v Delta Etaireia Symmetochon AE. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:62003CO0085> (дата звернення: 08.04.2026).

11. Common European Sales Law (CESL): Commentary / ed. by R. Schulze. Baden-Baden: Nomos, 2012. 930 p. DOI: 10.1628/03372515X14176993262563

12. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A more coherent European contract law - An action plan : COM (2003) 68 final / European Commission. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2003_063_R_0001_01 (дата звернення: 08.04.2026).

13. Council Directive 86/653/EEC of 18 December 1986 on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents / Council of the European Communities. OJ L 382, 31.12.1986. P. 17–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1986/653/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

14. Directive (EU) 2017/828 of the European Parliament and of the Council of 17 May 2017 amending Directive 2007/36/EC as regards the encouragement of long-term shareholder engagement / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. - OJ L 132, 20.5.2017. P. 1–25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/828/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

15. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. P. 1–27. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj>. (дата звернення: 08.04.2026).

16. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 136, 22.5.2019. - P. 28–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/771/oj/eng> (дата звернення: 08.04.2026).

17. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies / European Parliament, Council of the European Union. - OJ L 184, 14.7.2007. - P. 17–24. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2007/36/oj/slv> (дата звернення: 08.04.2026).

18. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights / European Parliament, Council of the European Union. - OJL 304, 22.11.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng#:~:text=Directive%202011%2F83%2FEU%20of,European%20Parliament%20and%20of%20the> (дата звернення: 08.04.2026).

19. EC Consumer Law Compendium: The Consumer Acquis and its Transposition in the Member States / ed. by H. Schulte-Nölke, C. Twigg-Flesner, M. Ebers. Munich : Sellier European Law Publishers, 2008. 737 p.

20. Green Paper from the Commission on policy options for progress towards a European Contract Law for consumers and businesses: COM(2010) 348 final / European Commission. Brussels: European Commission, 2010. 26 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010DC0348> (дата звернення: 08.04.2026).

21. Hesselink M. W. The Common Frame of Reference as a Source of European Private Law. *Tulane Law Review*. 2009. Vol. 83. № 4. P. 919–971. URL: <https://www.tulanelawreview.org/pub/volume83/issue4/hesselink> (дата звернення: 08.04.2026).

22. Hesselink M. W. The New European Contract Law: Ethics, Politics, Ideology/ Towards a European Civil Code / ed. by A. Hartkamp [et al.]. Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International, 2011. P. 119–139.

23. Micklitz H.-W., Reich N. The Court and Sleeping Beauty: The Revival of the European Unfair Contract Terms Directive (UCTD). *Common Market Law Review*. 2014. Vol. 51, no.3. P. 771–808.

24. Principles of European Contract Law. Parts I and II / ed. by O. Lando, H. Beale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.

25. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law (Acquis Group). Munich: Sellier, 2008. 420 p. https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/

EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles__definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

26. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition / ed. by C. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke. Munich: Sellier European Law Publishers. 2009. Vol. I–VI. 6445 p.

27. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law : COM (2011) 635 final / European Commission. Brussels: European Commission, 2011. 50 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011PC0635>.

28. Twigg-Flesner C. The Importance of Law-Making by the Market: An Argument for Party Autonomy in European Contract Law // *The Cambridge Companion to European Union Private Law* / ed. by C. Twigg-Flesner. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 73–84.

29. Weatherill S. EU Consumer Law and Policy. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. 340 p.

30. Zimmermann R. The Present State of European Private Law. *The American Journal of Comparative Law*. 2009. Vol. 57, no. 2. P. 479–512.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

**Завальна Ж.В.,
Устименко О.А.,
Савченко В.О.,
Воронов К.М.**

Договірне право Європейського Союзу (EU Contract Law)

Навчальний посібник

Підписано до друку 15.09.2026.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Цифровий друк.
Тираж 50 прим. Ум. друк. арк. 23,48. Замовлення № 0926-120.

ТАКИБУК
КНИЖКОВА ДРУКАРНЯ

Віддруковано з готового оригінал-макета у друкарні ТакиБук.

Телефон: +38 (050) 555 00 69.

E-mail: mailbox@takibook.od

Свідцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 8408 від 05.08.2025 р.

Видавництво – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.